

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK EDEBİYATINDA MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ

HACİRE AKTAŞ

VAN / 2020

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK EDEBİYATINDA MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ

HAZIRLAYAN

HACİRE AKTAŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SEYİT BATTAL UĞURLU

VAN 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hacire AKTAŞ tarafından hazırlanan “Türk Edebiyatında Mavi Anadolu Hümanizmi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Seyit Battal Uğurlu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Zeki Taştan, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Doç. Dr. R. Melih Erzen, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana bilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yedek Üye: Doç. Dr. Fethi Demir, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yedek Üye: Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Emin Purçak, Muş Alparaslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Savunma Tarihi:

15 / 05 / 2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve inzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (15.05.2020)

Hacire AKTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
HACİRE AKTAŞ
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MAYIS-2020
TÜRK EDEBİYATINDA MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ
ÖZET

Bu çalışmada, Türk edebiyatında 1940-1950 yıllarında etkin olup 1970'lere kadar etkilerini sürdüren Mavi Anadolu Hümanizmi (MAH) konu edilmiştir. Bu grup edebiyat tarihlerinde göz ardı edilse de Türk edebiyatında 1940'lı yılların resmî ideolojisi olan hümanizm ve Anadoluçuluk perspektifi doğrultusunda ortaya çıkıp dönemin kültür ve sanat politikalarını etkilemiştir. Bu grubun temel savı, Cumhuriyetin erken döneminde ortaya çıkan ulus-devlet kapsamındaki Türk milliyetçiliğine alternatif kültürel bir kimlik önerisi sunmaktır. Bu anlamda günümüzde Anadolu topraklarında yaşayan Türk ulusunun kökleri, kültürü ve tarihi eski Anadolu uygarlıklarının tarihiyle açıklanmaya çalışılır. Bu grubun ılımlı kültürel milliyetçi önerisinde zamansal uzam olarak boşluklar oluşsa da tarihsel bir süreklilik bağlamında başarılı olmuştur. Edebiyat tarihlerine alınmama nedenlerinin içinde öne çıkan düşünce, resmî ideolojiyle olan bağları ve savdukları düşüncenin teorik ve yöntem olarak zayıf olmasındandır. Fakat bunun yanı sıra bu grubun üyeleri, eğitim-öğretim, çevri ve sanattaki yenilikleriyle başarı sağlamışlardır. Bu faaliyetler onların edebi çerçevede değerlendirmelerini öngörür.

Bu çalışmada Mavi Anadolu Hümanizmi; Giriş ve Sonuç'tan ayrı üç ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde, bu grubun arka planında yer alan "Tarihsel Kaynaklar" adı altında "Türkçülük", "Halkçılık", "Anadolucu Edebiyat", "Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik"; "Düşünsel Kaynaklar" adı altında ise "Türk Tarih Tezi", "Türk Rönesans'ı", "Türk Hümanizmi"; "Cumhuriyetin Kültürel Faaliyetleri" adı altında "Batı İle İlişkiler", "Halkevleri" ve "Klasiklerin Çevrisi" ele alınmıştır. İkinci bölümde "Mavi Anadolu Hümanizmi" adı altında "Ortaya Çıkışı", "İlk Temsilcileri", "Halikarnas Balıkcısı", "Sabahattin Eyüboğlu", "Azra Erhat", "Vedat Günyol", "Sonraki Temsilcileri", "Melih Cevdet Anday", "Bedri Rahmi Eyüboğlu",

“İsmet Zeki Eyüboğlu”, “Yansımalar” ve “Eleştiriler” adı altında ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise bu grubun asıl temsilcileri olan Halikarnas Balıkcısı (1890-1973), Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973), Azra Erhat (1915-1982) ve Vedat Günyol (1911-2004) adlı yazarlar, Mavi Anadolu Hümanizmi perspektifiyle “Köken ve Kimlik”, “Uygarlık Düşüncesi”, “Tarih Tasarımı”, “Anadolu Kültürüne Dair” ve “Sanatsal Düşünceler” başlıkları adı altında karşılaştırılmıştır. Bu çalışmayla Mavi Anadolu Hümanizmi grubu dönemin süreli yayınları, edebiyat tarihleri ve temsilcilerinin bütün eserleri doğrultusunda incelenip gerekli kanıtlara varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mavi Anadolu Hümanizmi, Türk Hümanizmi, Anadoluçuluk, Türkçülük.

Sayfa Adedi: IX+286

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU

M. SC. THESIS
HACİRE AKTAŞ
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
MAY, 2020
BLUE ANATOLIAN HUMANISM IN TURKISH LITERATURE
ABSTRACT

In this study, Mavi Anadolu Hümanizmi (MAH) (Blue Anatolian Humanism), which was effective between 1940-1950 in Turkish literature and whose effect continued until 1970, was studied. Although this group was ignored in the history of literature, it emerged in line with the perspective of Humanism, which was the official ideology of the 1940s, and Anatolianism and influenced the culture and art policies of the period. The main argument of this group is to propose an alternative cultural identity to Turkish nationalism within the scope of the nation-state that emerged in the early Republic. In this sense, the roots, culture and history of the Turkish nation that lives in Anatolian lands are attempted to be explained by the history of ancient Anatolian civilizations. Although there were some gaps as temporal space in this group's moderate cultural nationalist proposal, it was successful in the context of a historical continuity. The prominent idea among the reasons why the group was not included in the literary history is that the ties of the group with the official ideology and the thought that the group defended was weak in theory and method. However, the members of this group became successful with their innovations in education, translation and the arts. These activities propose this group to be within the literary framework.

In this study, Mavi Anadolu Hümanizmi (Blue Anatolian Humanism) is discussed in three main sections, excluding from Introduction and Conclusion. In the first part, "Türkçülük (Turkism)", "Halkçılık (Populism)", "Anadolucu Edebiyat (Anatolian Literature)", and "Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik (Mediterraneanism and Nev-Greekism)" is discussed under the name of "Historical Sources" being located in the background of this group. "Türk Tarih Tezi (Turkish History Thesis)", "Türk Rönesansı (Turkish Renaissance)" and "Türk Hümanizmi (Turkish Humanism)" is

discussed under the name of “Intellectual Resources”; “Batı İle İlişkiler (Relations with the West)”, "Halkevleri (Community Centres)" and “Klasiklerin Çevirisi (Translation of the Classics)" is discussed under the name of "Cumhuriyetin Kültürel Faaliyetleri (Cultural Activities of the Republic)". In the second part, “Ortaya Çıkışı (Emergence)”, “İlk Temsilcileri (First Representatives)", "Halikarnas Balıkcısı", "Sabahattin Eyüboğlu", "Azra Erhat", "Vedat Günyol" were discussed under the name of Mavi Anadolu Hümanizmi (Blue Anatolian Humanism); and "Sonraki Temsilcileri (Next Representatives)", "Melih Cevdet Anday", "Bedri Rahmi Eyüboğlu", "İsmet Zeki Eyüboğlu" were discussed under the name of “Yansımalar” ve “Eleştiriler” (Reflections" and "Criticisms)". In the third part, the original representatives of this group, the the writers Halikarnas Balıkcısı (1890-1973), Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973), Azra Erhat (1915-1982) and Vedat Günyol (1911-2004) were compared from the perspective of Blue Anatolian Humanism under the titles “Köken ve Kimlik (Origin and Identity)”, “Uygarlık Düşüncesi (Civilization Idea)”, “Tarih Tasarımı (Design of History)”, “Anadolu Kültürüne Dair (About Anatolian Culture)” ve “Sanatsal Düşünceler (Artistic Thoughts)”. With this study, the group Mavi Anadolu Hümanizmi (the Blue Anatolian Humanism group) was analyzed in line with the periodical publications, literary dates and all the works of its representatives, and necessary opinions were reached.

Keywords: Mavi Anadolu Hümanizmi (Blue Anatolian Humanism) Türk Hümanizmi (Turkish Humanism), Anadoluculuk (Anatolianism), Türkçülük (Turkism)

Pages: IX+286

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Seyit Battal UĞURLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ÖN SÖZ	VIII
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL KAYNAKLARI.....	7
1.1.Tarihsel Kaynaklar	7
1.1.1.Türkçülük.....	7
1.1.2.Halkçılık.....	15
1.1.3.Anadolucu Edebiyat.....	19
1.1.4. Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik.....	26
1.2. Düşünsel Kaynaklar.....	34
1.2.1.Türk Tarih Tezi.....	34
1.2.2. Türk Rönesansı	40
1.2.3. Türk Hümanizmi.....	46
1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Yapılan Kültürel Faaliyetler.....	49
1.2.4.1. Batı ile İlişkiler.....	49
1.2.4.2. Halkevleri.....	52
1.2.4.3. Klasiklerin Çevirisi	55
2. BÖLÜM: MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ.....	60
2.1.Ortaya Çıkışı	60
2.2.İlk Temsilcileri	76
2.2.1.Halikarnas Balıkçısı.....	76
2.2.2. Sabahattin Eyüboğlu.....	85
2.2.3. Azra Erhat	94
2.2.4. Vedat Günyol.....	103
2.3. Sonraki Temsilciler	115
2.3.1.Melih Cevdet Anday	115
2.3.2.Bedri Rahmi Eyüboğlu	125
2.3.3.İsmet Zeki Eyüboğlu.....	132
2.4. Yansımalar (Etkiler).....	141

2.5.Eleştiriler	145
3. BÖLÜM: KABAAĞAÇLI, EYÜBOĞLU, ERHAT VE GÜNYOL'A KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ.....	152
3.1. Köken ve Kimlik	152
3.2. Uygarlık Düşüncesi	163
3.3. Tarih Tasarımı	189
3.4. Anadolu Kültürüne Dair	212
3.5. Sanatsal Düşünce	232
SONUÇ	258
KAYNAKLAR	267
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

TTT

GDT

TTC

TTK

MAH

TDK

TTK

CHF

vb

vd

DP

AP

MEB

çev

haz

CHP

s.

Açıklamalar

Türk Tarih Tezi

Güneş Dil Teorisi

Türk Tarih Cemiyeti

Türk Tarih Kurumu

Mavi Anadolu Hümanizmi

Türk Dil Kurumu

Türk Tarih Kongresi

Cumhuriyet Halk Fırkası

ve benzeri

ve diğerleri

Demokrat Parti

Adalet Partisi

Milli Eğitim Bakanı

çeviren

hazırlayan

Cumhuriyet Halk Partisi

sayfa

ÖN SÖZ

Bu çalışma için yapılan literatür taramaları geniş bir alanı kapladığı gibi özellikle 1940’la 1950’den sonra yayınlanan süreli yayınlarda hem bu gruba dair hem de grup içinde yer alan yazarlara dair taramalar yapılmıştır. Bu süreli yayınlarda MAH’la alakalı olan öncelikli dergiler; *Yeni Ufuklar* (1952-1976), *Yücel* (1935-1956), *Tercüme* (1940-1966), *Ülkü* (1933-1950), *Kadro* (1932-1935) vb. dergiler olmak üzere taranmıştır. Bunun yanı sıra MAH çerçevesinde edebiyat tarihleri, farklı sosyal bilim disiplinlerinde hazırlanan ansiklopedi ve derlemeler, makaleler, tezler ve MAH yazarlarının bütün eserleri incelenmiştir. Bu grubun arka planını belirlemek için modern Türkiye’nin kuruluş yıllarında gerçekleştirilen faaliyetler incelenmiştir. Özellikle tarih, dil, kültür ve eğitim-öğretime dair olan tezler incelenmiştir. Türk edebiyatında MAH, 1940-1950 yıllarını kapsayacak şekilde, değişik veçheleriyle, akademik ve edebi dergilerde yayınlanmış yirmiye yakın makalede ele alınmıştır.

Bu konu, “Modern Cumhuriyetin Kimlik Arayışları: Kayıp Kimliğin Peşinde Mavi Anadoluculuk Hareketi” adlı doktora tezinde, farklı disiplinler açısından doğrudan ya da bazı alt başlıklar halinde ele alınmıştır. Bu tezler içinde konuyu edebiyat açısından ele alan çalışma yapılmamıştır. 1997’de Şenol Demir’in “Nev-Yunanilik Akımının Kaynakları (1912-1950)” adlı yüksek lisans tezinin ikinci bölümünün bir alt başlığında Yunan kaynakları açısından incelenmiştir. Emre Yıldırım tarafından 2012’de Kamu Yönetimi Bilim Dalı’nda yapılan “Modern Cumhuriyetin Kimlik Arayışları: Kayıp Kimliğin Peşinde Mavi Anadoluculuk Hareketi” başlıklı tezde, konu edebiyat biliminin dışında, milliyetçilik çerçevesinde işlenir. Bu anlamda MAH Türk edebiyatında bir boşluk olarak kalmıştır. Bu boşluk bizi bu çalışmaya iten temel nedenlerden biridir.

Bu çalışmanın önemi, MAH’ın Türk edebiyatında kapsamını, beslendiği dayanakları, oluşum sürecini, temsilcilerini, etki ve yansımalarının yanı sıra bu grubun yazarlarını MAH’ın perspektifinde karşılaştırmayı öngörmektedir. Bu çalışmanın ortaya konulmasıyla Türk edebiyatında MAH’ın oluşum serüvenini, neye hizmet ettiği, hangi dönemi kapsadığı, beslendiği yayın organı, yaptığı kültürel ve edebi faaliyetler, temsilcileri, beslendiği siyasi ideoloji ve tasarladığı Türk kimliği

çerçevesinde kültürel Anadoluculuk tezinin amacı aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Türk edebiyatında MAH grubunun aydınlatılmasıyla edebi sahaya bir katkı sunulması öngörülmüştür.

Bu tez çalışmasını öneren, araştırma konusunda bana yol gösteren, bu esnada sabır ve hoşgörüsüyle her zaman beni motive eden değerli hocam Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU'ya, kaynak erişimi ve bu çalışma hakkında düşüncelerini benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Arif ERZEN'e, sonsuz teşekkür ederim. Kaynak erişiminde bana yardımcı olan Arş. Gör. Bilal DEMİR'e, Arş. Gör. İbrahim Veli SÖZER'e ve her zaman beni destekleyen değerli aileme teşekkür ederim. Son olarak, SYL-2019-7874 nolu proje kapsamında tezime maddi destek sunan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığına teşekkür ederim.

GİRİŞ

Türk edebiyatındaki oluşumlara bakıldığında, bu oluşumların tarihsel ve toplumsal olgulara bağlı olarak ortaya çıktıkları, herhangi siyasi bir akım ve süreli bir yayın etrafında etkinliklerini gerçekleştirdikleri gözlemlenir. Mavi Anadolu Hümanizmi (MAH), 1940-1950'de asıl etkinliğini göstermiş bir grup olarak az da olsa 1970'ten sonraya kadar etkilerini sürdüren bir oluşumdur. Bu oluşum, erken Cumhuriyet döneminde ulus-devlet inşasıyla yüklüdür; ortaya çıkan bir dizi kültürel ve toplumsal faaliyete hizmet eder. Yeni kurulan devlet, Atatürk öncülüğünde Batı'ya karşı bağımsız bir ulus-devlet olmayı öngörür. Bu bağlamda resmî politikalar çerçevesinde tarih ve dil konularında aydınlar eşliğinde yeni çalışmalar yapılır. Bu çalışmaların amacı, Anadolu'ya bir kimlik etrafında, yeni bir tarih, dil, uygarlık ve kültür oluşturmaktır.

Cumhuriyet'in erken döneminde Kemalist ideoloji çerçevesinde, Türk Tarih Tezi (TTT) (1931-1941) ortaya atılır. Bu düşünceyle dört ciltlik bir eser yayımlanır ve okullarda zorunlu olarak okutturulur. Bu tez, Batılılara karşı bir savunma mekanizmasıyla ortaya atılmış, ulus-devlet olma yolunda olan yeni ülkede, Batılıların Anadolu tarihi üzerine hak iddiaları üzerine aşırı ve romantik tezlere başvurulmuştur. Bu tez İslam, Osmanlı ve Avrupa tarihlerine karşı milli bir tarih tasarlar. Türk kökeni üzerine yoğunlaşan bu tezde Orta Asya'dan gelen Türk atalarının dünya medeniyetini kurduğu, özellikle buradan gelen brakisefallerin Akdeniz'e yerleşmiş Türklerin ataları olduğunu kanıtlamaya çalışır. Göçler sonucu Anadolu'da bir ırk karışımı olduğunu savunan bu tez, dünyanın ilk medeniyet merkezi olan Yunanistan'ı da reddeder. Bu doğrultuda günümüzde Türklerin yaşadığı Anadolu topraklarının ilk medeniyet merkezi olduğu ve Avrupa'nın Türklerden medeniyeti aldığı çıkarımına varılır.

Bu tarih tezine paralel olarak 1930'larda Atatürk'ün fikirleri eşliğinde ortaya çıkan Güneş Dil Teorisi (GDT) de ulus-devletin Avrupa arenasında bağımsız bir ülke olarak var olması anlamıyla yüklüdür. Bu teoriye göre Türk dili, eski Anadolu uygarlıklarından oluşan bir dildir. Bu bağlamda bütün dillerin kökeni de Anadolu kaynağına dayandırılarak Türk dili en eski kaynak olarak gösterilir. Cumhuriyet'in

erken döneminde Atatürk öncülüğünde ortaya atılan dil ve tarih tezleri, ileriki zamanlarda dayanakları olmayan milliyetçi bir anlayışa ve evreye geçtiğinde dil bilimciler ile tarihçiler tarafından desteklenmez. Aydınlar, resmî politika eşliğinde daha ılımlı tezler üzerine yoğunlaşır. Bu çerçevede 1924'te Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, yurda döndüklerinde Türk aydınları olarak Batı'nın Rönesans ve hümanizm politikalarını inceleyip gerekli dersin çıkarılması gerektiği inancını dile getirirler.

Avrupa'nın geçirdiği Rönesans yolu örnek alınarak hümanizm çerçevesinde Yunan-Latin kaynakları doğrultusunda faaliyetler gerçekleştirilir. Diğer yandan hümanizmin önemseydiği insan odağı alınarak çağdaş bir insan ideali öngörülür. Atatürk, bu fikirler çerçevesinde CHP'nin ilkelerini belirler ve bunları resmî politikalar olarak faaliyete geçirir. Orta Çağ karanlığından kurtularak Rönesans ve hümanizmini gerçekleştiren Avrupa örnek alınarak yeni bir Türk Rönesans'ı ve hümanizmi amaçlanır. Bunun ilk yolu eğitim-öğretim yoluyla Anadolu insanını çağdaş bir seviye getirmektir. Bu çerçevede Halkevleri (1932) kurulur, bunun peşi sıra 1940'larda Tercüme Bürosu ve Köy Enstitüleri kurulur. Devletin bu resmî kurumlarda büyük bir çaba gösterenler arasında MAH'ın temsilcileri olan Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol bulunur.

MAH, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde ortaya atılan bütün tezlerden ilham aldığı gibi bu politikayla edebiyat alanında görülen Anadoluçuluk, Akdenizlilik, halkçılık kavramlarından da etkilenir. Resmî ideoloji olarak Kemalizmin altı okundan beslenen bu oluşum, Nev-Yunanilik, Anadoluçuluk gibi görüşlerden esinlenir. Anadoluçuluk eğilimleri arasında ılımlı ve kültürel bir seçenek sunan bu grup, Türk tarihini, kökenini, kültürünü ve dilini Anadolu'nun eski uygarlıklarına dayandırır. MAH, bu anlamda geçmişle kültürel bir bağ kurularak günümüzde Anadolu topraklarında yaşayan Türklerin eski uygarlıkların mirasçısı olarak tanımlar. MAH'ın arka planında yer alan resmî ideoloji ve beslendiği oluşumlara bakıldığında, yeni Türkiye'de Anadolu bir eğilimle kültürel milliyetçi bir anlayışta olduğu saptanır. Grup üyelerinin devlet kurumlarıyla olan bağı, önerdikleri kültürel faaliyetlerin destek görmesi, resmî ideoloji ve Atatürk ilkelerine olan bağlılıkları kültürel milliyetçi bir tutumla ulus-devlet inşasına hizmet ettiklerini kanıtlar.

Yapılan literatür taramaları sonucunda bu grubun asıl temsilcileri Halikarnas Balıkcısı (1890-1973), Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973), Azra Erhat (1915-1982) ve Vedat Günyol (1911-2004) olarak belirlenmiştir. Bu dört yazarın MAH grubu adı altında buluşturan düşünce, Kemalist ideoloji çerçevesindeki milliyetçilik duygusu ile resmî politikayla benimsenen hümanizmdir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için sorumluluk alan bu aydınların kendine özgü perspektifleri olmasına rağmen, aynı ülkü için kültürel bir Türk kimliği etrafında birleşirler. Bu grupta eserleriyle ön plana çıkan kuruculardan biri Halikarnas Balıkcısı'dır. Yazar Akdeniz ve Ege temelli bir Anadolu kimliği savunarak TTT'ye bağlı kalır. Balıkcı, bütün denemelerinde Orta Asya'dan gelen brakisefal ırkın Akdenizlileri oluşturduğunu, Anadolu'dan gelen göçlerle bir ırk karışımı olduğunu savunarak Anadolu'nun eski uygarlıklarıyla günümüz Türkleri arasında bir bağ kurar. Ona göre Yunan mucizesi diye bir şey yoktur; Yunan ve Avrupa, Anadolu'nun eski uygarlıklarından medeniyet alıp geliştirmiştir. Eski uygarlıklar, Türklerin eski ataları olduğuna göre Türklerin Avrupa'dan öğreneceği bir medeniyet yoktur; bu anlamda Batı'dan alınan medeniyet zaten Türk ulusunda mevcut olan bir değerdir. Yazarın bu düşünceleri değerlendirildiğinde eski uygarlıklar hakkında çoğu doğru bilgiye değindiği, fakat Türkler ve eski uygarlıklar arasında kurulan bağda aşırı yorumlara vardığı görülür.

MAH'ın diğer kurucu üyelerinden olan Sabahattin Eyüboğlu, bu grubun ortak ülküsüne sadık kalmakla beraber Balıkcı'ya kıyasla farklı bir kulvarda ilerler. Eyüboğlu, Kemalist ilkelere bağlı ve devletin resmî politikaları ışığında hareket eden bir aydın olarak Avrupa Hümanizmi ile sanatını gözlemlemiştir. MAH grubunda hümanizmden restore edilen CHP'nin halkçılık ilkesini benimseyen en önemli yazarlardan biridir. Anadolu ve insanına halkçılık ilkesiyle yaklaşarak halk folklorunun Batılı bir yorumla değerlendirilmesini önerir. Onun başarılı olduğu nokta, yenilikçi bir sanat ve kültürü oluşturma çabasından öte gelir. Halk sanatını yeniden Batı perspektifiyle yorumlayan yazar, eski uygarlıklarla bugünkü Anadolu topraklarında yaşayan Türkler arasında kültürel bir bağ kurmak ister. Eyüboğlu yeni bir Türk Hümanizmi gayesini sanat ve kültür çevresinde değerlendirir.

Bu grubun diğer üyeleri olan Vedat Günyol ve Azra Erhat yukarıda anlatılan iki kurucu öznenin perspektifi doğrultusunda MAH içerisinde yer alır. Tercüme Bürosu yıllarında Eyüboğlu çevresinde başarılı bir çeviri etkinliğinde yer alan bu

yazarlar daha sonra MAH grubu üyeleri olarak deneme ve eleştiri yazıları ele alarak bu düşünceye olan sadakatlerini gösterirler. Erhat, Balıkçı'nın tarih ve mitoloji fikirlerinin yanı sıra Eyüboğlu'nun halkçılık kavramlarından etkilenecek kültürel milliyetçi bir tutum sergiler. Günyol ise temel odağına aldığı hümanizmle Eyüboğlu'nun halkçılık kavramı çerçevesinde düşüncelerini aktarır.

Bu grubun dört üyesi, 1940-1950 yıllarında aktif bir şekilde MAH çerçevesinde yeni bir Türk Hümanizmi ve Rönesans'ı gerçekleştirme amacıyla Kemalist ilkeler doğrultusunda hareket eder. Bu çerçevede Tercüme Bürosu'ndaki çeviri faaliyetleri, Mavi Yolculuk gezileri, *Yeni Ufuklar* (1952-1976) dergisinde yayımlanan yazılarla yeni kültürel bir Türk kimliği savunulur. Bu grup üzerine araştırmacılarca ele alınan yazılarda MAH'ın kültürel bağ kurma çabası faydalı bulunurken zamansal uzam arasındaki boşluklar, teori ve yöntem açısından eleştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatı tarihinde 1940-1950'de etkin olup 1970'lerden sonraya kadar etkilerini sürdüren MAH grubunu, edebi çerçevede değerlendirmektir. Bu çalışmada MAH'ın beslendiği siyasi ve sosyal arka plan, ortaya çıkışı, oluşum olarak hangi kategoride değerlendirilmesi gerektiği, yayın organı, temsilcileri, bıraktığı etkiler ve eleştiriler, grup yazarlarının MAH perspektifleri üzerinde durulacaktır.

Yapılan literatür taramalarına göre MAH grubu üzerine yapılan iki tez ve yirmiye yakın makale mevcuttur. Kısaca bu çalışmada önemi vurgulanmak istenen tez ve birkaç makaleye değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle Emre Aydın tarafından 2012'de İstanbul Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda "Modern Cumhuriyetin Kimlik Arayışları: Kayıp Kimliğin Peşinde Mavi Anadoluçuluk Hareketi" adlı doktora tezinde MAH grubu milliyetçilik, Türkiye'de milliyetçilik ve kimlik bağlamında değerlendirilen bir hareket olarak konu edilmiştir. Şenol Demir'in 1977'de Gazi Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "Türk Edebiyatında Nev-Yunânîlik Akımının Kaynakları (1912-1950) adlı yüksek lisans tezinin ikinci bölümünde bir madde adı altında ele alınmıştır. Bu tezde MAH yazarlarının metinlerindeki Yunan-Latin kaynakları belirlenmiştir.

MAH üzerine yazılan ilk soruşturma 1987'de *Gergadan* dergisinin yedinci sayısında "Cumhuriyet için Türk Hümanizmi" başlıklı bir dosya adı altında hazırlanır. Dosyada, Murat Belge'nin "Mavi Anadolu Hümanizmi", Ekrem Işın'ın

“Cumhuriyet ve Hümanizm”, Selim İleri’in “Yetişme Yıllarım, Kafka’nın Böceği”, Ahmet Oktay’ın, “Halikarnassos’tan Bodrum’a”, Enis Batur’ın “Cumhuriyet Hümanisti için Profilden Vesikalık Fotoğraf” adlı yazıları yer almıştır. 2006’da Murat Belge tarafından “Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkçısı” adlı makale yayımlanır. 1999’da Kaya Akyıldız ile Barış Karacasu tarafından “Mavi Anadolu: Edebi Kanon ve Milli Kültürün Yapılandırılışında Kemalizm ile Bir Ortaklık Denemesi”, 2004’te Selahattin Tozlu tarafından “Anadolu Türk Tarihi ve Anadoluculuk”, 2007’de Kaya Akyıldız tarafından “Mavi Anadoluculuk”, 2009’da Barış Karacasu “Mavi Kemalizm, Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk” 2014’te Selim Temo Ergül tarafından “Dil Siyaset ve Edebi Eleştiri Bağlamında Mavi Anadolu Hareketi”, 2016’da Hasan Ali Yıldırım tarafından “Mavi Anadolu Hareketi” adlı yazılar yayımlanır.

Yukarıda belirtilen çalışmalarda MAH’ın Kemalist ideolojiye bağlı milliyetçi yönü ile savundukları kültürel milliyetçi yönlerindeki boşluklar eleştirilir. Bu çalışmaların hiçbirinde MAH edebi bir oluşum olarak irdelenmemiştir. Bu anlamda bu oluşumun ortaya çıkışı, temsilcileri, hangi kategoride anılması gerektiğine değinilmemiştir. Bu çalışmanın önemi, MAH bir oluşum olarak incelemek, arka planda beslendiği kaynaklara değinmek ve bu oluşumdaki yazarların MAH çerçevesinde eserleri üzerinden karşılaştırmaktır. Bu anlamda hiçbir edebiyat tarihinde kapsamlı olarak incelenmeyen bu oluşum, bu çalışmayla edebi anlamda incelenmeye tabi tutulacaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi temel alınarak anlama, yorumlama, gözlem vb. teknikler kullanılacaktır. Bu anlamda ele alınan konu tüm gerçekliğiyle ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışma metin merkezli olduğundan veri toplama araçlarından içerik analizi yapılacaktır. Cevat Şakir Kabaağaçlı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol ‘un eserleri bu yöntemle incelenecek, metin ve söylem analiziyle değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Bu yöntem doğrultusunda ele alınan bu çalışma “Giriş” ve “Sonuç” olmak üzere üç ana bölümden oluşur. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve sınırlılıklarına değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, “Mavi Anadolu Hümanizmi Düşüncesinin Tarihsel ve Düşünsel Kaynakları” başlığı

adı altında Mavi Anadolu Hümanizmi'nin tarihsel ve düşünsel kaynakları temel alınacaktır. Bu bağlamda edebiyat tarihleri ve bu dönemde yayın hayatına devam eden dergilerin yanı sıra farklı kaynaklardan yapılan okumalar sonucunda şekillendirilecektir. İkinci bölümünde “Mavi Anadolu Hümanizmi” başlığı altında ise Mavi Anadolu Hümanizmi'nin oluşumu, temsilcileri, yankıları ve etkileri, dönemin edebiyat dergileri ve edebiyat tarihleri üzerinden araştırılıp yorumlanarak ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde “Kabağaçlı, Eyüboğlu, Erhat ve Günyol'a Karşılaştırmalı Bir Bakış” adı altında ise karşılaştırma tekniği kullanılarak MAH'ın başlıca yazarları olan Cevat Şakir Kabağaçlı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol'un yayımladığı roman, gezi, deneme türünde verdikleri bütün eserleri üzerinden, MAH'a dair perspektifleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümde MAH hakkında varılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada temel inceleme alanı olarak MAH'ın ilk temsilcileri, Cevat Şakir Kabağaçlı, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol; sonraki temsilcileri, Melih Cevdet Anday, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İsmet Zeki Eyüboğlu'nun eserleri ve süreli yayınlarda yer alan yazıları ele alınmıştır. İkincil kaynaklar olarak MAH üzerine araştırmacıların yayınladıkları makalelerden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada MAH'ın ana hatlarının belirlenmesinde ve bu anlayışın kavranması noktasında edebiyat tarihleri ve yardımcı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu araştırmayla MAH'ın edebiyat alanındaki konumu, kapsamı, önemi ve çerçevesi belirlenmiştir.

1. BÖLÜM: MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL KAYNAKLARI

1.1.Tarihsel Kaynaklar

1.1.1.Türkçülük

Millet, ortak din, dil, ırk ve tarih etrafında oluşan bir topluluktur. Bir milletin oluşması için kendine özgü değerleri temsil eden bir ideolojiye ihtiyaç duyulur. İdeoloji, geniş kapsamlı fikirleri yönlendirirken, diğer taraftan dar oluşumları da belirler. İdeolojinin tarihsel süreci, modernlik kurgusunun söylemleri olan sosyalizm, kapitalizm ve milliyetçilik düşüncelerine siyasal ve toplumsal işlevler kazandırır. Milliyetçilik, modern ulus- devleti meşrulaştıran bir araç haline gelerek, ideolojik kaynaklara önem kazandırır. Ulus-devlet bir inşa sürecidir. Milliyetçiliğin ideolojik bir güç haline gelmesi, Batılı toplumların ulus-devlet olma süreciyle eş zamanlıdır. Milliyetçilik bütüncül bir yapı olarak tanımlanamaz. Milliyetçilikler siyasal kimlikler ve temsillerle tanımlanır. Eklemlenmeci yapısıyla milliyetçilikler, siyasal kimlikleri meşrulaştıran bir araç haline dönerler. Meşrulaştırdığı ulusal niteliklere ve eklemlendiği düşüncelere göre sağcı ya da solcu, ilerici ya da gerici, ılımlı ya da aşırı milliyetçiliklerden söz edilebilir. Bir ideoloji olarak milliyetçiliğin özelliklerinin bir kısmına sahip olan Türkçülük akımı dönemsel gelişmelere bağlı olarak eklemlenmeci bir yapıyla varlığını değişim ve süreklilik çizgisinde devam ettirerek bugüne gelir (Karabaş, 2006: 56-59).

Oğuz Aygün (2002), dünyanın her memleketinde milliyetçilik olduğunu; ancak dünyanın hiçbir yerinde Türk kelimesiyle milliyetçi kelimesinin bu kadar kenetlenmediğini dile getirir. Türk milliyetçiliğin özgün baskınlığı, Kemalizm'den önceye dayandığı gibi bu dönemi de kapsar. Kemalizm ve milliyetçilik, Türkiye'de resmî ideolojinin ana eksenini olarak tanımlanabilir. Milliyetçilik, ideolojik içeriği itibariyle tek ve sabit değildir. Farklı milliyetçilik söylemleri, ideolojileri ve doktrinleri vardır. Türk milliyetçilikleri de aynı düzlemde ayrıştırılabilir. Bunlardan biri, sıradan/gündelik milliyetçilikler ile siyasî milliyetçilikler arasında yapılabilecek ayırmadır. Gerek resmî yüksek kültür (millî eğitim, dil ve tarih politikası, askerlik vb.)

gerekse popüler kültür (medya vb.), milliyetçi yapı ve zihniyet kalıplarının, siyaset-ötesi, ideolojiler-üstü, fikir-önerisi bir doğal duygu olduğu kabulüyle yeniden üretimini sağlarken; “kitabî” içeriği, sistematığı ve ortak ilkeleri olmayan bir popüler milliyetçilik ideolojisini ortaya çıkarır. Türk milliyetçiliği örneğinde, “sivil-medeni” bir milliyetçilik olduğu iddiasını vurgulayan resmî milliyetçilik-Atatürk milliyetçiliği ile bunun karşı kutbunda ırkçı bir milliyetçiliğin alameti sayılan Türkçü-Turancı akım arasındaki ideolojik ortaklıklar vardır (Bora, 1985: 16-21). Bu bağlamda Türkçülüğün çıkış noktasına değinmek yerinde olacaktır.

Türkçülük hareketi 1865'ten sonra Yeni Osmanlı ve Jön Türkler arasında Tanzimat'ın Batıcı anlayışıyla önem kazanmaya başlar. Jön Türk, Fransızca olan “Jeune Turc”ün söylenişidir ve “Genç Türk” anlamındadır. 1865-1890 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyal anlamda Batılı bir perspektifle değişim isteyen ihtilalcilere “Yeni Osmanlılar”, 1890-1908 yılları arasındaki aynı amacı sürdürenlere “Jön Türk” denilmektedir. Jön Türkler, II. Abdülhamit'e muhalif genç mekteplilerdir. Bu gençler, “Genç İtalya akımından etkilenip, muhalif bir tavır gösterirler...” Bu hareketin merkezleri; Mülkiye Mektebi, Askeri Mektep, Tıbbiye-i Şahane ve gazetelerdir. Düşünce kaynakları ise atı'dır. Namık Kemal'in Hürriyet ve Osmanlılık fikirlerinden de beslenirler (Çetin, 2007: 31-32). Namık Kemal, sosyal meseleleri edebiyata yeni bir dille konu eder. Onun ıslahatçılığı, sadece edebiyatla sınırlı kalmaz. Memleket meselelerine de zaman ayırır. “Yeni Osmanlı” cemiyetine giren Kemal, Avrupa'ya giderek, bu oluşumun yayın organı olan *Hürriyet* gazetesinde çalışır. Avrupa'da bulunuşu, onun yenilikçi fikirlerini hızlandırır. Türkiye'ye dönerek *İbret* gazetesini çıkarır. Gedikpaşa'da *Vatan* piyesi halk üzerinde etki yaratır. Hükümet Kemal'e karşı önlemler alarak onu sürgüne gönderir. Yerli ticaret için yeni fikirlerde bulunur ve bunun yanı sıra birçok yeni fikri vardır. İslahatçılığı bağlamında milliyetçi değil de “ümmeççi olduğunu eleştirenler, onu kendi devrinin şartlarıyla ele almalıdır” (Rıza, 1998: 105-108) diyen yazar, kendi devrinde Türkçü bir anlayışı zemini oluşturduğu iddia eder. Türkçülük düşüncesi, Yeni Osmanlı, Jön Türkler ve sonraki dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında toplanan gençlerce yürütülür.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889'da “İttihad-ı Osmanî” adıyla Tıbbiye-i Şahane 'de İbrahim Temo, İshak Sükûti, Mehmet Reşit, Hüseyinzade Ali Bey ve

Abdullah Cevdet adlı beş tıbbiyeli tarafından kurulur. Zamanla üye ve şubeleri artar. Avrupa ülkeleri ve Mısır'a kaçan Jön Türkler, cemiyet çalışmalarını gittikleri yerlerde yürütürler. II. Meşrutiyet Dönemi ayrıca İttihat ve Terakki dönemi demektir. Bu yapılanma da ortak dil, din, ırk ve kültür bulunmaz. Ortak payda II. Abdülhamit'e muhalif olmaktır. 1908'den sonra Meşrutiyet'in ilanıyla legal bir parti olurlar. Halk tarafından kahraman olarak nitelenirler. Bu dönemde kozmopolit¹ bir düşünceyle âdem-i merkezîyetçiliği² savunurlar. Ancak bağımsız bir devlet için mücadele eden azınlıklara karşı 1911'de Türkçülük ideolojisini benimsemek zorunda kalırlar (Çetin, 2007: 61-65). Osmanlı Devleti'nin gerilemesini önlemek için 20.yüzyılın başlarında çeşitli öneriler ortaya atılır. Bu öneriler; Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık'tır. II. Meşrutiyet'ten sonra dönemin aydınları kurtuluş ümidiyle Türkçülük ideolojisi etrafında birleşir. Bu anlayışın İttihat ve Terakki tarafından savunulmasıyla Türkçülük düşüncesini savunan birçok dergi yayınlanır. Türk milliyetçiliğini savunan ilk örgüt Türk Derneği (1908)' dir (Akünal, 1985: 121).

Türkçülük ideolojisinin benimsenmesinde Ziya Gökalp'ın fikirleri önemlidir. Gökalp'ın Diyarbakır'da Abdullah Cevdet'le tanışması, Avrupa'nın organizmacı sosyolojisi ve materyalist felsefeyi de benimsemesine neden olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne de katılmasına neden olur. İstanbul'da öğrenimi sırasında Türkçülük hareketiyle ilişki kurar. Pantürkçü³ Hüseyinzade Ali ile tanışır. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Diyarbakır şubesinin kurulmasına öncülük eder. *Diyarbakır* (1869-1932) ve Peyman (1899-1909, 47 sayı) gazetelerinde siyasal ve sosyal olaylar üzerine yazar. 1918'e kadar İttihat ve Terakki üyesidir. Bu dönemde Ali Canip ve Ömer Seyfettin ile beraber çıkardıkları *Genç Kalemler* (1909-1912, 33 sayı) dergisinde dil, siyaset ve Turancılık ideali üzerine yazılar yazar. Balkan Savaşları'ndan sonra Selanik'ten İstanbul'a yerleşir. 1912-1914 yılları arasında yayımlanan *Türk Yurdu* (1911-1918, 383 sayı) dergisinde kaleme aldığı

¹ Kozmopolit: Çeşitli uluslardan kimseleri barındıran, içinde bulunduran topluluktur. (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

² Âdem-i Merkezîyetçilik: Bir idareye bağlı olan bölümlerin, kendi kendilerini idare etme sistemidir (Devellioğlu, 2013: 940).

³ Pantürkçülük: XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde entelektüel düzeyde başlayan, daha sonra siyasal ve ideolojik boyut kazanan hareket, Pantürkizm (Hanioğlu, 2012: 551).

yazılarla Gökâl, iki önemli akım olan Panislamizm ve Osmanlıcılığa karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgular. 1921’de Gökâl, *Küçük Mecmua’yı* (1922-1923, 33) yayımlar. Atatürk’ü destekleyerek Anadolu’da ulus-devletin kuruluşunu öngörür (Ünüver, 1985: 28-29).

Gökâl, Türkçülüğu, Türk milletini yükseltmek olarak tanımlarken millet adı verilen zümrenin tanımını yapar. Ona göre, millet, aynı eğitimi almış, ortak bir dili, duyguları, idealleri, dini, ahlâki ve estetik duyarlılığı paylaşan bireylerden oluşmuş bir grup ya da topluluktur. Gökâl, uygun bir toplumsal ve ahlâki felsefeyle desteklendiği takdirde milliyetçilik ve İslamcılığın, Batı felsefesiyle uzlaşabileceğini öne sürer. Türkleşmek, İslâmlaşmak ve muasırlaşmak arasındaki geçişlilik arasında ideolojik formülünde üç öge arasında herhangi bir uyumsuzluk bulmaz. Bunun tersine bunların birbirini tamamlayıcı olduğunu ileri sürmekle birlikte; gerçekte, imparatorluğun sona eriş süreci içinde, din etkeninin de giderek önemini yitireceğine inanır. Muasırlaşmanın ise, Batı’ya yönelmek anlamına geldiğinden şüphe etmez. Ancak Gökâl’ın Batı dediğinde kastettiği liberal Batı değil, korporatist⁴ Batı’dır (Parla, 1993: 30-35). Gökâl (1977), muasırlaşmayı ise şekil ve yaşayış yönünden Avrupalılara benzemek olarak değil, (...) bilgi ve sanayi mallarını Avrupa’dan alma zorunluluğundan kurtulmak olarak niteler. Taha Parla (1993), Ziya Gökâl’in sentezini şu şekilde ifade eder: Durkheim solidarizmi⁵, kültürel Türkçülük ve ahlakçı tasavvuf anlayışıyla İttihat Terakki döneminden Kemalist döneme kadar milli kimlikle dini kimlik arasındaki gerilimin, milli kimliğin lehine olmasını sağlar.

Türk milliyetçiliğinin oluşumunda önemli rol oynayan Ziya Gökâl, Taha Parla’ya göre “İttihat ve Terakki’nin resmî, Kemalistlerin gayri resmî ideoloğu”dur. Eserlerini birçoğunu İttihat ve Terakki’nin iktidarda olduğu dönemde yazar. Cemiyet, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük arasında ideoloji karmaşası yaşadığında, Gökâl Türkçülük fikrini ortaya koyar. Gökâl, ulusların oluşumunu, Durkheim sosyolojisinden esinlenerek, üç aşamalı bir sürecin sonucu olarak görür. Buna göre, dil ve ırk birliğine dayalı kabile toplumundan, din birliğine yaslanan ümmete, oradan da kültür (hars) ve uygarlıkla tanımlanan ulusa erişirir. Osmanlı

⁴ Korporatizm: Kölelik veya serflik gibi zorunlu çalıştırmaya dayanmamakla beraber, herkese açık olmayan, kendine has kuralları bulunan bir rejimdir (İktisat Terimler Sözlüğü).

⁵Solidarizm: Dayanışmacılık (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

devletinden bir Türk ulusunun çıkması, İslam'ı ulusal bir dine dönüştürmekle uluslararası uygarlığın benimsenmesi ve ulusal kültürün gelişmesini gerektirir (Ünverdi, 1985: 28- 31).

Türkçülük bir taraflıyla Balkanlarda başlayan Helen ve Slav milliyetçiliği karşısında, Osmanlılık yerine yeni ve bir bakıma daha geniş bir tarih ve coğrafya anlayışı getirir. Türk ırkını temel alan bir devlet yapısı teklif eder. Birincisiyle Turancı, ikincisiyle ırkçı bir karakter gösteren bu akım bazı şahsiyetlerde zamanla sertliğini kaybetmiş, sadece bir dil ve kültür milliyetçiliğine dönüşmüştür (Okay, 2005: 45). Şaban Sağlık, Türk edebiyatı metinlerinde ütopya konusunu Turan fikri üzerinden değerlendirir. Ülkelerin yıkılma dönemlerinde, 'mutlu ülke hayali kurma' gibi ideallerin ürünü olan ütopya aynı zamanda yeni bir medeniyet projesidir. Türk edebiyatında da yeni bir ülke ideali Turan düşüncesi etrafında kurulur. Halide Edip Adivar, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Yavuz Bülent Bakiler gibi yazarlar Turan fikrini ütopyik bir şekilde edebi metinlerinde işlerler. Ancak bu yazarlar içerisinde öne çıkan Halide Edip (1884-1964), *Yeni Turan* (1912) adlı romanında mutlu gelecek vaadi verdiği için tam bir ütopya özelliğini ortaya koyar (2014: 411-430). Yazarında vurguladığı ütopya fikri, bu dönemde inkılaplar çerçevesinde edebi metinlere yansıtılarak, ulus- devlet inşası amaçlar.

II. Meşrutiyet Dönemi'nden sonra güçlenen Türkçülük fikirleri, edebiyat hayatına da yansımaya başlar. Emiroğlu, Türk dilini ön plana çıkaran Türkçecilik hareketlerinin II. Meşrutiyet'e kadar siyasi akımla değil, kültür ve sanat anlayışıyla geliştiğini belirtir. II. Meşrutiyet döneminde iki ayrı koldan gelişen bu Türkçü düşüncenin birinci kolunu oluşturan Ahmet Vefik Paşa başta olmak üzere Veled Çelebi, Necip Asım, Ahmet Hikmet ve Celal Sahir, Türkçe'nin yabancı dillerin etkisinden kurtarılması ve yabancı kelimelerin yerine Türkçe şivelerden yeni kelimeler alınmasını önerir. İkinci kolun temsilcileri ise Selanik'te ortaya çıkan *Genç Kalemler* hareketinin önemli ismi Ziya Gökalp'ın "Yeni Lisan" makalesindeki, Arapça ve Farsça kuralların reddi ve dile yerleşmiş kelimelerin kullanılması esasını öne çıkarırlar. Bu anlayışla sade dille ve hece ölçüsüyle Hecenin Beş Şairi olmak üzere, Şairler Derneği, Hisarcılar ve daha birçok Meşrutiyet şair ve yazarının yanı sıra erken Cumhuriyet döneminde bu anlayış benimsenir (Emiroğlu, 2014: 30-31). 1914 yılından itibaren Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik, Türk halk

edebiyatını aydınlatmaya yönelik faaliyetler de bulunurlar. Türk milletinin ruhundan doğan sözlü metinleri benimseyip yayımlarlar (Elçin, 1976: 522-532).

19. yüzyılın sonunda Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944) ile başlayan, Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) ve *Genç Kalemler* hareketiyle devam eden hece vezniyle şiir yazma anlayışını benimseyen beş şair, Türk Edebiyatında Beş Hececiler olarak adlandırılır. Bu isimle oluşan bu anlayış sadece beş kişiden oluşmaz. Bunun yanı sıra Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, İbrahim Alaattin Gövsa, Şükûfe Nihal ve Halide Nusret Zorlutuna gibi yazarlar da bu anlayışla yazar. Ziya Gökalp'ın sistemleştirdiği Türkçülük anlayışını benimseyen beş şair; Orhan Seyfi Orhon, Enis Behiç Koryürek, Halit Fahri Ozansoy, Yusuf Ziya Ortaç, I. Dünya savaşı yıllarında aruzu bırakıp hece vezniyle yazarlar. Yeni Lisan hareketinin şiirde en başarılı yazarlarıdır (Emiroğlu, 2014: 92-93). Eserlerinde Türkçülüğü konu edenler; Mustafa Celâleddin Süleyman, Ahmed Vefik Paşa, Ali Suavi'nin⁶ ilmi yazılarında Osmanlı yerine Türklükten ve coğrafya olarak da Osmanlı dışında olan Türklerden bahsedilerek Türkçülük akımı önem kazanmaya başlar. Bu düşünceyi Türk dili alanında sürdürenler ise; Cevdet Paşa, Şemseddin Sami, Bursalı Mehmed Tahir, Necip Asım, Veled Çelebi'dir. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkçülük fikri dernekler ve dergiler yoluyla sistemleştirilmeye çalışılır (Okay, 2005: 45). Başlangıçtan Cumhuriyet dönemine kadar Türkçülük düşüncesini savunup, benimseyen yazarlar: Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi, Süleyman Paşa, Necip Asım, Şemsettin Sami, Bursalı Mehmet Tahir, Velet Çelebi, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Aka Gündüz, Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Bu isimlerden Türkçülük düşüncesinin en önemli öncüsü Ziya Gökalp'tır (Çeşitli, 2007: 43).

Ümmet devrinden millet devrine geçişte, milli devlet için geçmişi değerlendiren belli öncüler, sosyal ve sanatsal meseleleri yeniden ele alırlar. Özellikle de dil, kültür, sanat ve edebiyat gibi unsurları “beyin-kalp yoluyla” değerlendirirler. 20. yüzyılda Türk tarihinde bu anlamda öne çıkan üç isim; Ziya Gökalp, Yahya Kemal ve Mehmet Akif'tir. Bu şahsiyetlerin faaliyetleri farklı olsa da

⁶ Ali Suavi: Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin yurtdışı faaliyetlerinde bulunur. Gazeteci kimliğiyle birçok yazı kaleme alır. Din, eğitim, Türk Kültürü ve tarihi gibi konulara İslami bir devlet modeli düzeyinde yaklaşır. Türkçülük düşüncesine katkıda bulunan bu aydının Türkçü, İslamcı ve laik görüşlerine karşın durduğu asıl nokta İslamcılıktır (Uğurlu, 2010: 204-217).

amaçları birdir. 18-19. yüzyıllarda Batı’da milli tarih araştırılıp, milli bir şuurla kültür, sanat ve edebiyata önem verilir. Türkiye’de ise bu düşünceye Ziya Gökalp öncülük eder. Uzak geçmiş üzerinde durarak milli ve tarihi bir bilinç uyandırır. 1910’da yazdığı “Turan” şiiriyle Türk ırkının tarihinin yeniden yorumlanması gerektiğini belirtir. O ırkın uzak geçmişini zamana taşımayı arzular. “Kızılelma”, “Altun Yurt”, “Altun Destan” gibi şiirlerinde Türk tarihine işaret eder. Gökalp, Türk destanları ve Dede Korkut hikâyelerinden yararlanır. Ona göre ırki karakter korunduğu ölçüde millileşir. Bu düşüncelerle “halka doğru” prensibi ortaya çıkar. Bunun akabinde “Yeni Lisan” dilde sadeleşme hareketi halka yöneliktir. Bu doğrultuda “Yeni Hayat” düşüncesine ortaya çıkar (Aktaş, 2011: 64-68).

Cumhuriyet döneminde değişen koşullar, Türkcülüğü birbiriyle çelişen iki kola ayırır. Birincisi Yusuf Akçura’nın resmî ideoloji doğrultusunda önerdiği ulusçuluk, “ırk ve kanı ısrarlı biçimde savunan İkinci Dünya Savaşı’nda saldırgan yüzünü ortaya koyan “Turancılık” tır. İkincisi ise Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Turancılık’tan ayrılan Türkcülük mefkûresidir. Ziya Gökalp’ın belirlediği bu düşünce ‘Türkiyecilik, Oğuzculuk yahut Türkmencilik, Turancılık’ olarak belirlenir (Oktay, 1993: 54-55). Mustafa Kemal, Gökalp’ın düşüncelerini önemser. Teorik anlamda çağdaş Türk devletinin fikir dayanağı Ziya Gökalp’tır. Mustafa Kemal’in temel düşüncesinde ulusçuluk fikri vardır. Dönemin koşulları, savaşın başlamasıyla “muhtelif anasını İslamiyeden mürekkep” olduğunu söyleyerek İslamcılığı destekler (Atatürk, 2006: 70-71).

Mustafa Kemal, ileriki zamanda koşullar değiştiğinde ulusçuluk fikrinden İslamcılığı arındırır. Kurtuluş Savaşı yıllarında İslam ve Sosyalizm farklı bağlılık odakları gösterdiğinden milliyetçiliğe rakip ideolojilerdir. Mustafa Kemal, güç koşullardan dolayı farklı ideolojilerle bağlaşma yapar. 1930’lu yıllarda kendi ideolojisini güçlendirmek isteyen rejim, kitlelere, inkılap ruhunu içselleştirmek için kurumsal ve yasal düzenlemeler yapar (Oran, 1988: 107). Bu doğrultuda 1930’lu yıllarda Kadro hareketi, kapitalizm ile sosyalizm arasında “Türk modeli” fikrini savunup, devletçiliği önerir (Georgeon, 1985: 23-24). Dönemin, bütün aydın ve yazarlarının yazılarında Osmanlı’ya ait olandan kurtulma isteği vardır. Atatürk, mazideki Osmanlı aitliğini reddeder. Ulus ve ulusal birlik kavramını yerleştirmek isteyen rejim farklı bir köken arayışına yönelir. TTT’nin ortaya çıkması da bu amaca

hizmet etmek içindir. Türkiye'yi Batılılaştırmak isteyen Atatürk, bir yandan İslam'dan bir yandan da kendini onun içinde gören Osmanlı'dan kopmayı öngörerek, Türkçülük ideolojisine bağlanır (Oktay, 1993: 56).

Atatürk'ün terminolojisi ve kavramları açıkça çizilmiş bir paradigmaya sahip değildir. Geliştirdiği çelişkili düşünceler ve sözlerindeki terimsel bulanıklıklar, güncel olayların aciliğinden doğar. Bu yüzden “zengin bir hatıra mirasını” Osmanlı-İslam uygarlığının zengin edebiyatında aramaz. Türklük kavramını besleyeceğini umduğu Orta Asya uygarlığında ve eski Türk kavimleri içinde aramaya yönelir. Yeni Türkiye'ye hem Batı hem Osmanlı karşısında süreklilik kazandırma düşüncesi, Yusuf Akçura'nın Tarih Tezini desteklemesini sağlar (Oktay, 1993: 57). Ulusçuluk ideolojisi etrafında geliştirilen köken sorunu Atatürk sonrasında da tartışılır. 1940'lardan sonra Nazizm etkisinin artmasından dolayı gelişen Turancı tezler karşılıklıdır. Türkleri uygarlığın kurucu ulusu olarak gören yaklaşımlar eleştirilir. Peyami Safa'nın yazılarını eleştiren Baltacıoğlu, “ben tarihi efsanevi düşüncelerden, hükümleri iddialardan ve olguları dileklerden ayırırım” diyerek Türklerin eskilikleriyle değil, eserleriyle değerlendirmeleri gerektiğini savunur. Baltacıoğlu, Türklerle eski Yunanlılar'ı kübizm, sürrealizm ve evrim felsefesinin kurucuları olarak görür. Bu anlayış Atatürk'ün milli tarih ve kültür anlayışıyla bağdaşır (Baltacıoğlu, 1942: 28-30). Türkçülük hareketi başlangıç yıllarında belli tezler içerir. Bir süre sonra bu tezlerin toplumdaki değerlere karşı oluşturduğu boşluklar, yeni bir köken arayışını gerekli kılar. 1940'larda köken arayışı, eski geçmişe dayandırılarak, kültürel bir milliyetçilik fikri oluşturur.

Cumhuriyet döneminin milliyetçi söylemi, milli kimliği, Doğu-Batı sınıflandırmasında kültürel bir milliyetçilik vurgusu ile dilden etnisiteye varan geniş bir açıyla Almanya örneğini model alır. Diğer taraftan Fransız örneğindeki yurttaşlık bağı, hukuki statü gibi unsurlar üzerinden söylem geliştirerek toplumsallaştırmaya da yönelir. Bu iki uçluluk imparatorluk yapısında ulus-devlete dönüşen modern Türkiye'nin devletten millet yaratma sürecinde karşılaştığı toplumsal temeller üzerindeki arayışlar olarak okunabilir. Ulus-devletin şekillenmesinde, milli kimliğe dair önermeler bulanıktır. Bundan dolayı Türk siyasal pratikleri farklı eklemlenmelere zemin hazırlar. Bu zemin farklı söylemler oluşturur. Bu söylemler bazen resmî devlet söylemi ile uyuşurken, bazen de karşısında yer alır. Bu dönemin

önemli söylemlerinden ikisi, Osmanlı Devleti'nin son yıllarına denk gelen Anadoluculuk düşüncesi ve halkçılık söylemleridir (Yıldırım, 2012: 157-158).

1.1.2.Halkçılık

Ferit Devellioğlu ve Neval Kılıçkan tarafından hazırlanan *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük* (1975)'te halkçılık “bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemek, topluluk içinde belli bir zümre, cemaat, aile ve ekonomik güç için ayrıcalık tanımamak ve halk yararı için çalışmak” olarak tanımlanır. *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü* (1948)'de “yirminci yüzyıl başlarında Fransız yazarlarından Andre Thérive ve Leon Lemonnier tarafından açılmış bir çığır, romantikliğe, aşırı duygululuğa, Zola'nın karamsarlıklarına sapmadan, hiçbir özelliği olmayan, halk içinde sıradan tipleri anlatan sadeleştirilmiş bir gerçekçilikten ibarettir”. *İktisat Terimleri Sözlüğü* (2004)'te hiçbir grup ya da sınıfa ayrıcalık tanınmadan gönencin geniş halk kitlelerine yaygınlaştırılmasını öngören ilkedir. 19. yüzyılda Rusya'da çiftçi sınıfının hayat standardını yükseltmeye yönelik olarak Alaxander Herzen ve Nikolay Gavriloviç Çernişevski tarafından ortaya atılmış ütopyik bir sosyalizmdir. Türkiye'de ise hiçbir bireyin, ailenin, sınıfın veya birliğin diğerlerinden daha üstün olmadığını kabul eden Atatürk ilkelerinden biridir.

Halkçılık, 19. yüzyılda Avrupa'nın Orta Çağ düzenini; siyasi, ekonomik ve kültürel olarak geride bırakmasıyla ortaya çıkar. Teolojik görüş yerini halk yönetimine bırakır. Amerika'da 1880'lerde batılı ve güneyliler arasında çiftçi birlikleri denilen yerel siyasal eylem grupları oluşur. 1890'da tarım reformcularının koalisyonu kurulur. Demokrasi ile çiftçiler, iş ve sanayi ile eşit düzeye getirilir. 19. yüzyılda narodnik (halkın dostları) olarak bilinen halkçı hareket, Rus entelektüelleri ve sosyalistleri tarafından yürütülür. Kölelikten sonra ortaya çıkarak, çareyi çalışma ortaklığında görür. Aynı dönemde Fransa'da görülen halkçı hareket çok gelişme göstermez. Halkçı hareketin kökeninde, siyasal haklarını elde edebilmek üzere kölelerin, köylülerin, işçilerin büyük ve küçük burjuvazinin krala, imparatora ve yardımcılara başkaldırmak üzere ortaklıklara ve ekonomik örgütlenmelere girişimi yer alır (İlgazi, 2002: 4).

19. yüzyılın sonunda halkçılık, Rusya'daki narodnik hareketi ve Alman Völkisch ideolojisiyle gerçekleşir. Alexander Herzen'in fikirlerinden ilham alan bir grup aydının "halka doğru" sloganıyla taşraya açılmasıyla bu süreç başlar. Taggart'ın ifadesiyle, narodnik hareket olarak Rus köylüsü saf ve temiz olarak düşünülür. Völkisch ideolojisi ise Herder'in öncülüğünde milli özgüven inşa etme hamlesi ile taşrayı idealleştirir. Benzer düşünceler etrafında II. Meşrutiyet döneminde Gökalp gibi düşünürlerin "halka doğru" hareketiyle ortaya çıkan halkçı söylem, Cumhuriyet'in erken döneminde, yeni ulus-devletin oluşturulmasında temel dayanaklardan biri olarak kullanılır (Yıldırım, 2012: 166-167).

Halkçılık söylemi, Cumhuriyet döneminden önce Jön Türkler arasında görülür. Bu dönemde ortaya çıkmasının nedeni, II. Abdülhamit rejimine karşı halkı kendi taraflarına çekmek içindir. 19. yüzyıl sonlarındaki aydın tipolojisi hem eski rejimlerin geleneksel hem de Batı Avrupa'nın organik burjuva aydınlarından farklı özellikler gösterir. Jön Türkler 1908'de Balkanlar'da halkçı bir söylemle propaganda yapar. Halkçılık, yeni bir aydın kuşağının doğmasıyla önem kazanır. Rusya ve Osmanlı gibi kapitalizme geçişleri gecikmiş ülkelerde, halkçılık köylülere ve onların taleplerinin kaynağı değil, yeni bir aydın tipolojisinin gereksiniminden doğar (Karaömerlioğlu, 2009: 272-273). Rusya, Almanya ve Fransa'da halkçılık aydın grup çevresinde gelişir. Ulus-devletin inşa süreçlerinde gelişen halkçılık söylemi, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk'ünde gündeminde yer alır. Halkçılık; halk devleti, halk yönetimi, halkın kendi geleceğini tayin etmesinde belirgin rolü olan siyasi bir demokrasidir.

Atatürk, Amerika ve Fransız inkılaplarının özgürlük, adalet, eşitlik ve güvenlik kavramlarından yararlanarak, Türkiye yönetimine halkçı bir boyut kazandırır. 1921'de Teşkilat-ı Esasiye'nin 1. maddesinde, egemenliğin şartsız, kayıtsız millete ait olduğunu belirtir. Halkçılığın üç önemli unsuru; halk yönetimi, eşitlik ve sınıf mücadelesinin kabul edilmeyişidir. Atatürk, Jean Jacques Rousseau'nun *Sosyal Anlaşma* (1762) kitabındaki halk ve hürriyet anlayışından etkilenir. Atatürkçü halkçı anlayış, sosyal adalete, sosyal güvenliğe, ekonomik haksızlıkların giderilmesine, adaletli gelir dağılımına önem verir. Bunlar gerçekleştiğinde sınıf mücadelesi ortadan kalkacaktır. Türkiye'de sanayi gelişmediği için işçi sınıfı tam yer

edinmez. Rusya’da yayımlanan beyannamelerde işçi ve çiftçi ön plana çıkarılır (Özkaya, 1991: 666-671).

Osmanlı Devleti’nde Ermeniler içerisinde halkçı düşünceler görülür. Jön Türkler bu düşüncelerden etkilenir. Tatar aydınlar olan İsmail Gasprinski, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali Osmanlı’da halkçı düşüncelerin gelişmesinde önemli rol oynar. Halkçılık üzerinden Türk milliyetçiliği teorisi oluşturulur. 1908’den sonra II. Meşrutiyet döneminde halkçı söylem Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura ile ön plana çıkar. 1912’de yayımlanan *Halka Doğru* (1913-1914,52) dergisi halkçı düşüncelerin yayılmasını amaçlar. Akçura’ya göre halk, yoksul köylüler, küçük esnaf ve şehirdeki ücretli çalışanlardır. Halk ve millet farklı sınıflardır. Gökalp’e göre ise halk, güzidelerin, yani eğitilmiş elitlerin dışında kalan bütün katmanlardır. Kendi aralarında çıkar çatışması olmayan, birbirilerini tamamlayan, sınıfsız, kaynaşmış grupları ifade eder. Durkheim’ın izlerini taşıyan bu anlayış Kemalist Cumhuriyet’e devredilen halk kavramını da büyük ölçüde belirler (Karaömerlioğlu, 2009: 273-274). Gökalp’in düşüncelerini önemseyen Atatürk, ulus-devlet inşa sürecinde halkçılık anlayışını benimser.

Atatürk, Cumhuriyet yönetimini oluştururken vermiş olduğu önergelerinde ve onu savunan bütün sözlerinde Cumhuriyet kelimesi yerine halk yönetimi, halk hükümeti, halkçılık deyimlerini kullanır (Arar, 1963: 10). Amaç halkçılık etrafında çağdaş bir cumhuriyet kurmaktır. Bu düşünce milli anlayışı Anadolu’da halkçılık etrafında şekillendirir. Tunçay’a göre de, halkçılık anlayışı, milliyetçiliğin yerini alır. Halk kavramı yerine millet kavramı konulur (Tunçay, 2015: 212). Halkçılık, 1923’ten sonra Cumhuriyet yıllarında üzerinde önemle durulan bir söylem olur. Atatürk’ün “Halkçılık Programı” adlı metni 1921 yılında Anayasanın içerisinde yer alır. CHP’nin 1931 ve 1935’teki Üçüncü ve Dördüncü Kurultaylarında, Halkçılık diğer ilkelerinin yanında partinin vasıflarından biri olarak kabul edilir. Halkçılık anlayışı “hâkimiyet-i milliye” kavramında somutlaştırılır. Halkçılık, cumhuriyette vurgu yaptığı gibi milliyetçiliği de yapar (Karaömerlioğlu, 2009: 275). Türkiye’de çağdaş Cumhuriyet’in kurulması için halkçılık bir araçtır. Osmanlı’dan kalmış olan toplum ayrılıkçı ve milli bir bilince sahip değildir. Savaşlarda yapılan halkçılık vurgusu, milliyetçiliğin temelini oluşturur.

Türkiye’de halkçılık popülizmi, 1940’ların ortalarına kadar etkinliğini sürdürür. Çok partili rejime geçişle birlikte demokrasi söylemi popülist söylemin yerini alarak, uluslaşma süreci içinde uyumlu bir şekilde gelişir. Ulusçuluk ve popülizm aynı amaca hizmet eder. “Popülizmin adı Türkiye’de halkçılıktır”. II. Meşrutiyet aydını için halkçılık önemlidir. Osmanlı’da millet bugünkü anlamından farklı anlamlar içerir. Birçok farklı etnisiteden oluşan cemaattir. II. Meşrutiyet yıllarında ise halk sözcüğü ulus ya da millet anlamlarında kullanılır (Toprak, 1995: 39-40). Millet kavramı, bir süre sonra Türk milliyetçiliğine ve ulus-devlete hizmet eder. Osmanlı döneminden beri Türkiye geri kalmışlıktan kurtulmak için çabalar. Amaç yeni bir devlet kurmaktır. Kurtuluş Savaşı’yla birlikte halk ve halkçılık eylemsel olarak meydana gelir. Atatürk, Fransız ve Amerika devrimlerinden esinlenmiş; ancak onlara halkçı bir boyut vermiştir. Halkçılık ve ulusçuluk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet yıllarının önde gelen iki kavramıdır. Birçok devrim atılımları halkçılık, ulusçuluk ve laiklik ilkelerin yönlendirilmesiyle gerçekleşir. Türk dil devrimi bunlardan biridir. Bunun amacı seçkin dili olan Osmanlıca dilinden Türk diline geçişi sağlamaktır. Bunun neticesinde aydın ve halk arasındaki uçurumun kaldırılması ve her ikisinin birbirini anlaması öngörülür (Kili, 1998: 45-47). 1921 ile 1922’de Atatürk meclis konuşmalarında Anadolu çocuklarını savaşta gösterdikleri başarıdan dolayı över. Anadolu köylüsü için: “Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür...” (Atatürk, 1961: 183) der.

Atatürk, bu düşüncelerle siyasi ve sosyal hayatta Anadolu’ya açılma projelerini geliştirir. Edebiyatta bu anlayış, Tek Parti döneminin, düşün-yazın yaşamını belirleyen, ideolojik yönden toplumcu ve insancı bakış açılarını etkileyen, hatta onları kendine eklemleyen halkçılık kavramıyla şekillendirilir. Atatürk bu kavramı Ziya Gökalp’ın “sınıfsızlandırma” düşüncesinden alır. Cumhuriyet ideolojisi içinde halkçılık hem ekonomik-siyasal hem de yazınsal düzeyde en yetkin tanımını Yahya Kemal’in “mektepten memlekete” anlayışında bulur. Kemal’in metni hem ulusal bilince seslenmekte hem de yurt gerçeğini edebiyata ana malzeme etmeyi öngörür. Sol kanatlı yazarlar yasal engeller dolayısıyla anlatamadıkları fikirlerini, toplumculuk, köycülük bağlamında halkçılık kavramı adı altında ifade eder. Halkçılık ve köycülük söylemi, 1950’lere hatta 1970’lere kadar düşün ve yazın alanına hâkim olur (Oktay, 1993: 63-66).

1860'ta alfabenin yenilenmesiyle başlayan dil tartışmaları, Yeni Lisan'ın oluşumuna kadar hiç ara vermeden sürer. Bu dil tartışmalarında halkçı ve seçkinci anlayış olarak iki anlayış görülür. Halkçı anlayış yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılmasıyla daha geniş kitlelere ulaşacağını savunurken, seçkinci anlayış ise bilim ve sanatın geniş kitlelere hitap etmediğini savunur. Halkçı anlayışın, II. Meşrutiyet'e kadar geniş halk kitlelerine ulaşma nedeni, aydınlanma, eğitim ve ziraat gibi meseleler içindir. II. Meşrutiyetle birlikte buna yeni rejimi anlatma gayesini de eklemiştir. II. Meşrutiyetle birlikte halkçılık anlayışı milli bir ton yakalar. Bu dönemden önceki halkçılık anlayışı Osmanlı toplumu ile sınırlıdır. İlk Yeni Lisan yazısı, milli lisan, milli edebiyat ve Türklükten bahsetse bile bu sadece Osmanlı Türklüğü ile sınırlı kalır. Ömer Seyfettin'in üçüncü Yeni Lisan yazısı, milliyet merkezli bütün bir Türklüğe yönelik bir dil anlayışı ortaya koyar (Polat, 2012: 93-94).

Özetle, halkçılık kavramı, Batı'dan alınarak Kemalist devletin inşa sürecinde Anadolu insanının refahı için düşünülse de temel amaç, halkçılık etrafında milli bir kimlik oluşturmaktır. Bu oluşumun yeri ise savaşlarda mücadele eden Anadolu insanının yaşadığı topraklarıdır. Osmanlı tarafından ihmal edildiği düşünülen Anadolu insanı, aydın kesim tarafından ele alınarak önemsenmeye başlar. Bunun amacı kurulacak yeni ulus-devletin Batıcı görüşünü Anadolu'ya yaymaktır. Halkçı bir anlayışla Anadolu'da yeni reformlara girişilir. Bunların başında ise eğitim yer alır. Bu bağlamda 1932'den sonra Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri açılır. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde siyasi ve sosyal söylemlerle edebiyatta da farklı açılarla Anadoluculuk düşüncesi yaygınlaşır. 1940'lardan sonra Mavi Anadolu Hümanistleri de Anadoluculuğun farklı bir versiyonunu kültürel anlamda ele alır.

1.1.3. Anadolucu Edebiyat

Cumhuriyetin kuruluşunda, ulus-devlet inşası Atatürk'ün de onayına sunulan belli tezler üzerinden yürütülmeye çalışılır. Rusya ve Tatar Türkleri'nin Turancılık fikirleri, Gökalp'ın Türkçülük fikri, Akçura'nın Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi vb. girişimler bir süre sonra Osmanlı'nın cemaatçi yapısından arda kalan, dini inancı

olan halka hitap etmez. Toplumda dini ve milli bir ayrışma görülür. Bu dönemde Atatürk, Rusya, Almanya, Fransa ve Amerika’da ortaya çıkan halka yönelik bir anlayış olan halkçılığı gündeme getirir. Falih Rıfkı, Fransız İhtilali, Rus İhtilali isimleri olduğu gibi Türk İhtilali’nin de isminin Kuvay-ı Milliye olduğunu söyler. Sınıfsızlık davasının en iyi kavramının Kuvay-ı Milliye⁷ (Atay, 1933: 11-14) olduğunu dile getirir. Bu anlayış ileride CHP’nin resmî bir ilkesi olur. Ancak Atatürk’ün benimsediği halkçılık anlayışı, milliyetçi bir renktedir. Millet yerine halk yerleştirilerek, o dönemde elde kalan son toprak parçası olan Anadolu ve insanına odaklanılır. Bu düşünce Anadoluçuluk fikrinin oluşmasına zemin hazırlar.

Şevket Süreyya, “Ziya Gökalp” adlı yazısında Gökalp’in zamanında bir Türk teorisyeni olduğunu Yunus misali halka ulaştığını; ancak değişen hayat standartları ideoloji değiştirmeyi öngördüğünü, Gökalp’la tarih, sanat, hukuk ve ahlakın millileştiğini belirtir. Gökalp’in yeni bir hayat peşinde olduğunu, Yeni Türkiye’nin de yeni bir hayat peşinde olduğunu dile getirir (1932: 29-40). Millileşen bu yeni hayat ideali Anadolu’da aranır. Anadoluçuluk düşüncesi farklı kollarda gelişir. Bunlar bir sınıflandırmaya tabi tutulursa eğer Bergen (2015)’e göre: “Köycü Anadoluçuluk (Remzi Oğuz Arık), Mistik Sosyalist Nizamcı Anadoluçuluk (Nurettin Topçu), Ulusalçı-Kemalist Anadoluçuluk (Yakup Kadri), Sosyalist Kerim Devletçi Anadoluçuluk (Kemal Tahir), Meslekçi Anadoluçuluk (Memduh Şevket Esenal), Türk-Milletçi Anadoluçuluk (İsmet Özel), Mavi Anadoluçuluk-Hümanist Anadoluçuluk, Milliyetçi Anadoluçuluk (Yahya Kemal- Mehmet Kaplan)” olarak sınıflandırılmalıdır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya çıkan Anadoluçuluk akımı, Misak-ı Milli’nin çizdiği coğrafyalarının sınırları içinde kalarak farklı bir milliyetçilik anlayışı gösterir. 1924’te *Anadolu (1924-1925, 12)* dergisinde Mehmet Halil Bayrı (1896-1958), Hilmi Ziya Ülken (1901-1974), Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Mükremin Halil Yınanç (1898- 1961), gibi fikir adamlarınca yürütülen Anadoluçuluk akımı, 1939’dan sonra Nurettin Topçu’nun (1909-1975) *Hareket (1939-1953, 187)* dergisiyle devam eder (Okay, 2005: 46). 19. yüzyılda İttihat ve Terakki’de Gökalp ve Hüseyinzade Ali, Türkçülük akımında etkili olur. Hilmi Ziya

⁷Kuvay-ı Milliye: Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’nun işgali üzerine halk tarafından oluşturulan milli bir direniş örgütüdür (Akyol, 2016: 10).

Ülken'e göre, sosyal gerçekliğe dayanmayan bu görüş ve diğer görüşler, toplumun problemlerini çözmek için yeterli değildir. Türkçülük fikirleri imparatorluğu kurtarmaya ve yeni bir yaratmaya yetmez. Hayali "Turan'ı kurma çabaları da başarısızdır. Bu dönemde siyasi fikir akımlarının geçerliliğini yitirmesiyle, aydınlar yeni bir düşünce geliştirir. 1917'de Türk Ocağı'nda bir grup aydın, büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülüğü (Anadoluculuğu) oluşturur.

1919'da Mülkiye içinde Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir akım doğar. Hilmi Ziya Ülken bu fikrî Lichtenberger'in *Richard Wagner, Poete et Penseur* adlı eserine dayanarak ileri sürmeye başlar. Reşat Kayı ile birlikte 12 sayı el yazması olarak *Anadolu (1918-1919, 12)* dergisini çıkarır. Dergide Türk folkloruna önem verilir. Anadoluculuğun ilk izleri, Nüzhet Sabit'in *Vazife (1908-1912)* dergisindeki yazılarında görülür. Anadoluculuk milliyet anlayışında biri kültürcü, diğeri ideolojik olmak üzere iki çizgi halinde gelişir. Siyasi Anadoluculuk birtakım yapay zorlamaları beraberinde getirmiş olmasına rağmen, kültürcü Anadoluculuk düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ülken'in içinde yer aldığı kültürcü Anadoluculuk, hayali Turancılığa karşı, hem Anadolu'nun kültür temellerini ortaya çıkarmak, hem bu çizgide fikir ve sanat adamlarının gelişmesini sağlamak açısından son derece etkili olur (Atasoy, 1996: 3).

Anadolucular Turancılığın millet ve tarih anlayışına karşı; kültürel, siyasi ve dini yaklaşımlarla Anadolu'ya yönelir. *Anadolu* dergisini 1923'te tekrar yayınlamaya başladıklarında Ülken, kültür Anadoluculuğunu geliştirmeye çalışır. "Anadolu Örfü ve Destanlar" adlı yazısında milli destanları milletin örfüne göre inceler. Ona göre Orta Asya Türkmenleri Anadolu örfünün kaynağını oluşturur. Müslümanlaşarak Anadolu'ya gelmeleriyle beraber, hem bu destanlar oraya intikal etmiş, hem de bu topraklarda yeni destanlar yaratılmıştır. Köroğlu, Nasrettin Hoca, Battal Gazi, Tahir'le Zühre gibi... Türkler ile Tatarların, Turancıların iddia ettikleri gibi aynı millettten olmadığını belirtir. Ülken'e göre milletler yaşadıkları coğrafyada tarihi hatıralarla yoğrulur (1979: 471).

Ülken'in yanı sıra, Anadolucu görüş içinde önemli şahsiyetler arasında Mükrimin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık ve Nurettin Topçu ilk akla gelen isimlerdir. Milli mücadele döneminde çıkmaya başlayan *Dergâh (1921-1923, 42)*

dergisi, Hilmi Ziya'nın *Anadolu* dergisinden ayrı olarak bu harekete yeni bir ivme kazandırır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil gibi isimlerin yanı sıra Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi şairler de bu hareket içinde yer alır.

Dergâh dergisinden sonra harekete damgasını vuran kişi ise İslami bir Anadoluçulukla nitelenen Nurettin Topçu ve yayınladığı *Hareket* dergisidir. Nurettin Topçu'nun sistemli bir yaklaşımla geliştirdiği fikirler Türkiye'de milliyetçi aydınlar üzerinde (Anadolucu olsun veya olmasın) oldukça etkili olur (Atasoy, 1996: 5). Türkiye'de İslamcılık düşüncesinin iki kolu vardır: Birincisi, ulus-devlet düşüncesini eleştiren ümmetçilik fikri, diğeri ise yerli düşünce olan Anadoluçuluk' tur. Ümmetçiler, Anadolu fikrinin kalınlaşmasından rahatsızdır. Çünkü Türk kavramının bir kavim olmadığı, Anadolu'da yaşayan ya da Anadolu'dan geçen kavimlerden müslümanlaşanların oluşturduğu bir millet oluşunu ifade eder. Akçura'nın dinin Türklüğün birleşmesinde hizmet etmeli anlayışı ve dinlerin ırkların emrine girmesi teklifine bir tepki olarak Anadoluçuluk ortaya çıkar (Bergen, 2015: 105).

Anadoluçuluk, 1071 Malazgirt savaşından sonra Türk tarihi ve Anadolu topraklarının yurt edilişini konu edinir. Yahya Kemal, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Kutsi Tecer gibi yazarlarca işlenir (Topçu, 1978: 22). Hilmi Ziya Ülken, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Necmettin Halil Onan, Mükrimin Halil, Hamit Sadi Selen, Muhittin Birgen, Memduh Şevket Esendal, Remzi Oğuz Arık ve Nurettin Topçu tarafından işlenir. Ancak Anadolu İslamcılığı, Necip Fazıl ile Nurettin Topçu'yla ifade edilir. Her ikisi arasında da farklılıklar vardır. Necip Fazıl, Türk'ü Müslüman olduğu için sevdiklerini ve Müslümanlık çerçevesinde bir milliyetçilik anlayışları olduğunu, buna ise Anadoluçuluk dediklerini belirtir. Necip Fazıl, bu düşüncelerini *Anadolu* dergisinde ifade eder. Fazıl, Topçu'nun Yunus Emre ve İslam sosyalizmi söylemlerini eleştirir. Bergen, bu iki İslami anlayışın yanında İsmet Özel'in de yerli İslamcılık düşüncesini kalınlaştırdığını söyler. Özel'in Topçu ve Fazıl'ın Anadolu halkının müslümanlaşarak millet oluşturması düşüncesinin ilerisine giderek, Türkiye, "Müslümanlar buraya geldiği için vatan olmuş bir ülke, bu ikisinden biri değişirse kimliğin değişeceğini belirtir" (2015: 106-108).

Topçu'ya göre, yapılması gereken bir Rönesans yaratmaktı ve aslında “Türkler İslam Rönesans'ının yarattığı bir ulustu” bu yüzden Topçu tasavvufa büyük önem verir. Bu Rönesans'ın ilk basamağı Kuran, tasavvuf ve Avrupa felsefesiyle bir aşkın doğması; ikinci basamağı üstün bir iktidarın aklın saltanatını ilan etmesi; üçüncü basamağı hür düşünceye ulaşmaktır. Onun İslam ahlakı formülü üç ilkeye dayanır: Hürmet, merhamet ve hizmettir (Karaman, 2006: 32). Bu düşünceleri doğrultusunda Anadolu, cemaatçi bir milliyetçiliği savunan, Hareket Felsefesinin kurucusu Maurice Bönde (1861-1944)'den etkilenen Topçu, Türk felsefesinde önemlidir. Batılılaşma ve Türkçülük-Turancılık karşıtı bir söylem olarak geliştirdiği görüşleri, Türk modernleşmesine önemli eleştiriler getirir. Yeni, toplumsal, siyasal ve iktisadi öneriler ortaya koyar (2006: 20). Topçu, yerli ve İslami değerlerden gücünü alan Anadolu milliyetçiliğini savunur. Ona göre milliyetçilik; hoyrat ve kaba bir şovenizmden arındırılmış, kaynağı önce insana, sonra da İslam'a dayanan ruhçu bir milliyetçiliktir. Anadolu milliyetçiler, soyut bir İslam'dan değil, Anadolu'da Türk soyunun gelenekleriyle biçimlenmiş, özgün ve milli bir İslam'dan söz etmektedirler (Duran ve Polat, 2010: 1-4).

İslamcılığın yanı sıra resmî bir milliyetçilik anlayışıyla edebiyatta etkili olan Anadolu fikirleri vardır. 1914'te ortaya çıkan Beş Hececiler, Ziya Gökalp'ın sistemleştirdiği Türkçülük anlayışını benimseyerek, yabancı dillerden arınmış bir Türkçe ve hece vezniyle yazarlar. Bu dille Anadolu'yu inceleme alanına alırlar. Halkın konuştuğu Türkçe, edebiyat dili haline gelir. Irkî olmayan milliyetçilik anlayışı, bireysel ve toplumsal konularda işlenir. Milli romantik duyuş tarzı olabildiğince lirik örneklerle dile getirilir. Memleket veya Anadolu edebiyatı oluşturmada şiirin yanında; tiyatro, hikâye ve roman gibi türlerde de milli heyecanı yansıtan eserler verilir (Emiroğlu, 2014: 93). Beş Hececiler, Anadolu edebiyatında orijinal eserler vererek Anadolu'ya dikkat çekerler. Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Sanat” ve “Han Duvarları” adlı şiirleri Anadolu ve Anadolu insanına dikkat çeker. Yazarın yolculuk sırasındaki izlenimleriyle oluşan şiir edebiyatta yankı uyandırır (Kaplan, 2015: 17-34).

Sema Uğurcan, “Anadolu Yollarında Üç Yazar” başlıklı yazısında, Mikhail Bakhtin'in “toplumsal heterojenlik” dediği kavram ekseninde yollarda yapılan yolculuklarla insan tabakalarını çözümlediğini belirtir. İnsan bulunduğu toplumda

durağan bir şekilde durursa, toplumun tabakalarını öğrenemez. Uğurcan, bu anlayış doğrultusunda Türk edebiyatında yer alan Halide Edip, Yakup Kadri ve Aka Gündüz'ün *Ateşten Gömlek*, *Ankara ve Dikmen Yıldızı* adlı romanlarını odak noktaya alarak Anadolu yolculuğunda halkı keşfettiklerini ve tanıdıklarını belirtir. Yazarların yaşadığı Anadolu yolculuk deneyimlerinden yararlanarak, roman kahramanlarını yaratıklarını tespit eder (2012: 154-163). Bu anlamda Anadolu ve Anadolu halkını anlamının bir etkileşimle mümkün olabileceğini anlayan yazarlar, o dönemde Anadolu yolculukları yaparak, edebi eserlerini bu doğrultuda inşa eder. 1917'lerden sonraki yazarların Anadolu'ya bu türden yönelişleri görünür.

I. Dünya savaşının baş göstermesiyle, *Şairler Derneği*, Türkçülük anlayışını benimseyerek *Genç Kalemler*'in devamı olarak yayım hayatına devam eder. Şairler Derneği üyelerinin Türk Ocağı'nda yaptıkları toplantılar ve Ömer Seyfettin'in bu grup içinde olması bunu kanıtlar niteliktedir. Bu oluşumda, sanatta millilik ve dilde sadelik ilkesine göre eser vereceklerini beyan eden sanatçılar; Orhan Seyfi, Hasan Zeki, Hakkı Tahsin, Sâfi Necip, Salih Zeki, Selahattin Enis, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz, Yahya Saim, Yusuf Ziya Beyler vd. gençlerden oluşur. Yeni Lisan hareketini daha ileriye götürürler. Konusunu Turan ülkesinden veya Anadolu'dan alan şiir, nesir ve tiyatro türünde eserler verirler (Emiroğlu, 2014: 95-99).

Yahya Kemal, *Genç Kalemler*'den sonra yeni bir milliyetçilik anlayışı olarak kültürel milliyetçiliği savunarak eserlerini bu doğrultuda şekillendirir. Kemal, milli edebiyatın basit bir coğrafya tarifi olmadığı gibi kültürel değerler sistemiyle vatani konu edinen bir çerçeve çizer. Milli edebiyat anlayışıyla Türkçülüğün tarihi macerasını ve kültürel mücadelesini odak noktaya alır. Millilik anlayışıyla hareket eden oluşumlar gözlerini uzak ülkelere dikerler. Polat'a göre bu oluşumlardan birisi de Nayîler'dir. "Fecr-i Âtî'nin saf şiiriyle millik anlayışını yakalamaya çalışırken Yahya Kemal onlara rehberlik eder. Kemal, gençleri Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı devirlere yönlendirip Mevlâna, Yunus Emre, Âşık Paşa, Süleyman Çelebi gibi büyük şairlerdeki samimi iç ahengi yakalamalarını önerir...". Yahya Kemal, kendi tabiriyle "mektepten memlekete" formülü ile Batı'dan öğrendiği modern edebi etkileri, Türk kültürü ile sentezler (Polat, 2012: 33-43).

Anadoluculuk düşüncesinin bir kolu da *Kadro* dergisi etrafında gelişir. Yakup Kadri, 1917'deki Rus İnkılabı ile İstiklal savaşının farklı amaçları olsa da aynı anlamı ifade ettiğini belirtir. Türk nasyonalist inkılap edebiyatı ile Rus komünist inkılap edebiyatının benzerliğini ortaya koyar. Bu iki ideolojinin de bağımsızlığı amaçladığını belirtir. (Karaosmanoğlu, 1932a: 32-35). Balkan savaşının baş göstermesiyle, birçok milli tehdit oluşur. Bu ortamda Yakup Kadri, sanatın öncelikle bir cemiyetin, bir milletin malı ve bir devrin ifadesi olduğunu düşünür. Bağımsız bir sanat ancak bağımsız bir vatanda görülebilir (Karaosmanoğlu, 1933: 25-27). Bağımsız bir vatanın adresi ise Anadolu topraklarıdır. Yakup Kadri, "Milli Tasarruf ve Halk" adlı yazısında Türk entelektüeli ve halk edebiyatını konu eder. Ona göre, halk dilinde gelişen edebiyat samimi ve ısmarlama olmayan bir yazındır. Türk entelektüeli bulunduğu hakikati halkta keşfedip ifade edebilir. Entelektüel ile halk arasında kader, sınıf ve bilgi farkı yok (Karaosmanoğlu, 1932b: 26-28) diyerek Anadolu'da halka inilmesi gerektiğini savunur. Bu anlayışla 1923-1938 yılları arasında Yakup Kadri, Reşat Nuri, Halide Edip vb. yazarlar romanlarında Anadolu ve Anadolu insanını konu eder. Bir süre sonra Anadoluçuluk bağlamında Anadolu halkının eğitilmesi söz konusu olur. Veli Nedim Tör, "Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları" adlı yazısında Harf İnkılabının uygulanması üzerine bir proje önerir. Tör, bu nokta da köy kamplarını önerir. Şehirdeki mektepli gençlerin yaz tatillerinde köylere kamp kurarak, köylülere okuma-yazma öğretebileceğini öngörür (1932: 42-43). Köylü ve şehirli Cumhuriyet inkılaplarının mihveri olan kamplarda buluşup, sağlam bir ilişki kurabilecektir. Bu olgu, ileride kurulacak olan Köy Enstitüleri'nin ilk kıvılcımı olarak okunabilir.

Mehmet Kaplan, köy ve köycülük üzerine birçok makale kaleme alır. 1942 yılında "Köycülük" başlıklı yazısı *Çığır (1933-1948, 193)* dergisinde çıkar. Devletin gözünde her köyün eşit olduğunu ve eğitimin şehirle değil, köylüye köyünde verilmesi gerektiğini belirtir. O zamanda çıkan Köy Enstitülerini destekleyerek, eğitim yoluyla köylünün, köyü kalkındıracağını belirtir. 1948 yılında Hasan Ali Yücel'den Tonguç'a devredilen enstitülerin gösterdiği değişim neticesinde, kapatılmalarını yerinde bulur. Kaplan, "Remzi Oğuz ve Köy Meseleleri" yazısında Oğuz'un "Köylerimiz ve Köycüklerimiz" adlı yazısını tahlil eder. *Kadro* dergisindeki "köyün şehirleşmesi" tezini de yanlış bulur. Ona göre şehirleşen bir köy

sadece tüketir. Kaplan 1950'den sonra köy meselesinin ciddi bir konu olduğunu, siyasetin temeli haline geldiğini belirtir. 1950'ye kadar yapılan projelerin büyük bir kısmı “milli kalkınma” edebiyatının hayli mübalağalı bir propagandasıdır. Köylü, 1950'den sonra “siyasi bir kuvvet” haline gelir. Ona göre, Avrupalı sömürgecilerin “yaptıkları en mühim iş, yerli halkın dilini, örf ve âdetini, zihniyetini anlamak olmuştur”. Türk aydınları bu gerçeği fark etmedikleri için köy kalkınmasında yol kat etmezler, Osmanlı aydınlarının tavrını devam ettirirler. Ona göre, ne Rusların kolhozu, ne de İsraililerin kiputzlarını taklit etmeli, merkezi köy teşkilatı kurulmalıdır. Bu sistemle dört beş köyü, yollar ve devlet kurumları aracılığıyla birleştirerek kalkınma hızlandırılabilir. Bu sistemle köyün sanayi ve eğitim gibi gereksinimleri hal edilebilir (Kerman, 1998: 221-230).

Türk edebiyatında Anadolu kavramı, yeni farklı manalar taşır. Çünkü Anadolu bir toprak parçasının dışında, bir ideal olarak ele alınır. Bundan dolayı da Türk romanında “Anadolu Romanları” adı altında bir başlık oluşur. Anadolu romanı 1940'larda köy romancılığına evrilir (Yalçın, 2012: 26). Türk romanlarında “yeni bir insan tipi” ve “milli bilinç” yaratmaya çalışılır. Cumhuriyet'in ilanından 1950'ye kadar geçen süreçte edebiyat ve roman, Cumhuriyet ideolojisi ve kurumlarının halk nezdinde itibar kazanması ve yerleşmesini görev edinir (Gülendam, 2015: 423-432). Halka benimsetilmeye çalışılan düşüncelerin amacı milli bir bilinç ve ulus-devlet inşasını hızlandırmak içindir. Anadoluculuk bağlamında şimdiye kadar ele aldığımız farklı görüşlerin yanı sıra Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Topçu'nun çizgisine yakın bir anlayış olan MAH 1950'li yıllarda ortaya çıkar. Cevat Şakir'in öncülüğünü yaptığı bu anlayışın temel savı ise Anadolu'da kültürel bir milliyetçilik meydana getirmektedir. Bu anlamda Ege ve Akdeniz uygarlıkları düşüncesi önem kazanır, Nev-Yunanilik'ten esinlenen Balıkcı, Akdeniz havzası düşüncesini yeni bir yaklaşımla temsil eder. Yazara göre, Türkler Ege ve Akdeniz medeniyetlerinin kültürel mirasçısıdır. Bu anlamda Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik düşüncesinin kaynağına inmek gerekir.

1.1.4. Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik

19. yüzyılda Türk edebiyatında yenilenme düşüncesi, yazar ve şairleri farklı kaynaklar aramaya sevk eder. Osmanlı Devleti bu dönemde Batı karşısında, siyasi,

sosyal ve sanatsal anlamda zayıf kalır. Bu güçler dengesini sağlamak için her alanda Batılılaşma öngörülür. Edebiyatta Tanzimat nesli, Batı medeniyetinin dayandığı mitolojik kaynakları fark eder. Bu bağlamda Türk edebiyatında bu kaynaklardan yararlanmak için tercüme faaliyetleri başlar. Bu faaliyet II. Meşrutiyet dönemine kadar Eski-Yunan ve Latin edebiyatlarının tercüme edilmesine dayanır. Tanzimat döneminde mitoloji kaynaklı ilk tercüme eserler Tanpınar'a göre, Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa ve bunun yanı sıra Ahmet Ağrıbozi'nin kaleminden çıkar (2012: 144-145). Bunun peşi sıra bu dönemde yapılan tercüme eserler: Yusuf Kamil paşa, *Telemak* (1859), Münif paşa, *Muhâverat-ı Hikemiyye* (1859), Ali Suavi, *Pinakis* (1864) ve *Tarih-i Efkâr* başlığı adı altında anlatılan Yunan filozofları (1867), Konstandinidi Efendi, *Tarih-i Yunanistan-ı Kadim* (1870), Abdül Na'fi, *Mutavvel* (1872), Diyarbakırlı Çelebizade Agop Lütüfi'ni Ezop'tan tercümesi olan *Tercüme-i Yezepos*(1873), M. Kamil, *Dafni ile Kloe* (1873), Şemsettin Sami'nin Yunan mitolojisini dayandığı *Esâtîr* (1879), Ebuzziya Tefvik, *Diyojen*(1882), M. Naim Fraşarı'nın Yunancadan yaptığı ilk İlyada tercümesi (1887), Selanikli Hilmi'nin İlyada'dan tercümesi, *İlyas Yahut Şair-i şehir Omiros* (1900) vb. eserler Yunan ve Latin edebiyatından Türk edebiyatına tercüme edilmiştir (Demir, 2007: 580-590).

Bu dönemde de yapılan tercüme eserlerinin çoğunluğu Batı medeniyetinin dayandığı temel kaynaklar olan Yunan ve Latin metinleridir. Emel Kefeli, Türk edebiyatında Akdeniz'e olan ilginin odak noktasının Yunan ve Latin kültürü olduğunu, Sümerler ve daha sonraki medeniyetlerin kültürü üzerinde durulmadığını belirtir. Bunun nedeni ise Türk yazarlarının bu kültürü tanımadığına dayandırır. İslami Türk edebiyatı devrinden itibaren Türk aydınlarının Yunan ve Latin kültürüne yöneldiğini ve Fatih Sultan Mehmed'in de Latince ve Yunancaya önem verdiği dile getirir. Tanzimat döneminde tercüme edilen Yunan- Latin eserlerinde ise yazarların ilgisini çeken daha çok felsefi ve fikri cephedir (2000: 129). 19. yüzyıl sonlarında Türk edebiyat dergilerinde ortaya çıkan "Klasiklerin Tercümesi Meselesi" 1897'de başlayıp üç ay boyunca sürer. Bu tartışmanın odak noktası Ahmet Mithat Efendi'nin tarafından *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan yazıdır. "*Mitoloji ve Şiir*" ve "*Tekrar Mitoloji ve Şiir*" başlıklı yazılarında, başka milletlerin mitolojileri yanında Yunan mitolojisinden de bahsedilir. Ahmet Mithat göre, Avrupalı olduğumuz ve Avrupa edebiyatıyla ilgilendiğimiz halde klasikleri tanımamamız büyük bir

eksiklidir. Bu düşünceyi destekleyenler; Ahmet Cevdet, Necip Asım, Ahmet Rasim'den oluşurken, karşı tarafta başta Abdullah Cevdet olmak üzere Hüseyin Daniş, Cenab Şahabeddin, Kemalpaşazade Sait Bey yer alarak bu düşünceyi benimsemezler. Yunan ve Latin klasiklerini savunan en güçlü yazar Ahmet Mithat Efendi'dir (Toker, 1982'den aktaran Demir, 2007: 584-585). 19. yüzyıldaki aydınlar arasında yaşanan bu tartışmalar Türk edebiyatını Batılı anlamda sağlam bir zemine oturtmak içindir.

Abdülhak Hamit Tarhan, 19. yüzyılda yenileşen Türk edebiyatının, Tanzimat dönemi kuşağında yer alır. 1863'te Paris'e giden Hamit "Hortus College" adlı özel okulda bir buçuk yıl eğitim alır. Fransız tiyatrosundan etkilenip eserler kaleme alır. 1878'de trajedi tarzında *Nesteren*'i yazar. II. Abdülhamit tarafından bu eser sakıncalı bulunduğu için Hamit memuriyetten uzaklaştırılır. Çeşitli görevlerde yer alan Hamit, 1881'de Yunanistan'ın Golos şebenderliğinde üç yıl kalır (Parlatır, 2014: 11-22). Fransa ve Yunanistan kültürü mitolojik anlamda onu etkiler. Eserlerinde *Sardanpal* başta olmak üzere, Yunan mitolojisine ağırlık verir. Servet-i Fünûn edebiyatında (1876- 1901), yer alan Tefik Fikret'te Yunan'a ilgi duyar. Özellikle "Promete" şiiri bunu kanıtlar niteliktedir. "Promete", Batı dillerinde "ilerlemek, yükselmek, terfi ettirmek" vb. gibi anlamlara gelir. Bu anlamlar Yunan mitolojisindeki Prometheus'un özelliklerini niteler (Erhat, 1972: 326-329). Nazım H. Polat, yaptığı "Promete" şiiri incelemesinde, klasik edebiyatımızda Batı kaynaklı bazı efsaneler ve şahsiyetlerin bilindiğini belirtir. Bunların başlıcaları; İskender, Eflatun, Aristo, Sokrat, Sezer gibi Yunan- Roma kültüründen gelen şahsiyetlerdir. Promete, bir efsane kahramanı ve dini kodlarından dolayı klasik edebiyatta yabancıdır. Yunan mitolojisiyle ilk tanışmanın Nabizâde Nâzım'ın (1862-1893) 1892'de yayımladığı *Esatir* adlı eseriyle gerçekleştiğini belirtir. Bundan sonra 1912'de ortaya çıkan Nev-Yunanilik anlayışının ilk öncüsünün Tefik Fikret olduğunu savunur. Yahya Kemal'in bu hareketin oluşumdaki ilk fikirlerini paylaştığı kişi Tefik Fikret'tir. Bu düşünceyi destekleyen Fikret, önceden de mitolojiyle uğraşır. Polat, Fikret'in mitolojiye yönelmesinin sebebi olarak içinde bulunduğu dönemin şartları, tarih, din ve iktidara karşı çıkış (Polat, 2012: 47-49) anlamları yüklese de Fikret'ten önceki yazarlarda da mitoloji eğilimi görülür. Bu doğrultuda mitoloji, edebiyatın beslenme kaynağı olarak görülebilir.

İkinci Meşrutiyet Döneminde eski Yunan ve Latin'i konu alan telif ve tercüme eserler: Mehmet Rauf, *Yunan-ı Kadîm Tarih-i Edebiyatı* (1911), Mehmet Tevfik, *Esâtîr-i Yunânîyan* (1913), Halit Ziya Uşaklıgil'in ders notları *Yunan Tarih-i Edebiyatı ve Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915), Ömer Seyfettin, *İlyada* tercümesi (1918) adı altında yayımlanır. Nev-Yunanilik eğilimden önce Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim'in eserlerinde mitolojik etkiler görülür. Tevfik Fikret'in 1911'de *Haluk'un Defteri*'nde "Promete" şiiri, Ahmet Haşim'in 1908'de yayımlanan "Yollar" adlı şiirinde de mitolojik unsurlar görülür. "Yahya Kemal'in etkisinde olan Nayiler hareketi de Nev-Yunanilik eğiliminden etkilenir..." Milli bir edebiyat oluşturmak için kaynak arayışı içerisindeydiler. "Havza Edebiyatı, Akdeniz Medeniyeti, derunî ahenk" gibi ortaya koydukları ifadeler Yahya Kemal'in anlayışına dayandıklarını gösterir (Demir, 2007: 609-611).

II. Meşrutiyet dönemindeki fikir hareketleri Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomi ve siyasette geri kaldığını kabullenerek, değişim için yeni fikirler üretir. Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden* adlı eserinde Yahya Kemal ile Hasan Ali Yücel arasındaki konuşmada, Kemal, Nev-Yunanilik düşüncelerini şöyle anlatır,

İkimizde bir hülyaya kapıldık; İran'dan Yunan'a geçmek... Eski edebiyatın mihrakı İran'dı. Geç olmakla beraber Yunan Klasiklerine dönecektik. Nazariye şuydu: Modern edebiyatımız gerçi Avrupa'ya dönmüştü, fakat bu model Fransızların son şiiri ve nesri idi. Bu kâfi olamazdı. Bütün Avrupa'yı anlamak için ancak Yunanlılardan başlamak lazımdı. Biz coğrafyaca, kısmen de medeniyetçe Yunanlıların varisiyiz... Avrupalıların menbaı olan Yunanlılara dönmeliyiz ki, tam manasıyla bir edebiyatımız olabilsin... Hasılı Renaissance'de bütün Avrupa milletlerin ve Fransızların neo- clasique şiirini vücuda getireceğiz. Felsefe de Sokrat'tan Platon'dan açılan hatta geleceğiz; Şark felsefesini bırakacağız. Bir nevi Nev- Yunani edebiyatı vücuda getireceğiz... (Yücel, 2008: 235).

Kemal, bu düşüncelerinde yeni, milli ve kültürel kökenli bir edebiyat anlayışı tasarlar. Avrupa Rönesans'ını örnek alarak Yunan-Latin kaynaklarını Türk edebiyatının gündemine getirir. Nev-Yunanilik anlayışında "Akdeniz Havzası Medeniyeti" fikri önemlidir. Ziya Gökalp'te görülen Doğu Roma kültürüne önem verme, Osmanlı'daki devletin devamlılığı fikriyle Roma kültürü arasında bağ kurma anlayışı, Halide Edip'in eserlerinde Suriye'den Lübnan ve Venedik'e kadar uzanan

bir coğrafyayı konu etmesi bu fikri destekler (Kefeli, 2012: 135-137). Ancak, Gökalp'ın önceki fikirleri Doğu Roma'ya yönelik olmadığı için Nev-Yunanilik, iki tarihi görüşe karşı çıkar. Bunlardan birincisi, Ziya Gökalp'ın Türk tarihini Orta Asya'dan, İslamiyet'ten önce başlatması, ikinci ise İslamcıların İslamiyet ile başlatmasıdır (Enginün, 2006: 626). Muhtemelen Gökalp'ın düşünceleri Yahya Kemal ile değişmiştir. Yahya Kemal, romantizmin etkisiyle maziye dönen ve Türklük şuurunu “kable't- tarih”te⁸ arayan Türkçülerden ayrılır. Ziya Gökalp'ın ütopyik tarih görüşünü değiştirerek yerine gerçekliğe uygun “yeni ve tarihçi bir milliyetçilik” getirir (Kerman, 1998: 369-375).

1908'de Türk edebiyatında kısa süreli ve dar kadrolu hareketlerden biri de Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin temsil ettikleri Nev-Yunanilik'tir. Paris dönüşünde Yahya Kemal, Yunan edebiyatına dönme ve ondan faydalanma düşüncesindedir. Orada Albert Sorel, Fustel de Coulanas gibi hocalardan tarih dersi alır. Kemal, şair Jose Maria de Heredia'nın işlediği kahramanlık çağlarını, Verlaine'nin iki yüz yıl öncesine döndüğü tarihi dünyayı inceler. Okuduğu tarihlerden etkilenerek antik Yunan hayranlığı yönelimi başlar. Bu anlayıştan dolayı başta Ömer Seyfettin olmak üzere eleştirilere maruz kalır. Yahya Kemal, farklı tarih görüşlerini yazılarında kaleme alır ve bu görüşlerden etkilenerek Millî Mücadele edebiyatının etkili bir söylemini yaratır. Albert Sorel'in tarih anlayışı doğrultusunda “Bahr-ı Sefid Havza-i Medeniyeti” fikrine inanır. Antik Yunan ve Latin'in oluşturduğu Akdeniz Medeniyeti Havzası'na yönelir. Bugünkü Avrupa'nın temelli bu kaynağa dayanır. Kemal'in düşüncesinde “Türkler de yüzyıllarca bu topraklarda yaşadıkları için Orta Asya ve Osmanlı Türk'ü değil, Akdeniz havzası Türk'ü ve havza medeniyeti çocukları”dır. Gerçek Türk Rönesans'ı, Antik Yunan kaynaklarına dönmekle mümkündür. Yahya Kemal ilk fikirlerini *Peyam* ve *Peyam-ı Edebî* dergilerinde (1913-1914 “Çamlar Altında Musahabe” başlığı altında yayımlar. Yakup Kadri de aynı dergilerde bu fikri savunur. Nev-Yunanilik, anlayışını 1917'den Cumhuriyete kadar sürdüren tek kişi Salih Zeki Aktay'dır (Emiroğlu, 2014: 87; Çeşitli, 2007: 151-152; Uğurcan, 2012: 175-177). Kenan Akyüz, 1912'de *Rübâb* dergisi etrafında toplanan Nâyiler veya “Yeni Nesil” olarak adlandırılan gençlerin “Türk şiirini kendi milli kaynaklarına bağlamak ve Türk edebiyatının milli geçmişi

⁸ Kable't Tarih: Tarih öncesi (Komisyon, 2006: 184).

Anadolu’da yetişmiş Âşık Paşa, Süleyman Çelebi, Yunus Emre ve Mevlânâ gibi şahsiyetlerin eserlerinde arama” (Akyüz, 1982: 163-164) fikrinin öncüsü Şahabeddin Süleyman olarak görülse de dayandıkları kaynak Yahya Kemal’dir.

Nazım H. Polat, Nev-Yunanilik hareketi için, savaştan bunalan insan ruhunun tavizi... (2012: 35) derken İsmail Çeşitli de milli olmayan bir hareket olduğunu savunur, bu fikrini Ömer Seyfettin’in “Boykataj Düşmanı” hikâyesinde Yahya Kemal’i eleştirmesi fikrine dayandırır. Ancak Ömer Seyfettin’in bu öyküyü yazma sebebi Yahya Kemal’in fikirlerini yanlış anlamasından dolayıdır. Daha sonra kendisi de bunu dile getirir. Çeşitli’nin “zaten birkaç örnek dışında hayat bulamamış dediği Nev-Yunanilik” fikri Salih Zeki Aktay, Ali Mümtaz Aralot ve ardılarında farklı versiyonlarla görülür. Çeşitli ve Polat’ın milli görmediği ve psikolojik buhran dediği bu düşünce milliyetçiliği kültürel bir zemine oturtmak gayesindedir.

Nev-Yunanilik II. Meşrutiyet’ten sonra ortaya çıkmış Batı kökenli bir eğilimdir. Kaynaklarını Eski Yunan ve Latin’de bulmakla beraber Rönesans ve hümanizm gibi fikir hareketlerinden de etkilenir. Öte yandan milli bir edebiyat oluşturma gayesi güder. Dönemin Türkçülük düşüncesinde yer alan Orta Asya tarihine dayanma ve dilde tasfiyecilik gibi düşünceleri benimsemeseler de Gökâlp’in dile getirdiği “Akdeniz kültürü” ve “Batılılaşma” düşünceleri bu iki hareketi birbirine yaklaştırır (Demir, 2007: 613). “Fecr-i Ati, Nayi ve Nev- Yunani gibi oluşumlar, aslında tehlikeli uçurumlara yaklaşmış olan devlete bir medeniyet ve kültür kimliği, dolayısıyla bunlara bağlı olarak bir sanat ve edebiyat anlayışı kazandırmaya çalışmalarının birbirinden az-çok farklı kollarıdır” (Okay, 2005: 162-163). Bu oluşumların asıl amacı kültürel bir birikim etrafında var olmak ve bunu sanat ve kültüre dayandırmak, varlıklarını Yunan edebiyatı üzerinden Akdeniz ve Anadolu’ya dayandırarak kökenlerini kanıtlamaktır. Bu düşüncelerle Avrupa’nın beslendiği Yunan-Latin kaynaklarına yönelip Türk edebiyatında Akdenizlilik düşüncesini yerleştirmeye çalışırlar. Bu girişimin temel amacı Avrupa’da gerçekleşen Rönesans modelini Türkiye’ye uyarlamaktır, bu anlamda Türk edebiyatında Akdenizlilik düşüncesi ağırlık kazanmaya başlar.

Osmanlılar, İstanbul Boğazı’nın kuzeyinden başlayıp Marmara ve Ege Denizi ile birlikte Cebelitarık Boğazı’na kadar olan bölgeyi Akdeniz kabul ederler. Akdeniz,

altı veya on bin yıllık tarihi bir birikime sahiptir. Tarihteki ekonomik rolü ve tarih boyunca birçok farklı medeniyetin karşılaştığı bir yer olarak önem kazanır. İslamiyet'in Akdeniz'e yerleşmesiyle, Avrupalı yazarlar, Yunan-Roma medeniyetinin varisi olarak gördükleri Hıristiyan- Avrupa kültürünün parçalandığını iddia eder. M.Ö I. Roma İmparatorluğu, bu medeniyetlerin mirasçısıdır, ancak adı Akdeniz değil, Roma'dır. Akdeniz havzasıyla birlikte kuzey ve orta Avrupa'yı içine alır. Doğu Roma ile Batı Roma'dan önce Roma ile Yunan medeniyetinin arasındaki farkı da dikkate almak gerekir. Bu fark, Aristocularla Neo-Platonistlerin Hıristiyanlığı farklı işlemeye başladıkları andan itibaren belirginleşir. Hıristiyanlıktan sonra İslamiyet'in çıkması da Roma'yı özellikle de Akdeniz'i değiştirir. Farklı bir coğrafyada gelişen Müslüman medeniyet, Akdeniz medeniyetini geliştirir (Braudel, Coarelli ve Aymard, 1990: 100-121; Kefeli, 2000: 127-129).

Akdeniz, jeopolitik, stratejik politikaların yaratılmasında önemli olduğu gibi efsanelerin de kaynağıdır. Yıllardan beri kıyı komşuları konumunda olan yüzlerce ulusun kültürünü tarihsel bir süreç içinde doğurur. 1500'lerde Osmanlı egemenliğinin yayılması ve Portekizlilerin yeni bir yol keşfetmeleri Akdeniz ticaretini geriletir. 1869 yılında Süveyş kanalının açılmasıyla Batı ve Doğu ticareti Akdeniz üzerinden gelişir. Böylece uluslararası kültürel etkileşim olur. Helen ve Grek kültürü Ege denizindeki İyonya'ya dayanır. İyonya Medreseleri Antikçağ Yunan felsefesinin özdekçi bir okuludur. Buradan Thales, Anaksimandros ve Aneksimenes gibi filozoflar mezun olur. İyonya okulu karşısında idealist Elea Okulu yer alır. Aristoteles, İyonya okulunda Thales'le bilim ve aklın ön plana çıktığını belirtir. Ulusların ve özellikle Avrupa uluslarının kültürleri, uygarlıkların oluşturduğu İyonya kültüründen olduğu kadar, Ege ve Akdeniz kültüründen de beslenir (Tin, 20004: 45-50). Akdeniz medeniyeti, Eski Mısır, Mezopotamya ve Ege'ye dayanarak ortaya çıkıp, Grekler aracılığıyla Roma ve Güney Avrupa'ya, Anadolu ve Mezopotamya aracılığıyla ise Hint'e kadar uzanır. Bu nedenle de Akdeniz'in doğusunda Irak ve Anadolu, Akdeniz'in batısında Latin dünyası olarak iki kısma ayrılrsa da aynı geleneği sürdürür. Daha sonra Germenler, Slavlar, Türkler, Araplar ve Berberilerin katıldığı bu medeniyet ilk köklerini koruyarak güçlenir. Medeniyet iki büyük kısım olan Doğu Akdeniz ve Batı Akdeniz kısımlarına ayrılır. İslam ve Hıristiyan medeniyeti şeklini alır. Birbiri ile mücadele eden bu iki

medeniyet aynı kökten gelir (Ülken, 2011: x). Bu dönemde birçok Türk yazar, Batı ve Akdeniz kültürünün temel dayanağını İyonya (Ege) ve Anadolu'da olduğunu savunur. Akdeniz sahilinde yaşayan medeniyetlerin ortaklığına inanan, bundan eski Yunan medeniyeti, Yunan medeniyetlerinden de eski Roma medeniyetinin doğduğuna inan Ziya Gökalp de Yahya Kemal ile Yakup Kadri'yi destekler (Yücel, 2008: 209-229).

Erhat'a göre, Akdeniz çevresinde birçok efsane vardır. Bunları Yunanistan ve Roma'ya mal etmememiz gerekir. Bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri Yunanistan ve İtalya değil, Anadolu, Girit, Mezopotamya, Fenike, Mısır'dır. Bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütün olarak da tanımlanabilir (1996: 6). Akdeniz ile Anadolu'nun ortak bir kültüre sahip olduğunu düşünen yazarların yanı sıra, Batı'da Eski Yunan kültürü "Yunan Mucizesi" olarak nitelenip bilginin temel kaynağı olarak görülür. Yunan, felsefenin doğuşu, bilme istenci ve sorgulama düşüncelerinin doğdu yeridir. Ancak birçok yazar bu kültürün Anadolu Uygarlıklarından bağımsız olmadığını dile getirir. Anadolu'da ortaya çıkan bilgi "Yunanlılarca geliştirilir". Eski Yunan ve Latin Uygarlıkları Rönesans, hümanizm ve Klasizm'i etkiler (Demir, 1997: 1-10). Türk edebiyatında Nev-Yunanilik anlayışı bağlamında sürdürülen Akdenizlilik kültürü Yahya Kemal'in *Peyam* gazetesinde Süleyman Sadi ismiyle yayımlanan "Türkçülük" yazısında Asyalı medeniyetten, Avrupalı medeniyete biz Türklerin de geçmesinin zorunluluğu vurgulanır. "Yeniden doğma devrinin Türkler' de de yaşanması gerektiğini, bir zamanlar Türkler gibi barbar olan Avrupa milletlerinin yaptıklarını yaparak Bahr-ı sefid hafızasında hayat bulunabileceğini dile getirir..." (Yücel, 2008: 237).

Yeni Türk edebiyatında, Akdeniz ve Akdeniz kültürü, doğuda Suriye ve Lübnan'dan başlayan, batıda Antik Yunan medeniyetinin hüküm sürdüğü topraklara ve İspanya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya ile karşılaşılır. Türk edebiyatında Akdeniz'e olan ilginin odak noktası Yunan ve Latin kültürüdür. İslami Türk edebiyatında Fatih Sultan Mehmed'in Latince ve Yunancaya önem verdiği ve bazı eserleri tercüme ettirdiği bilinir. Tanzimat döneminde ise Fransız tercüme başta olmak üzere Yunan-Latin kültürünün felsefi cephesi öğrenilmeye çalışılır. Bu dönemde Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Şemsettin Sami, Münif Paşa bu

konuya ilgi duyan aydınlardır. Bunların ardıllarında Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamit ve bunu Nev-Yunanilik düşüncesiyle bir zemine oturtmaya çalışan Yakup Kadri ve Yahya Kemal'e kadar uzanır (Demir, 1997: 1-10; Kefeli, 2000: 29-131; Tökel, 2000: 10-50). Türk edebiyatında tarihi geçmişi çok eskilere dayanan Yunan mitolojisi 1912'de Nev-Yunanilik düşüncesiyle kurulmaya çalışılır. Bu düşünceden esinlenen Türk Cumhuriyeti'nin ulus-devlet düşüncesine bağlı bir grup aydın Yunan-Latin edebiyatını temel alarak hümanizm düşüncesi doğrultusunda yeni bir versiyonla 1940'lardan sonra Mavi Anadolu Hümanizmi adı altında ortaya çıkar. Anadolu'lu bir kimlik arayışında olan bu oluşum Yunan kaynaklarına dayanmakla birlikte Anadolu'da meydana gelen bütün uygarlıkları benimseyerek kültürel bir milliyetçilik anlayışındadır.

1.2. Düşünsel Kaynaklar

1.2.1. Türk Tarih Tezi

Osmanlı gibi birçok etnik kökene sahip olan bir yapının dağılmasıyla, Anadolu'da Atatürk'ün öncülüğünde yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Daha önceki başlıklarda değindiğimiz gibi Osmanlı'nın son demlerinden Cumhuriyet'e kadar olan süreçte İslamcılık, Osmanlıcılık, Batıcılık gibi belli düşünce akımları baş gösterir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ağırlık kazanan ideoloji Türkçülük' tür. Atatürk, yeni kurulan devletin temelini sağlam bir zemine oturtmak ister. Hem Batılı anlamda modern bir devlet hem de emperyalist güçlere karşı bağımsız bir Türkiye için çabalar. 1930'larda Atatürk, Türk etnik köken arayışlarının bilimsel araştırmalarla olması gerektiğini savunur. Bu dönemde yayın yapan *Kadro* dergisi de bu düşünceleri yayınlarında dile getirir. Bağımsız bir devlet vurgusu yapar. Burhan Asaf (1932), "Faşizm ve Türk Milli Hareketi" adlı yazısında, Türk inkılapçıların amacı, yarı sömürge halde olan Türkiye milletini millet yapmak ve memleketi memleket yapmaktır. Kemalizm ve Faşizmin farklı bulan Asaf, Faşizmin sınıflara karşı demokrasi için savaştığını, Kemalizm'in ise yarı sömürge olan Osmanlı'nın yerine özerk bir Türk devleti kurmak ve sınıf farklarını reddetmekte olduğunu bildirir. Kemalizm'in başlıca hedeflerinden biri dışa bağımlı olmayan bir Türk devleti kurmaktır.

Yakup Kadri (1932), Asaf'la aynı düşünceleri savunur. Rusya'nın yapıcı ve kurucu bir inkılap tipi gösterdiğini, Faşizmin ise yeni, genç ve canlı bir İtalya kurduğunu aktarır. Ona göre, Roma inanılmaz derecede genişleyip, yenilenir, Türk İnkılabı da bir gövdenin bir uzvu olarak kalan Osmanlı devleti üzerine Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa eder. Eğer Türkiye yapıcılık konusunda bu iki ülkenin gerisinde kalmışsa bu onun sistemsiz olmasından kaynaklanır. Atatürk, yeni bir sistemle Türk toplumunu, Franco'nun İspanya'da ve Mussolini'nin bir ölçüde İtalya'da yapacağı gibi, geleneklerle, toplumsal inançlar ve sembollerle yönetmek istemez. Türkiye'nin hızla yirminci yüzyıla doğru ilerlemesini sağlayacak yeni bir ideoloji ve yeni semboller yaratmayı tercih eder (Ahmad, 1994: 84). Yeni Türkiye Cumhuriyeti, bağımsızlığı ve kalıcılığı için sağlam köklere dayanmalıdır. Bu da yeni bir kimlik arayışını gerektirir. Kimlik bunalımının kaynağı, öncelikle devletin krizi ve devletin meşrutiyet krizinin niçin ve nasıl kimlik bunalımı ortaya çıkardığını kavramak için Türkiye'deki modernleşme serüvenini anlamak gerekir. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşmasında bütün aydınların yeri vardır. Devlet toplumu entelijensiya ile aracılığıyla yönetir. (Keyder, 1995: 151). Atatürk Türk tarihi konusunda da dönemin aydınlarını toplayarak bu konuda çalışılmasını ister. Ona göre, "Dünyanın bize hürmet etmesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün ef'al ve hareketimizle gösterelim; bilelim ki milli benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikarısıdır..." (Atatürk, 1989: 143). Ülkelerin dünyaya ayak uydurup, gelişmeleri için ulusal bilinçlerini tamamlamaları gerekir. Orta Çağ'da çok uluslu yapılar zamanla yıkılıp yok olur. Bu yapıda ısrar edenler ya yıkılır ya da sömürge durumuna gelir. Osmanlı devletinin çok yapılı ulusundan dolayı Türkler milli bilinç edinmemiştir (Avcı, 2005: 2).

20. yüzyılın başlarında 1920'de kurulan Cemiyet-i Akvam çerçevesinde başvuran aday ülkelerin kabul edilmesi için, bağımsız, milletin siyasi ismi ve etnik kökenini bilmesi gerekir. Bu da ülkeleri etnik tarihçiliğe yöneltir. Cemiyetin ideali milletlerarası barış ve işbirliği öngörülerek ilkeleri olgunlaştırmaktır, ancak faşizmin yükselişi bu ideali bozar. Özünün farkını vurgulamak diğerini dışlamak olarak algılanır. Milli kimliğin savaşçı hali böylece ortaya çıkar. Milliyet bağları ve milliyetçilik akımları güçlenir. Türkiye Cumhuriyeti de cemiyete girmek için etnik tarihçiliği benimser. Kendi siyasi kültürü çevresinde seçkin, otoriter, pragmatik ve

radikal bir değişim projesiyle yapar. Ismarlanan tarihçilik ve atanan tarihçiler “Türk kimliği fermanını” geçmiş siyasi birikimden yararlanarak yazar. 1930’lu yıllarda “Türk Tarih Tezi” çevresinde Türk etnik köken belirlenmeye çalışılır (Ersanlı, 2008: 799). Osmanlı, son yıllarındaki Tarih-i Osman-i Cemiyetini ve yayın organı olarak da *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, Atatürk’ün kurduğu Türk Tarih Kurumu’nun ilk prototipidir. 1910’dan 1924’e kadar 10 cilt yayım yapan bu mecmua *Belleten* dergisinin öncüsü olarak nitelenebilir (İğdemir, 1973: 1). Osmanlı’daki bu kurum ve dergi sadece Osmanlı tarihini konu edinir. Atatürk’ün Türk tarihini incelemede kurumsal açıdan esinlenme kaynağıdır.

Osmanlı İmparatorluğu Türk tarihini ihmal ederek, kendi tarihini Türk tarihinden ayırır. Osmanlı aydınlarına göre, Osmanlı tarihi, Eskişehir ve Bursa arasında beylik kuran Osman ve babası Ertuğrul Bey’in etrafında döner. Bunların mensup oldukları Türk kavimleri hesaba katılmaz. Gaznelilerden, Selçuklulardan, Timurlulardan bahsederlerse de Türk olduklarından bahsedilmez. Genellikle din birliği çerçevesinde ele alınırlar. Oysa “bir milletin ileri hamlelerinde hayat ve kudret membaı ve en sağlam mesnedi, milli tarihtir. Milli tarihe kıymet vermeyen milletler yaşayamaz. Milli vasıfları olan; dil ve medeniyeti koruyamayan milletler inhilal ve inkızaza hazırlanırlar.” Dil ve tarih, bir milletin varlığının iki sağlam temelidir. Osmanlı’da İslam birliği ele alınıp, Türklerin tarihine ve ırkına dair bilgi verilmez. Meşrutiyet’ten sonra ise Batı hayranlığına Türk tarihi feda edilir. Mustafa Kemal Atatürk, milli tarih üzerinde durarak araştırılması için çabalar. Türk tarihinin, milli gayeye hizmet edecek şekilde, milletin çocuklarına okutmanın çarelerini arar (Akçuraoğlu, 1993: 25) Böyle bir ortam TTT’yi doğurur.

Atatürk, Türkiye ve Türklük için tarihsel çalışmalar yapar. Bu tarih yazıcılığında Afet İnan’la yaptığı okumalarla yeni düşünceler üretir. Tarih çalışmaları 1929’da başlar. Türk Tarih Kurumu, ilk kongresini kurumsal olarak 1931’de gerçekleştirir. Memleketin bütün tarihçileri kongreye davet edilir. TTT bu kongrede ortaya atılır. Atatürk, Türk Tarih Kurumu’nun görevinin Türk tarihinin ana hatları ve Türk medeniyetinin hizmetlerini araştırmak olarak belirler. Atatürk ölüm döşeğinde “Devam ediniz, memleketimizin kültür tarihi zenginliğini daha çok bulacaksınız” der. Atatürk, “büyük devletler kuran ecdadımız büyük şümüllü medeniyet de sahip olur, bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğü ve cihana bildirmek

bizler için bir borçtur” der. İnan, Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulur. Türkler, yakın zamanda buraya göç etmiş olsa da bu vatanın hakiki sahibi değillerdir fikri tarihen ve ilmen yanlıştır. Bu ırkın kültür yurdu başta Orta Asya olsa da iklim değişikliğinden dolayı Anadolu’ya doğru göçler oluşur. Türkler, taşı cilalama, ziraat, maden gibi alanlardaki buluşlarına rağmen, doğuya, güneye, Batı da Hazer Denizi’nin doğu ve güneyine, göç etmek zorunda kalırlar. Gittikleri yerlerde kültürlerini sürdürürler. Bazı mıntikalarda otokton⁹, bazılarında ise otokton olmayan diğer ırklara karışırlar. Avrupa’da denk geldikleri ırk dolikosefaldir. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. “Biz bu günkü Türkler de onların çocuklarıyız...” (İnan, 1939: 5-7).

Karal’a göre, TTT’e bir tarafta ulus devlet olmak için gerekli ulusal bilinç çabalarına girişir, diğer taraftan ise emperyalistlerin tarihi kullanarak Türkiye üzerine ürettikleri planları boşa çıkarmak için uğraşır. Bu tez, dünya tarihini, Türk tarihi çevresinde kurgular (Karal, 1977: 258). Atatürk, Türk tarihi üzerine derin bir şekilde yoğunlaşır, Türkiye de “Türklük esastır. Bu varlığı, tarih içinde araştırmak, birbirine bağlı bir tarih içinde tespit edecek Türk medeniyeti ile öğrenmek yerinde olur... bugün çalışmak lazımdır” (Atatürk, 1982: 15) diyerek Türkiye’deki tarih çalışmalarına önem verir. Atatürk’ün öncülüğünde, 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulur. Daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alır. Bu cemiyetin amacı Türk tarihinin zenginliklerini ortaya çıkarmak, Türklerin uygarlık kurmasını, bilimsel tezlerle ispatlayıp, Anadolu’daki uygarlıklarla Türk ırkının bağlantısını araştırmaktır. Cemiyet Türk Ocaklarına bağlı Türk Tarih Tetkik Heyeti’nin “Umumi Türk Tarihinin Ana Hatları” genel başlığı ile başlattığı çalışmaları yürütür. Eğitim-öğretim kitaplarında dört ciltlik “Tarih” kitabı yayımlar. Bu kitaplar aceleye getirildiği için tartışmaya açık bilgiler yer alır (Avcı, 2005: 18).

Atatürk, tarih çalışmalarında 1928’de Fransızca coğrafya kitaplarının birinde Türkler’in sarı ırka mensup olmasına ve ikinci “secondaire” insan tipi denilmesine karşı çıkar ve bu konu üzerinde çalışılmasını ister. 1929 yılında Afet İnan başta olmak üzere birçok tarihçi, tarih sahasında çıkan kitapları okuyup ürettikleri fikirleri

⁹ Kendiliğinden oluşan yerleşik halk (Türk Dil Kurumu Sözlüğü).

Atatürk'le paylaşır. Atatürk, "Türkler bir aşiret olarak Anadolu'da imparatorluk kuramaz. Bunun başka türlü izahı olmalıdır. Tarih ilmi bunu ortaya çıkarmalıdır" der. Etiler Anadolu'nun en eski devlet kurucusu olduğu için onun zihnini meşgul eder. Akdeniz'in kaybolmuş medeniyeti ile Türklerin ilgisinin incelenmesini ister. Türk Tarih Cemiyeti'nin faaliyetleri 1932'de kongreler ve çalışmalarla sürer. 1937'de bu kurumunun organı olan *Bellekten* dergisi yayımlanır. TTK'nın yaptığı çalışmalarla TTT'nin bilimsel bir düzleme oturtmaya çalışır. 1932 yılında kurulan TDK ve TDT'e de TTT'ye hizmet eder. Bu kurumlara yardımcı olmak için Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulur (Avcı, 2005: 19-20). Afet İnan, Atatürk'ün amacı bu fakültede Türk tarihini kaynaklarını araştırmak, Arkeoloji ile yeni bilgilere ulaşmak ve Antropoloji yoluyla da ırki karakterleri belirlemektir (İnan, 1939: 4-6) der.

Atatürk, TTT'nin temel dayanakları şu şekilde açıklar: İlk medeniyetin yaratıcısı Türkler ve çıkış yerleri Orta Asya'dır. Brakisefal ve beyaz ırkın ilk ana yurdu Orta Asya, Türkler de buradan gelir. Tarih öncesi devirlerde Orta Asya'dan göç eden Türkler, Mısır, Mezopotamya, Çin vb. yerlere medeniyet götürürler. İlk medeniyeti kuran Hititliler, Türklerin atalarıdır (Galip, 1982: 147-148). Bu dayanakların desteklenmesi için bilimsel yaklaşımlar gerekir elbette bunların doğrulanması için Kemalist devlet yönetimi bir dizi faaliyet başlatır.

Yusuf Akçura'nın başkanlık ettiği Türk Tarih Tetkik Cemiyeti 2-11 Temmuz 1932'de ilk kongresini Ankara'da toplar. Kongrenin ana gündemi, okullarda tarih öğretimi ve Türk tarihinin meselelerini tartışılıp müzakere etmektir. Kongrede bu cemiyetin temel davası, "Türklerin, eski ve orta kurunlar da göçebe ve yüksek medeniyet seviyesine erişmeyen ikinci dereceden insanlar olmayıp, insanlık tarihinde ilk medeniyeti kuranlar olduğudur." İlk medeni insan topluluğu Sümerlilerdir; ancak Sümerlilerin insan ve dil abidelerinden bunların Ari ve Sami adıyla Türklerden ayırt edilebilen bir topluluk olmadığı, arkeoloji dili ve tarih bilginleri tarafında kabul edilir. Doktor Reşit Galip'in antropolojik bulguları, insanları kafalarının şekli itibarıyla iki sınıfa ayırır. Bunlar; geniş kafalı (Brakisefal) ve uzun kafalı olandır (Dolikosefal). Kazılar sonucunda yerden çıkan kafaların, Orta Asya'dan gelen geniş kafalar olduğu saptanır. Bu doğrultuda Hititlerin, Eski Mısırlıların, Girit ve

Yunanistan'da kurulan ilk medeniyetlerinin de Orta Asya'dan gelme geniş kafalı oldukları kabul edilir (Akçuraoğlu, 1993: 25 -27).

II. Türk Tarih Kongresi 20-25 Eylül 1937 yılında yabancı bilim insanlarının da katılımıyla gerçekleşir. Almanya, Amerika, Avusturya, Bulgaristan, Fransa Çekoslovakya, İngiltere, İsveç, Macaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan bilim insanları bu konudaki bilgilerini aktarırlar. Bu kongrede; eski Anadolu, Ege, Balkanlar, Akdeniz ve genellikle Ön-Asya antropolojisi, etnolojisi ve arkeolojisi üzerinde durulur (Avcı, 2005: 24). Ersanlı, “Türkiye’de tarihçilik alanında etnik kökeni öne çıkarma eğiliminin yaygınlaşması, öncelikle Batılı müsteşriklerin ve onların Osmanlı içindeki takipçilerinin eserlerinden yararlanılarak başlamıştır” (2008: 804) der. TTT’ye yerli ve yabancı birçok aydın ön ayak olur ve bu tez edebi anlamda da desteklenir.

TTK’nin yayın organı olan *Belleten* dergisi, TTT ve GDT düşüncesi doğrultusunda yayınlar yapar. Bu dergide filoloji, arkeoloji, tarih, coğrafya ve antropoloji alanlarıyla bu tezlere dair bulgular yayınlanır. Atatürk’ün ölümünden sonra TTT ile ilgili çalışmaların seviyesi düşer. Bu gelişmeler TTK’nin yayın organı *Belleten* dergisinin yayınlarında gözlemlenir. 1939 yılında 11. ve 12. sayılarda büyük bir değişim görülür. Atatürk, TTT ve GDT’den bahsedilmez. 1940 ve sonrasında Osmanlı tarihi araştırmaları yoğunluk kazanır. 1940 yılında Türk ırkı hakkındaki düşünceler devam eder. Afet İnan, “Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeler” adlı makalede Türklerin, Avrupalıların dediği gibi sarı ırdan değil, beyaz ırdan geldiğini savunur. Arif Müfit Mansel, Trakya’da yapılan kazıları ele alsada bu düşünceler TTT’yi desteklemez. Böylece bu teze gösterilen ilgi azalır. 1944 yılında *Belleten* dergisinin 29. sayısında TTT yeniden gündeme gelir. Kongre başkanı Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bu tez hakkındaki her türlü ilmi görüşün kabul edileceğini belirtir (Avcı, 2005: 27-30).

Türkiye’deki kimlik ve köken sorunun varlığını ulusal kimlik konusundaki farklı ve çelişkili görüşler kanıtlar niteliktedir. Güvenç’e göre bunların başlıcaları:1) Türklerin Orta Asya ve Turan’dan geldiğini söyleyenler; 2) Müslümanlığı öne çıkaranlar; 3) Kültür tarihini Selçuklu ile başlatanlar; 4) Hititler Türk olmasa bile, Türklerin biraz Hititli ya da Akdenizli olduğunu savunan bilginler; 5) Varlıklarını

laik Türkiye'ye adayan Atatürkçülerdir. Bunların yanı sıra, “kültürel kimliği Altaylardan, İslamiyet'ten, Malazgirt'ten, Osmanlı'dan, Cumhuriyet'ten başlatan tarihçiler vardır. Bunların hiçbiri yanlış değildir; ancak hepsi birbiriyle çatışır. Bir ulusun varlığı, çeşitlilik içinde birlik; birlik içinde çeşitlilik bilincine dayanır” (Güvenç, 1995: 16) Yücel'e göre, Atatürk, milli idrakin mihrakıdır. Hem mazi hem istikbaldir, Türk tarihinin kaynaklarına giderek milli benliği bütün yaratıcı kudretiyle tanıyan ve tanıtmaya çalışandır. Türk tarihinin keşifçisi olan Atatürk, Türk milletinin bütün milletlerden üstün olma emeliyle çalışmıştır. Türk aydınları için de bu bir ideal olmalı (1939: 1-2) diyerek TTT'nin sürdürülmesini destekler. 1940'lardan sonra kültürel bir milliyetçilik anlayışı ile hümanizmi eklemleyen MAH yazarları edebi bir grup olarak bu düşünceyi verdikleri eserlerde¹⁰ işlerler. TTT'i destekleyen dönemin Milli Eğitim Bakanı Yücel tarafından birçok olanak elde ederler. Türkiye'nin etnik köken ve aydınlanması bağlamında kültürel faaliyetler gerçekleştirip yeni bir Türk Rönesans'ı gerçekleştirme gayesindedirler.

1.2.2. Türk Rönesansı

Rönesans, Orta Çağ'ın sona ermesiyle bilim, felsefe ve sanattaki uyanmaya verilen genel bir addır. Türk dilinde yeniden doğuş, uyanma ve uyanış sözcükleriyle eş anlamlıdır. Genellikle içinde yaşanan çağın başlangıcı sayılır. Sosyo-ekonomik açıdan, Avrupa'da feodal toplumun çöküşüyle burjuva toplumunun kuruluşunu yansıtır. Özellikle 16. ve 17. yüzyılları niteler. 16. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa kültüründe yeni bir hayat görüşü belirir. Batı ve Orta Avrupa'da yeni bir sınıf olarak derebeyliğe karşı, burjuva sınıfı güçlenir. Oluşan ekonomik düzen, Orta Çağ devlet bütünlüğünü dağıtarak ulusallaşmayı zorunlu kılar. Bu dönemde yetişen ekonomistler, ekonomiyi dinden ayırıp bağımsızlaştırır. Roma kilisesinin yerine Luther ve Calvin'in getirdiği, burjuva kapitalizminin temelli olan Protestanlık geçer. Ekonomik ilişkiler, tarihsel diyalektik gereği, yeni bir altyapı hazırlar. Bu altyapı; üstyapının din, devlet, eğitim, ideoloji gibi bütün değerleriyle karşılıklı etkileşerek yeni bir dünya doğurur. Bu yeni doğuşa Rönesans adı verilir. Tarihçiler, Rönesans'ı “antik çağ üstüne yapılan incelemelerin yenilenmesi” olarak tanımlarlar. Rönesans çağının ayırıcı niteliği insancılık (hümanizm) akımıdır. Bu akım insanın özünü ve

¹⁰ Türk Tarih Tezi'nin romanda işlenmesi (Geniş bilgi için bkz: Taştan, 2004: 81-94).

evrendeki yerini araştırır. İnanan insan yerini, düşünen insana bırakır. 1789 yılında Fransız İhtilali'nin derebeyliğe karşı mücadelesi, Rönesans'ı hat safhaya ulaştırır. Dünyaya ortak bir görüşle bakmanın yerine objektif bir görüş doğar. Yeniden doğuş, sanatta, mimaride, dinde ve eğitimde yeni bir devrimdir. Yeni bir insan doğar ve bu insanda ulus düşüncesi belirir (Hançerlioğlu, 2000: 340-343).

Batı'da görülen Rönesans hareketi, bir süre sonra birçok ülkeye yayılır. Bunlardan biri de Osmanlı devletidir. 18.yüzyılda yeni doğuş hareketi, Osmanlı devletini birçok yönden etkilese de somut bir veri alınmaz. Fransız İhtilali monarşiye, kiliseye ve aristokrasiye karşı burjuvanın zaferidir. İlk etkileri Rusya komünizmin de görülür. Bu ihtilalin dalgaları en çok Türkiye ve Türk aydınlarını etkiler. Yeni Osmanlı ve Jön Türkler, II. Meşrutiyet'ten sonra gazete ve dergilerde: Hürriyet, eşitlik, kardeşlik sloganları dile getirir. Ancak Batı kaynaklı bu düşünceler Osmanlı Türkiyesi'nde karşılık bulmaz. Bundan dolayı I. ve II. Meşrutiyet başarısız olur (Emil, 1997: 80-96). Bu fikre göre II. Meşrutiyet başarısız görülse de Türk bilincinin temelleri atılır. Osmanlı'nın son dönemlerinde bir kurtuluş umuduyula ortaya atılan ideolojilerin en baskını Türkçülük akımıdır. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve akabinde Atatürk öncülüğünde Anadolu topraklarında kazanılan Kurtuluş Savaşı yeni bir Türk devleti oluşumunu zorunlu kılar.

Atatürk bu devletin temellendirme aşamasında yaptığı devrimlerle Türk Rönesans'ının öncüsü olur. Atatürk'ün radikal devrimci modernleşme görüşü, hümanist Batı'nın bütünüyle örnek alınması üzerine kurulur. Türk toplum düzenini, maddi ve manevi medeniyeti, Batı medeniyeti tipine çevirmek, radikal bir sosyal değişimi, inkılapla gerçekleştirmektir. Modernleşme, Atatürk tarafından "asrileşme, muasır medeniyet seviyesine erişme veya garphlaşma terimiyle" ifade edilir (İnalçık, 2013: 360).

Atatürk Devrimleri: Siyaset ve rejim, yönetim, ekonomi, eğitim ve ekin (kültür) diye adlandırılan bütüncül bir yaklaşımla, uluslaşma, çağdaşlaşma ve demokratikleşme projesinin temel öğeleridir. Siyaset ve rejim, Cumhuriyet'in kurulmasıyla iktidar tepeden halka iner. Hilafetin kaldırılmasıyla birey Tanrı'nın kulu değil, devletin yurttaşı olur. Bu doğrultuda yurttaş aklını kullanabilen, sorgulayan ve siyasal süreçlere bilinçle katılır. Yeni yönetim biçimi de yeni iktidara

göre şekillenir. 1924 Anayasası ile mülki yönetime geçilir. Cumhuriyet'in ikinci yılında ekonomi politikaları ele alınarak 1924'te liberal ekonomiye geçilir. 1929'daki Dünya'nın ekonomik bunalımından dolayı 1930'da devletçilik benimsenir. Bunun yanı sıra eğitim ve ekin devrimleri uluslaşma ve çağdaşlaşmanın en önemli dönüşümlerdir. Bu dönemde: Dine dayalı eğitimden çağcıl, laik eğitime geçiş; halk eğitimi, millet mektepleri; harf ve dil devrimleri girişimleri yapılır. Atatürk bu devrimlerin yerleşmesi için belli yasalar yürürlüğe koyar: Tevhid-i Tedrisat, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı'nın kaldırılması, Halifeliğin Kaldırılması, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması (Geray, 2013: 113-115).

Aydınlanma, insanlığın gelişmesini ve insan aklına güveni önemli kılar. Bu güven demokrasi ve özgürlüğü doğurur. Türkiye gibi geç aydınlanan ülkelerde, erken aydınlananlar arasında bir ikilem yaşanır. Bundan dolayı Türk aydınlanmasının gerçekleşmesi için kültürel bir köken zorunluğu doğar. (Tekelli, 1995: 399-404). Atatürk, "Orta Çağ kanun, düşünce ve davranışlarını koruyan toplumlar ölüme veya tutsak olmaya yargılıdır," der. Çağdaşlaşma hem devletin hem de toplumun geniş çapta dinamikleşmesini öngörür. Bu da ekonomik, siyasal, toplumsal ve psikolojik değişmelerle gerçekleşir. Atatürk Devrimi, bu yönüyle geleneksel güçlere karşı koyma eylemidir (Kili, 1998: 16-20).

1923'ten sonra iktidar olan asker ve sivil orta tabakanın siyasal güçleri, Atatürk öncülüğünde İnkılap Türkiye'si, milli ve laik devlet anlayışını benimser. Türk Dili ve Türk Tarihi cemiyetleri kurulur. Atatürk, toplumsal yaşama aykırı ve çağın koşullarına uyumsuz gördüğü kurumları kaldırır. Türk devrimi, din bağına dayanan yüzyıllık bir siyasal birim yerine, ulusallık bağına dayanan bir birimi vurgular. Çağdaş uygarlığın temel ilkelerini benimser. İslamcı ve Osmanlıcılığa karşı olan bu görüşler, II. Meşrutiyet döneminde milliyetçilik akımının öncüleri olan düşünürler tarafından desteklenir. Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Nurullah Ataç, Dr. Reşit Galip ve bunun yanı sıra birçok aydın çağdaş devlet anlayışını benimseyip, bunu yazılarında dile getirir (Kurdakul, 1998: 17-24). Bu aydınların hepsi Atatürk'le yaptıkları görüşmeler sonucunda I. TTK'da ortak bir görüş etrafında birleşir.

Yeni devletin geleneğinde Osmanlı tarihi göz ardı edilerek, Anadolu ve Orta Asya Türk tarihi esas alınır. Atatürk öncülüğünde bu yeni tarih anlayışı dönemin aydınları tarafından yapılan çalışmalarla TTT'yi doğurur. Bu tez bir önceki başlıkta geniş bir şekilde açıklanmıştır. Reşit Galip, Çığır dergisinde “milli kültür hayatımızın Rönesans tarihi” olarak TTT'yi gösterir (Galip, 1932'den aktaran Kurdakul, 1998: 20). Atatürk modernleşmesinin temel dayanağı Batı medeniyetidir; ancak bir süre sonra emperyalist devletlere karşı bağımsızlığı hedefleyen yeni Türk devleti, TTT ile kendi kökenini Anadolu uygarlıklarına dayandırır.

Kaplan'a göre, Yeni Türk milliyetçiliğinin temelleri, coğrafya ve tarih içinde olgunlaşan soy birliği, bu soy tarafından oluşan maddi ve manevi kültürdür. Türkiye, Batı'dan kendi keşfi için gerekli olanı alacak ve Anadolu'da bulunan aydınlar aracılığıyla kaderini değiştirecektir (1997: 39-42). Jusdanis (1998), edebiyatın kitlelere ulaşma fonksiyonu açısından, milliyetçiliğin hizmetine koşulan ilk sanat olduğunu vurgular. Atatürk öncülüğünde yapılan Türk Rönesans'ı da aydınlar ve edebiyat yoluyla yapılır. Dellaloğlu, Atatürk'ün düşüncelerini şu şekilde özetler.

Bütün ıslahat ve yenilik hareketleri taklide dayanır. Rönesans ise karşıtların biresimidir... Avrupalı olmanın tek ve değişmez koşulu, bu yeni kültür cephesi karşısında, kendi değerlerimizin içinde toparlanarak bir antitez oluşturmaktır... Rönesans'ın kapısını kahramanların kılıcı değil, filozof ve sanatçıların dehaları açar... Batı uygarlığına katılmak için bir Rönesans hareketi yaratmak şarttır... Rönesans, kendimizi Avrupa kültürü içinde dağıtmak, eritmek ve yitirmek değildir. Tam tersine, Avrupa kültürü içinde kendimizi bulmak, kendi aydınlığımızda, kendimize bakmasını bilmektir. Rönesans hareketi, yeni bir milli kültürün başlangıcıdır.” (Dellaloğlu, 2012'den aktaran Yıldırım, 2012: s. 209).

Erken Cumhuriyet döneminde bağımsız bir devlet için milli ve kültürel kaynaklara yönelim, iktidarın resmî ideolojisiyle paralel bir şekilde ilerleyerek edebiyatta da yer edinir. Türk aydını geliştirdiği farklı görüşlerle Anadolu kültür tarihine yönelir. Bu dönemde ortaya çıkan dergilerde devletin resmî ideolojisine hizmet eder. Ancak Türk Rönesans'ı Avrupa temelli kaynaklara doğru ilerler. Bunun ilk hamlesi ise Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin Nev-Yunanilik temelli öne sürdüğü Akdenizliliktir. Türk kültürünün birçok uygarlık barındırdığını, Yunan kültürünün de

Anadolu'daki uygarlıklara dayandığını vurgulayan bu anlayış kültürel ve evrensel bir çizgidedir.

Nev-Yunanilik anlayışı, Akdeniz'i temel alarak bu anlayışla edebi eserler verir. Yahya Kemal tarafından oluşturulmaya çalışılan "Beyaz Lisan" anlayışı erken Cumhuriyet döneminin milli kimlik politikalarıyla da paralellik gösterecek ve Hasan Ali Yücel'e göre TTT'den de izler taşıyacaktır. Antik Yunan ve Latin kaynaklı tarihsel okuma, Yahya Kemal ile Yakup Kadri'de Anadolu ve Akdeniz temelli bir Türklük bilinci oluşturur. Bu yaklaşım Anadolu'yu Batı medeniyetini oluşturan değerlerin çıkış noktası olarak belirleyecektir. Bu anlayış Osmanlı'da modernleşme süreciyle başlayan ve Cumhuriyet'le birlikte somut ifadesi "muasır medeniyetler seviyesinde Batı'yla eşit bir konumda" olma düşüncesiyle yeni Türkiye'nin milli kimliğini belirler (Yıldırım, 2012: 195-196). Hasan Ali Yücel, 1949 yılında Yahya Kemal'le yaptığı görüşme de yazarın,

modellerimiz Yunanlıların, epigram, idil, trajedi vb. şekillerinde olacaktır. Rönesans'ta bütün Avrupa milletlerinin ve Fransızların neo-klasik şiirini vücuda getireceğiz, felsefe de Sokrat'tan ve Platon'dan açılan hatta geleceğiz; doğu felsefesini bırakacağız... Kemal, *Bir Kitab-ı Esatir*' de "seksen evvel, Şark Türkleri, dimağımızı buhur kokusuyla bunaltan Asyalık'tan hicret edip, Bahr-ı Sefid sahilinde çömelmiş, kurtarıcı şairin gemisini bekliyoruz (Kemal, 1949'dan aktaran Yücel, 2008, s. 236)

diyerek, Yunan kaynaklarına yönelişini ve Akdeniz edebiyatını benimsediği belirterek bu düşüncenin temel yol haritasını belirler. Yakup Kadri ve Yahya Kemal'in Akdenizlilik altında geliştirdiği milli kimlik bilinci, yeni Cumhuriyet'in halkçı ve Anadoluçu söylemiyle bütünleşirken Cumhuriyet aydını olarak kimlik arayışlarını sürdürür. Yakup Kadri'den sonraki kuşağın hümanizma arayışları, bu zincirin önemli bir halkasını oluşturur. *Dergâh* dergisi etrafında oluşan bu düşünceler hümanizma anlayışıyla Türk Rönesans'ının kapısını aralar. Milli bir kültür oluşturma gayesi ile Rönesans amaçlanır. Bu anlayışı, bir sonraki kuşakta Ahmet Hamdi Tanpınar temsil eder. Tanpınar, Anadolu ve Akdeniz kimliği etrafında şekillen düşünceleri geliştirip, sürdürür. Bunun yanında Hilmi Ziya Ülken, Türk düşünce tarihi, Anadolu, Orta Asya temelleri üzerine çalışmalar yürüterek, aydınlanma

girişimlerine katkı sunar. “Yeni hümanizma ruhunun gelişimi bir tür yeniden doğuş olan Türk Rönesans’ının sınırlarını belirler” (Yıldırım, 2008: 197-199).

1930’larda *Kadro* dergisi yazarları, Atatürk devrimleri etrafında, Türk Rönesans’ını yaymak ve halka anlatmak için çabalar. *Kadro* dergisi, ilk sayısının önsözünde ihtilalden çıkmış bir ülkenin inkılaplarına hizmet edeceğini açık bir şekilde dile getirir: “İnkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan ve yürüten azlık, fakat şuurlu bir avangardın, azlık fakat ileri bir Kadro’nun iradesine temsil olunur. Bu kadro, inkılabın şeniyetinden çıkarılan ve onun seyrine uygun bir şekilde izah edildikçe şekillenmiş ve nazariyeleşen prensipleri kendine şuur edinir” (Kadro, 1931: 4). Derginin en etkili yazarı Yakup Kadri’dir. “Kültür ve Medeniyet” başlıklı yazısında, Ziya Gökalp’in kültür ve medeniyeti ayrı tuttuğunu, medeniyetin uluslararası, kültürün milli olduğu fikrine katılmakla birlikte bir nokta da ayrılır. Yazar kültür ve medeniyeti ayrı ele aldığında birçok ortak noktası olduğunu görür. Eğer medeniyet, insan iradesinin doğayla mücadelesi ise kültürde bu mücadele esnasında fikri birikimleri oluşturur. Amerika medeniyetinin bir kültürü yoktur, ama yarın mutlaka olacaktır. Birikim ve tecrübeyle kültür oluşur. Güzel sanatlar ve felsefe de bir toplumun dış görünümüdür. Bu fikrin kanıtı olarak Rönesans öncesi ve sonrasına bakılabilir. Öncesi tarihin en karışık ve sıtmalı dönemidir. Rönesans’la beraber oluşan kültür keşfi, kendisini sanayide, ekonomide, sanatta ve kültürde gösterir. Yazar bizde de bir Rönesans bekleyenler var, ancak kültür öncesi bir devreden sonra geleceğini kabul etmezler (Karaosmanoğlu, 1933: 25-27). Yazar kültür ve medeniyet konusunu incelerken Rönesans’ın öncesi ve sonrasında yaşanan ortamı tahlil eder. Türk Rönesans’ında benzer evrelerden geçerek gerçekleşebileceğini savunur. Rönesans’ın öncelikle kültür keşfi ve tecrübelerle oluşabileceğini vurgular. Yakup Kadri, halka doğru ilkesiyle öz kaynaklara dönülmesi gerektiğini savunur. *Kadro* dergisinde “İnkılap Edebiyatı” başlığıyla hümanizmle bağlantı kurarak, inkılap edebiyatının yeni bir hümanizme ihtiyaç duyduğunu vurgular (Karaosmanoğlu, 1934: 21-23). Yazar Türk inkılabının hümanist boyutuna vurgu yapar.

1.2.3. Türk Hümanizmi

“Humanismus” sözcüğünün ilk kullanılışı 1490 yılına rastlar. Başlangıçta sadece belagat ve klasik edebiyat hocasını kast eden bu kelime zamanla geniş bir kapsam kazanır. “Umanista”, eski Yunan ve Romalıların yazılarını toplayan, inceleyen yayınlayan kişi demektir. Genel olarak bilgili, kültürlü, aydın insan için söylenen bir terim olan Umanista günümüze gelene kadar anlam çoğalması yaşar (Zekiyan, 1982: 16). Bu yüzden hümanizm çok karmaşık bir tarihe ve çok geniş bir anlam ve bağlam yelpazesine sahip olduğu için tanımlanması güçtür (Davies, 2010: 8). Genel görüşler arasında humanitate (insanlık), Alman düşünürü, Johann Gottlieb Herder (1744-1803)’in felsefesinde önemli bir kavramdır. Ona göre, insanlık hem doğanın hem tarihin ereğidir; insanı öteki varlıklardan ayıran niteliklerin bütünüdür. İnsan, doğaya ve kendine yönelir. Doğa ve kültür, insanları insanlık için oluşturur. Tarih insanlık ereğinin geliştiği bir alandır (Hançerlioğlu, 2000: 341). Kısacası hümanizm, bütün etkinlikleri, hatta gelmiş geçmiş bütün uygarlıkları sadece insan unsuruna indirgeyen yaklaşımdır (Demir ve Acar, 2005:166-182).

Avrupa’da ortaya çıkan hümanizm fikri Rönesans’la beraber gelişir. Bağımsız bir devlet olma yolunda olan Türkiye, kendi aydınlanması öngörüsüyle Avrupa’nın aydınlanmasını araştırır. Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşum sürecinde Atatürk devrimleri Batılı bir renkle ulus-devlet inşasını temellendirmeye çalışır. İncelenen kültürel faaliyetler Türk Rönesans’ını doğurur. Edebiyat sahasında Atatürk devrimleri paralelinde geliştirilen tezler, Yahya Kemal’den Hilmi Ziya lken’e kadar uzanır. Genel anlamda Avrupa Rönesans’ını örnek alan bu tezler, Türkiye’nin de kendine has bir Rönesans fikrini öngörür. Aydınlanma arayışları beraberinde hümanizm fikrini de doğurur.

Batı, maddi ve manevi uygarlığını var eden ahlaksal ve düşünsel değerleri kendi girişimi ile bilinçli olarak benimser. Türk toplumu yeni oluşan hümanist bilince başvurmak zorundadır. Bu bilinç yeni gerçekler ve yeni sorunlarla belirlenecek, yeni deneyimlerle beslenerek, insanlık düşüncesine yeni ve değerli bir katkıda bulunacaktır. Böylece bir fikir akımı oluşacaktır; bu akım Türk Hümanizmi adını almak için her türlü niteliğe sahip olacaktır. Sinanoğlu, Atatürk’ten sonra devrim ilkelerinden ödün verildiğini düşünüp Atatürk devrimlerini inceler. Hümanist

değerler sistemi tarih bilincinin ışığında değerlendirilirse, yeni kuşaklara Batılı bir eğitim verilirse, ülkenin tümünün Batılılaşacağını belirtir. Yazara göre, Türk devrimi gelmiş geçmiş ihtilallerin en büyüğü, en radikal olma onurunu hümanist ruha borçludur. Türkiye’de hümanist ruhlu temel bir eğitim uygulanırsa; Anadolu’da Türk Hümanizmi adını taşıyan bir fikir akımı oluşacaktır. İnsanlığın yeni tarihine yeni ve daha ileri bir aşama oluşturulabilir. Bu aşama Yunanlılık, Romalılık, İtalyan hümanizmi, Fransız-İtalyan uyanışı ve Alman neo-hümanizmi aşamalarına yeni bir aşama olarak katılabilir. Türkiye’de Batı’nın hümanist eğitimine yer verecekse, bu savı kuramsal düzeyde doğrulamak gerekir; hümanist eğitiminin zorunluluğu kanıtlanmalıdır. Avrupa ve Kuzey Amerika, Yunan kaynaklarından beslenir. Batı’nın düşünsel, ahlaksal ve estetik değerlerinin Türkiye’ye yerleşmesi için liseleri, hümanist düşünce ve kültür sorunlarını inceleyecek bir enstitü tarafından kurulması gerektiğini savunur (1998: 23-27).

Sinanoğlu’nun aktardığı bu fikirler Türkiye Cumhuriyeti’nin gündemine aldığı hümanizm düşüncelerine dayanır. Bu fikirler doğrultusunda Türk aydınları özellikle edebiyat sahasında yerli kaynaklara dönerek Türk Hümanizmi arayışına girer. Yahya Kemal, Michelet’in “Fransız toprağı bin senede Fransız milletini yarattı” cümlesini sürekli tekrar eder. Bu fikirle memlekete döndüğünde tarih ve efsane üzerine bir millet kuracağına inanan Turancılık fikri etkindir. Gökalp’la aralarında bir noktada ortaklık vardır. Gökalp, milli tarihin Orta Asya’da ararken, Kemal, kökenin oraya dayandığını; ancak milleti coğrafya üzerinde gelişen tarihle izah ederek 1071 tarihini esas alır. Malazgirt zaferinden önceki tarihe kavmi olarak bakar. 1908’de gelişen bu fikirler Kemal’in düşüncesinde sağlam temellere dayanan bir medeniyet görüşü oluşturur. Kemal, bireysel bir sanat değil, yeni bir dünya, medeniyet ve millet için sanat yapar (Kaplan, 1997: 238-239).

Hümanist düşüncenin Türk toplumundaki ilk belirtileri, Türk aydınlarının Batı kaynaklarını araştırmasıyla başlar. Klasik dünyaya karşı ilgi, 20. yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. Merakın kökeni, edebiyatta Yahya Kemal ve Yakup Kadri ile başlar. Fransız edebiyat kaynaklarını araştırırken, hümanist zihniyetin kaynaklarıyla karşılaşır. Yunan-Roma evreni Ziya Gökalp tarafından da estetik öğrenim sisteminin kurulması için uygun bulunur. Avrupa edebiyatının iyi tanınması, klasik edebiyatın zenginliğini ortaya koyar. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nurullah Ataç ve Nushet

Haşim Sinanoğlu, Türkiye’de klasik eğitimi savunur. 1930’da hümanist bir yönelişle Ruşen Eşref, *Ekoglar*’ı, Karaosmanoğlu, Horatius’un şiirlerini Türkçe’ye çevirir. Nüşet Haşim ve Nurullah Ataç çevriler yapar. Fakat bu ilgi uzun ömürlü olmaz (Sinanoğlu, 1999: 10-12).

1930’lardan sonra Yakup Kadri ve Burhan Belge, *Kadro* dergisi etrafında, Türk inkılâplarının yeni bir hümanizme ihtiyacının olduğu fikrini başlatırlar. Sabahattin Eyüboğlu, “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenkten Türke Dönüş” adlı yazısında hümanizm anlayışını savunarak, frenklerin hümanistleri, Yunan ve Latin kültürünü kendi kültürleriyle sentezlediğini, eskiden yararlanması gerektiğini savunur (1938: 31-38). Hilmi Ziya Ülken, 1939 yılında *İnsan* dergisinde hümanizmi konu edinerek eski dünyamızın bu hümanizm doğrultusunda şekillenmesi gerektiğini dile getirir (1939: 6). Bu konu *Yücel* dergisinin 1940’larda hümanizm sorunu soruşturmasıyla önem kazanır ve muhafazakârla Turancılar eleştirilerine maruz kalır. Sol kanat dergilerinden *Adımlar* başta olmak üzere bu eleştirilere cevap verilir (Oktay, 1993: 76).

Atatürk devrimleri doğrultusunda resmî bir şekilde desteklenen Türk Hümanizmi için edebi anlamda eski kaynaklara dönülür. Atatürk 1935’te kurduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Yunan ve Latin dili ve edebiyatı kürsülerine yer verilmesini sağlar. Bu girişim Anadolu araştırmalarını öngörse de klasik evrene de ilgi besler. 1940 yılında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bazı liselerde klasik eğitimin kurulmasını sağlar. İkinci önemli girişimi ise Tercüme Bürosu’nun kurulmasıdır. Dünya Klasiklerinin Türkçe’ye çevrilmesi amaçlanır. İsmet İnönü ve Hasan Ali Yücel öncülüğünde Batı’nın hümanist kültürü Türkiye’de kökleştirilmeye çalışılır. 1966’da Tercüme Bürosu’nun faaliyeti sona erer. 1945 yılında çok partili sisteme geçişle, devrimler eleştirilir. 1949’da küçük bir aydın grubu Ankara’da klasik lise ve hümanist araştırmalar enstitüsünü kurmak için büyük çabalar harcarlar. Türkiye’de hümanist düşünce ile ilgili çalışmalar; 1950, 1960 ve 1971 askeri müdahalelerden sonra da sürer (Sinanoğlu, 1999: 12-15).

Ahmet Oktay’a göre, Sol Kemalistlerin köycülük ve halkçılık kavramlarına ek olarak insancılık da kilit bir kavram oluşturur. Sosyalizm ve komünizmi benimseyen toplumcu yazarlar Tek Parti yönetiminin baskısından dolayı hümanizm

düşüncesine sığınır. Türkiye’de hümanizm Doğu-Batı sentezinin sağlanabileceği kuramsal bir kavram sayılırken diğer yandan da toplumcu düşüncenin bazı düzeylerde temsiline olanak sağlar. Hümanizm, Atatürk döneminin sonuna gelindiği yıllarda ve Kemalist tezlerin revize edilmesinin öngörüldüğü sıralarda ortaya atılır. 1938’de hümanizm konusu gündeme getirilir (1993: 70-76). Bu girişimler doğrultusunda 1940-1950 yılları arasında etkisini sürdüren MAH’ın temel dayanağı Yunan-Latin Klasikleri ve Anadolu uygarlıklarıdır. Klasiklere yönelerek geçmişte girilen Türk Hümanizmini gerçekleştirme gayesi güdülür. Anadolucu bir söylemle yeni bir hümanizm arayışı sürdüren bu hareketi destekleyenler arasında Hasan Ali Yücel’in rolü büyüktür. O dönemde Milli Eğitim Bakanı olan Yücel, devletin resmî bir politikası olarak bu düşünceyi destekler.

1.2.4. Cumhuriyet Döneminde Yapılan Kültürel Faaliyetler

Erken cumhuriyet döneminde Atatürk’ün inkılapları doğrultusunda öngörülen ulus-devlet inşası için yeni kültürel faaliyetlere ihtiyaç duyulur. Bu faaliyetlerle Atatürk ideolojisi doğrultusunda halka nezdinde içselleştirilmeye çalışılır. Osmanlı’dan Türkçülüğe evrilen devlet yönetimi, kültürel faaliyetlerde de Batılı bir zemin oluşturur. Ancak Batılı düşünceyle beraber milli bir duyuş da söz konusudur. Tanzimat’la başlayan kültürel faaliyetlerin erken Cumhuriyet dönemindeki zemini millilik üzerine kurulur. Harf Devrimi, TDK, TTK, Halkevleri, Köy Enstitüleri, Tercüme Bürosu, Klasiklerin Çevrisi vb. faaliyetler Batılılaşmayla milli değerleri sentezleyerek “Türk Rönesansı” ve “Türk Hümanizmi” arayışını sürdürür.

1.2.4.1. Batı ile İlişkiler

Batılılaşma meselesi, çeşitli ad ve boyutlarla Türk aydınının gündeminden düşmemiştir. Bu süreçte yaşayan nesiller de bu münakaşalara yabancı kalmaz. Batılılaşma kavramı, Osmanlı’da “teceddüd, temeddün, daha sonra asrileşmek, Avrupaî olmak, muasırlaşmak, Garplılaşmak ve yakın dönemlerde yenileşmek, çağdaşlaşmak, modernleşmek” gibi kavramlar adı altında Batı’yı işaret eder. Türkiye’de Batılılaşmanın resmî olarak Tanzimat’la başladığı kabul edilir. Devletin

takındığı resmî tavır Tanzimat'tan itibaren olsa da bu dönemden önceki zamanlarda da Avrupa takip edilmiş ve birçok üstünlüğü kabul edilmiştir. Bunu ispatı ise Osmanlı'nın Batı karşısındaki ilk kesin kaybı, Karlofça antlaşmasıdır (Okay, 2005: 11).

Osmanlı İmparatorluğu, Batı uygarlığıyla hiçbir zaman iletişimini kesmemiştir. Ancak Osmanlılar yükselme devrinde kendi uygarlıklarını Batı'dan üstün tutarlar. Osmanlı'nın gerilemesiyle Batı model alınır. 18. yüzyılda Batı'nın askeri kurumlarının ve silah gücünün nasıl getirileceği düşünülür. III. Ahmet devrinde İbrahim Müteferrika, basın sanatını Osmanlı İmparatorluğu'na getirir. Yine bu dönemde Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Nişli Mehmet Ağa gibi devlet görevlileri, Avrupa'yı öğrenmek için elçi olarak Batı'ya yollanır. II. Mahmud, ondan önceki reformculardan ders çıkararak temkinli davranır. Askeri yeniliklerin yanında mali ve vergi sistemlerini de örnek alır. 1856 Islahat Fermanı'yla din farkı gözetmeksizin Osmanlı vatandaşlığı kurulmaya çalışılır. II. Abdülhamid döneminde Batı'nın yararlı yönlerine odaklanılır. Batı'nın tekniği, idari sistemi, askeri teşkilatı ve eğitim sistemi örnek alınır. Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiye'de yetişen kuşak Batı'nın güç kaynağını oluşturduğunu düşünüp din yerine milli gücün artmasıyla bunun başarılacağını düşünüp II. Abdülhamit'e karşı çıkar. II. Meşrutiyet döneminde siyasal bir kuruluş olan İttihat ve Terakki Partisi'nin düşüncesinde Batı'nın güçlülük fikri devam eder. Bu eğitimin karşısında Ziya Gökalp'ın Batı'nın toplumsal özelliklerini araştıran ve hangi oranda yararlanabileceğini arayan tutumu söz konusudur. Fakat Batı'nın hümanist anlayışı yeterince irdelenmez. Bu anlamda "Türkiye'de Batı'nın insancı zihniyetini anlamaya çalışmış kişiler azdır" (Mardin, 2018: 9-18).

20. yüzyıl fikir akımlarında Batıcılığa sempati duyulur. Bunun yanında Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık gibi Batılılaşmaya karşı duran akımların bile pusulası Batı'yı gösterir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir süre Ziya Gökalp'ın 'muasırlaşmak' formülüyle ilişki kurduğu Türkçülük programı içinde yer alan Batıcılık, zamanla bütün inkılap hareketlerinin temel felsefesini oluşturur (Okay, 2005: 23-44). II. Meşrutiyet döneminde Batıcılık ideolojisi, yalnız teknik ve ilimde batılılaşmayı savunan İslamcı ve Türkçülerin aksine her alanda batılılaşmayı öngörür. Bir millete ve dine mensup olanların yerine, beynelmilelciliği ve soyut bir

hümanizm savunuların benimsediği bir düşüncedir. Bu dönemde tamamen Batılılaşmak istense de tercümenin yetersizliğinden dolayı düşünceler tam olarak yerleşmemiştir (Çetin, 2007: 452). Mardin'in de işaret ettiği Batı'nın insanîyetçi zihniyeti hümanizmdir. Türkiye'de yeterince zemini ve destekçisi olmayan bu düşünce 1940'larda çevri etkinliği etrafında önemli derece de değer kazanır.

Atatürk ve Batıcılığa bakıldığında, Batı'nın en önemli katkısını toplumun şeklinde ve bu topluma hâkim olduğuna inandığı müspet bilimlerde görür. Atatürk'teki yapısal vurgu, kişinin kişi olarak bir toplumsal meşruiyet kaynağı oluşturduğu şeklinde formüle edilmiş bir inançtır. Atatürk, Batı'nın temel değerlerinin kişisel "onur" anlayışıyla olan bağlantısını görüp onu örnek alır (Mardin, 2018: 19). İnsanı önceleyen bu düşünce hümanizm anlayışına vurgu yapar. Kemalist projenin "bütüncül" yaklaşımı çerçevesinde siyasal reformların yanı sıra kapsamlı toplumsal reformlar yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde Batılılaşma, Osmanlı'da olduğu gibi kurum ve teknolojinin uyarlamasıyla değil, Batılı bir dünya görüşünün topluma kazandırılması, 1940'ların ortalarına kadar "halk için halka rağmen" anlayışı içinde gerçekleştirilir. 1930'lu yıllarda muasır medenîyet seviyesine erişme yolunda yenilikler yapılır. II. Meşrutîyet döneminde Türk aydınları pozitivist düşünceyle reformlar planlar. Kemalist proje Gökâl'ın fikirlerine dayanarak millîyetçi bir Batılılaşmayı öngörür (Deren, 2007: 382-384).

Gökâl'ın Avrupa medenîyetinden yararlanılmalı, fakat kendi felsefi, ahlaki ve estetik zevklerini de korumalı düşüncesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür politikalarının temelini oluşturur. 70 yıllık bir süre içinde hükümet politikalarında dalgalanmalar olur. Hasan Ali Yücel'in MEB döneminde Gökâl'inkinden kısmen farklı bir çerçeve çizilir. 1922-1950 yıllarında belirleyici politikalar oluşur. 1950, 1960 ve 1970'de yönetimler politikalara müdahale eder. 1922-1950 dönemi içerisinde iki farklı evre bulunur. 1923-1938 din vurgusu kısmen kaldırılmış Ziya Gökâl'ın formülüyle tanımlanır. 1939-1950 yıllarında ise hümanist kültür dönemi olarak adlandırılır. 1938-1950 dönemi Ziya Gökâl ve Hasan Ali Yücel formülüyle özetlenebilir. 1923-38 ve 1938- 1950'de izlenen kültürel politikalar Kemalizm'in etrafında gelişir. Bu iki dönem Kemalizm'in iki imgesini barındırır. Gökâl, "Millî Hars ve Garp Medenîyeti Sentezi" bütün dönemler boyunca kültür politikaları üzerinde etkili olur. Ancak Gökâl; Osmanlı toplumunun son dönemdeki eğilimlerini

sistemleştirir. Gökalp, “Batı gibi olmak ile kendimiz olmak arasında bir uyum arar. Ulusal kültür ile uluslararası uygarlık sentezi bu ihtiyacı adlandırıp karşılar” (Koçak, 2009: 370-382).

Atatürk’ün her alanda giriştiği kültür devrimi, yenileşme ve çağdaşlaşmayı öngörür. Eğitim-öğretim, yazın, yayın, bilim ve sanat dallarındaki gelişmeler Türk Hümanizmini söz konusu eder. 1940’lı yıllarda Türk Hümanizminden bahsedilmesinde Cumhuriyet inkılaplarının büyük rolü vardır. Eğitimde yapılan yenilikler, Türk diline verilen önem, tarih çalışmalarının bireyde yeni bir kimlik doğurması ve güzel sanatlardaki gelişmeler önemli bir sanatçı kuşağı yaratır. 1928’de Harf İnkılabı ile okur-yazar seferberliği başlar. Bu doğrultuda kitap basımı da artar. 1939’da Hasan Ali Yücel’in MEB’e gelmesiyle çevri etkinliği önem kazanır. Yücel, bu dönemde yalnız Türk yazarlarını okumakla çağın anlaşılmayacağını, Klasik Çağ sayılan Yunan-Roma’dan başlayarak batılı ya da doğulu kültür ve düşünce topluluklarının ünlü yapıtlarının Türkçeye çevrilmesi gerektiğini vurgular. Çeviri de öncelikle hümanist kültüre ilişkin olan eserlere öncelik verilir (Turan, 1998: 161-162).

1.2.4.2. Halkevleri

Halkevleri, TDK Sözlüğünde halkı eğitip milli birliğe ve ülkeye yöneltmek amacıyla açılan kuruluş olarak belirtilir. Cumhuriyetin erken döneminde Atatürk inkılapları doğrultusunda milli ve Batı sentezli yeni bir tip, yeni bir yurttaş modeline odaklanır. İnkılapları halka yaymak için 1912 yıllarında kurulan Türk Ocakları köycülük anlayışını köylüye ulaştıramaz. Partinin güttüğü amaca hizmet etmediği için kapatılır. Türkçülük ve millilik fikirlerini halka yaymak için kurulan Türk Ocakları’nın köycülük söylemleri şehir ve kasabayı aşamamıştır. Atatürk devrimlerinin amaçlarından biri de Osmanlı’dan miras kalan kültürel ikilik sorununa çözüm getirmektir. Mustafa Kemal, Batı uygarlığını taklit etmek yerine, Batı uygarlığının temelinde yatan ilkeleri uygulamak ister. Türk Ocakları bu yaklaşım içinde bir kurum ve seküler Türkiye’de uzun ömürlü olamamıştır. Kültürün temellendirilmesinde ulusçuluğun yerini yavaş yavaş halkçılık ilkesine bıraktığı yaklaşım, Halkevlerini doğurur (Yavuz, 1977: 101).

Kemalist ilkeler gözden geçirilip son şeklini III. Büyük Kongre’de alır. Bu kongrede Kemalizm’in Altı Ok’u formüle edilen ideolojinin geniş kitlelere yayılmasını sağlayacak mekanizmaları örgütler. Atatürk tarafından görevlendirilen CHP, Halkevlerinin kuruluş kararını bu kongrede alır. Parti kararı doğrultusunda Türk Ocakları kapatılıp yerine Halkevleri açılır. 1932’de ilk olarak 14 Halkevi (Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya, Samsun) açılışı yapıp radyo yayınlarıyla duyurulur. Halkevlerinin kapatıldığı 1950 yılına kadar 478 Halkevi, 4322 Halk Odası bulunur (Yeşilkaya, 2009: 113).

1932 yılında Halkevlerinin açılış gününde Ankara Halkevinde CHF’nin sekreteri Recep Beyin nutkunda, bu çatı altında Türk vatandaşları toplanıp itinalı bir kültür çalışması için milli birliğin bu şekilde hedeflendiği söyler: “Milletleri geleceğe hazırlayan mekteptir. Halkevleri halk için esas olarak olgun rehber insanlar yetiştirecektir” (Peker, 1933: 6-8). Ulus-devlet inşasında Halkevleri önemli bir rol oynar. Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda ümmetçiliğe karşı çıkılır. Millet fikrine dayalı parti düşüncesi, din ve ırk birliği aramaz. Halkçılık ve milliyetçilik ilkelerinde ilişki, milliyetçilik düşüncesi bu anlamda halkçılığın kültürel boyutu olarak algılanır. Kemalizm, bütünleşmiş bir toplumu, halkçılıkla, Güneş-Dil Teorisi ve Türk milliyetçiliği fikirleri çerçevesinde geliştirirken, Osmanlıcılığa karşı çıkar. Türkçülük fikri Orta Asya’dan başlatılır. Bu düşüncüyü yaymak için Halkevleri’nin faaliyetleri başlar. 1938’e kadar Atatürk, 1938-1946 yıllarında Milli Şef İnönü dönemleri olarak iki zaman diliminden oluşur. Kemalizm, siyasi alan dışında kültürel alan ve günlük yaşam üzerinde Halkevleri aracılığıyla belirleyici bir rol oynar. Halkevlerinin en önemli vurgusu devrimlerin telkin ve terbiye yoluyla halka benimsetilmesidir. Halkevlerinde Dil ve Edebiyat şubesi konuşmaları, konferanslar vb. etkinlikler, hoparlör ve radyo aracılığıyla halka aktarılır (Yeşilkaya, 2009: 113-115).

Halkevi, halkın toplanacağı bir yerdir. CHF’nin Halkevleri aracılığıyla memlekette takip ettiği kültür politikası; ilim ve fen, güzel sanatları yaymak, memleketin siyaseti ve iktisadı hakkında yeni bilgiler ortaya koymaktır. İnönü, halkevlerinin işlevini şu şekilde aktarır: “CHF’nin prensiplerini, cumhuriyetçi, milliyetçi, inkılapçı ve devletçi politikasını, bu memleketin kendi keşfini, güvencesini, geleceğe kudret ve itibar temin edecek bir programdır. Halkevleri fikir

ve müessese olarak siyasi partimizin bütün özünü ve varlığını halkın geniş tabakalarına anlatmada mühim bir merkezdir” (İnönü, 1933: 99-103). CHF’nin anlayışını yaymaya çalışan mektep olarak öngörülen Halkevlerinin yayın organı *Ülkü Halkevleri Mecmuası*’dır.

Atatürk’ün ismini verdiği 1933’te yayımlanan *Ülkü* dergisi, Halkevleri yayın organı olarak Ankara’da yayımlanmaya başlar. Derginin yayın yönetmeni Recep Peker, *Ülkü*’nün karanlık devirleri arkada bırakarak, şerefli ve aydınlık istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, toplumun kanındaki inkılap unsurlarını ısıtmak ve aynı düşüncede olanlarla fikir birliği yapmak için kurulduğunu dile getirir. *Ülkü* milli bir yaklaşımla dile, tarihe ve kültüre yaklaşır. Halkevlerinin ruhundaki harareti yazıya aktarır (Doğan, 1997: 21).

Peker’e göre, *Ülkü* dergisinin ilk sayısında, aydınlık bir geleceğe doğru yol alan yeni neslin heyecanı beslenir. Toplumun kanındaki inkılap unsurları canlandırılır. Bu yolda olanlarla fikir ve hareket birliği yapılarak milli dine, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet etmek için çıkarılır. Halkevlerinin ruhundaki hararet yazı aracılığıyla *Ülkü*’de yayımlanır. Derginin yazarları incelemelerinde cumhuriyet, milliyet ve inkılap fikirlerini esas alır. Halkevlerini kuran siyasi partinin görüşlerine de bu yolla yer verilir (1933: 1-2). Ulus-devlet inşasında Kemalizm’in öngördüğü vatandaş tipi Halkevleri aracılığıyla eğitilir. Bu milli mekteplerde halk; eğitim, sanat, kültür, tarih, dil, meslek edinme vb. birçok kültürel faaliyet gerçekleştirilir. Ancak yönetimin değişmesiyle halkın bu ideolojiyle olan bağı kesilmek istenir ve bu mekteplerin siyasi bir parti güdümünde olduğu için kapatılması öngörülür.

Demokrat Parti iktidarı döneminde Halkevleri 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 sayılı yasa ile toplam üye sayısı 468 olan Mecliste 340 evet oyu almış ve 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve böylece Halkevleri kapatılmıştır (Arıkan, 1999: 261-280). Recep Peker yaptığı açıklamalarda, Halkevlerinin CHF’nin siyasi bünyesinden ayrı olduğunu belirtse de bu partiden bağımsız bir örgüt olmadığı için Demokrat Parti iktidarı tarafından kapatılır. Halkevlerinin ardından Köy Enstitüleri de kapatılır. Halkevleri 1960, 1970-1980 ve 1988 yıllarında faaliyette geçse de dönemin iktidarı tarafından kapatılır. Halkevleri

bu kapatılmaldan sonra siyasi tartişmalardan uzak kalarak Atatürkçülüğü yaymak için Atatürk Enstitüsü'nün kurar. 1930'lardan 2000'lere kadar Kemalizm'in farklı yorumlarını Halkevleri kaynaklarında bulmak mümkündür (Yeşilkaya, 2009: 117-118). Halkevlerinin etkinliğinin yanı sıra Tercüme Bürosu'ndaki çevri faaliyetleri de halka Batılı bir perspektif vermek adına büyük bir çabayla gerçekleştirilir. Yapılan klasikler listesiyle düzenli bir çevri etkinliği gerçekleştirilir.

1.2.4.3. Klasiklerin Çevirisi

Ahmet Mithat Efendi 1897'de "Müsâbaka-i Kalemîyye İkrâm-ı Aklâm" adlı yazısıyla Türk edebiyatında klasikler tartişması başlar. Bu konunun kültür ve edebiyata katkısı olacağına inanan aydınlar, Avrupa ile aradaki gelişmişlik farkını da azaltmayı öngörür. Bu anlamda klasiklerin çevrilmesi kararlaştırılır. Klasikler taklit edilmelidir, fakat milli unsurlarda korunmalıdır. Bu çerçeveye milli klasikler oluşumu planlanır. Çevrilecek klasikler bütün milletlere ait olarak seçilse de genellikle eski Yunan-Latin klasikleri ön plana alınır. Cumhuriyet dönemindeki resmî çevri faaliyetleri de bu perspektifle gelişir (Kaplan, 1998: 61-64).

Erken Cumhuriyet döneminde Atatürk devrimleri kapsamında öngörülen Batılılaşma fikri Türk edebiyatında klasikler konusunu tekrar gündeme getirir. Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesiyle aydınlanma ve hümanizm fikirlerinin zemini oluşturulur. Yunan klasikleriyle aydınlanan Avrupa medeniyetinin incelenmesi, öz kaynak olan Yunan klasiklerini ortaya çıkarır. Milli bir duyarlılıkla Türk aydınlanma ve hümanizmi için klasiklere önem verilir. Tanzimat'tan itibaren Batılı klasikler tercüme edilse de bu girişim yetersiz kalır. Bunun nedeni o dönemde yeterli bir tercüme zeminin olmayışındandır. Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı kitabında tercümenin önemini "ayrı ayrı medeniyetleri açar gibi görünen büyük uyanışlar, hakikatte, gittikçe genişleyen sürekli tefekkürle birbirine bağlıdır. Bu sürekli tefekkürü temin eden ise bilhassa tercümedir" (2011: 9-10) diyerek tercüme yoluyla medeniyetlerin aydınlanma da birbirinden yararlandığı belirtir.

Edebiyatta tercüme etkinliği her zaman varlığını korusa da önem kazandığı devre Erken Cumhuriyet dönemidir. Milli edebiyatçılar olan, Ömer Seyfettin ve

arkadaşlarının Türk edebiyatında başlattıkları Milli Edebiyat akımı, Yahya Kemal'in tabiriyle "saman kâğıdı arkasından kopya eden" Servet-i Fünûnculara karşı bir harekettir. Ömer Seyfettin, Servet-i Fünûn yazarlarını dil ve üslup açısından "otuz beş sene evvel başlayan sadeliği öldüren onlardır" dese de eserlerindeki başarıyı göz ardı etmez. Seyfettin, Batı'nın tekniğini savunarak, "teknikte model bize yalnızca garptir. Maneviyatımız milli, maddiyatımız beynelmileldir" der. Servet-i Fünûn'un tekniği almakta başarılı olduğunu, eğer dilde sadeliğe ulaşıyorsa, bugün bizim klasiklerimizi oluştururdu, vurgusu yapar. Ömer Seyfettin ve arkadaşları batı edebiyatını klasik devirden bir bütün olarak görürler ve yapılacak tercümelerin bir sistem dâhilinde, eski Yunan ve Latin'den başlaması gerektiğini savunurlar. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde Milli edebiyatın, yaratacağı eserlerde iki edebiyatı örnek alması gerektiğini, bunların; halk edebiyatı ve batı edebiyatı olduğunu belirtir. Ayrıca Gökalp, "Avrupa lisanında ne kadar roman ve hikâye varsa bunları kendi lisanımıza nakletmeliyiz" der (Kerman, 1998: 355-368). Milli anlayış tercüme etkinliğinin önemini vurgular.

Ülken'e göre tercüme, milli oluşumlarda büyük bir rol oynar. Bütün uyanış devirlerinde tercüme, fikrin sürekliliğini temin eder ve bütün fikirleri anadil ile ifade eder. Bütün milletlerin ortak malı olan Arap ve Latin edebiyatları yerine, her millet kendi edebiyatını yaptığı için dünya klasiklerini de kendi diline çevirir. 17. yüzyıldan sonra Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya ve diğer Batı milletleri kendi uyanış inkılaplarını yaparken tercümeyle önem verirler. Tercüme milli inkılaplara öncülük eder (2011: 222). Bozok'a göre de önceki devirlerden yararlanılmalıdır,

Çünkü sanatta yenilik bir öncekinin antitezini oluşturmakla mümkündür. Öncekini inkâr ederken aynı zamanda o malzemedan yararlanılmalıdır. Homeros, Dante, Balzac, Stendhal gibi sanatçılardan yararlanılmalıdır. Biz mazinin kültür mirasçısıyız. Yeni bir kültürün inşası, mazinin değeri olarak kabul ettiği fikri mahsullerden yararlanarak mümkün kılar. Sosyal şartlara göre, her devirde çevrilen Yunan klasikleri bunu kanıtlar (Bozok, 1998: 57-61).

Orhan Okay'a göre, Yunan medeniyetinin oluşumundan başlayarak İskenderiye, Bağdat gibi ilim merkezlerinin oluşması ve Rönesans gibi aydınlanmayı öngören olayların içinde tercümenin rolü önemlidir. Türk edebiyatının kendine bir

yön aradığı Tanzimat yıllarında tercümenin önemli bir yerdedir. Batı'dan yapılan ilk tercüme: Münif Paşa, Muhaverat-ı Hikemiye (1859), Yusuf Kâmil Paşa, Telemaque (1862), Şemseddin Sami, Sefiller (1880), Ahmet Lütü Efendi, Robinson Cruzoe (1864), Recaizade Ekrem, Atala (1872) vb. eserlerdir. Bu dönemde genellikle bürokratlar çeviri yaptığı için edebi değer değil hikmet ön planda olur. Tanzimat yazarları didaktik ve pragmatist yaklaşarak, eserin estetik değerinden çok getireceği faydaya bakarlar. Okay, bu dönemdeki tercümenin Türk edebiyatında modern bir etki yaratmadığını; ancak eski Yunan mitolojisine ve onun aracılığıyla Batı'nın edebiyat olarak uğraştığı meselelerine ilk kapı olarak aralandığı belirtir (2005: 87-95). Milli edebiyatçıların yolunu açan tercüme etkinliği Yunan edebiyatının önemini ortaya koyar. Ülken tercümenin aydınlanma yönünü şöyle aktarır:

Kendi kendine doğup büyüyen medeniyet yoktur. Eski Sümer ve Mısır Yunan'a, Yunan Latin ve İslam'a, İslam ve Latin dünyaları Rönesans aracılığıyla Avrupa medeniyetine ulaşır. Bizim için lazım olan eski İslam ve yeni Avrupa uyanışlarında olduğu gibi çok sistemli ve hareketli bir tercüme faaliyetini canlandırmaktır. Tanzimat'tan beri geç kalınan bu yola girilmiştir. Tarih incelediğinde medeniyetlerin birbirine bağlı olduğu ve kökten geldiği görülür. Medeni açılma yolunda bilinen en eski uyanış hareketi, Eski Yunan uyanışıdır. Batı'da buna "Yunan mucizesi" denilir (Ülken, 2011: VIII- 9).

Bu bilgiler ışığında kültürel kalkınma çabalarından biri de uzun süre tartışılan klasikler diye nitelenen "Dünya Edebiyatından Tercüme" başlığı altında yayımlanan eserlerdir. Erken Cumhuriyet döneminde iktidar bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Telif ve Tercüme Heyeti kurmuş ancak 1940'lara kadar pek varlık göstermemiştir. Hasan Ali Yücel'in MEB'e gelmesiyle Tercüme Bürosu oluşturulur. Nurullah Ataç ve sonrasında Sabahattin Eyüboğlu büroya başkanlık eder. Büronun başlıca üyeleri: Orhan Burian, Saffet Korkut, İrfan Şahinbaş, Nurettin Sevin, Suat Sinanoğlu, Azra Erhat vb. yazarlardan oluşur. 1940-1966 yılları arasında *Tercüme* dergisi 87 Sayı çıkarır ve 1247 kitap yayımlar. 1941 yılında klasikler dizisinin sunuşunda Millî Şef İnönü, çevrinin amacını Eski Yunanlıların şaheserlerini dilimize çevirmek ve Türk kültürüne hizmet olarak görür (Oktay, 1993: 24-25).

1935'ten sonra 12 yıl içinde Türkiye'de çok geniş bir tercüme faaliyeti başlar. Bir taraftan MEB'in idaresi altındaki klasiklerin tercümesi, diğer taraftan Babıali

kitapçılarının teşebbüsleriyle Eski Yunan'dan zamanımıza kadar, bütün çağların tanınmış eserleri dilimize çevrildiği gibi bu etkinlik sürer. 1938-1946'da edebiyat klasikleri etrafında toplanan bu faaliyet, 1946'dan beri felsefe ve ilim klasiklerine yayılır. Ülken'e göre "tercüme faaliyeti bu hızla devam ederse memleketin ihtiyaç duyduğu bütün edebiyat ve felsefe klasiklerine sahip olunur" (2011: 263-265). Tercüme Bürosu'nda 1946 yılının sonunda, 496 eseri Türkçe'ye çevrilir. İlk üç yılda yayımlanan 109 eserin 39'u Klasik Yunanca'dan, 38 Fransızca'dan, 8'i İngilizce'den, 6'sı Latince'den 5'i Şark ve İslam Klasiklerinden, 2'si Rusça'dan ve bir tanesi de İskandinav edebiyatındandır (Çıkar, 1997: 83). 1940'ların sonlarında, Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi, kültürel bir kalkınma sağlamıştır. Bu çevrilerle toplumun her kesimi Batı sanatını tanıma imkânı bulur (Korkmaz, 2012: 15). *Tercüme* dergisi çevresinde Batı klasikleri, Türkçeye hızlıca çevrilerek bir kültür politikası oluşturur (Doğan, 1997: 10). Tanpınar, Yücel için, "Tercüme işi bence yaptıklarının en mühimidir. Türkçe'de Sophocles ile Goethe, İbsen, Descartes beraberce okunsun, çocuk okulunun kitaplığında Yunan filozoflarını, on sekizinci asır muharrirlerini, romantik devrin şaheserlerini bir arada bulsun! Bu bizim neslin hülyasına sığacak şey değildi" (Eronat, 1997: 43-52) diyerek tercümenin önemini vurgular.

Yücel'e göre, MEB'in tercüme işi ile meşgul olması, bu hareketin devlet dışında keşfedilmesidir. Yüzyıldır çalışılmasına rağmen dünya edebiyatının başlıca eserlerinin Milli kütüphanede bulunmayışı, gelişigüzel çalışıldığını gösterir (1940: 1). Günyol'a göre kültürel anlamda Batı'yı tanımanın amacı hümanizma ruhunun benimsenmesi ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlamış olan Türk Rönesans'ına hizmet etmektir (1983: 324-330). Aytaç da hümanizmin edebi çeviri etkinliğinin başarısı olduğunu İtalya'da başlayıp kaynaklara dönüşle eski Roma-Yunan edebiyatını yeniden canlandırıp ondan alınan güçle Orta Çağ'ın hayat anlayışına karşı oluşturulan bir kültür dönemi olduğunu saptar (1997: 36). Yücel, klasiklerin önsözünde, hümanizma ruhunun ilk aşaması insanı anlatan sanat eserlerini anlamakla mümkündür. Bir milletin başka bir edebiyatı kendi diline çevrilmesi, onun ufkunu ve zihnini açar. Tercüme faaliyeti medeniyet davası için önemlidir (1961: 12). Yücel, çeviri etkinliğinin devlet dışında MEB tarafından geliştiğini belirtse de bu etkinlik yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin savunduğu politika çerçevesinde gelişip İnönü

hükümetince de desteklenir. 1930'lardan sonra Türkiye gündeminde yer alan özellikle edebiyatta konu edilen hümanizm düşüncesi doğrultusunda gerçekleşen faaliyetlerden biri de çeviri etkinliğidir. 1940'larda Hasan Ali Yücel'in MEB döneminde desteklenen, milli bir anlayışla Anadoluçuluğu savunan MAH grubunun üyeleri olan Erhat, Eyüboğlu ve Günyol klasiklerin çevrilmesinde ve özellikle Yunan-Latin edebiyatının dilimize kazandırılmasında büyük çaba harcar. Hümanizm bağlamında ortaya çıkan bu aydın grubunun nasıl ortaya çıktığı konusuna değinmek yerinde olacaktır.

2. BÖLÜM: MAVİ ANADOLU HÜMANİZMİ

2.1.Ortaya Çıkışı

Türk edebiyatında oluşum tanımlamalarına bakıldığında, akım, ekol, hareket, grup ve topluluk kavramlarının kesin sınırları çizilmemiştir. Bundan dolayı edebiyattaki oluşum tanımlamaları araştırmacıların inisiyatifiyle çoğu zaman rastgele kullanılmıştır. Öztürk Emiroğlu, Türk edebiyatını; tarihî, sosyal ve siyasi olaylarla göre sınıflandırır. Türk edebiyatı topluluklarının gelişimini ortaya koymak için, tarihî, sosyal olaylar ile siyasi akımlar ve basın yayın faaliyetlerini inceler. Yazara göre, Türk edebiyatında bir oluşumun “akım” sayılabilmesi için belli özelliklere sahip olması gerekir. Bunlar; Toplumsal hayatın gerçeklerine ve gereklerine göre hareket etmek, felsefi bir anlayıştan beslenmek, Türk edebiyatında eleştiri zayıflığı, ilkelerin ve eserlerin orijinalliği, aynı sanat anlayışı ve ortak dünya görüşü çizgisinde birleşmek, sanatın diğer dallarını da kapsayacak söylemler geliştirmek, uluslararası nitelik kazanmak, tutarlılık gibi maddelerden oluşur. Bu çerçevede araştırma yapan yazar, Batı akımları ile Türk edebiyatındaki oluşumları karşılaştırarak Türkiye’de akım olmadığını saptar. Türkiye’deki oluşumların adlandırmalarının “keyfi” olduğunu belirterek yaptığı incelemelerin sonucunda şu kanıya varır: Kendisi ile sınırlı kalmış oluşumlar grup, orta düzeyde etkileme gücü olanlar topluluk ve daha etkili oluşumları hareket olarak niteler (2014: 11-49). Karataş ve Çeşitli, ortak ilkelere bağlanma, dünya görüşü ve sanat anlayışı bakımından bazı ilkelere birleşme, sanatsal bir manifestoya sahip olma ve başka ortak estetik kaygıları paylaşma itibariyle bir araya gelen edebiyatçıların oluşturdukları ve sıralanan kaygılarla ortaya koydukları eserlerle kalıcı kıldıkları oluşuma akım derler (2014: 33; 2001: 28). Emel Kefeli’ye göre, dünya edebiyatında akımların kaynağı Antikçağdan itibaren Avrupa ve Fransa’dır. Akım, toplumun; sosyal, siyasi, ekonomik, felsefi ve psikolojik yapısıyla şekillenir. Bu bağlamda muhakkak felsefi bir arka plana dayanır (2009: 11-14). Emiroğlu, grup ve topluluğu ayrı kategoride nitelerken Karataş ise “sanat ve edebiyat dünyasında edebi zevk ve değerler bakımından ortaklıkları az olan birliktelikler olarak ikisini aynı kategoride tanımlar” (2014: 233). Bu bilgiler Türk

edebiyatında kavram karmaşası üzerine çalışan araştırmacılarında ortak bir payda da buluşmadığını gösterir.

Türk edebiyatında 1940-1950 yıllarda etkin olan ve 1970'lere kadar da etkinliğini sürdüren MAH oluşumu bu kavram karmaşasından dolayı edebi çevrede geçerli bir isimle anılmamıştır. Edebiyat tarihlerinde az yer edinen bu oluşum, makale ve tezlerde de bu yönlü bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu grup için yapılan adlandırmalar şu şekildedir: Hasan Ali Yıldırım (2002), "Mavi Anadolu grubu", Selim Temo Ergül (2014), "Mavi Anadolu hareketi", Kemal Akyıldız (2009), "Mavi Anadoluocular", Murat Belge (1987), "bir grup Cumhuriyet aydını", Selim İleri (1987), "Mavi Hümanizma", Ahmet Oktay (1987), "Mavi hümanizma", Barış Karacasu (2009), "Mavi Anadoluocular" Emre Yıldırım (2012), "Mavi Anadoluçuluk Hareketi", Şenol Demir (1997) "Mavi görüş ya da Mavi Anadolu akımı", Murat Belge (2006), "Mavi Anadoluocular diye adlandırılmış grup" Selahattin Tozlu (2014) "Mavi Anadoluçuluk", Kaya Akyıldız ve Barış Karacasu (1999), "Mavi Anadolu akımı". Bir oluşumun bu kadar çok isimle anılması Türk edebiyatı araştırmacılarının akım, grup, hareket ve topluluk kavramlarının yeterince netleştirmedeğini gösterir. Bu kavramlar üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Öztürk Emiroğlu'nun vardığı sonuçlar üzerinden MAH'ın hangi kategoride anılması gerektiği bilgisine ulaşılabilir. Emiroğlu'nun sınıflandırmasından yola çıkarak bu oluşum grup kategorisinde değerlendirilmelidir. Emiroğlu "Türk edebiyatında akım olmadığı" sonucuna ulaştığı için bu oluşum için geriye hareket, topluluk ve grup kalır. Hareket ortaya çıktığı anda büyük bir etki yaratmalıdır. Topluluk ise geniş bir kadroya sahip olmalıdır. Grup ise az sayıda ve kendi sınırları içerisinde kalır. Bu bilgiler doğrultusunda MAH grup olarak nitelenebilir. "Mavi Anadolu Hümanizmi'nin hümanist olarak adlandırılması: Avrupa hümanizmi ve Anadolu hümanizminin benzerliklerinden dolayıdır. Bunlar; eğitim, ortak kültür mirası ve köklerin antik çağda olmasıdır" (Akyıldız ve Karacasu, 1999: 36).

Mavi sözcüğünün kullanılmasını Eyüboğlu şöyle anlatır: Sanat ve parayı konu edinen yazar, sanatçının sanatı paraya değişmemesi gerektiğini vurgularken yazısının ilk paragrafında renkleri anlamlandırır. Ona göre mavi sanat, kara paradır. Bütün karanlıklara, ölüm, kasvet ve yüz karasına iyi gelen mavidir. Karanlığı yenen mavidir, güneş çekilip gittiğinde de mavi karayla sabahlara kadar savaşıır. "Derdimi

anlatamasam da bir sanatın ta kendisi olan bir mavi kalsın aklınızda” der. Muhtemelen MAH’in mavisi de bu anlamla yüklüdür (1958: 353-355). “1950’li yıllarda yurdunu seven, ona sahip çıkan ve tanıtan kişilere “mavi” denilirdi. “Mavi Yolculuk”un temelinde de yurt sevgisi, insanların tarihlerini ve yaşadıkları coğrafyayı benimsemeleri vardır” (Koşar, 2018: 85).

MAH’ın ortaya çıkış serüvenine bakıldığında ideolojik bir damardan beslendiği erken Cumhuriyet döneminde ulus-devlet inşasında Kemalizm’le ortak bir paydada bulunduğu yapılan faaliyetler üzerinden saptanabilir. Yeni inşa edilen devlet, elinde bulunan son toprak olan Anadolu üzerinden tarih, kültür, dil vb. çalışmalarla köken ve kimlik arayışındadır. MAH edebi anlamda milli ideolojiye hizmet etmektedir. Oğuz Demiralp, modern çağdaki kimlik bunalımını, yerlilik, ulusallık ve gelenek üzerinden inceler. Yazara göre Türkçedeki yerli sözcüğü kendini yenileyen bir dilin, yenilenen bir ulusun özgün kimliğini kurma, kanıtlama, koruma kaygılarıyla yüklüdür. Aslında yerli sözcüğüyle Batı’ya karşı ben de varım, hatta senin kadar varım düşüncesi hâkimdir. Bu düşünce ulusal bir tavır gösterir. Ulus kavramı modern çağda önemlidir. Orta Çağ’dan bu yana insanlar ulus bağlamında örgütlenir. Önce Batı Avrupa ulusallaşır ve giderek diğer bölgelere yayılır. Ulus kavramının evrensel bir tanımı yoktur. Kan birliği, dil birliği, aynı topraklarda yaşam ve din birliği gibi gerekçelere dayandırılır. Batı dışı bölgelerde ulus halinde örgütlenme iç dinamiklerden kaynaklanmaz. Batı’ya tepkinin, Batı’ya karşı ayakta kalma refleksinin bir oluşumdur. Batı dışında uluslaşma süreci geçiren ülkeler belli öncü bir grupla bağımsızlık savaşı verir. Devletleşme sürecinden sonra bu grup milleti üretmeye çalışır. Bu aşamada eski-yeni, yerli-yabancı kavramları kimlik bunalımına neden olur. Carter V. Findley’in *Ahmet Mithat Efendi Avrupa’da* (1999), adlı kitabında “modern ama Batılı olmayan bir ulusal kültür yaratmak” düşüncesi Batı’nın tüm dünyaya uygulanamayacağını, Batı dışındaki ülkelere Batılı bir perspektif dayatılmaması gerektiğini savunur. Bu ülkelerin Batı’nınkinden çok daha eskilere dayanan uygarlıklara sahip olduğu ve bu uygarlıkların korunup geliştirilmesi için Batı’nın teknolojisinin kullanılacağı belirtilir. Şemseddin Sami, *Medeniyet-i İslâmiyye* (1996) adlı çalışmasında yeryüzündeki bütün insanlara ait olduğunu savunur. Ona göre Antik çağda Yunanlıların elinde olan medeniyet bayrağı daha sonra İslam medeniyetin eline geçer. Şimdi ise bu bayrağı Batı taşır (Demiralp, 1999:

234-243). MAH'ın ortaya çıkış nedenlerinden biri de ben de varım savı ve yerli bir köken arayışı bağlamında ulusal bir bilinç yaratmaktır. Bu grup bir nevi Demiralp'ın dediği gibi “devletin millet üretme” bağlamında toplum mühendisliği görevini üstlenir. Bu anlayışın temellerinin çok derinlerde olduğu düşüncesi Şemsettin Sami ve Ahmet Mithat'ın vurgusu üzerinde somutlaşır. Ulusallaşma sürecinde dönemin ruhuna uygun bir şekilde geçmişle köken bağlantıları kuran MAH'ın aslında ülkenin kimlik buhranına bir alternatif yol olarak edebi bir faaliyetle çalışma yürüttüğü saptanabilir.

Yeni Türk devletinin oluşumunda aydınlar da sorumluluk sahibidir. Bugünkü anlamıyla aydın kavramı Türkiye’de yenidir. 19. yüzyılın başlarında entelektüel, akılla ilgili bir sıfat olmaktan çıkıp toplumda belirli bir konumu ve işlevi olan insanlar anlamını kazanır. Aydınların bir sınıf olduğu konusu da tartışılmaktadır. Belge’ye göre, “bilgi üretimi genel ideolojinin üretimi için bir öge olarak ortaya çıkar”. İdeoloji de toplumun bütün katmanlarında etkisini hissettirir. Rönesans’la beraber bilgi laikleşir. 18. yüzyılda Fransız Devrimi ve 19. yüzyıldaki Endüstri Devrimi aydınların katkılarıyla gerçekleşir. Böylece toplumun fikirlerce düzenlendiği, insan aklının ön plana çıkarıldığı görülür. Dünyadaki modern aydınlar otoriteyle çelişirken Osmanlı aydını otoritenin emriyle aydınlaşır. Bundan dolayı da aydın kimlikleri ile bürokrat kimlikleri aynı anda var olur (Belge, 1983: 122-124). Cumhuriyet döneminde oluşan bir aydın grubu olarak MAH üyeleri her ne kadar ideolojiden bağımsız olduklarını savunsa da ideoloji temelli bir damardan beslenirler. MAH'ın yazarlarının kimlik ve köken arayışı toplumsal bir tavırdan çok bağımsız bir devlet arayışıdır. Ayrıca kültürel kimlik arayışları Atatürk'ün devrimlerinden bağımsız değildir. Bu bağlamda yazılan metinler incelendiğinde Atatürk’e olan bağlılık ve sadakat her zaman açık bir şekilde dile getirilir. MAH'ın düşünsel yönelimlerinden biri, Doğu tipi bir milliyetçilik anlayışıyla, ulusal kimliği inşa etmek ve ulusal kültürü odağa almaktır. Bu hareket Türk söyleminin yeni bir yoludur. Türklük üstü bir tarihselleştirme ile Türklük odağa alınarak bütün sorunlar hal edilir. Bu oluşumun ortaya attığı savlar Kemalist kimliğin yapılanmasında önemli rol oynar (Karacasu, 2009: 334-342).

Ulus, Jön Türkler döneminde Ziya Gökalp’e göre, aynı eğitimi almış bireylerden oluşan ve ortak dili, dini ve ahlakı olan bir grup olarak tanımlanır. Ancak

bu dönemde Anadoluculara göre, yetersiz bir tanımdır. Ulusun anayurtla da özdeşleştirilmesini düşünürler. Onlara göre ulus için ortak bir kültür ve ortak bir anayurt gereklidir (Tachau, 1999: 245-246). Bu da MAH'ın perspektifindeki bütün tarihiyle Anadolu olmaktadır. 1918'de Paris Konferansı'nda Yunan heyeti, İtalyanlar ve Fransızlar, "Asia Minor" üzerindeki tarihi hakları savunmak için arkeolojik buluntulara başvurarak Anadolu'da hak iddia ederler. Cumhuriyet dönemindeki dil ve tarih kurumları Batı'nın bu tezlerine karşı koymak için oluşturulur. Yabancı arkeologların bu topraklarda bulduğu her şeye sahip çıkılarak "Biz onlardanız, onlarda bizden" anlayışı doğar. "Türk hümanistleri sırtını devlete yaslayarak felsefelerini örtük bir biçimde yürütürler. Mavi Anadolu Hümanizmi, Avrupalılara karşı kalkan görevini üstlenir" (Yıldırım, 2002: 1-7). MAH ile Anadoluculuk arasında fark yoktur. İki düşünce de Türk Tarih Tezi'ne karşı çıksa da gizli bir şekilde bağlıdır, bu bağlamda Anadoluculuk düşüncesi ideoloji temellidir (Tozlu, 2014: 401).

MAH'ın Batı akımı olan hümanizme dayanması da erken Cumhuriyet döneminin projeleri içerisinde olan yeni bir Türk Hümanizmi yaratma düşüncesine dayanır. Bu anlamda Cumhuriyet döneminde modernleşme girişimiyle beraber devletin resmî ideolojisi çerçevesinde aydınlanma esas alınır. Bir kültür programı olarak gelişir ve Türk insanını zihniyet bakımından batılı bir seviyeye getirmeyi öngörür (Işın, 1987: 92). Oktay'a göre, Yeni Osmanlılar, Jön Türkler ve İkinci Meşrutiyet aydınları "kültürel donanımları olmadığı için" hümanizm sözcüğünü kullanmazlar; ancak çabaları hümanizm değerleriyle ele alınabilir. Cumhuriyet aydını Osmanlı kültüründen reddi mirasla kurtulacağını ve kimlik bunalımına son verebileceğini düşünür (1987: 97). Cumhuriyet döneminde tarih ve dil araştırmalarıyla başlayan hümanist düşünce çok partili döneme kadar resmî kültür politikasını belirler. Bu düşünce Anadolu'daki Türk varlığını batı karşısında savunur. 1930'lu yıllarda devletin resmî tarih düşüncesini sistemleştiren aydınlar "yeterince hümanist anlayışı" kavrayamamışlardır. Cumhuriyet döneminde ele alınan hümanizminin tarihçi bir yorumla temellenmesi, kültürel her araştırmayı köken sorununa itmiştir. Köken sorunu her toplumu grotesk yorumlara götürür ve tarih yorumları romantikleştirir. 1930'larda Türk Ocakları Kurultayı'nda Afet İnan'ın bu türden romantik bir yorumu söz konusudur. İnan'a göre, bütün uygarlıkların kökeni

Türk ırkından gelmektedir. Cumhuriyet dönemindeki tarih araştırmaları gezginlerle değil, bilimsel araştırmalarla kanıtlanmaya çalışılır. Bu dönemde Kurt Bittel'in Anadolu'daki kazılarda Hititler ile Almanlar arasında bağ kurulunca, Türk tarihini bütün geçmişiyle Türk varlığına ait sayma eğilimi aydınlar arasında yaygınlaşır (Işın, 1987: 90). Hümanizm, Türk Devrimi'nin gelişmesini ve ideolojisini gerçekleştirecek kaynaktır. Özellikle eğitim alanında uygulanması Batılılaşma için gereklidir. Hümanizm *Yücel* dergisinin girişimiyle şişli Halkevi'nde 1935 yılında yapılan bir toplantıyla başlatılır. Bu toplantıya *Yücel* dergisi yayın kadrosunda yer alan Hüseyin Cahit, Mustafa şekip Tunç, Celalettin Ezine, Orhan Seyfi Orhon, M. Cemal Kuntay ve Behçet Kemal ağlar katılır. Bu yazarların amacı, klasikler yoluyla özgür ve sistematik bir düşünce tarzı kazandırmaktır. Onlara göre Türk Hümanizmi 16. yüzyılda gerçekleşen hümanist hareketle aynı değildir. Onların hümanizminde önce insanın kendi özünü (Türklüğü) bilmesi gerekir. Bundan sonra geçmiş ve gelecekte insan olarak tanımlanabilir (Akyıldız, 2009: 465-475).

Gnyl'a göre, İngiltere'de hümanist görüşlü insanlar bir araya gelerek bir topluluk oluşturur, ancak bu dernekleşen bir etkinlik değildir. 1935 yılında *Yücel* dergisinin girişimiyle, şişli Halkevi'nde düzenlenen toplantıda temel konu, hümanizm aracığıyla öz varlığın bulunmasıdır. Orhan Bruian'ın yöneticiliğinde ve Behçet Kemal ağlar'ın szclğnde, günün tanınmış yazarlarıyla bir söyleşi olur. Hümanizm Türk insanının varlığını aydınlığa çıkarma yöntemi olarak benimsenir. Hümanizm bu toplantıdan sonra gündeme bir daha alınmaz ve bazı dergilerde tek tük yazılarda ele alınır. Sol evre "hümanizmayı burjuva yutturmacası olarak" görür. 12 Eylül'den sonra bu düşünce pasifleşi. Suat Sinanoğlu'nun 1980'de yazdığı *Türk Hümanizması* adlı eserde, ulusun manevi varlığı hümanist ölçütlerle değerlendirilir. Bu da *Yücel* dergisinin yazarlarının hümanizm anlayışını destekler (1987: 43). Hümanist düşünce tek parti döneminde devletin resmî politikası olarak ortaya çıkar. Türk kültürü ile Avrupa kültürü arasında bir denge arayışını temsil eder. CHP'nin altı ilkesi hümanist düşüncenin içeriğini belirler. Hümanizm halkçılıktır, Hasan Ali Yücel'le hümanist düşüncenin faaliyetlerini yürüten Sabahattin Eyüboğlu, 1940'larda çalışmalarında halk merkezli bir yaklaşımla yönelir (Işın, 1987: 90). Oktay'a göre, *Yücel* dergisi 1940 yılında tek parti yönetimin baskı politikasına karşı hümanizm sorununu gündeme getirir ve dört yıl boyunca bir tartışma ortamı yaratır.

Oktay bu düşüncesinde kısmen haklı olsa da *Yücel* dergisi tek parti politikasından bihaber değildir ve hümanizm açısından destekte görür. *Yücel* dergisi yazarları Latin-Yunan Rönesans'ının değerlerine etik bir içerik yükleyerek özgün bir kültür yaratabileceklerine inanırlar. Onların bu düşünceleri; gelenekçi-yenici, ulusalcı-batıcı, sağcı- solcu düşünceleri karşı karşıya getirir. *Yücel* dergisi yazarları Marksist değillerdir ve siyasal baskıya liberal aydınlar olarak dayanamamışlardır. Hümanizm onlar için kurtarıcı bir yaklaşımdır. Ancak bu tartışma benlik arayışı, yeni insanın kimliğini gündeme getirdiği için zorunlu bir sapmaya uğrar. Bu sapma geriye dönük ve ulusçu bakış açılarını devreye sokar. Yavuz Abadan *Ulus* gazetesinde, Z. Fahri Fındıkoğlu *Millet* gazetesinde yazdıkları yazılarda bu iki düşünceyi savunur. Aslında yazılarında ulusçu bir tutumla demokrasi, özgürlük, adalet gibi kavramları arka plana atarlar. Hümanizmin sapma sürecinde *Adımlar* dergisi de Meşrutiyet aydınlarınınca da özlem duyulan Türk Hümanizminin kaynağını Yakup Kadri'nin de belirttiği gibi halkta arar. Dergide doğu-batı, geçmiş-gelecek sorunsalı, emek ve halk kavramlarıyla aşmaya çalışır. “Bu yaklaşımdan 20 yıl sonra mavi hümanizma ütopyası Sabahattin Eyüboğlu ve çevresinde etkili olur” (1987: 98-99):

Oktay, *Yücel* serüveninden 20 yıl sonra Mavi Anadolu Hümanizmi'nin “hayalî” düşüncesinin etkisine değinir ve hümanizm düşüncesinin onlarda da halkçı bir renge büründüğüne işaret eder. Bu noktada hümanizm açısından önemli olan ve bu düşünce zeminiyle MAH'ın beslendiği bir kaynak olan Orhan Bruian'ı anmak gerekir. Bruian, eleştirmenliği, çevirmenliği, deneme yazarlığı ileri seviye de olduğu gibi aydınlar arasında tiyatroyu en iyi bilen kişidir. Bruian batıllığı “sindirmiş” aydınlardan biridir. Türkçülük'le batıllığı çok iyi şekilde uzlaştırır. Yalnız Batı edebiyatıyla ilgilenmez, memleket edebiyatına da büyük katkılarda bulunur. Yurdunu herkesten iyi tanır, eski uygarlıkların kalıntılarını yaptığı yolculuklarla gözlemler. Tarih ve sanat hakkında birçok şey öğrenerek yurda döner. Tarihin yanında tabiatla da ilgilenerek geziler yapar. Âlim, bilgin olmaktan çok insandır ve bunun için çok çalışır. Suat Sinanoğlu “Kültür Davamız” başlığıyla yazdığı yazıda Doğu medeniyeti yerine inkılap Türkiye'sinin öngördüğü medeniyet için ilk gerekli disiplinin meslek okullarının yanında Avrupa'dakilerin örneği klasik ortaokul ve lise tipinde okullar kurulması gerektiğini önerir. Orhan Bruian, bu fikri değerli bulup bunun üzerine “Medeniyet Ardındaki Ahlak” adlı bir yazı yazar. Bruian, dünyanın

Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Beyannamesi, Unesco ve temel eğitim gibi işlerle meşgul olurken günden güne başka bir ahlaka Greko-Latin medeniyetinin akılcılığına doğru gider. Tercüme Bürosu'nun kurulacağı esnada İngiliz Dili Edebiyatı profesörü olan Orhan Bruian, Türk Rönesans'ının üst yapıda ancak dünyaya, özellikle de Batı'ya çeviri yoluyla açılabilceğini düşünerek *Yücel* yayınevi çerçevesinde "Herokur ve Özokur" diye adlandırdığı iki serilik yayın etkinliğini başlatır. Özokur serisinin ilk çevrisi ona aittir. 1935'te *Yücel* dergisinde başlayan hümanizm konusu başta nitelikli bir yaklaşım oluşturmaz. Orhan Bruian'ın dergiye katılmasıyla hümanizm konusu Batılı anlamda bir seyirde gelişir. *Yücel*'in kapatılmasından sonra Bruian, Vedat Günyol ile birlikte *Ufuklar* dergisinde bu anlayışı sürdürür. *Yücel* dergisi yazarları arasında tek ciddi dostluk Günyol ve Bruian arasında gerçekleşir. İkisini birleştiren insan sevgisi ve saygısıdır. Düşüncelerin ufak tefek farklılıklar olsa da ortak noktaları insan sevgisidir. *Ufuklar* dergisiyle dileklerini gerçekleştirmek isterler. Bruian *Ufuklar* (1952) dergisinin ilk sayısında "Güzel uğruna yazı yazılır, iyi uğruna, doğru uğruna..." der. *Yeni Ufuklar* dergisi, Günyol yönetmenliğinde bu derginin amacından sapmayarak 19 yıl boyunca hizmet verir. Bruian'ın erken ölümü Günyol'u *Yeni Ufuklar* dergisinde hümanizm davasında yalnız bırakır. Bu noktada Günyol, Sabahattin Eyüboğlu'nun MAH düşüncesine özellikle de hümanizm davasında eklenir (Günyol, 1983: 328; Günyol, 1972: 1-3; Bruian, 1955: 442-443; Yörükoğlu, 1956: 481-483; Okay, 1957: 922-923; Bruian, 1953: 75; Ernata, 1953: 75; Taşer, 1953: 117; Mavi Dergisi, 1953: 117; Günyol, 1954: 377-378; Ataç, 1953: 88; Bruian, 1955: 442-443; Günyol, 1972: 1-3; Yörükoğlu, 1953: 87).

Asıl etkinliği 1940-1950 arasında olan 1970'lerden sonraya kadar etkileri süren MAH'ın temel savı Anadolu uygarlıklarına dayanmak, Anadolu bir kimlik oluşturmak, "Anadolu'dan beslenen Yunan-Latin metinlerine" dayanarak Türk Hümanizmini gerçekleştirmektir. Bu anlamda, "Türk hümanistlerinin amacı, vatani karşılığında ruhunu veren Türk'e yeni bir ruh giydirmektir". Önerileri basittir, "mademki tüm dünya insan olmak demek, Batılı demek bizim bunun için çabalamamıza gerek yok. Çünkü Anadolu'da oluşan kültür Batı kültürünün özünü oluşturur. Bizde Ege'nin mavi sularında gömülü bu kaynağa dönmeliyiz..." MAH grubu yayın etkinliğiyle Klasik Yunan kültürünün iki ayağından birini diriltmeye

çalışır. Balıkcı'ya göre iki ana yöneliş bulunur: İdealist düşünce ve hümanist düşünce. Sokrates, Platon ve Aristoteles Atina merkezli idealist düşüncede; İyonya merkezli Thales ve Demokritus gibi düşünürler ise hümanist düşüncededir. Mavi Anadolu Hümanistleri İyonya (Anadolu)'nın izinden giderler (Yıldırım, 2002: 2-4). Azra Erhat, MAH'ın oluşum amacını ve hangi kaynaklardan beslendiğini şöyle aktarır,

Avrupa kültürünün temellerine nasıl inelim diye düşündük. Fransızca, İngilizce, Almanca öğrenelim dedik, bu diller aracılığıyla Batı'nın kültür temellerini anlarız... Okullarda Latince ve Yunanca öğretimin konması için yıllarca savaşımlar olmuştur. Bu hümanizmanın kurulması için bir adımdır. Türkiye'de kurulacak hümanizmanın temelli yalnız Yunan-Latin ilkçağına dönmekle de gerçekleşemez. Çünkü Anadolu Hitit medeniyetinin de merkezidir. Lydia, Phrygia, Karia gibi Küçük Asyalı denilen medeniyetlerin arasında Yunan ancak Anadolu'da bir konuktur. Atatürk Anadolu'daki kültür malzemesini benimseme de bir çığır açar. Anadolu'da gelmiş geçmiş bütün kültürler bizimdir... (Erhat, 1956: 733).

Erhat'a göre, Atatürk, kültürel araştırmalar için büyük çalışmalar yapar. İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde eski dil ve arkeoloji bölümleri; Türk Tarih Kurumu ve Tercüme Bürosu bu amaçla açılır. Erhat, hümanizm fikrini açık bir şekilde anlatarak Yunan-Latin kaynaklarının yanında bir de Anadolu medeniyetlerinin kültürünü sahiplenmesi gerektiğini vurgular. Ancak bir aydın olarak bu önerisinin bağımsız olmadığını Atatürk'ün bu konuda yol açıcı bir rol üstlendiği yazısında dile getirir. Bu düşünceler MAH'ın Türk edebiyatında bir ideolojiye hizmet ettiğini kanıtlar. Bu bağlamda Eyüboğlu'nun düşüncesine göre, Yeni Türkiye kuruluş macerasıyla ve Yeni Türkiye'nin kurucusu Atatürk, Üçüncü Dünya'ya model ve lider olabilecek örneklerdir. Bu anlamda “dünyaya, bölgemize, ezilen uluslara model olma iddiası” bakımından MAH algıladığı bu perspektif önemlidir (Akyıldız, 2009: 480). Kemalizm, “Mavi Anadoluocuların hümanist ilkelerine pragmatik yaklaşır”. Soy milliyetçiliği yerine Anadoluocuların önerdiği kültürel milliyetçiliği faydalı ve kapsamlı bulur (Karacasu, 2009: 340). Eyüboğlu, Ziya Gökalp'in uzak yerlerde aradığı vatanın Anadolu olması, başka yerlerde kardeşlerimiz olsa bile kökümüz Türkiye'dedir düşüncesi ile Atatürk'ün dil ve tarih teorilerinin yanlış anlaşılması gerektiğini, Atatürk'ün gayreti bu topraklardaki bütün değerleri benimseme olduğunu dile getirir. Atatürk, Yunan Türk demekle biz

bu memleketin asıl sahipleriyiz, Yunan'da Anadolu'da kopma demek ister. Eyüboğlu, bu düşünceleriyle Erhat'la ortak değerleri paylaşır. İki yazarın da ortak düşüncesinde Atatürk mihenk taşıdır (Eyüboğlu, 1956: 746).

Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat ve Halikarnas Balıkcısı'ndan oluşan MAH düşüncesi uzun ömürlü olmasa da Kemalizm'le ilişkisinde eğitim, kültür ve yeni bir tarih tasarımı bağlamında sanıldığından çok biçimlendiricidir. Bu hareketin iki önemli bileşeni bulunur. İlki Batı kültürü ile bütünleşip hümanist bir yapılanmayı sağlamaktır. İkincisi ise ortak bir tarih bilinci tasarısıdır. Mavi Anadolu Hümanistleri, eğitim yoluyla ortak bir bilinç yaratma, her şeyin kökünün Anadolu'da bulma çabası ve milli kültürün kurma bakımından Kemalizm projesiyle örtüşür. Bu örtüşmede sadece düşünce geleneği ve düşünsel ortaklıklar görülmez. Kurumsal anlamda da bu hareketin Kemalizm'le ortaklığı söz konusudur. Özellikle eğitim ve kültür politikalarının en yetkili biçimde belirlendiği kurumlar içinde görülür (Karacasu, 2009: 334-342). Bu anlamda Sabahattin Eyüboğlu, Hasan Ali Yücel başta olmak üzere diğer üyelerinde eğitim-öğretim bağlamında kurumsal ortaklığı, yapılan çeviriler, klasik eğitim vb. faaliyetlerle göz önündedir. Türkiye'deki devrimlerin amacı, toplumu görüntüsünü değiştirmek ve çağdaş Batı düzeyine girmektir (Duru, 1951: 327-321). Çeviri etkinliği Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında Atatürk'ün dünyaya açılma politikalarından biridir. Amaç hümanizma ruhunu benimseterek Türk Rönesans'ını yaratmaktır (Günyol, 1983: 324-329). Orhan Bruian, 1946'da MEB Klasikleri'nin beş yüze ulaşmasını bir kültür anıtı olarak görür. Bu düşüncenin yeni olmadığını hümanizm akımına Bakanlık'tan 2 yıl önce *Yücel* dergisinin sahip çıktığını; ancak ciddi bir iş çıkarmanın devlet desteğiyle olabileceğini vurgular (1947: 1-7). MAH da bu doğrultuda çevriye yönelir. Azra Erhat ile A. Kadir'in yaptığı *İlyada* çevrisi, *KİM* (1958-1968) dergisinde eleştirilir. Bunun üzerine yazarların MAH'daki düşünce ortakları bu eleştirilere cevap verir. Bunların başında da Halikarnas Balıkcısı yer alır. Balıkcı kaleme aldığı yazıda ülkemizde okuma ve çevri kıtlığına değinir (Balıkcı, 1958: 170-171).

MAH'ın kültürel faaliyetlerinden biri de Mavi Yolculuk'lardır. Oktay'a göre, Anadoluculuğu savunan Balıkcı, Eyüboğlu, Erhat ve Günyol, siyasetle bağımlı kesip soruna hep kültürel düzeyde yaklaşır. Politikacı olmadıkları için siyasal bakış açılarını kültürel normlar altında örtmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Böylece

Anadolu'yu Köy Enstitüleri ile tanıma serüveni Mavi Yolculuk'la tamamlanmaya çalışılır (1987: 100). 1946'da başlayan Mavi Yolculuk'un isim babası Sabahattin Eyüboğlu'dur. İlk Halikarnas önderliğinde Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Fuat Ömer Keskinoglu, Necati Cumalı, Erol Güney ve müzik uzmanı Ben Rapapor'la Bodrum'dan Kararkuş motoruyla açılırlar. Gökova kıyılarını gezerler. Bundan sonra her yaz 20-30 kişilik gruplarla gerçekleştirilir. Onların amacı Anadolu'nun Ege bölgesinde yerleşip gelişmiş olan uygarlıkların; tiyatro, su bentleri, mezar vb. kalıntılarını incelemektir. Türkiye'nin topraklarında yatan değerlerin tümünü benimseyip bir kültür sentezi oluşturma çabasındadırlar. Eyüboğlu, Hititlerden bu yana, Anadolu insanının hayatında süren bir gelenek olduğunu öne sürer. Mavi Yolculuk, bir dost kaynaşması, karşılıklı sevgi ve saygıyla yürütülen, bilgiye dayalı ama sevgi ve dostluğa adanmış bir gezidir. Günyol, bu geziye iki kere katılır. Balıkçı ve Erhat yönetiminde Yunan ve Roma kalıntıları değerlendirilir. Mavi Yolculuk programının yanı sıra Günyol ve Eyüboğlu pazartesi gününü çeviriye ayırarak beraber 20 eser çevirirler. Günden güne kalabalıklaşan Mavi Yolculuk yolcuları ise bu geziyi amacından saptırarak zamanla “av sömürgeciliği” ve turistik bir geziye çevirir (Günyol, 1987: 44).

MAH'ın temsilcilerini belirleme noktasında, bu grup üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkılarak; Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat'ın asıl olarak belirlenir. Bunun yanı sıra farklı araştırmacıların farklı isimleri de bu grup içerisinde saydığı üyeler vardır. Bunlar; Muhtar Enata, Orhan Bruian, Mina Urgan, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Adalet Cimcoz, İsmet Zeki Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday ve Hasan Ali Yücel'dir. Her araştırmacı yukarıda belirlenen asıl üyelerin yanında diğer isimlerden birini ekler. Bu araştırmacılar arasında bir fikir birliği olmadığını gösterir. Ancak hepsi asıl üyeler üzerinde hemfikirdir. Cumhuriyet döneminde ilk aydın kuşağı olan Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat ve Halikarnas Balıkçısı, “geçmişini yok sayarak yeni inandıkları düşünceyi devlete yüklemek için and içerler”. 1940'larda hümanizm anlayışıyla Orhan Bruian, Vedat Günyol, Mina Urgan, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Adalet Cimcoz hümanist bir anlayışla verdikleri çeviri ve eserleriyle Türk düşüncesini yönlendirmeye çalışırlar. Birçok idealistin yanı sıra devletle ilişkileri iyidir. MAH grubunun içerisinde bir iş bölümü hâkimdir. Grubun sözcüsü Sabahattin

Eyüboğlu iken grubun fikir babası Halikarnas Balıkcısı'dır. Akademik boyutu Azra Erhat üstlenirken, bu fikirleri Türk kamuoyuna aktarma görevini, basın yayın etkinliğiyle Vedat Günyol üstlenir (Ergül, 2014: 1-2; Yıldırım, 2002: 1-3; Belge, 1987: 87; İleri, 1987: 94; Karacasu, 2009: 334-342; Koşar, 2018: 85).

MAH için önemli faaliyetlerde bulunup grubun asıl üyeleri içerisinde yer alamayan Adalet Cimcoz ve Mina Urgan'ı da bu konu bağlamında ele almak yerinde olacaktır. 1915 İstanbul doğumlu olan Mina Urgan, Fransız Dili ve Edebiyatı mezunu olduktan sonra İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Dili Edebiyatı profesörlüğüne kadar yükselir. Yazar, filolog ve çevirmen olan Urgan yaptığı çevirilerle büyük bir ilgi görür. Urgan'ın babası Tahsin Nahit öldükten sonra üvey babası Falih Rıfkı Atay'la aralarında sıkı bir diyalog bulunur. Annesi Şefika Hanım, Atatürk'ün yakın aile dostlarından. Urgan'ın eşi yine edebiyat yazarlarından Cahit İrgat'tır. Urgan böyle bir çevrede ve dönemde Cumhuriyet aydınları arasında yer alır. Cumhuriyet tarihini yaşayarak yeniliğe, değişime yönelir. Bir Cumhuriyet aydını duyarlılığıyla Kemalist inkılapları destekler. Anılarında, "Kemalist, hem de sapına kadar Kemalist olduğumu açık seçik söylemek isterim" der. 1960 darbesinde 147'likler listesinde yer alarak üniversitedeki işinden atılır. Urgan, edebiyat dünyasından birçok şahsiyeti tanıır ve dostluk kurar. MAH grubundan Cevat Şakir ve Sabahattin Eyüboğlu da bunların arasında yer alır. İstanbul Üniversitesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı doçenti olan Eyüboğlu, Urgan'ın hocasıdır. Urgan ve Eyüboğlu, *Troilos ve Kressida*'yı sonra da *Moby Dick*'i çevirir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde bir dostlukları vardır. Urgan'ın MAH ile ilişkisi Eyüboğlu üzerinden şekillenir. Urgan, MAH'ın uygar seviyeye ulaştırma idealine uzak değildir. Ancak bir süre çevirilerde etkili olsa da bu grubun içerisinde aktif bir rol almamasının nedeni, Kemalizm çizgisinin yavaş yavaş komünist bir çizgiye kaymasındandır. TİP'e üye olan Urgan, daha sonra bu partiden milletvekili adaylı olur. Son dönemlerde açık açık "komünist" olduğunu dile getirir. Urgan bu durumu şöyle aktarır, "Sabahattin Eyüboğlu, değil komünist, sosyalist bile değildi. İsmet Paşaya inanırdı. İsmet Paşa ne kadar solcuysa, Sabahattin de o kadar solcuysa. Sosyalist düşüncelerden öyle uzaktı ki, 1963'te Türkiye İşçi Partisi'ne girdiğimde, bir hayli öfkelenmişti bana." (Urgan, 2019: 1-353) diyerek bu konuyu aydınlatır. Muhtemelen Urgan'ın bu grupta kalıcı bir üye olarak yer almamasının nedeni Komünist bir çizgiye kaymasıdır.

Grup dışında kalan bir diğerk kişi ise 1910 Çanakkale doğumlu olan Adalet Cimcoz, annesinin Alman olmasından dolayı liseyi öğrenimini Almanya’da görür. Eğitiminden sonra Türkiye’ye döndüğünde sekreterlik, çevirmenlik yapar. CHP Milletvekili Selâh Cimcoz’un yeğeni Avukat Mehmet Cimcoz ile evlenir. Adalet Cimcoz, 1931’de “dublaj kraliçesi” olarak adlandırıldığı İpek Film’de yaptığı seslendirmelerle büyük bir ün kazanır. Cimcoz’un sanat ve edebiyata olan ilgisi çevirmenliğiyle sınırlı kalmaz. Dedikodu yazarlığını yanında *Varlık*, *Aydede*, *Ulus*, *Cumhuriyet*, *Tasvir*’de (fitne fücür) müstearıyla tiyatro eleştirmenliği yapar. Hiçbir sergi ve sanata dair toplantıyı kaçırmaz. 1940’larda “Nazım’ın, Sabahattin Ali’nin, Balıkcı’nın, Azra Erhat’ın arkadaşı olan sol görüşlü, entelektüel bir Adalet Cimcoz var” bu sanatsal çevrede yakın dost olduğu kişiler: Sabahattin Ali, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Azra Erhat, Orhan Veli vb. şair yazarlardır. Cimcoz 1950’de Türkiye’nin ilk sanat galerisi olan Maya Sanat Galerisi’ni açar. Bu sanat galerisinin amacı, yenilikçi sanat akımlarını yaygınlaştırmak ve genç sanatçılar için bir okul oluşturmaktır. Bu galeride tiyatro, resim, heykel, sinema, hikâyeler, romanlar, şiirler, karikatürler ve Anadolu’dan getirilen el işleme sanatları öğelerinde tanıtılır. Yeni sanat şiarıyla sanata ilgi duyan herkes buradaki sohbetlerde toplanır. İstanbul İstiklal caddesinde bulunan Maya Sanat Galerisi’nin üst katında Sabahattin Eyüboğlu ve eşi oturur. Bu galerinin kurucusu Cimcoz olmasına rağmen arka planında Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Veli ve maddi yükü tamamıyla üstlenen Mehmet Ali Cimcoz yer alır. Bu galerinin amacı, MAH grubunun üyelerinden olan Sabahattin Eyüboğlu’nun düşüncesidir. Nitekim Cimcoz’un eşi Mehmet Ali Bey bu durumu Azra Erat’a şöyle anlatır: “Maya bir acayip kuruluştu. Hattı zatında Maya Sanat Galerisi’nin kuruluşunda Adalet öne çıktı, ona yol gösterildi, fakat arkasında Sabahattin vardı, Orhan Veli vardı... Orhan’la Sabahattin’di Maya fikrini ortaya koyan, Adalet onlara uydu, onların önerilerini uygulamaya girişti...” Bu bilgiler ışığında Maya’nın asıl kurucusu MAH’ın üyelerinden Sabahattin Eyüboğlu’dur. Cim-dal müstearıyla Maya’da gösterilen sergilere eleştiri yazıları yazar. Maya da sergi başvurularında yoğunluk olduğunda Cimcoz jüri olarak Sabahattin Eyüboğlu’nun fikrine başvurur. Adalet Cimcoz’un anılarını okuduktan sonra çevirmenliği ve seslendirmeleri dışında sanatsal bir baskınlığı yoktur. Bu yüzden yaklaşık 30 eser çevirisiyle MAH’ın

düşünce yapısına destek sağlasa da ağırlık kazanmamıştır. Eşi vasıtasıyla hem politik hem de maddi bir güç olarak bu grupla fikir birliği içerisinde. Ancak maddi maliyetinden dolayı Maya Sanat Galerisi'ni dört yıl ayakta tutabilmiştir. (Söğüt, 2000: 7-183).

1950'de kurulan Maya Sanat Galerisi MAH'ın adlandırılmamış sanat okuludur. Bu galerinin asıl kurucusu Sabahattin Eyüboğlu ve ona yardımcı olan Orhan Veli'dir. Ancak Veli'nin erken ölümü bütün yükü Eyüboğlu'na yükler. Galerinin resmî kurucusu Cimcoz olmasına rağmen burada sanat adına toplanan sergilerler düzenleyen sanatçılara eleştiri getiren Eyüboğlu'dur. Onun onayıyla bir serginin açılıp açılmamasına karar verilir. Bunun yanı sıra bu galeri edebiyatta yer edinmiş birçok yazarın uğrak yeri olduğu gibi genç sanatçıların da rağbet ettiği bir mekettir. Bu bağlamda bu galerinin amacı MAH'ın düşünce yapısında sanatçı yetiştirme gayesi güdüp bu amaca hizmet eden bir kuruluş olduğunu gösterir.

MAH'ın yayın organı, *Yücel* (1935-1956) ve *Yeni Ufuklar* (1953-1976) dergilerinin incelenmesiyle *Yeni Ufuklar* dergisi olarak belirlenmiştir “*Yücel* dergisi, Amerikan özgürlük anlayışı ve Atatürk ilkelerine bağlı Robert Koleji mezunu gençler tarafından yayımlanır. Uzun süre iç kapağında kurt resmî olan dergi, 1936 yılının Aralık ayından itibaren dergide ağırlığını hissettiren Orhan Bruian'ın etkisiyle hümanizme yönelir. Günyol'un deyişiyle “oluşan bir hümanizma” dır (Ergül, 2014: 6). Bruian'dan sonra dergide hümanizm üzerine soruşturmalar başlar. Vedat Günyol ile Orhan Bruian'ın tanışıklığı da *Yücel* dergisine dayanır. 1953'te kurdukları *Ufuklar* dergisinin yönetimini, Bruian'ın ölümünden sonra Vedat Günyol üstlenir. Günyol ve Sabahattin Eyüboğlu bu dönemde dost olup hümanizm üzerine ortak payda da buluşur. *Yeni Ufuklar* adıyla yeniden yayına başlayan dergi, Eyüboğlu'nun katılımıyla beraber hümanizmden MAH'a doğru yol alır. 1956 yılında *Yeni Ufuklar* dergisi Bruian'dan sonraki 39. sayısının önsözünde eski Yunan bizim yeni ufuklarımızdan biri diyerek bu sayıyı Yunan edebiyatına ayırır. Önsözde, bu ufka doğru atışlar olduğunu ama henüz içinde Anadolu'nun da payı olan bu dünyayı benimsemediklerini belirtirler. Anadolu Homeros'un *İlyada*'sı henüz dilimize kazandırılmamıştır. Erhat, A. Kadir çevirileriyle, Halikarnas Balıkçısı öyküsüyle, Sabahattin Eyüboğlu ise denemesiyle bu sayıda Latin-Yunan kaynaklarını kullanır (Yeni Ufuklar, 1956: 721). MAH'ın temsilcileri olan Halikarnas Balıkçısı,

Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat *Yeni Ufuklar* dergisinde aktif bir yayın etkinliği yapar. Derginin her sayısında MAH'ı konu alan yazılar kaleme alınır. Dergi içindeki bu aktif durum *Yeni Ufuklar*'ın MAH'ın yayın organı olduğunu kanıtlar.

Melih Cevdet'e göre "*Yeni Ufuklar*, 1960-1970 yıllarının sola açılan, açılması gereken, açılmamak söz konusu olamayacak günlerinde, özgür düşünceye, hoşgörüye, insancılığa olan bağlılığı ile kırıcı yıkıcı devrimci çevrelerce küçümsenir... *Yeni Ufuklar* sola gönül vermiş bir dergiydi aslında ama ılımlıydı, sağduyu yönünde, demokratik bir çizgi üzerinde yürüyordu" (Andaç, 1997: 29). Ergül'e göre de sol içerisindeki bölünme bu grubun başarısız olmasına ve dışlanmasına neden olmuştur. Yazara göre "1960'lı yıllarda sosyalist sol Kemalizm'le olan mesafeyi açtığında, küçük bir aydın zümresi olan hümanistlerin ise, "Kemalizm'in asr-ı saadeti" ve "Köy Enstitüleri yıllarını aramalarına tanık olunur". Hümanizm, sınıfsal çelişkilerin yoğunlaştığı dönemde tarafsız değil ama, "tarafi olmayan" bir çevre olarak kalır. Bu aşamadan itibaren ordu, "Kemalizm'in asr-ı saadetini" geri getirebilecek yegâne güç olarak gösterilmeye başlanır. 1970'li yılların başında, "bir yanlışlık sonucu" dört aylığına tutuklanan Sabahattin Eyuboğlu, "iktidar oyunu"nun naif bir seyircisi olarak 1973'te vefat eder. MAH üyeleri, hümanistler hiçbir zaman kültürel ve siyasal olarak muhalif olmadılar. Bundan dolayı "kurucu ideolojinin aydın-bürokrat asker ittifakını" her zaman desteklemişlerdir (2014: 18-19).

MAH'ın Türk edebiyatındaki yeri, bu oluşumun adlandırması, beslendiği kaynak, içeriği, temsilcileri, yayın organı vb. faaliyetlerine yukarıda belirtilmiştir. Bu çerçevede araştırmacıların bu grup için izlenimlerini paylaşmak yerinde olacaktır. Yaşar Aksoy, "uygarlığın beşiği Anadolu'nun mirasçısı olan Türk halkı, mitolojik, tarihi ve güncel gerçekçi bir ulusal tabana yaslanarak batılı çağdaş dünyayı yakalama savaşında bilimin ve sanatın takipçi olacaklarını" savunur (1996: 67). Yumni Sezen, "dinden ve gelenekten kopan, ırkçılık ile milliyetçilik ve evrensellik arasında bocalayan, dinsiz bir milliyetçilik zihniyetine kapılan, sonra da evrensel kültür iddiasına kalkan bir tip oluşturduklarını" (1997: 367) dile getirir. Akyıldız ve Karacasu (1999), Yumni Sezen'in "Yunan-Latin= Hümanizm=Aydınlanma= Laiklik=İlerleme" formülünde önemli bir noktayı atladığını, MAH'ın hiçbir şekilde

Latin-Yunan kaynaklarını dayatmadığını aksine Latin-Yunan yerine Anadolu yerleştirdiklerini belirtir.

Akyıldız ve Karacasu (1999)'ya göre, Balıkcı, Eyüboğlu ve Erhat Türk kimliğine yeni bir yol açar. Yeni kurulan Türk devletinin yapılandırmaya çalıştığı ulusal kimlik, geçmişi yok sayma eğiliminde olan bir kimliktir. Bu oluşumun ortaya attığı düşünce biçimi Kemalist kimliğin yapımında rol oynar (1999: 31). Ergül (2014), “Mavi Anadolucuların” edebiyat olan ilgisini hümanizmin Türk entelektüelleri arasındaki bir macera olduğunu dile getirir. Ergül'e göre “Mavi Anadolucu hareket diğer bir adıyla Hümanizmacılık” Türk Cumhuriyeti devletinin kurucu ideolojisi Kemalizm'i restore eder. Bu hareketin hümanizmle ilgisi edebi çerçevededir (2014: 1-2). Akyıldız, “Mavi Anadolucular'dan” bugün dönüp bakıldığında görülecektir; onlardan geriye kalan sadece Mavi Tur, duvarlara asılan köylü çorapları ya da tahta kaşıklar değildir. Geriye kalan bugün hâlâ canlı bir Batı algısı, Kemalizm perspektifi ve “Türklük” tasarımıdır...” (2009: 481) der.

Karacasu'ya göre Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Halikarnas Balıkcısı'ndan oluşan “Mavi Anadoluculuk” düşüncesi uzun ömürlü olmasa da Kemalizm'le ilişkisinde eğitim, kültür ve yeni bir tarih tasarımı bağlamında sanıldığından çok biçimlendiricidir. Bu hareketin iki önemli bileşeni bulunur. İlki Batı kültürü ile bütünleşip hümanist bir yapılanmayı sağlamaktır. İkincisi ise ortak bir tarih bilinciyle tasarlanan tarihtir. “Mavi Anadolucuların” eğitim yoluyla ortak bir bilincin yaratma, her şeyin kökünün Anadolu'da bulma çabası ve milli kültürün kurma bakımından Kemalizm projesiyle örtüşür. Bu örtüşme sadece düşünce geleneği ve düşünsel ortaklıklar görülmez. Kurumsal anlamda da bu hareketin Kemalizm'le ortaklığı söz konusudur. Özellikle eğitim ve kültür politikalarının en yetkili biçimde belirlendiği kurumlar içinde görülür (2009: 334-342).

Araştırmacıların çalışmalarındaki çoğu izlenimden ve bu çalışma için araştırılan birçok kaynaktan yola çıkarak, MAH'ın Kemalist ideolojiye dayandığı, eğitim-öğretimde etkinliği, çeviri ve kültürel faaliyetleri, Yunan-Latin kaynaklarından beslenmesi ve Anadolu uygarlıkları benimseme düşüncesi vb. birçok fikir, ulus-devlet inşasında milli bir kimlik ve köken düşüncesini kültürel bir çerçeveye edebi kulvarda tasarlar. Bu bağlamda MAH grubu Erken Cumhuriyet döneminde ideolojik bir damardan beslenip ideolojik bir renk barındırır. Bu grup

edebiyat tarihlerinde çok yer almasa da 1940-1950 yıllarından asıl etkinliğini sürdürüp 1970'lerden sonraya kadar az da olsa etkisini sürdürür. Bu başlık altında MAH'ın ortaya çıkışı üzerinde durulduğu için asıl temsilciler için geniş bilgilere yer verilmemiştir. Bir sonraki başlıkta grubun asıl üyeleri ve onlardan sonra gelen temsilciler üzerinde durulacaktır.

2.2.İlk Temsilcileri

2.2.1.Halikarnas Balıkçısı

Musa Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890)'da babasının elçilik ve valilik yaptığı Girit'te doğar. Çocukluğu Atina ve Büyükada'da geçer. Robert kolejinde okur. 1904'te ilk yazıları *İkdam*' da yayımlanır. İngiltere'de denizcilik okumak istemesine rağmen, ailesinin isteği üzerine Oxford Üniversitesi'nde Yakın Çağ Tarihi Bölümü'nde okur. Üniversiteden döndükten sonra gazete ve dergilerde yazıları yayımlanır. 1914'te maddi sıkıntılardan dolayı ailesi Afyon Kabaağaç çiftliğine yerleşir. Cevat Şakir, babasıyla bir tartışma anında tabancasından çıkan kurşunla babasını öldürür. 15 yıl kürek cezasına mahkûm edilir, 7 yıl sonra hastalığı nedeniyle serbest bırakılır. Yazı ve basın hayatında çeşitli dergilerde yazı ve çeviriler yayımlar. 1925'te yazdığı bir öykü nedeniyle İstiklal Mahkemesi tarafından Bodrum'a sürgün edilir. Üç yıllık sürgünlüğünden sonra da 1947'ye kadar orada yaşar. Bodrum'un antik çağdaki adını kendisine mahlas olarak seçer. Balıkçı, Bodrum'da yaşadığı sürede zarfında yaşamı ve edebi yönünü gözden geçirerek kendi değimiyle "yeni bir doğuş" serüvenine girer. Bodrum'un tarihi yapısını incelemek için günlerce sokaklarda gezinir. Bir yandan da mitoloji ve tarihi okumalar yapar. Cevat Şakir, sürgün hikâyesini anlattığında, Bodrum'da Halikarnas Balıkçısı'nın ortaya çıkışına değinir. "Cevat, boş bir kalıp olarak yerde yığıla dururken onun ortasında... Halikarnas Balıkçısı irkilip dikilmeye koyulur" bu yeni doğuş beraberinde birçok fikri getirir. Bunlardan ilki yazarın ismi olan Halikarnas Balıkçısı'dır (Balıkçı, 2018: 156-157; Kolcu, 2009: 46; Demir, 1997: 184-213; Yazıcı, 1998: 14-24; Önal, 1983: 1-45; Balıkçı, 2017: 5-20; Okay, 2001: 1-17; Şerifoğlu, 2001: 1-29, Yıldırım, 2012: 246-248; Necatigil, 1999: 185).

Cavit Yamaç, Halikarnas Balıkçısı'nın edebi hayatındaki ellinci yıl için kaleme aldığı yazıda, memlekette, denizi bilen, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca konuşan, resimden anlayan, biyolojiyi, fizyolojiyi, botaniği ondan daha iyi bilen bir insan yoktur, der. Bodrum'daki hayatı yazarı, Cevat Şakir'den Halikarnas Balıkçısı'na dönüştürür. Artık onun için tabiat ve kalemi vardır. Tabiatı görür ve yazar. Bütün Yunan mitolojisinin örülüş ve çözülüş hikâyesini burada öğrenir. İtalya Faleron'da kilitlenen düğüm burada çözülür. Bodrum'da kalebent oluşu, denize açılmasına mâni olduğu için, denizi sadece sahilden seyretmekte ve kendini bütün benliğiyle yazı yazmaya ve tercümeler yapmaya vermektedir. İtalyan, Fransız, bilhassa İngiliz edebiyatından binlerce sayfa tercüme eder (Balıkçı, 1992: 15-21). Balıkçı, “Grek-İon” sarmalıyla Bodrum'da karşılaşır. İkisinin birbiri içermesi veya dışlaması, Anadolu arkeolojisi, tarih ve kültürel değerleri incelemek onun temel gayesidir (Şerifoğlu, 2001: 29).

Naci ve Gürsel de Balıkçı'nın edebi gücünün dayanağı olarak Bodrum'u gösterir. Onu ilk Bodrum romancısı “özgürlüğün mavi yurdu” dediği denizin romancısı olarak tanımlar (Naci, 1983: 616). 1924'te sürgün olarak gönderildiği Bodrum'a yerleşerek bu çevrenin doğasından etkilenir. Yazdığı hikâyelerde bu yörenin doğal güzelliklerini ve çevredeki Anadolu uygarlıklarının kalıntılarından esinlenir (Gürsel, 1983: 624).

Yukarıda değindiğimiz araştırmacıların ortak görüşü, Bodrum'un Cevat Şakir'in Halikarnas Balıkçısı'na dönüşmesindeki etkisine işaret eder. Nitekim Balıkçı da Bodrum'a yerleşmesiyle yeniden doğduğunu anlatır, Balıkçı'nın eserleri incelendiğinde ideolojik bir arka planı olan sistemli bir amaca hizmet ettiği açıktır. Bu amacın bir yansıması, Atatürk İnkılapları çerçevesinde gündeme gelen Türk Hümanizmi düşüncesidir. Daha önce Anadoluçuluk düşüncesiyle ortaya çıkan düşünce akımlarına alternatif hümanist Anadoluçu bir çizgi belirlenir. Enis Batur da hümanist düşüncenin tarihi serüvenini kimlik değişimine bağlar. 1923'te Jön Türk'ün serüveni sona ererken sosyal anlamda kimlik değişir. Yeni ülkenin aydını konuşmayı, emeklemeyi, yürümeyi öğrenmek zorundadır. Şefik Hüsnü'nün *Aydınlık*, Yahya Kemal'in *Dergâh*, Ziya Gökalp'ın *Küçük Mecmuası* ile daha o günlerde farklı üç çizgi ortaya konur. Atatürk ve çevresi bu fikirlere hiçbirine yatırım yapmaz, fakat ne istedikleri tam olarak net değildir. *Kadro* hareketi, biraz da bu belirsizliğin

sonucudur. Ölçü aranırken ölçü kaçırılır, bu ölçü Köy Enstitüleri ve Tercüme Bürosu'yla sağlanmaya çalışılsa da “şaşı bir bilanço” verir. Aşırı milliyetçi tutuma rağmen devletin kültürü kontrol etme açısından önemlidir. Tek Parti döneminde eğitim politikasıyla Osmanlı'nın mirasının reddedilişi kendi içinde tutarlı bir davranıştır. Ancak Milli Şef döneminde bir değer kargaşası “hümanist düşünce” etrafında gelişir (Batur, 1987: 101).

1940'larda bu değer karmaşası içinde Atatürk inkılapları çerçevesinde hümanist bir düşünceyle MAH adı altında bir grup oluşur. Grubun en etkili ismi Halikarnas Balıkcı iken Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol'da farklı görevler üstlenir. Bu grubun temel görüşü Anadolu medeniyetlerine dayanır. Onlara göre Anadolu'da yaşayan bütün uygarlıklar Anadoluludur. Enis Batur'a göre, MAH'ın yazarları meslekleri ne olursa olsun, düşünce katında ürün vermeyi tercih ederler. “Misyoner” oldukları yaptıkları faaliyetlerde açık bir şekilde görülür. Hem eğitimi hem çeviriyi önemserler. Antik Yunan onlar için bir rahim, Rönesans ve doğurgan Anadolu, onları mirasçıları oldukları hümanist düşünceye iter. Hedefleri, halkın kültürel seviyesini artırarak aydınlanmasını sağlamaktır. Hasan Ali Yücel'in “Romanoloji bölümüyle, Homeros, Shakespeare, Montaigne, Rousseau vd. Batı yazınına Türkçeye aktarmayı sağlar. Sonra Anadolu: Sözlü kültür, zanaat, sanat; çoğulculuk: Sinema, arkeoloji, mimari, resim vb. alanlar önem kazanır”. Odak noktalar: Köy Enstitüleri, Tercüme Bürosu, Üniversite, *Yeni Ufuklar*, Mavi Yolculuk gibi programlardır. Bu programların çekirdeğinde olmasa da çevresinde yer alan sanatçılar da vardır. Bunlar; Orhan Veli, Oktay Rıfat, Bedri Rahmi, Aliye Berger, Mina Urgan, Mazhar İpşiroğlu vd. yazarlardan oluşur (Batur, 1987: 101). Grubun asıl üyelerine bir önceki bölümde değinildi.

MAH grubuyla ilgili önceki bölümde ayrıntılı bilgiye değinildiği için burada Halikarnas Balıkcısı'nın önemi üzerinde durulacaktır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla, MAH'ın “kurucu öznesi” sayılan Cevat Şakir ilk edebi eleştiri metinlerini yayımlar. Bu kültür dairesi değiştirme projesi, kurucu ideolojiye hizmet eder. Bu perspektif Anadolucuları taraf olma, restore etme, donatma, edebiyat ve edebi gelenekleri bu çerçevede okumaya sürükler. Halikarnas Balıkcısı, 1923-1927 yıllarında yaptığı Doğu-Batı okumaları 1940'lı yılların anlayışının zeminidir. “Edebiyatta Göz Boyacılık”, “Ömer Hayyam: Şarkın Volter'i” gibi makalelerinde *İlahi Komedy*

çevirisini eleştirdiği gibi Doğu- Batı yazarları ve şairleri arasında öncelik ve sonralık bakımından karşılaştırmalar yaparak yerliliği vurgular. Mavi Anadolu Hümanistleri, Batı'da Terentius'la başlayan insanı temel alan düşünceyle akrabalık kurar. Bu bağlamda Erasmus'tan Yunus Emre'ye Montaigne'den Pir Sultan Abdal'a kadar süren bir devamlılık çizgisi öngörülür. Balıkcı, 1927'den sonra edebi eleştiriden uzaklaşp hümanizmde yoğunlaşan filoloji çalışmalarına odaklanır. (Ergül, 2004: 1-4).

Balıkcı, Bodrum'daki “yeni doğuşuyla” geniş bir düşünce serüveninde geçer. MAH düşüncesi etrafında tarih, kültür, kimlik, milliyetçilik, köken gibi konular üzerine yoğunlaşır. Balıkcı'nın milli kimlik düşünceleri Akdenizlilik tasarısı gözetse de daha önce ortaya çıkan Anadoluçuluk fikrinin takipçisidir. Balıkcı, bu eski formatı yeniden restore edip yeni bir formülasyonla sunar. Anadoluçuluk, Nev-Yunanilik düşüncelerinin bu yeni biçimi, Anadolu'daki geçmiş tarihe yönelerek hümanist bir düşünceyle Anadolu toprağında yaşayan bütün uygarlıkları benimser. Balıkcı'nın yeni formülasyonu MAH'ın temel kaynağıdır. Mehmet H. Doğan *Hey Koca Yurt* adlı eserin önsüzünde Balıkcı için “Bütün yaşamı boyunca bir tek esere çalıştı sanki: Anadolu, Anadolu insanı ve onun Batı Uygarlığının kökeni olarak gösterilmeye çalışılan Helen Uygarlığı karşısında savunulması...” (Balıkcı, 2012: 15). Yazar, Anadolu'yu savunmak için Akdenizlilik düşüncesini ortaya atar. Çoğu araştırma yazılarında Balıkcı'nın Akdenizlilik ve denizcilik yönü üzerinde durulur. Bu konu da gayet başarılı olan yazarın asıl amacı Anadolu'dan geçen medeniyetleri ortak özellikler etrafında buluşturmadır. *Altıncı Kıta Akdeniz*'in önsüzünde Şadan Gökovalı, Balıkcı'nın uluslararası ününe değinir. Dünya turizminin önde gelen otoritelerinden Hullot, Balıkcı için “Çağdaş Homeros” der. Brüksel'de düzenlenen Dünya Ozanlar Toplantısına Türkiye'den Balıkcı çağrılır. Dünya Düşünce Adamları Komitesi Türkiye'den Balıkcı'yı üye seçer. Balıkcı'nın bu kadar çok tanınmasının nedeni “Altıncı Kıta: Akdeniz” adlı yazısından dolayıdır. Bu yazıda dünya uygarlığında Akdeniz'in önemi ve Akdenizlilerin ortak özellikleri üzerine durulur. Balıkcı, bu yazıyla Akdeniz ülkeleri ve Avrupa'da çok ilgi görür. Gökovalı'ya göre Balıkcı'nın Akdeniz'i konu etmesi planlı bir girişimdir. Batı'nın Grek uygarlığına dayanması ve savunmasını yıkmak için Akdenizlilik öne çıkarılmıştır. Tüm Akdenizliler, anlatılan Anadolu olsa bile kendine pay çıkarır. Bu düşünce

çerçevesinde Balıkçı'nın tasarısı gerçekleşir ve kendisi de bu durumu şöyle ifade eder: "Altıncı Kıta yemdi; işte büyük balık takıldı oltaya" (Balıkçı, 1982: 10) der.

Balıkçı, mektuplarında genellikle Batı kültürünün bilimsel kaynağının Anadolu'ya dayandığını belirtir. Ona göre, Batı uygarlığının iki kökeni vardır. Bunlar; din yolu ve Anadolu'da girilen ilk akıl yoludur. Yazar, Rönesans'ın kökenini de Anadolu'ya dayandırır. *İlyada*'nın ilk kez Anadolu'da yazıya geçirildiğini ve felsefenin Anadolu'da Thales'le başladığı gibi örneklerde bilimsel bilginin ilk kaynağını Anadolu olarak gösterir (Balıkçı, 1961: 1-7). Yazar, hümanist düşünceye göre batının üstün olmasını ve Yunan'ın klasik değerlerinden beslenmesine karşı çıkar. Onun düşünce serüveninde Anadolu uygarlıklarının batı uygarlığı karşısındaki üstünlükleri yer alır. Ona göre batının düşünce kaynağı olan Helen kültürü orijinal hiçbir eser ortaya koyamamış ve Anadolu'yu taklit etmiştir. Helen uygarlığı, Sokrates, Platon ve Aristoteles'in skolastik felsefesiyle, insanın özgürlüğünü asırlarca engellemiştir. Balıkçı, Cumhuriyet döneminin resmî tarih anlayışından etkilenir. Ona göre ilk uygar insan Orta Asya'da doğar ve kültür hareketliliği doğudan batıya doğru yol alır. Tarih anlayışı kavimler göçü teorisiyle uyuşur. Türk kültürünü Sümerlilere kadar dayandırsa da ırk teorisine uymaz. Anadolu'yu farklı ırk ve kültürlerin kaynaşarak birbirinin içine geçtiğine inanır. Ona göre hümanist düşünce batı da değil, doğuda ortaya çıkmıştır. İslamiyet'ten önce bütün kültürel faaliyetlerin Anadolu'da ortaya çıktığını savunur. Bu kültürel değerlerle Türk Hümanizmini savını niteler (Işın, 1987: 92). Belge'ye göre Balıkçı Yunan kültürünü araştıranlar arasında, bir Anadolu "şovenisti" olarak yer edinir (1987: 87).

Balıkçı'nın yeni MAH sentezi, Anadolu'nun antik tarihsel dönemine işaret eder. "Balıkçı'nın Akdeniz ile Anadolu kültürünü koyduğu yer, İlkçağ dünyasının merkezi olmanın ötesinde bir yerdir." (Yıldırım, 2012: 248). Akdeniz ona göre Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının sadece kıyısındaki bir deniz değildir, Afrika ülkeleri sayılan Cezayir, Fas, Trablus, Büyük Sahra'dan başlar. Suriye ve Türkiye, Asya değildir, Asya İran Yaylası'ndan başlar. Bu ülkelerle Fransa, İspanya, Yunanistan ve İtalya ne Asyalı ne Avrupalı ne de Afrikalıdır. Bunlar "öz be öz Akdenizlidir" (Balıkçı, 1995: 73). Yazara göre Akdeniz gerçek yurttur. Ondaki bu Akdenizlilik düşüncesinin temeli de Anadolu'ya dayanır. Akdeniz'de bulunan bütün

kültürlerin kökü aslında Anadolu'ya dayanır. Bu kültür ve ırklar belli yollar üzerinden Anadolu'dan ayrılmıştır. Balıkçı bu kopuşu şöyle anlatır: “Foça’lılar ilk önce Korsika adasında Alaliya’ya gittiler. Orada dikiş tutturamadılar. Marsilya’ya gittiler. O kenti, Antibe, Nice, Agaeta kentlerini, bir de Napoli’nin güneyinde Velia di Castellamare’yi kurdular. Adriyatik Denizi’ni aştılar. İspanya’da Kadiz kentini kurdular. Anadolu uygarlığını güney Akdeniz’e götürdüler.” (Balıkçı, 1986: 211-212). Balıkçı, vefat etmeden önce Şadan Gökova’ya Anadolu düşünceleri hakkında objektif bir tutum sergilediğini belirtir. Vefat etmeden önce yaptığı konuşmada:

Şimdi biz ne diyoruz? Bunca yıl kafa patlatmışız, bir şeyler koymuşuz ortaya. Sen alacaksın onu kullanacaksın, benim kafamı kullanacaksın, di mi ya? Başkası da senden öğrenecek bir şeyler. Hani sen burada doğdun da onun için övüyorsun bu toprakları, bu insanları, diyecekler. Ama değil, haklı bir şey bu, başka yerde doğmuş olsaydım da yazardım aynı şeyleri, insanlığı kurtaracak olan fen kafası burada doğmuş. Şimdi anlatmayacak mıyım ben bunları Anadolulu olduğum için? (Balıkçı, 2012: 15-16)

MAH grubu içerisinde eserleriyle büyük başarı sağlayan Balıkçı, diğer üyelerin aksine öykü ve romanda da MAH düşüncesini sürdürerek edebi bir katkı sunar. Anadoluculuk düşüncesini, yazdığı denemeler üzerinden tarih, kültür, sanat, köken vb. olgular üzerinden anlatır. Bu konuları Herodot, Homeros, Yunan mitolojisine ait mit ve efsaneler ışığında değerlendirir. Bu tarihsel serüvende araştırdığı konular Anadolu’nun eski tarihinde yer edinir. Özellikle mit ve efsaneye dayandığı için bazen genel-geçerliliği olmasa da Balıkçı, bu konuları anlatırken emin bir dille konuşur. Bu kısımda Balıkçı’nın roman ve öykülerinde MAH düşüncesinin nasıl ve ne kadar işlediğine değineceğiz. Ali İhsan Kolcu’ya göre, Balıkçı’nın deniz tutkusu, yaşama sevinci ve hürriyet eserlerinin temel temaları, deniz tutkusu ve hürriyet aşkı onu “Mavi Anadolu tezine” kadar götürür (2009: 46-47). İleri’ye göre de Balıkçı, “Gülen Ada” ve *Mavi Sürgün*’ndeki doğa ve coşkusuyla MAH’ın asıl sözcüsüdür (1987: 94). Yazarlar arasındaki bu çelişkili bilgiler Balıkçı’nın MAH açısından yeterince incelemediğini gösterir. Balıkçı’nın eserleri okunduğunda, özellikle denemelerinin sadece denizi ve hürriyeti konu etmediği Anadolu’nun geçmiş uygarlıklarını ele aldığı saptanır. Bu anlamda MAH’ın asıl savunuculardan biridir. Balıkçı roman ve öykülerinde de MAH’ı arka bir fon olarak kullanır.

Turgut Reis (1966) adlı romanında tarihi geçmişte Türkler bütün yönleri ile Batılılardan üstün tutulur. Bu düşünce tarihte Batıların Türkler'den medeniyet öğrenme vurgusu ile yüklü olması bakımından TTT ile benzerlikler gösterir. Balıkçı'nın eserinde MAH'dan gelen düşünce yapısıyla Anadolu'nun kültür ve tarihinin şekillenmesinde Klasik Ege ve Akdeniz vurgusu yapılır. Romanda Türk deniz korsanlarının Ege ve Akdeniz'de hâkimiyet kurması da bu amaca hizmet eder. Muhtemelen eserlerinde deniz ve kıyıları konu etmesinin bir nedeni de budur. Eserlerde kıyılarda yaşayan insan ırklarının birbiri içerisinde erimesi ve Osmanlı İmparatorluğu döneminin devre dışı bırakılması da MAH'ın amacına hizmet eder. Balıkçı'nın mitoloji bilgisi de MAH düşüncesiyle daha geniş bir perspektif kazanır. *Turgut Reis*, tarihi bir roman niteliğinde olmasına rağmen Yunan-Latin mitolojisinden yararlanır. *Kral Oidipus* hikâyesi ve Yunan Tanrıları satır aralarına yerleştirilir. *Uluç Reis* (1962) adlı romanında İtalya'da doğan Uluç Ali, Türkmen kızı Perçin'le Aydınli korsan Ali'nin oğludur. Roman Uluç Ali'nin denizciliği üzerine şekillenir. İtalya kıyılarından uzaklaşan Uluç Ali denizciliğe Kara Yusuf'un gemisinde başlar. Cezayir'de Turgut Reis'le karşılaşır. Bu iki denizci beraber, Anadolu kıyıları olan Batı Akdeniz'de hâkimiyet kurar. Şarlken'e karşı Kuzey Afrika kıyıları korunur, Tunus, Korfu alınır. Preveze Deniz Savaşı'nda Andrea Dorya mağlup edilir. Uluç Reis üzerinden Akdeniz deniz savaşlarındaki mücadele anlatılır. *Turgut Reis* romanında benzer şekilde Muğla'ya bağlı Karabağ köyünde doğan Turgut Reis'in deniz serüveni anlatılır, Akdeniz kıyılarını Sen Jan şövalyelerine karşı korur. Tunus'ta Oruç ve Barbaros donanmasına katılır. İspanya, Barbaros, İtalya, Sicilya ve Sardunya kıyılarında üstünlük sağlanır. *Uluç Reis* adlı romanında geçen olaylar burada da tekrar eder. Papa'nın çağrısıyla Preveze'ye gelen donanma her iki romanda da mağlup edilir. Her iki romanda Balıkçı'nın Akdenizlilik düşüncesine vurgu yapar.

Aganta Burina Burinata (1946) adlı romanında, Mahmut ve ailesi üzerinden denizcilik yaşamının zorlukları anlatılır. Mahmut'un babası ve amcası denize açılırken ölürlür. Çocukluktan beri olan deniz aşkına karşı babası onu farklı yerlere yönlendirse de en sonunda Mahmut denize açılır. Romanda temel olarak mekân Bodrum ve çevresi olsa da denizcilerin açıldığı kıyılar, Girit Mirabello, Sirnos, Çerigo, İstanköy ve Ege adalarıdır. Bunun yanında deniz seyahatlerinde İtalya,

Marsilya, Napoli gibi yerlerde geçer. Satır aralarında ise Selanik Seferi, Trablusgarp Savaşı olduğu anlatılır. Balıkçı, denizciler üzerinden Akdeniz kıyılarını ve Akdenizlilik vurgusu yapar. Marsilya'ya sefer yapan Mahmut, Rum bir dostu ile karşılaşınca "Gerçi Bodrum'dayken biz Rumlara gâvur derdik, herhalde onlar da bize daha övücü olmayan sıfatlar verirlerdi. Ama yabancı illerde birbirimize rastlayınca, içtiğimiz su ayrı gitmez, bir anadan doğmamışız gibi birbirimize sarılırdık." (Balıkçı, 1997: 119). Balıkçı romanda ikisinin de Anadolu'dan olduğu vurgusu yapar. Balıkçı, romanda Mahmut'un dilinden mahalle mektebinin katı kurallarını anlatır. Bu mektepte öğrenim olarak sadece sultan ve peygamberler anlatılır. Dini eğitimlerde başarısız olan öğrenciler Topal Hoca tarafından falakaya yatırılır. Romanda Mahmut, Topal hocaya karşı Kalafat Ahmet Usta'nın ona denizcilik ilgili bilgiler verdiğini ve iyi bir hoca olduğunu anlatır. Ahmet Usta, Mahmut'a Ahmet Rasim'in *Turgut Reis* eserini hediye eder. Mahmut Turgut Reis'in Bodrumlu olduğunu o zamana öğrenir. Balıkçı'nın mahalle mektebine dair bilgileri Ahmet Rasim'in *Falaka* adlı eserini hatırlatır. Balıkçı, Anadolu düşünce yapısıyla Osmanlı'ya ait bu eğitim sistemini eleştirir. MAH'ın eğitim-öğretim vurgusu satır aralarında verilir.

Ötelerin Çocukları (1956) adlı romanı ise Ege'de İzmir'in Çatalkaya ilçesinde geçer. Romanda anne ve babasının kaybeden Elif (Tiycan, Karakız), üç ablası ile kardeşi Aliş'le yaşar. Bu ailenin başına gelen felaketler anlatırken temel vurgu Elif'in deniz aşkı ile Aliş'in dalgıçlığı üzerinde odaklanılır. Romanın satır aralarında mitolojiden yararlanır. Romanda Haşmet Bey'e kadın bulan aracı kendisinin yaptığı işi Eros, Küpidon ve Amor'a benzetir.

Deniz Gurbetçileri (1969) adlı romanı Bodrum'da yaşayan Ateşoğlu ve tayfasının kıyılardaki sünger avcılığını konu eder. Balıkçıların karşılaştığı sorunları dile getiren Balıkçı, kitabın önsözünde İsa'dan sonra III. yüzyılda yaşamış ünlü tarihçi Oppianus'un sözüyle başlar. "Hiçbir çile sünger avcılarınıninkinden daha korkunç, hiçbir çaba onlarınkinden daha zor değildir." Balıkçı'ya göre Oppianus'un bu sözleri Güney Ege denizi dalgıç ve denizcileri için söylenmiştir. Bunun dışında mitolojik terimler satır aralarında geçer.

Bulamaç (1996) adlı romanı 1948'de gazetede tefrika edilir. Daha sonra Sevilay Ögüt tarafından roman olarak derlenir. Roman, geniş bir şahıs kadrosundan

oluşur. Romanın girişinde Edip Muallâ adlı bir yazarın roman yazma girişimi ile başlar. Orada konu kesilip birden Karaoğlan adında bir boğanın Bodrum kıyılarından İzmir'e getirilişi anlatılır. Boğa İzmir'de insanların içine dalarak onları korkutup yaralar. Bu kişiler; Hatça Nine, Doktor Muammer, Raif Bey'dir. Romanın akışı içinde bu kişilerin özel hayatları anlatılır. Boğa yakalandıktan sonra öldürülür, ancak boğanın ölümüyle son sahibi hovarda, şımarık ve para hırsı olan Haşmet Bay ve Bodrum kıyılarındaki geçmiş hayatı anlatılır. Bu romanda Balıkçı kendisini boğayla özdeşleştirerek deniz ve kara insanların uyuşmazlığını anlatmıştır. Romanda deniz insanı sünger dalgıcı Sadık'la kara insanı olan Bay Haşmet karşılaştırılır. Bu anlamda roman deniz-kara tezadına değinir. Romanda olayların geçtiği yerler; Bodrum, Gerenkuyu, Datça ve İzmir'dir. Denizle iç içe olan insanlar mitolojik Tanrılarla özdeşleştirilerek anlatılır. Balıkçı'nın denemelerinde yer alan mitolojik olaylar romanlarında da karakterler, doğa ve yerler üzerinden anlatılır.

Halikarnas Balıkçısı'nın öykülerine baktığımızda deneme ve romandaki düşüncelerin sürdürüldüğü açık bir şekilde gözlemlenir. *Parmak Damgası* (1994) adlı öykü kitabı ilk sayfasında "Anadolu Halikarnas Balıkçısı'yla doğdu, onunla birlikte büyüdü, onunla birlikte ölmedi. Fakat can çekişiyor, sahiller betonla, denizler pislikle. İonya'yı İonya yapmaksa biz gençlere düşüyor..." der. Bu öykü kitabında "Ege Kıyılarından", *Ege'nin Dibi* ve *Gülen Ada* adlı öykü kitapları birleştirilmiştir. Toplam yirmi bir öyküden oluşan kitapta, Ege kıyılarında yaşayan balıkçıların hayatı ve deniz tutkusu anlatılır. Balıkçı, denemelerindeki Ege ve Akdeniz'e dair düşüncelerini bu öykülerdeki karakterler üzerinden işler. Aynı zamanda antik kentlerin tarihi serüveni hakkında da bilgi verir.

Ege'den Bırakılmış Bir Çiçek (1995) adlı öykü kitabı, *Ege Kıyılarından*, *Egenin Dibi*, *Gülen Ada*, *Merhaba Akdeniz*, *Yaşasın Deniz* adlı öykü kitaplarıyla önceki kitaplarına girmemiş öykülerinden oluşur. Toplam yirmi yedi öyküden oluşan bu kitapta üzerine durulan temel konular: Knidos kenti, Afroditi Tapınağı, Halikarnas, Bodrum Kalesi, Gökova Körfezi, Gülen Ada, Ege, Akdeniz; balıkçılar, sünger avcıları vb. konuların tarihi ve kültürel yapısına değinir. *Çiçeklerin Düğün* (1996) öykü kitabında yirmi sekiz öykü yer alır. Bu öykülerde deniz, balıkçılar, eğitim sistemi ve Anadolu'nun eski mitleri işlenir. *Dalgıçlar* (2013) öykü kitabında denizaltının esrarengiz âlemi ve dalgıçların karşılaştığı tehlikeler anlatılır. *Gençlik*

Denizleri (1973) adlı eser 38 öyküden oluşur. Bu öykülerin çoğunda Akdeniz bölgesinde yaşayan insanların deniz ve tabiat sevgisi anlatılır. Bu öykülerden “Açıklıklar Yolcusu”ndaki Hasan Usta ve “Gençlik Denizlerinde”ki Barka Reis üzerinden deniz aşkı ve Akdeniz bölgesi anlatılır. Öykülerin genelinde mekân olarak Akdeniz tercih edilmiştir. Bu tercih Balıkçı’nın Akdeniz havzası düşünceleriyle ilgilidir (Balıkçı, 1973: 9-24).

Balıkçı’nın roman ve öykülerinde deniz ve balıkçıların hayatı temel alınsa da onlar üzerinden, Akdeniz ve Ege kıyıları, buralarda yer alan antik kentler, Akdenizlilerin kökenini Anadolu’ya dayandığı dair vurgularla yüklüdür. Genel olarak MAH’ın kurucu öznesi olan Balıkçı, diğer grup üyeleriyle karşılaştırıldığında edebi yetkinliği ağır basan bir yazardır. Bu düşünce doğrultusunda birçok denemenin yanı sıra kurmaca metinlerinde de bu anlayışı sürdürür. Balıkçı’nın MAH’a getirdiği temel perspektiflerden biri de Yunan mitolojisidir. Ege ve Akdeniz uygarlıklarını Anadolu’ya mal edip “Yunan mucizesini” kabul etmeyen yazar, Avrupa ve Yunan medeniyetlerinin özünün Anadolu kaynaklı olduğunu savunur. Eserlerinde değinilen mitolojik bilgilerle Yunan’ın Anadolu’dan beslendiğine dair görüşler ortaya koyar. Bu anlamda Ege ve Akdeniz’deki uygarlıkları Anadolu’ya mal etme, Yunan mitolojisi ve efsanelerinden yola çıkarak tarihsel serüvende bunların Anadolu çıkışlı olmasını var sayması, erken Cumhuriyet’in ulus-devlet olma aşamasında milli ve bağımsız bir devlet kurma gayesine hizmet eder. Balıkçı’dan sonra MAH’ın önemli temsilcilerinden biri de Sabahattin Eyüboğlu’dur.

2.2.2. Sabahattin Eyüboğlu

1909 doğumlu Sabahattin Eyüboğlu, lise yıllarında Fransızca öğrenir. Atatürk’ün 1924’te Avrupa’ya gönderdiği ilk öğrenci grubu arasındadır. Bir yıl sonra kardeşi Bedri’yi yanına alarak ressam olarak yetişmesini sağlar. 1933-1939’da İstanbul’a gelir. Edebiyat Fakültesi’nde Leo Spitzer’in derslerini Türkçe’ye çevirir. İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde doçent olarak çalışır. Batı düşüncesiyle yurdu arasında köprü kurmaya çabalar. Atatürk devrimleriyle Türkiye’nin aydınlığa kavuşacağına inanıp bu amaç için çalışır. Türkiye insanına uygun yerli ve özgün bir hümanizm için çabalar. Atatürkçülük ışığında eğitim ve

öğretime yön vermeye çalışır. Millî Eğitim Bakanlığı'nda Eğitim Müfettişliği ve Talim Terbiye kurulunda üyelik yapar. Tercüme Bürosu'nda Nurullah Ataç'la beraber çalışır. Hasan Ali Yücel'in "sağ koludur". Klasikler listesini hazırlar, çevriler yapılarak *Tercüme* dergisi çıkarılır. Yücel ve Tonguç'un verdiği ürünler Atatürk'ün önerisiyle Köy Enstitüleri aracılığıyla Anadolu köylüsüne dağıtılır. Eyüboğlu, 1943-1947 yılları arasında Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde kültür tarihi dersleri verir. Tiyatrolar ve kitaplıklar açar, heykeller diker ve Anadolu'yu anlatmak için belgesel tarzda filmler çevirir. 1947-1948 yıllarında ikinci kez Paris'e gidip döndükten sonra 1950-1960 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde karşılaştırmalı edebiyat dersleri verir. Mavi Yolculuk'larda insan ve doğa sevgisinin pekişmesi için çabalar. Eyüboğlu, Türkiye'nin yedi yüz yıl önceki geçmişi ile bugünü arasında, Yunus Emre ile 20. yüzyılı aydını arasında köprü kurar. 1933'ten 1973'e kadar durmadan çalışır. Öğretmen, yazar, çevirmen, fotoğrafçı olarak geziler düzenleyen "bir yaşam insanıdır". İnsanlık ve dostluğu önemser. Türk dilinin gelişmesi için büyük çaba gösterir. *Ağaç, Akşam, İmece, İnsan, Kültür Haftası, Tan, Tıpta Yenilikler, Ufuklar, Ulus, Ülkü, Varlık, Yaprak, Yeditepe* ve *Yeni Ufuklar* gibi dergilerde yazı kaleme alırken bazılarının da kurucuları arasında yer alır. (Oktay, 1993: 693; Erhat, 1972: 22-26; Yıldırım, 2012: 261; Eyüboğlu,1997: 5; Akagündüz ve Yinilmez, 2011: 190; Öztürk, 2012: 172).

Tanzimat'tan itibaren bir devlet politikası haline gelen "Batılılaşma" çerçevesinde öğrenci olarak Avrupa'ya giden Türk aydınları, Avrupa medeniyetinin Anadolu uygarlıklarından beslendiğini öğrenir. Başlangıçta "halka yönelme" anlayışı çerçevesinde gelişen bu politika, sonraki nesillerde hümanizm için tarihi kaynaklardan biri olan antik çağa yönelir. MAH'ın aydınları da bu anlayışın temsilcileridir. Sabahattin Eyüboğlu "Türkiye tarihi, Anadolu topraklarında kurulan uygarlıkların tarihidir" der. Atatürk'ün eski uygarlıkları benimseme düşüncesi, MAH'ın üyelerine destek ve olanak sağlar. Atatürk'ün eski uygarlıklara dair düşüncesi, Yunan kaynağından beslenen çağdaş Avrupa'nın kültürel kaynağından pay edinme düşüncesi, kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne sağlam bir zemin öngörmesinden kaynaklanır. MAH yazarlarının söylemleri ile devletin kurumlarındaki faaliyetlerdeki düşünce paraleldir. Sabahattin Eyüboğlu'ndan önce ve dönemindeki çoğu aydın Batı'ya toptancı, özden uzaklaşan bir bakış açısıyla

yaklaşır. Eyüboğlu, Batının uygarlık kaynağını kavradığı için yaşadığı coğrafyaya rahat bir şekilde eklemlemiştir. Bu kaynağın özü Anadolu temellidir (Türk, 2017: 107-116).

Eyüboğlu, yaşamı boyunca özellikle de erken Cumhuriyet döneminde yeni kurulan ulus-devletin sağlam bir zemine dayanması için çabalar. Onun üzerine yapılan araştırmalarda varılan ortak nokta bir “kültür insanı” olmasıdır. Azra Erhat, Eyüboğlu için “elinde bir fotoğraf makinesi sokak sokak dolaşır, duvarlarda çocuk çizimlerini kovalar, resimlerini çeker, bitpazarlarını kaçırmaz, halkın yarattığı her türlü sanat belirtisine merak, coşkun, ilgi neşeyle eğilirdi...” (Eyüboğlu, 1997: 427) der. Anadolu’daki sanatsal öğeleri inceleyip yeni bir yorumla sentezlenmesi gerektiğini savunur. Eyüboğlu’na göre, sanat devlet korumasında olmamalı; ama devlet tarafından desteklenmelidir (1961: 412-415).

Köy Enstitüleri öğretmenliği, çeviri, resim, film, tiyatro, şiir, dil, mavi geziler, fotoğrafçılık, heykeltıraşlık vb. gibi kültürel faaliyetlerde genellikle Anadolu’daki kültür birikimine Batı’nın çağdaş perspektifiyle bakar. Temel gayesi devletin resmî ideolojisi olan “eğitim idealini” gerçekleştirmektir. Eğitim ve kültür yoluyla yeni çağdaş insan inşa edilecektir. 1948 yıllarında Köy Enstitüleri hakkında milli ve ahlaki olmadığına dair eleştiriler yapılır. Eyüboğlu, bunları reddederek okullarda okuyan çocukların devrimi kavradığını ve bu okulların Batı ile toplum arasındaki iletişimi sağladığını vurgular (Eyüboğlu, 1960: 201-210). Eyüboğlu’nun Paris izlenimleri, Evliya Çelebi’nin Avrupa gezisini andırır. Eyüboğlu, Paris’te sanat ve bilime dair ne varsa gözlemleyip *Paris Mektupları*’nda kaleme alır. Özellikle orada gördüğü sanatsal faaliyetleri gözlemleyerek Türk okuyucusuna aktarır. Çağdaş bir kültür oluşumuna zemin hazırlar. Paris’te gördüğü sanat galerileri onun zihninde kalır. İstanbul dönüşünde Adalet Cimcoz ve Orhan Veli ile Maya Sanat Galerisi (1950-1955)’ni kurar. Bu galeri, yeni-ulus devlette çağdaş insan profilinin gerçekleşmesi için kültürel zeminin sanat yoluyla inşa edilmesini amaçlar. Aynı zamanda aydınlar arasında bir sanat okuludur. Birçok yazar, şair, ressam, gazeteci, heykeltıraş, bu okulda tanır. Bu galerinin kurucuları, eski sanatta yeni Batılı bir yorum getirme gayesindedir. Bu kurucular arasında galeriye yönlendiren kişilerin başında Sabahattin Eyüboğlu gelir. Aydınlar arasında çağdaş bir sanat kurmanın temellerini atar (Eyüboğlu, 1994: 429-430). Güven’e göre de Eyüboğlu, uygar

kişiliğiyle yeni bir döneme giren Türk ulusunun düşünce, sanat alanında bir prizma gibi renk renk ışıklar yansıtan önemli bir düşündürdür (Güven, 1972: 6).

Eyüboğlu devletten bağımsız etkinlikler gerçekleştirse de yukarıda değinildiği gibi birçok resmî devlet görevinde bulunur. Onun bu faaliyetleri erken Cumhuriyet dönemindeki inkılaplarını benimsediğini kanıtlar. Atatürk ve devrimlerine bağlılığını yazılarında kaleme alır. Günyol ve Eyüboğlu, 1923'ten sonra Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün devrim ve yenilikler yaptığını yeni Türkiye'nin tarihinde birçok devrim yapıldığını dile getirirler. Bunlar; Monarşinin kaldırılması, halifeliğin, dinsel öğretimin, Mecelle ve çok evliliğin kaldırılması, şapka, alfabe devrimleri ve eski aile adlarının değiştirilmesidir (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 43). Bu devrimlerin halk için iyi bir adım olduğunu düşünüp desteklerler.

Eyüboğlu'na göre, “devrimimizin hiçbir ilkesi”, Atatürk ve İnönü'nün hiçbir sözü köy enstitülerine karşı söylenen sözlerle bağdaşmaz, kapalı kültür ve kapalı medeniyet isteğinin Atatürk sevgisiyle bağdaşmayacağını kanısındadır. Dünyaya açılmadan Türk vatandaşı olunamayacağı düşünür. Eyüboğlu, “Köy Enstitüleri, Atatürk ilkelerine harfi harfine bağlıydı ve bu bağlılığı ölçüsünde de solcuydu” (1999: 15) der. Eyüboğlu “solculuğu” Kemalist ilkelere bağlılık olarak niteler. Atatürk'e olan sevgisini şöyle belirtir:

Atatürk sevmekle haklı olduğumuz, düşmanlarıyla haklı olarak savaşaçağımız bir insanoğlu insandır ve kendi kendisini aşmasını bilmiştir... değiştirilmesi en zor dilini bile değiştirmiş adamdır. (...) Bizim Atatürkümüz, Batı'nın karşısına, Batı'nın en soylu düşüncesiyle çıkmış, Napoleon'un ihanet ettiği özgürlük ve bağımsızlık ilkelerini benimsemiş, özgürlük ve bağımsızlık düşmanlarının bütün dünyada ve kendi yurdundaki elebaşlarına karşı insanca bir savaş açmıştır. Sapanı kılıçtan üstün gören bu büyük asker tutarlı ve ince Batılılardan daha batılı bir özgürlük ve bağımsızlık kahramanıdır (Eyüboğlu, 2018: 29).

Eyüboğlu, Atatürk sevgisini ve devrimlerine bağlılığını bütün yazılarında kaleme alır. Ona göre, Hasan Ali Yücel de Atatürkçülüğü hümanizm ile bağdaştırma çabasıdır. *Yeni Ufuklar*'ın ise bütün memleket sorunlarının çözümlenmesine olumlu bilim yoluyla varılabileceğini savunur. *Yeni Ufuklar*, MAH'ın temel yayın organı olduğu için belli bir siyasi ideolojiye yazarlarca dayandırılmamıştır (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 80). Eyüboğlu'na göre Atatürk'ün yaptığı bütün devrimler halk içindir, halkın yararına ve halktan yanadır. Halk adına bu devrimleri, devletlilere,

sömürgelelere, yobazlara karşı yapar. DP ve CHP'yi anlatan yazar sağ ve sol grupların nasıl oluştuğunu, sağda yer alan aydınların halkı ikiliğe sürükleyerek devrimleri engellediğini belirtir. Özellikle softaların devrimi etkilediğini şöyle dile getirir: “Softalık bütün insanlığın baş belasıdır... Biz eskiden kopmak, değişmek isteyen bir milletiz, softalarımızın çoğuysa çok eski, hortlak sayılacak kadar eski, fotoğraf çektirmeyi günah sayacak kadar eski...” (2018: 125) der. Melih Cevdet Anday Eyüboğlu'nun düşünce biçimini şu şekilde özetler:

Doğu uygarlığı ile Batı uygarlığı arasındaki karşıtlıklar ve benzerliklerin çözümü, Türk ulusunun tarihsel kökenleri hakkında belli bir anlayışa varmanın yolları, Türk dilinin kendisini bulmasının gereği, önemi, Türk edebiyatının ve şiirinin evrenselleşmesi ve uluslaşması, köy enstitüleri eyleminin özgür yanı, eski edebiyatımıza ve sanatçılarımıza yeni bir gözle bakıp, onlarda çağdaş değerler bulma eğilimi... Sabahattin Eyüboğlu gerçekliğini yaratan özelliklerdir (Anday, 1973: 86).

Erken Cumhuriyet döneminde devletin resmî politikası olarak Türk Rönesans'ı için ortaya çıkan hümanizm kavramı Türk aydınları tarafından farklı biçimlerde ele alınır. Bu hümanizm fikirleri içerisinde Eyüboğlu'nun da zihin bulanıklığı yaşadığı, 1930'a kadar ve sonraki dönemlerde yazdığı yazılarda göze çarpar. Ayvazoğlu'na göre, Muhtar Enata ile *Yücel* dergisinde başlayan Neo-Hümanizm, 1938 de Hilmi Ziya Ülken'in *İnsan* dergisinde benimsediği hümanizmle devam eder. Ülken, “Maksad” adlı yazısında Sümer'de temelleri atılan bilginin Yunan'da geliştirildiğini ve Müslümanlar tarafından işlenip Avrupa'ya aktarıldığı savunur. Sabahattin Eyüboğlu da *İnsan* dergisinin kurucularından biri olarak yayınladığı “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenk'ten Türk'e Dönüş” yazısında Rönesans'ın metodunu yeni Türk sanatçısı üzerinden açıklar. Ayvazoğlu, Eyüboğlu'nun Yahya Kemal ile aynı düşüncede olduğunu savunur. Bu yazıda Yahya Kemal Türk sanatçısı için örnek gösterildiğinden bu düşünce doğrudur. Eyüboğlu'nun yazının girişinde Yahya Kemal'in “ne harabî, ne harabatıyım, kökü mazide olan âtiyim” dizeleri ile başlaması bu fikir birliğini destekler. Eyüboğlu yazısında yeni Türk sanatçısının eskiyi, Batılı bir yorumla sentezlemesini önerir. Bu yazıdan dolayı Eyüboğlu, Hasan Ali Yücel ve Nurullah Ataç tarafında eleştirilir. Yücel, Yahya Kemal'in Türk sanatçısı için bir kriter sayılmasına karşı çıkar. Eyüboğlu “kronik” yazısında yanlış anlaşıldığını belirterek geri adım atar.

Eyüboğlu'na “Şiire Dair” adlı yazısıyla Tanpınar destek vererek Yahya Kemal'in şiirini, eski Türk şiirinin modern doğuşu olarak görür. Ayvazoğlu, *İnsan* dergisinde yazan Eyüboğlu ve Tanpınar'ın hümanizm çizgisini Nurullah Ataç'ınkinden farklı bulur. Ancak Hasan Ali Yücel başlangıçta Ataç'ın fikrine yakındır. Ataç, Milli Eğitim Bakanı olan Yücel'e Avrupa medeniyetinin köklerini kavramak için okullarda Yunan ve Latin öğretilmesini önerir. Bu doğrultuda Tercüme Bürosu açılarak başkanlığına Ataç getirilir. Başlangıçta Yahya Kemal düşüncesinde daha sonra Hilmi Ziya Ülken'in hümanizm düşüncesine yaklaşan Eyüboğlu, Tercüme Bürosu faaliyetlerinden sonra eski fikirlerinden arınarak hümanist kültür yapıcıları arasında yer alır. Tanpınar ise bu dönemde üzerindeki baskıya rağmen Yahya Kemal çizgisini terk etmez. Günlüklerinde, Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Adalet Cimcoz, Azra Erhat gibi arkadaşlarının ona sırt çevirdiği, edebi anlamda görmezden geldiği için yakınıdır (Ayvazoğlu, 2018: 17-27).

Ergül'e göre de Eyüboğlu'nun ilk dönem yazılarına “çerçeve yazılar” demek mümkündür. Yazarın, hümanizmle birlikte edebi anlamda dilinde derinlikli bir üslup ve nesnel bir bakış söz konusudur. Yazdığı konuya hâkimiyeti hemen göze çarpar. Buradan biraz edebiyat sosyolojisine girilir ve yeni Türk sanatçısının tanımı yapılır. “Yeni Türk sanatçısı” ile anlatılan kişi, Yahya Kemal'den başkası değildir: Eyüboğlu, “Yeni Türk san'atkârı Avrupa'ya frenk hayranlığı ile gidip Türk hayranlığı ile dönen adamdır” der. Eyüboğlu'nun değişimi yazılarında izlenebilen en belirgin işareti, 1943 yılında yayımlanan “Yaşamak Sevinci” başlıklı çalışmasında ortaya çıkar. Burada “İNSAN” büyük harflerle yazılmaya başlanır ve diğer hümanistlerde gözlenen yer yer romantik, yer yer kişisel ton yazılarına yansır. Bu coşku, her şey gibi edebiyatı da ak-kara karşıtlığına indirgemeye vardırır. 1949'da yayımlanan “Eski-Yeni” adlı yazısında “eski”yi temsil eden her şey gibi Divân şiiri de “hümanist kanon”dan çıkarır (2014: 7).

Oktay' göre de “Frenkten Türke Dönüş” adlı yazısında Yahya Kemal çizgisine yakınlığı söz konusudur. Eyüboğlu'nun Batı sanatı ile eski yazının, İslam sanatının değerlendirilmesi düşüncesini, Kemalist ideolojinin ulusçuluk düşüncesine bağlar. Bu düşünceyle daha geniş bir açıyla değerlendirmeye giriştiğini, taklidin ötesine geçebilmenin ve kimlik edinmenin yolu olarak gördüğünü dile getirir. Yazara göre, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İnkılap edebiyatı çevresinde şekillenen edebiyatın

“yavanlığının” farkına varan Eyüboğlu bir çıkış yolu arar. Yahya Kemal ve İslam tasavvufundan birdenbire Âşık Veysel, Yunus Emre’ye ve halkçılığa yönelmesinin nedeni budur. Köy Enstitüleri ondaki halkçılık kavramının derinleşmesine neden olur. Eyüboğlu’nun Osmanlı’dan Anadolu’ya oradan Hitit, Eflatun’dan Homeros ve Hesiodes’e geçişinin nedeni hümanizm olmakla beraber Balıkçı’nın Antik Anadolu uygarlıklarını benimse düşüncesinden ileri gelir (1993: 698-700).

Eyüboğlu’nun hümanizm çizgisindeki sapmaların asıl nedeni, erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının oluşturduğu farklı düşüncelerdir. Bu dönemde devlet politikasında da hümanizm için kesin bir çizgisi belirlenmemiştir. Hacıbrahimoğlu’na göre, Türkiye’de farklı hümanizm anlayışlarının ortaya çıktığı 1923-1950 yılları arasında devrimin biçimlendirmeye çalıştığı hümanizm devlet kontrolündedir. Türk Devrimi ve ona hizmet eden aydınlar, Yunan-Latin kaynaklarına dayanarak “eğitim idealini” gerçekleştirmek isterler. Türkiye de yeni insan inşa edilmeye çalışılır. 1936-1946 yılları arasında Hasan Ali Yücel’in yönlendirmesiyle hümanist kültür çerçevesinde çevri etkinliği yapılır. 1930’larda *İnsan* dergisi, 1940’larda *Yücel* dergisi etrafında hümanizma farklı açılarla ele alınır. Sosyalist aydınlar hümanizme “halkçı” bir yaklaşımla bakar. 1936-1946 arasında radikal Türkçüler hümanizme karşı çıkar. Türk aydınları arasında hümanizm üzerine ortak bir düşünceye varılamamıştır (2012: 281-288). 1940- 1950 yılları arasında etkin bir şekilde ortaya çıkan MAH ise oluşan hümanizm fikirlerinin ortak paydasını bulmaya çalışır. Hasan Ali Yücel tarafından desteklenen bu grup devletin resmî politikası çerçevesinde hareket eder. Sabahattin Eyüboğlu’nun hümanizm düşüncelerinde bocalaması, devletin de hümanizm konusundaki perspektifinin yansımadır. Ancak Hasan Ali Yücel’in yönlendirmeleriyle MAH’in üyeleri hümanizm faaliyetlerinde ortak bir payda da buluşur. Oktay’a göre, Eyüboğlu bilime sanata inan biri olarak, pozitivist, rasyonalist, reaktivist (görececi) ve probabilist (olasılıcı) olduğundan yazınsal ve siyasal hiçbir düşüncenin bağnazı olmamıştır (Oktay, 1993: 697). Eyüboğlu, bu özelliklerinden dolayı ortaya çıkan farklı hümanist anlayışlarının etkisinde kalmıştır.

1940 yılından sonra Tercüme Bürosu ve Köy Enstitüleri’nin bünyesinde faaliyet gösteren Eyüboğlu’nun hümanizm algısı değişir. Yahya Kemal çizgisinden kopup yeni hümanist fikirleri benimser. Beşir Ayvazoğlu’na göre, Hümanist kültür

ve tercüme faaliyetleri içerisinde olan çoğu aydın 19. yüzyılda “Yunan mucizesini” eleştirip Halikarnas Balıkcısı’nın fikirlerini benimser. Balıkcı, bu mucizenin Yunan’da değil İyonya ve Ege temelinde ortaya çıktığını belirtir. Ayvazoğlu, Eyüboğlu’nun başlangıçta Yahya Kemal düşüncesinde olduğunu, 1930’lardan sonra savunduklarından vazgeçerek Balıkcı’nın fikirlerini benimsediğini, “İlyada ve Anadolu” adlı yazısıyla Yunan kaynaklarının Anadolu temelli olduğuna inandığını dile getirir (2018: 30-31). 1940’lardan sonra Eyüboğlu’nun yazılarında Balıkcı’nın düşüncelerini desteklediği görülür. Eyüboğlu, “Anadolu’daki kültürler bize aittir. Biz bu mirasın sahibiyiz. Antik Yunan’da payımız en az Yunanistan kadar vardır...” (Eyüboğlu, 1956: 742-746) der.

1942 yılında Günyol, Yayın Müdürlüğü Klasikler Danışmanlığına atanır. Eyüboğlu, Orhan Veli’nin çevirisinin telif hakkı için gittiği odada Günyol ile tanışır. Böylece tanışan bu iki dost gittikçe yakınlaşır. Eyüboğlu, Tonguç’a Hasanoğlu Enstitüsü’nün Fransızca öğretmenliği için Günyol’u önerir. 1952’lerde *Yeni Ufuklar* dergisi bir yılını doldurur. Orhan Bruian’ın ölümünden sonra Günyol yalnız kalır. Bu esnada Eyüboğlu yardım elini uzatır. Beraber 20 yıl boyunca çalışırlar (Günyol, 1972: 47-49). *Yeni Ufuklar* dergisine birlikte devam eden Günyol ve Eyüboğlu bir süre sonra düşünce birliği içerisinde oldukları Balıkcı ve Erhat’la kolektif bir çalışma yürütürler. Eyüboğlu, Balıkcı’nın *Ötelerin Çocukları* eserini değerlendirdiğine “Akdeniz, onunla gerçekten bizim olmaya, dilimizi yüklemeye başlıyor... Bir tek sözüm var Balıkcı’ya: Yeni Ufuklar’dan: Merhaba” (Eyüboğlu, 1997: 341) der.

MAH’ın sentezci, halkçı ve hümanist kavramları Eyüboğlu kişiliğinde derin bir şekilde bulunur (Oktay, 1993: 699). Bu grubun temel dayanağı Balıkcı’nın önerdiği Anadolu’nun antik kültürler mirasını her yönüyle sahiplenme düşüncesidir. Balıkcı bu perspektifle Yunan mitolojisine yönelerek ilk kültür ve medeniyetin Anadolu’da ortaya çıktığını mitoloji çerçevesinde inceler. Balıkcı’nın düşüncelerini benimsemekle beraber Eyüboğlu’nda ön plana çıkan “halkçılık” kavramı onun hümanist anlayışının odağında yer alır. Akyıldız’a göre Eyüboğlu, MAH’ın siyasi ve ideolojik programını ortaya koyar. Erhat, Balıkcı ve Günyol da bu programa katılır. Bu dönemde Kemal Tahir ve Sabahattin Eyüboğlu çevresinde toplanan “Tahiriler” ve Eyyubiler” iki farklı görüşün yansımasıdır (2007: 467). Kemal Tahir, Anadolu ve insanına farklı bir perspektifle bakarak “hümanizm’in burjuva

sömürüsünü örtbas etmek için ileri sürülen bir duman perdesi” olduğunu savunur. Eyüboğlu ise devletin resmî politikası olan hümanizme gönülden bağlıdır. Bu bağlam da Eyüboğlu'nun Anadolu ve Anadolu insanı için benimsediği “halkçılık” kavramı ön plana çıkar. Bu çalışmamın birinci bölümünde yer alan “Halkçılık” başlığı adı altında değinilen halkçılık kavramı, yeni kurulan ulus devletle birlikte Atatürk'ün ilkelerinden biri olarak farklı bir perspektifle Türkiye’de konumlandırılır. Nitekim ulus-devletin çağdaşlaşması adına halkçılık ilkesi aynı zamanda milliyetçilikle bağdaştırılır. Samim Rifat da Eyüboğlu için milliyetçilik, gelmiş geçmiş üst üste yığılmış sonunda bir potada erimiş Anadolu insanının, Anadolu halkının ekmeği, uygarlığı, mutluluğu için çalışmak (1972: 69-73) olarak niteler. Bu bağlamda, Eyüboğlu'nun halkçılığında milli bir renk söz konusudur.

1940’larda hümanist düşünce içerisinde halk temelli bir yaklaşımla yer edinen Eyüboğlu'nun amacına kültürel oluşumlar, siyasi programlar ve bilimsel gerçekler hizmet eder. Cumhuriyet dönemindeki halkçı karakter Osmanlı yönetim sistemine bir tepki ve Batı'nın özgürlük idealine ulaşmayı hedefler. Hümanist görüş halk kavramına laik bir içerik kazandırarak Anadolu uygarlıklarının birbirini tamamlayan kültürel zenginliğine yoğunlaşır. Eyüboğlu'nun düşüncesi TTT'den kopup Anadolu sınırları içerisinde kalan uygarlıkları benimseme yolunu açar. Türk temasından uzak durarak halkçı düşüncenin Anadolu Rönesans'ını gerçekleştirecek tek kaynak olarak belirler. Eyüboğlu, hümanist düşüncenin kategorilerine kendi modelinde yer verir. Kültürden siyasete, mitolojiden sanata uzanan bir alan kullanır. Onun temel kategorisi, bilim ile skolastik düşünce arasındaki pozitivist sınıflandırmaya dayanır. Kültürel kategori devletin laik eğitim politikası, Köy Enstitüleri ile sağlanır. Savunduğu hümanizm devletçi olduğu için inkılapların misyonerliğini yapar (Işın, 1987: 91).

Akyıldız'a göre, Eyüboğlu'nun siyaset felsefesi Bakhtin'in sözel-ideolojik dünyayı tekleştirmeye hizmet eden merkezci güçlerle bu güçlere çeşitli biçimlerde direnen merkezkaç güçler arasındaki mücadeleyi tanımlar. Bakhtin bu mücadelenin sözcükler üzerinden yürüyebileceğini kaydeder. Bütün toplumsal, siyasal ve kültürel pratiklerin, bunlara ilişkin anlam dünyasının tek sözcük etrafında kurulup derlendiğini dile getirir. Akyıldız, merkezi gücün temel icraatı olarak gördüğü bu tekleştirmeyi monolojik bir sözel-ideolojik dünya kurma işini Eyüboğlu'nun

macerasında görür. Ona göre Eyüboğlu'nun sözel-ideolojik dünyayı tekleştirme de seçtiği sözcük "halk"tır (2007: 468). Eyüboğlu bu düşünce biçimiyle halk kavramını ümmet ve millet kavramlarından ileri tutar. Eyüboğlu, milliyetçiliğin halkçılık olduğunu belirtirken, başka anayurtları (turan gibi) hayal edenlerin Atatürk'ün başını belaya sokmadan bu fikirden vazgeçmeleri gerektiğini düşünür. Atatürk'ün bir halk devleti kurduğunu, Türkiye ve Türk halkı üzerine romantizm yapmadığını dile getirir (2018: 18). 27 Mayıs 1960'ta 147'li listesinde zararlı öğretim üyeleri arasında yer alıp cezaevinde yatan Eyüboğlu, Kemalist ideolojiye inan biri olarak bu durumu kabullenmemektedir. Dostları arasındaki söylentiye göre komünist olarak adlandırılması onu kahretmiştir (Baykurt, 1972: 28-46). MAH ve Eyüboğlu'nun resmî ideolojiye olan yakınlığı göz önündedir. Bu bağlam da yukarda Eyüboğlu'nun faaliyetlerine baktığımızda Kemalist ilkelere bağlı bir dava insanı olduğu saptanır. Yeni-ulus devlet için gerekli olan Türk Rönesans'ı ve hümanizmi için halkçı bir düşünce perspektifiyle özellikle sanat ve kültür faaliyetleri içerisinde yer alır. Halkçı anlayışının yanında Halikarnas Balıkcısı'nın Antik Anadolu kültürünü sahiplenme düşüncesini 1940-1960 yılları arasında belirgin bir şekilde benimser.

2.2.3. Azra Erhat

Azra Erhat (1915-1982), ilk ve orta öğrenimi Belçika'da tamamlar. 1934 yılında Brüksel'deki Emil Jacqmain Klasik Lisesi'ni bitirir, bu okulda Yunanca ve Latince öğrenir. Türkiye'ye döndükten sonra önce İstanbul Üniversitesi Romanoloji Bölümü'ne yazılır. 1939'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni bitirir. Daha sonra aynı fakültede Klasik Filoloji asistanlığı ve doçentliği yapar. 1946'da Erhat, sol eğilimli bir grup arkadaşıyla birlikte doçentlik görevinden alınır. *Yeni İstanbul*, *Vatan* gazetelerinde ve Milletlerarası Çalışma Bürosu'nda çalışır. Erhat, 1975 yılına kadar Uluslararası Çalışma Bürosu, Yakın ve Ortadoğu Merkezi'nde kütüphane memuru olarak çalışır. Yunan Klasiklerinden birçok çeviri yapar, genellikle yazıları *Yeni Ufuklar* dergisine yayınlanır. Her işte Atatürk'ün çizdiği yoldan gider. Atatürk'ün söylev ve demeçlerinin yanı sıra bütün metinlerini inceleyerek kültür alanındaki görüşlerini inceler (Erhat, 1962: 12-17; Necatigil, 1999: 150; Yıldırım, 2012: 295).

Erhat 1975'te *Yeni Ufuklar* dergisindeki "Tercüme Bürosu" adlı yazısında hayatında etkili olan çeviri serüvenini anlatır. 1940'ta belirlenen Klasikler Listesi üzerine Nurullah Ataç'la fakültede konuşur, bu kadar eseri çevirecek insanın olmadığını dile getirir, Ataç onlardan birinin de o olduğunu, kendisi için bir an önce bir eser seçmesini söyler. Erhat, bu konuşmayı ciddiye almaz, daha sonra hocası Sabahattin Eyüboğlu ile karşılaşır, bu anı şöyle aktarır:

Ataç'ın bu sözlerini hiç ciddiye almadım, aradan bir hafta geçmemiști ki, Sabahattin Eyüboğlu çıktı karşıma, Edebiyat Fakültesinden hocam, Ankara'ya yeni gelmiş, onun hiç şakası yok, ilişkilerimiz hoca talebe ilişkileri, put kesilirim önünde, naz etmeye dilim varmaz. Ataç'la konuşmuş üstelik Elektra'yı bana vermişler, onunla da kalmıyor, Tercüme Bürosuna gelecekmişim, tercüme üzerine bir iki yazı konusu ayırmışlar benim için, Almanya'da tercüme faaliyeti, bir de Aeneis çevirisi varmış, Türkçe yapılmış, onu eleştirecekmışim. O gün bugün diyeceğim, ama bugüne yetişmedi o güzel günler. O unutulmaz salı günleri, Tercüme Bürosunun toplantıları ...(Erhat, 1978: 267-268).

Erhat, genç yaşına rağmen hocaları Ataç ve Eyüboğlu sayesinde, Tercüme Bürosu faaliyetlerine her salı düzenli bir şekilde yapılan çeviri imecelerine katılır. Erhat'ın Batı'da eğitim görmüş olması, çocukluk yaşlardan beri oluşan Atatürk sevgisi, onu çağdaş bir bakış açısına yöneltir. Bu zihinsel yapıyla Eyüboğlu ve çevresini tanınması, o dönemde devletin resmî hümanizm politikasından beslenen faaliyetlere (tercüme gibi) katılması onu Sabahattin Eyüboğlu çizgisine yaklaştırır. Başlangıçta Eyüboğlu'nun düşünceleri doğrultusunda ilerleyen Erhat, MAH grubununun "kurucu öznesi" olan Halikarnas Balıkcısı ile birlikte ikinci çizgisini oluşturur. Sabahattin Eyüboğlu çevresinde yer almaya başlayan Erhat, Halikarnas Balıkcısı ile de bu sayede tanışır.

Erhat ile Balıkcı'nın Homeros üzerine ilk konuşması Maya Sanat Galerisi'nde gerçekleşir. Erhat başta Balıkcı'nın fikirlerini "saçma" bulur, daha sonra ona gönderdiği yazılarda bilimsel bir yaklaşımla yaklaştığına inanır. Balıkcı ile tanışma anını şöyle aktarır, "Maya Galerisi'ndeki bir sergiden çıktık; Füreya, Sabahattin Eyüboğlu, Fikret Adil, ben ve Halikarnas Balıkcısı, birlikte Tepebaşı'ndaki bir lokantada yemek yemeye gittikti. Halikarnas Balıkcısı'nı tanıyordum elbet, daha önce de görmüştüm; ama ne yalan söyleyeyim, epey yabancı gelmişti bana o koca adam..." (Erhat, 1976: 7). Yazar, bir filolog olarak Latin-Yunan metinlerine

hâkimdir, bu anlamda birçok eser çevirisi yapar. Balıkçı ise MAH düşüncesini Nev-Yunanilik düşüncesinden geliştirmiş bir yazar olarak Yunan mitolojisine eğilir. Bu anlamda Erhat ve Balıkçı'nın ortak paydası Yunan mitolojisi ve milli çağdaş bir düşünce etrafında birleşir. Erhat yayınladığı yazılarında Balıkçı'nın Yunan araştırmalarını destekler. Bu bilgiler doğrultusunda 1940'lardan itibaren "Azra Erhat, "iki büyük ustam" Sabahattin Eyüboğlu ve Halikarnas Balıkçı" (Bektaş, 2015: 10) diyerek bu yazarların oluşturduğu MAH grubunun sadık bir üyesi olur. Balıkçı'nın Yunan mitoloji görüşü ile Eyüboğlu'nun "halkçı" görüşünü benimseyerek bu anlamda özellikle *Yeni Ufuklar* dergisinde yazılar yayınlamaya başlar. Yunan edebiyatına hâkim olan Erhat'ın asıl etkinliği çeviridir. Bunun yanında MAH'ın perspektifinde denemeler yazsa da yazarlık konusunda iddialı değildir.

Türkiye'de hümanizmin gündeme alınmasıyla beraber MAH'ın perspektifinde Erhat, bu düşüncenin yayılmasını, aydınlanma ve Antik Yunan felsefesinin ilişkisini yazdığı yazılarda dile getirir. Auerbach'ın öğrencilerinden biri olan Azra Erhat, gerek tarih bilinci konusunda hocasından edindiği bilgi birikimi gerekse de filoloji alanındaki çalışmalarıyla bir "halef-selef" ilişkisi çizecek, düşünce ve çalışmalarıyla MAH düşüncesinin yerleşmesinde etkisini gösterecektir (Yıldırım, 2012: 295). 1956'da hümanizm üzerine düşüncelerini şu şekilde aktarır:

Türkiye'de kökleşebilecek bir hümanizmaya bu basit yollardan gitmelidir bizce. İlk iş bu topraktan çıkan her şeyin bizim olduğuna inanmak, inandırmaktır. Batı kültürünün temeli diye Avrupa'da, Amerika'da aradığımız değerlerin hepsi Anadolu'dan çıkmadır... Biz ilk çağ kültürlerinin doğrudan doğruya varisleriyiz. Ne yazık ki, Avrupa bu kültür mirasımızı elimizden almış, bizi bu mirasa yabancı kılmak için elinden geleni yapmış. Zamanla da yabancı olmuşuz gerçekten. Bu kültür mirasını Türkiyeli insanlara kısa yollardan benimsetmek her Türk aydının ilk ödevi olmalıdır (Erhat, 1956: 736).

Erhat'ın hümanizm düşüncesinde ağırlıklı olarak Balıkçı yer alırken Eyüboğlu'nun da Anadolu uygarlıklarını benimseme noktasında buluşurlar. Erhat, yukardaki yazısında Balıkçı'nın karşı çıktığı Yunan mucizesi fikrine katılır. Hümanizmin gerçekleşmesi için bu fikre bütün Türkiye'nin inanması gerektiğini savunur. Erhat'a göre hümanizm girişimleri "bir kültür işi"dir. Bunun ne derece başarılı olduğu tartışma konusudur. Çünkü bu zorlu yolda Türk unsurlarına rastlamak

imkânsız, Klasik kültür içinde Türk unsurları yoktur. Zamansal boşluktan dolayı bağlantı kurmanın zorluklarına değinen Erhat, Yunan-Latin dillerini öğrenmenin yeterli olmayacağını düşünür, bunun nedeni ise bu iki dilin ölü durumda olmasıdır. Ancak Batı kültürünün temelinde yer edinen bu diller kendilerini farklı bir biçimde yaşatmışlardır. Bu kültürü kavramak için yazılan klasiklerin okunması gerekir, MEB'in klasikler çevrisi bu amaca hizmet eder. Diğer taraftan Türk arkeolojisinin yaptığı kazılar da Anadolu uygarlıklarını Türkiye'ye mal etme çabasıdadır (1969: 11). Yazar, bu faaliyetlerin yeterince halka ulaşmadığı kanısındadır. Bu faaliyetler belli bir aydın kesime hitap ettiği için yeterince yerleşmeyen bir düşünce olarak kalır. Köy Enstitüleri ile bu düşünceleri halka benimsetme amacı güdülse de halkın bu kültürel arka planı anlama kapasitesi henüz oluşmamıştır. MAH ulus-devlet için yeniden bir uygarlığın temellerini atmaya girişir. Gelişen Avrupa'ya karşı ilkçağ kültüründen başlamak ciddi bir zaman kaybı olduğu gibi halk nezdinde yerleşmeyen bir kültürün yeniden yaratılması konusunda büyük engellerle karşılaşmıştır. Bu grubun yer edineme sebeplerinden biri de sıfırdan bir kültür yaratma düşüncesinden kaynaklıdır.

Erhat, Batılı aydınların Anadolu'nun antik kentleri Troya, Efes, Bergama'yı gezdiğinde çocukluk da dinlediklerini, müzede gördükleri sanat eserlerini hatırladıklarını, Türkiye'de ise müzeler ilkçağ sanat eserleriyle donatılmış olsa da halkın bu eserleri tanıyıp hatırlamadığını dile getirir. Erhat ve arkadaşları Fransız, İngiliz ve Alman edebiyatlarını inceleyerek bu edebiyatların temelinin Yunan-Latin İlkçağına dayandığını görür. Batı düşüncesini kavramak için bu temele inmek gerekir. Bu doğrultuda bu kültürü anlamak için yabancı dil öğrenimi, okullarda Yunan-Latin öğrenimi, hümanizm için ilk girişimdir. Yunan-Latin'in ilkçağına dönmek hümanizm için yeterli olmaz. Anadolu'da varlık gösteren bütün uygarlıklar benimsenmelidir. Erhat, bu konuda Atatürk'ün Anadolu'daki uygarlıkları kültür olarak benimsemede "çığır açtığını" dile getirir. Atatürk, ilkçağın aydınlanması için birçok faaliyet yürütür. İstanbul ve Ankara Üniversite'lerinde dil ve arkeoloji, TTK, çeviri çalışmalarını başlatır. (1969: 9-11). Erhat, hümanizm için Eyüboğlu'nun peşi sıra dil öğrenimi ve çeviri konularına eğilir. Bu konuların yanı sıra özellikle Balıkçı'nın Yunan mitolojisi kaynağından beslenir. Medeniyetin ilk kaynağı Yunan değil, Anadolu'dur fikrinde Erhat ve Balıkçı uzlaşır. Oktay'a göre de Erhat, ustası

Balıkçı'nın izinden giderek İonya'ya kıyasla Yunanistan'ın orta çağ karanlığını simgelediğini dile getirir. Balıkçı gibi Yunan'da olanın Anadolu'ya dayandığını savunur (1987: 100). Erhat, Balıkçı'nın Akdeniz ve Ege uygarlıkları temelli Anadolu'luk fikrini aşağıdaki düşünce yapısıyla benimser:

Çanakkale'den Antakya'ya, İstanbul'dan Hopa'ya, Akdeniz veya Karadeniz kıyılarınca gidelim, Anadolu topraklarını, düzlük, yayla, dağ, ırmak veya göl olsun, karış karış dolaşalım, binlerce yıllık bir tarihin izlerini taşımayan bir karış toprağa rastlamayız. Ne mutlu Anadolu'yum diyene (...) uygarlıkların dolup kaynaştığı bu toprak üstünde dünyaya gelmek... Bu geçmiş, göçmüş uygarlıklar ne diyor bugünkü Türk insanına? Troya'da, Bergama'da, Efes'te otlarla örtülmüş taşlar arasında yürürken, bu taşlar bize şair Homeros'tan kral Attalos'tan, filozof Herakleitos'tan ve buralarda yaşamış nice nice insanın maceralarından bir şeyler anlatıyor mu? Bu taşların, yüzyıllar boyunca üzerlerinde yaşayan Anadolu köylüsüne bir şeyler söylediklerine ben inanıyorum. İlkçağın bu topraklarıyla yoğrulmuş, üst üste tabakalaşmış uygarlıkları bugün orada yaşayan insanların geleneklerini, göreneklerini şüphesiz ki etkilemiştir. Ama izler silinmiş. Biz bu etkileri sezemez olmuşuz, çünkü biz şehir aydınları, onları akıl yoluyla incelemedikçe, göremez, anlayamayız (Erhat, 1969: 9).

Erhat, Balıkçı'nın Anadolu uygarlıklarını benimseme ve Yunan mitolojisi kaynaklarını bu uygarlıklara dayandırma düşüncesi ile Eyüboğlu'nun halkçılık düşüncesini sentezleyerek aydınların bu kaynakları Anadolu insanına anlatma düşüncesiyle aydın sorumluluğuna da değinir. Troya, Bergama, Efes'te gezinen yazar, Homeros'tan kral Attalos kadar burada yaşamış insanların Anadolu köylüsüne etki ettiğini düşünür. Biz şehir aydınları bu etkileri sezmemekten aciz diyerek aydınların akıl yoluyla bu kültürü incelemesi gerektiğini düşünür. Batı kültürüne yönelirken Fransız, İngiliz ve Alman felsefesi, edebiyatı ve sanatının Yunan-Latin kaynağına dayandığını görür. Türk aydınları bu kaynağı kavramadığı sürece Batı'yı anlamayacağını dile getirir (Erhat, 1956: 732-733). Aydınların ödevi, bir gerçeğe dayanmayan kuru ülkücülük Anadolu'da bir adım bile ileriye gitmemiştir. Aydın, Anadolu'ya gidip oradaki insanları yönlendirip yetişmesini sağlarsa, “buna gerçek ve faydalı ülkücülük” denir (Erhat, 1973: 54).

Erhat, gerçekleşmeyecek düşler adı altında anlattığı düşüncelerinde yazarların düşlerini eserler yoluyla aktarmasını gerekli bulur. On dört yıl boyunca Homeros'la

uğraşır. Ecce Homo çevirisi sırasında yakın bir dostu ona bunu bitirdikten sonra Anadolu için bir kitap yazmasını önerir. Başta bu fikre sıcak bakmayan yazar, Anadolu'nun bağımsızlık savaşlarını Birinci Troya savaşına benzetir. İkinci ise İstiklal Savaşı'nın Troya'ya benzemesidir. Aynı çağlarda ortaya çıkan bu iki savaşın özünde benzerlik bulur. Bu benzerlik Anadolu özüdür, Kant'ın kategorik emperatifi¹¹ ile bağdaştırır. Tarihsel bağlamda tekrar eden olaylar Anadolu özü üzerinedir. Anadolu çözümlenirse varlığın özü bulunacaktır. Bu özü Troya savaşında Homeros, Kurtuluş Savaşı'nda da Atatürk görmüştür. Atatürk yabancı kaynaklarda anlatıldığı gibi rastgele bir kahraman değildir. Anadolu'nun bin yıllardan beri özünden koparıp atılamayan bir niteliğin insanlaşmasıdır. Bundan dolayı Atatürk'e bağlı olduğunu dile getirir (Erhat, 1970: 5-10).

Erhat'ın MAH düşünce yapısıyla olan ortaklığını ve bu grubun bir üyesi olduğunu kanıtlayan diğer bir husus ise Mavi Yolculuk serüvenidir. Bu yolculuğun amacı, Anadolu uygarlıklarının kalıntılarını, tarihi ve kültürü ile anlamak ve incelemektir. Erhat, Behram Edremit Körfezinde Midilli adasına yakın köyüne yaptığı geziyi anlatır. Bu yolculuklarda Troya ve Hektor üzerine yazılan efsaneler okunur. Erhat'a göre, bu yolculuklar geçmiş zamanların insanlarını günümüze dek kalan eserlerinden tanıma merakıdır. Yunan ve Hititliler hakkında kitaplardan yazılanlardan daha canlı bilgiler edinilir. Arkeoloji bilimi ışığında bu topraklara konu olan uygarlıklardan kalma yazı anıtları hangi dilden olursa olsun bugünkü dile aktarmayı çabalarlar. Bu yolculukların asıl amacı uygarlıkları ve kültürleri benimsemektir. Erhat “geçmiş günümüze karıştırmayı beceremediğimiz için kültürsüz kalıyoruz...” der (1962: 18-22). Erhat, Mavi Yolculuk'un güzergâhı, Gökova körfezi ile Marmaris ile Antalya arasındaki kıyılardır. Biri eski Karya'yı diğeri ise Likya'yı kaplar. Halikarnas Balıkçısı Mavi Yolculuk'un kurucusu, Sabahattin Eyüboğlu'nun ise isim babasıdır. Mavi Yolculuk'larda mavi-beyaz renklerle üzerinde “merhaba” yazılan bir bayrak Eyüboğlu tarafından asılır. Mavi yolcular arkeologların keşfetmediği yerleri keşfeder, Kekova adası bunlardan biridir (1984: 18-35). Musa Baran, *Mavi Yolculuk* adlı eser üzerine yaptığı değerlendirmede hayali kahramanları olan klasik bir romandan çok bilimsel; tarih, mitoloji, arkeoloji,

¹¹ Emperatif: Kant'ın ahlâk anlayışında, dış etkiler ve koşullar tarafından belirlenmek yerine, kendi kendilerini belirleyen akıllı varlıkların nihaî ve son ahlâk yasası; tüm ahlâkî eylemlerin nihaî, rasyonel temeli, dayanağı olduğuna inanılan mutlak ve zorunlu yasa (Cevizci, 1999: 522).

felsefe, deniz bilgisi, dil bilgisi, turizm vb. birçok konuyu içeren bir roman, yazarın dili ise “atamın ve Anadolu’nun dili “(1936: 46-48) der.

Erhat, mavi yolculuklara çıkmanın heyecanını anlatırken beş kişilik bir grupla Gökova’ya gidişlerini anlatır. Bu grupta Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyüboğlu, Alev Ebüzziya, Mehmet Eyüboğlu ve Azra Erhat bulunur. Halikarnas Balıkçısı ayrıca bu bölgede gelen turistlere rehberlik eder. Erhat sık sık bu antik yerlerin turistik bölgeler olarak inşa edilmesi gerektiğini, Türkiye’de yer alan bu antik mirasın turistler aracılığıyla Avrupa’ya duyurulması gerektiğini vurgular: “Efes’i gezen binlerce turist bu Artemis’in fotoğrafını çekip, memleketlerinde gösterecekler, bu eşsiz heykelin Türkiye’de bulunduğu daha geniş çevrelerde duyulur ve Efes’e daha çok turist gelir.” (1969: 70-71). Bu yolculukları yapan aydınlar halkı teşvik etmek için Gökova kulübü kurarlar.

Mavi Yolculuk (1962) adlı eseri, Erhat’ın 1940’larda başlayıp 1962’ye kadar süren mavi yolculukların izlenimlerinden oluşur. Bu gezilerin öncüsü Halikarnas Balıkçısı’dır. Sabahattin Eyüboğlu, Balıkçı için “Bodrum’da yarattığı destanla, varlıkları kavrayıp kültüre açar” der. Erhat, “biz yirmi kişilik bir grup Kuşadası’ndan Gökova’ya açıldık, Balıkçı’nın çağrısına cevap verdik” der. Bu yolculuktaki “mavi yolcular” yazar, şair, akademisyen, arkeolog ve çeşitli aydınlardan oluşur. Geziler Balıkçı ve Eyüboğlu öncülüğünde gerçekleşir. Azra Erhat, Vedat Günyol, Melih Cevdet, Samim Kocagöz öne çıksa da daha birçok yazar ve şair bu gezilere katılır. Bu gezilerin amacı Balıkçı’nın çizdiği perspektifi destekler niteliktedir. Antik Anadolu’nun uygarlık kalıntıları keşfedilmeye çalışılır. *İlyada*’da geçen mekânlar Troya başta olmak üzere ziyaret edilir. Erhat, tekne yolculuğundan şöyle bir kesit sunar: “Troya’dan yana mısınız? Yunanlılardan yana mı? On beş kişi hep bir ağızdan: Troya’dan yanayız! Diye bağırıyorlar. Akhilleus’tan yana mı, Hektor’dan yana mı? Hektor, Hektor, Hektor... Diye parmaklar kalkıyor... Eski Assos şehrinin, bugün Sivrice adını taşıyan limanında demir atmıştık.”(Erhat, 1973: 117) diyen yazar Balıkçı’nın Yunan, Troya ve Hektor üzerine vardığı tezlerin mavi yolcularca benimsediği aktarır.

Bu yolculuklarda Gökova, Didyma, Bodrum, Cova Körfezi, Gereme, Şehiradası, Datça, Arşipel, Mersincik, Tekinburnu, Knidos, Söke, Priene, Çanakkale, İmroz, Bozcaada gibi Ege ve Akdeniz kıyıları gezilir. Bu gezilerdeki kıyıları

Balıkçı'nın tezine, kültürel miras kalıntısını kanıtlama amacı güder. Erhat, gezi izlenimlerinde sualtı arkeolojisinin gelişip bu kalıntıları müzelere açması gerektiğini savunur. Müzeler yoluyla bu kültürel miras Avrupa'ya tanıtılmalıdır, Anadolu'nun kültürel mirasının sahibi Türkiye vurgusu ile dış kamu oyununda yankı bulmalıdır. Bu yolculuklardaki amaç yeni bir tarih, kültür, köken bulma çabasıdır. Erhat'ın "bu kalıntıların bize seslenişi karşında tarih kitapları soyut kalır" demesi yeni bir tarih yaratma amacını belirtir. Erhat'ın mavi yolcuktaki gezi izlenimleri değerlendirildiğinde bazı antik kentlerin ziyareti dışında somut bir veriye ulaşılmaz. Bu izlenimlerde grubun teknedeki zorlu yaşamına, beslenme, ulaşım gibi engeller daha çok dile getirilir. Yazar, bu zorlu koşulları anlatarak bir MAH romantizmi hissettirir. Bunun yanı sıra *Mavi Yolculuk* adlı eserinde Erhat, dağınık bir metin aktarır. Yaşanılan yolculuğu aktaran yazar, metnin akışını kesip *İlyada* ve *Odyssa*'dan kesitler sunar. Orhan Duru, Sabahattin Eyüboğlu'nun başlattığı "Mavi Yolculuk"la Halikarnas Balıkçı ve Azra Erhat'ın yazılarıyla Ege ve Akdeniz'deki antik kentlerin gün yüzüne çıktığını dile getirir. Kendisi de bu yolculuklarda yer alarak eski uygarlıkların kalıntılarını deniz yoluyla araştırdıklarını, eski tarih ve kültüre dair izlere ulaştıklarını vurgulasa da (Duru, 1987: 7-8) Erhat'ın *Mavi Yolculuk* adlı eserinde bir iki şey dışında herhangi bir keşif görülmez. Balıkçı'nın denemelerinde ise bu türden bir keşif söz konusudur. Balıkçı birçok antik kent üzerine Yunan mitolojisi ve efsanelerden yola çıkarak bu kentlerin tarihini Anadolu'ya dayandırır.

1979'da Erhat, *Mavi Yolculuk* ve *Mavi Anadolu* adlı eserlerinde önerdiği birçok şeyin yirmi yıl sonra gerçekleştiğini, ancak olumsuz etkilerinin de olduğunu dile getirir. Daha önce eserlerinde turizm ve antik kentlerin önemi vurgu yapan Erhat, yirmi yıl sonra gerçekleşen turizmin yozlaşmasıyla kıyı yağmacılığı, tarihi eser kaçakçılığı gibi olumsuz etkiler ortaya çıktığına değinir. Eyüboğlu ve Balıkçı'nın mavi gezilerdeki çabasına üzülür. Erhat'ın bu türden itirafları MAH'ın 1960'larda sonra rağbet görmediğini kanıtlar. TRT'de yapılan Anadolu belgeselleri, Atatürk'ün çığır açtığı arkeolojinin gelişmesi ve yeni antik kentlerin keşfedilmesi, sualtı arkeolojisi ve Avrupalı Anadolu kitapları çeviri faaliyetleri Erhat tarafından dile getirilse de mavi yolcuların düşlediği hayaller gerçekleşmemiştir. Bununla beraber MAH 1980'lerde itibar görmez (1984: 1-16).

1970’lerde *Forum*, *Güney*, *Yeni Ufuklar*, *Türk Dili*, *Sanat* gibi dergilerde yazılar yazan Erhat, MAH’ın kısık sesinin yansımasıdır. Çoğu yazısında verdikleri hizmet karşısında vefa görmediklerine değinir. Erhat, “yıllardır hümanizma, insan ve insancılık sorunları üzerine kafa yorırım” diyerek bu çabanın değer görmediğine değinir. Ona göre, Türkiye’de insan sıcaklığı hiçbir uygarlığa benzemez, ancak ilişkilerde insan tutarsızdır, kararlı bir fikri yoktur. 1970’lerde yaptığı bir çevirisinde Tanrı kelimesi çok geçtiği için dergi tarafından yayınlanmaz. Bu dönemde gençler tarafından “mitolojik sosyalist” olarak anıldıklarını, Eyüboğlu ve Günyol içinde “Zeus’un bacanakları” denildiğini aktarır. Erhat, çabalarını romantik görenleri hoşgörü ile karşılayıp kötü sıfatlar olmadığını belirtir, ancak birçoğu gibi rahatı seçmediklerini demokrasiden yana olduklarını dile getirir (1978: 39-59). 1970’lerdeki sağ-sol kavgalarında, iktidar değişiminden dolayı bu grubun gücünü yitirdiği gözlemlenir.

1969’da Erhat ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun mektuplaşmalarında Yakup Kadri, Yahya Kemal ile Akdeniz temelli bir hümanizm gerçekleştirmeye çalıştıklarını dile getirir. Mektubunda “Erenleri Bağından” başlığı altında paylaştığı yazılarından “Yahya Kemal’le kurduğumuz hümanizma hayalinin ilk tohumlarını bulacaksınız” der. Erhat ise verdiği cevapta “hümanizm konusunda, sizden bana giden bir yol vardır” der. Mektuplarda Karaosmanoğlu, Erhat’ın eserlerinin takdir etmekle sınırlı kalır. Ancak Erhat, mektuplarında sürekli Karaosmanoğlu’nun ona cevap vermesini büyük bir şaşkınlıkla ve sevinçle karşılar. Erhat, Sabahattin Eyüboğlu çevresindeki hümanizmden etkilendiğini belirtir. Yahya Kemal’in Akdenizlilik söylemini, Yunan mucizesi yerine Akdeniz mucizesi olarak niteler. Bu anlamda Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin Akdenizlilik kavramını MAH’ın dayanaklarından biri sayar (Bektaş, 2015: 168-188). Erhat 1970’lerde değişen iktidara rağmen hümanizm düşüncesini sürdürmeye çalışır.

1977’de yapılan Klasik Çağ Araştırmaları kurumununun düzenlediği, “Klasik Düşünce ve Türkiye” konulu II. sempozyumdaki sevincini aktarır. Suat Sinanoğlu’nun seçimlere iki hafta kala düzenlediği bu toplantı Atatürk devrimlerinin savunucularını bir araya getirir. Sinanoğlu, Cumhuriyet, Atatürkçülük, devrim ve eğitimin karanlığa gömülmesine seyirci kalmaması gerektiğini savunur. Erhat, Konur Ertop’la yaptığı röportajdaki kaygılarını aktarır. “Hümanist misiniz” sorusuna

karşılık evet diyemediğini aktarır. Nitekim Erhat'a göre kurdukları grup örgüt sayılarak 12 Mart hükümetince mahkûm edilmiştir. Erhat "Bu üçleşmenin yalnız kültüre hizmet amacı güttüğünü anlatana dek anamız ağlamıştı..." der. Ona göre Eyüboğlu'nun 1976 yıllarını da "görüyorum ki biz aydınlar, yazarlar bir düşünce, bir görüş çevresinde bir araya gelmek şöyle dursun, incir çekirdeği doldurmaz çekişmelerle yıpratıyoruz..." (1978: 144; 123-126) demesini yerinde bulur. Erhat, 1940- 1982'ye yani ölümüne kadar MAH düşüncesini savunur, son yıllarda hem iktidar hem de aydın çevresinde rağbet görmeyen bu grup günümüze geldikçe önemini yitirse de Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir seviyeye gelmesinde büyük çaba harcamıştır. Erhat MAH'ın bir üyesi olarak Balıkcı'nın Yunan mitoloji kaynağını ve Eyüboğlu'nun halkçılık kavramlarını sentezleyerek deneme yazılarında dile getirmiştir, fakat Erhat'ın bu gruptaki asıl yetkiliği çeviri faaliyetleridir. Bu anlamda Vedat Günyol ile MAH'ın çeviri etkinliğini üstlenirler.

2.2.4. Vedat Günyol

Anne tarafından Cemil Paşa'nın torunu olan Vedat Günyol, 1911'de Fatih'te doğar, 1900 yıllarında babası Ali Fikri Jön Türklere katılmak için Paris'e kaçar. Bir yıl sonra yurda dönen Ali Fikri Bey Diyarbakır'a sürgün edilip kaymakamlık yapar. Günyol, ilkokul eğitimini Diyarbakır'da görür. Daha sonra ailesinin İstanbul'a yerleşmesiyle eğitimine burada devam eder. Fransız 1934'te Saint- Benoit okulundan mezun olduktan sonra 1937'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde bitirir. 1936'da arkadaşı vasıtasıyla Paris'te doktora yapmak için iletişim sağlar, 1937'da Paris'te hukuk doktorasına başlar, 1939'da yurda geri döner. Fransızca öğretmenliğinin yanında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde asistan olarak atanır. Ankara'ya çağrılarak MEB tarafından Tercüme Bürosu üyeliğine atanır. Hakkı Tonguç'un önerisiyle Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde Fransızca öğretmenliği yapar. 1946'dan sonra yaptığı çevirilerden dolayı sağ çevrelerce dışlanır. Sabahattin Eyüboğlu ile Paris'e gider, yurda dönüşünde Adnan Adıvar'ın yönettiği *İslam Ansiklopedisi*'nde 13 yıl çalışır. 1959-1962 yılları arasında Yabancı Diller Okulu'nda Fransızca okutmanlığı yapar. 1972'de İstanbul Erkek Lisesi'nden emekli olur.

Yıllarca *Yeni Ufuklar* ve Çan Yayınevini yönetir. Günyol, dünyanın önde gelen birçok yazarından çeviriler yapar. 1938’de Fransız romanlarını tanıtan yazıları *Yücel*’de yayınlanır. Daha sonra deneme ve eleştirileriyle dikkat çeker. İlk ciddi eleştirisi 1940’ta *Yücel* dergisinde “Dile Gelseler” başlığıyla yer alır. 1941’de Cemal Nadir’le *Arkadaş* adlı bir çocuk dergisi, 1949’da ise Muhtar Enata ile *Bizim Dünya* adlı bir dergi çıkarır. Bu anlamda Günyol’un dergicilik yönü de dönemin edebiyatında etkilidir. Yaşamını, öğretmenlik, dergicilik, yayımcılık, ansiklopedi yazı kurulları kadar, dostluk, sanat ve edebiyat çevreleri belirler. Edebi çevresinde hem edebiyatı hem sevgi ve dostluğu geliştirmiştir (Oktay, 1993: 739-740; Seyda, 1970: 205; Günyol, 1999: 104; Necatigil, 1999: 178; Kurdakul, 1973: 185; Günyol, 1995: 213).

Vedat Günyol, İlkokul çağında eğitiminde ahlak anlayışını babası Ali Fikri Bey’e borçlu olduğunu belirtir. Fransız kültürüne, tarihine ve Fransız Devrimi’ne meraklı olan Ali Bey, Paris dönüşünde Fransız yazarların eserlerini yanında getirerek Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa ve dönemin yazarlarının bulunduğu kitaplığını zenginleştirir. Bu kitaptan yararlanan Günyol, babası sayesinde birçok yazar tanır. O dönemlerde Kartal kaymakamlığı yapan babasını, Atatürk arar. Ona Kuva-yi Milliye’ye katılmasını söyler; ancak hükümet tarafından duyulan bu bilgi neticesinde babası işinden atılıp bir süre bocalar. Saint –Benoit Lisesi’nde okuyan Günyol, yedi yıllık bu öğrenimin onun için okuma-yazma açılan bir kapı olarak görür. Lazarist papaz hocalar, Ermeni, Rum kökenli hocaların yanında birde atanmış düzeysiz hocalar olduğunu söyler. Hocası Dr. Adnan Adıvar’dan sonra Jules Leveque’nin onu felsefe ve ahlak derslerinde etkilediğini, dünyaya açılmasına neden olduğunu söyler (1987: 39-42).

Günyol, çocukluğundan itibaren babasının çevresinden dolayı Atatürk’ü tanıyıp benimser, edebi faaliyetleri Atatürk ilkelerini benimsediğini gösterir. Ona göre, yurtseverlik, vatani sevmekle değil, vatan için çalışıp ülke düzenini iyi olmasını istemektir (1957: 166-167). Günyol’a göre tarihte ilk defa halka yönelip köylüsüyle el ele vererek kurtuluşu uman bir devlet adamı olan Atatürk, halkın mutluluğu ve refahı için çalışıp halka dayanan bir “halk çocuğu”dur. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra halkı için Batı uygarlığına yönelir. Türkiye’nin dramı Batı’nın gerisinde kalan uygarlıklardan olmasıdır. Atatürk sürekli yaptığı devrimlerle Batı uygarlık seviyesine

gelmeyi amaçlar. Bu devrimleri beslemek ise Türk aydına düşen büyük bir görevdir (1966: 52-54). Doğan Hızlan'a göre "Vedat Günyol, üstten bakan, fetva veren bir aydın değildir. Halkın, köy çocuklarının eğitilmesinden yana, Cumhuriyet kuşağının inançlı bir aydınıdır. Halkı eğitmekle birçok ileriliğin sağlanacağı inancındadır. Seçkinler Cumhuriyeti yerine, eğitilmiş bir halkın cumhuriyetini yeğler... Aydınlatılmayan bir aydının işlevi yoktur..." (Hızlan, 1995: 112-113).

Mehmet Başaran, Oya Ayman, Ahmet Uzun, Mithat Yaban, Erkan Dünder, İlhan Selçuk, Doğan Hızlan, Ahmet Cemal, Celal Ülgen, Feridun Andaç, Zeynep Aliye, Arife Kalender Önel'in yazıları, Tüyap Kitap Fuarı'nın 16. "onur yazarı" ve Maltepe Üniversitesi'nin Vedat Günyol Kitaplığı adına açtığı kitaplık üzerine kaleme alınır. Yazarların ortak görüşü, Türk edebiyatına deneme ve çevirileriyle hümanizm adına büyük katkılar sunan bu yazarın bir kültür insanı olduğu kanısıdır. Günyol, bütün yaşamında Atatürk devrimlerini benimseyerek Türk Hümanizm'i için çabalamıştır. Bu yolculuktaki yakın dostlarıysa Burian, Eyüboğlu ve Erhat'tır. Daha sonra Balıkçı'nın da bulunduğu bu birliktelik 1950'lere kadar aktif olmakla beraber 1960'lara kadar sürer (Günyol, 1999: 191-259). Muzaffer Buyrukçu, Türkiye'yi çağdaş bir seviyeye getirmek için hümanizm ruhunu benimseyip Yunan kaynaklarının Anadolu çıkışlı olduğunu savunan bir "topluluk" olarak Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat, Vedat Günyol ve İsmet Zeki Eyüboğlu'nun en belirgin kişiler olarak saptar. Ona göre bu aydınlar Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'e ilerici ilkelerle bağdaştırırlar. Anadolu'ya hümanist bir bakışla bakmışlardır (Buyrukçu, 1995: 133).

Atatürk devrimleri ışığında Türkiye'de gündeme gelen hümanizm kavramı ve Günyol serüvenine bakıldığında anılacak ilk isimlerden biri Orhan Bruian'dır. Günyol'un hümanizm konusunda etkilendiği ilk kişilerden biri Bruian'dır. 1980'lerde *Gösteri Sanat* dergisinin isteği üzerine Günyol, Orhan Bruian'ın 30. yıldönümü için onu anlatır. Günyol bu isteğe karşı "kimden isteyebilirdi ki benden, Mehmet Başaran'dan... dostundan öğrencisinden, ablalarından ve de yeğenlerinden başka" bu sözleriyle Bruian'ın gereğince değer görmemesine içerlenir. Bruian, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde İngiliz edebiyatı profesörlüğü, diğer yandan Batı Edebiyatı ve Tiyatro Tarihi hocalığı yapar. 15 yıl *Yücel* dergisinde yazıları yayımlanır, 1952'de *Ufuklar* dergisini kurar. 1953'te Ankara'da vefat eder.

Günyol'a göre, Bruian Türkiye'de hümanizm akımının en bilinçli kişisi ve "Atatürk'ü Asya'nın Rönesans'ı olarak selamlayanların öncüsüdür". Deneme ve yazılarında objektif, bir kültür adamıdır. Günyol onun için "batı kafalı adam" derken onun kültürel birikimine vurgu yapar. MEB'in klasikleri ortaya çıkmadan önce Bruian, *Yücel* dergisinin ek yayınında Özokur adı altında bir seride çeviriler yayımlar. Günyol, Bruian ile Halil İnalçık Türk tarihini incelediğini, Bruian'ın hümanizm yoluyla "kendimizi bulmak" için geçmişin incelenmesi gerektiğini düşündüğünü dile getirir (Günyol, 1988: 133-138). Günyol, Bruian'ı bir idol veya hoca olarak benimser. İlk hümanizm düşünceleri *Ufuklar* dersindeki beraberlikleri sırasında gelişir. Bruian için "tüm yaşamımda duyup duyabildiğim uygar insan sesini Orhan Bruian'da buldum" diyerek onun uygarlık ve hümanizm anlayışından etkilendiğini belirtir. Bruian da Muhtar Enata'ya yazdığı mektupta Günyol'u "içimizdeki en kabiliyetli kişi" olarak niteler. Enata'ya şaka yoluyla da olsa Günyol'a Komünist dememesini önerir (1999: 124-125).

Yücel dergisi kurucusu Muhtar Enata, Orhan Bruian ile Vedat Günyol'un yakın arkadaşıdır. Atatürk'ün devrimlerini savunan ve 1940'larda hümanizmi savunan bu dergide iki yazarda büyük çaba gösterir. Mehmet Seyda'ya göre, Günyol *Yücel* dergisinin başlangıcında ikinci plandadır. 1941'den sonra Orhan Bruian ile birlikte ön plana geçer (Günyol, 1997: 115-116). 1952'de Enata DP'nin iktidara gelmesiyle *Yücel* dergisindeki atmosferin değiştiğini, Atatürk inkılaplarından uzaklaştığı için dergiyi kapatır. Bir süre *Yücel*'in yönetimini sürdüren Günyol ve Bruian bu derginin kapatılmasından sonra 1952 yılında *Ufuklar* dergisini hümanizm şiarıyla yayımlar. 1953'te Bruian'ın erken ölümünden dolayı Günyol, Bruian'ın vasiyeti üzerine *Yeni Ufuklar* dergisini yayımlar. Daha sonra Orhan Duru, Oğuz Arıkan ve Sabahattin Eyüboğlu tarafından desteklenir. Derginin ikinci sayısında hümanizmi destekleyen birçok yazar yazılarıyla destek olurlar. Asıl uzun süreli destekçi Sabahattin Eyüboğlu olur. 1953-1971 yılları arasında ise Çan Yayınları için çeviri yapılır. Günyol, sol çevrelerde beğenilmeyen *Yeni Ufuklar*'ın 1960-1970'li yıllarda Marksçı olarak nitelendirildiğini dile getirir. Ona göre bu dergi sol ve hümanizm savunmuştur. DP'nin bütün baskılarına rağmen kendi dünya görüşünden ödün vermemiştir (1999: 171-180). Günyol'a göre,

Yeni Ufuklar, bir iki duraklama, bir iki kapatılma aralığı bir yana bırakılırsa, yirmi yılı aşkın bir süre yayınlanmış olan *Yücel* dergisinin bir

çeşit uzantısı olarak çıkmaya başladı 1952'lerde. Yücel dergisi, tümü de Robert College çıkışlı, Amerika'ya batı, batıya Amerika gözüyle bakan, bir yabancı kültür süzgecinden geçmekle birlikte, öz ve ulusal varlığın bilincine varmış, Atatürk devrimine inanmış birkaç gencin, baba parasından, kardeş dost yardımından, ana bacı kesesinden gördükleri destekle çıkardığı bir dergiydi... (Günyol, 1977: 336).

Yeni Ufuklar'ı yayımlayan Vedat Günyol, Selim İleri'nin o dönemde Fransızca Öğretmenidir. İleri'ye göre, dergi önceleri *Ufuklar* adıyla Vedat Günyol ve Orhan Bruian yöneticiliğinde kurulur. Çeviri de Günyol, Erhat ve Eyüboğlu sacayaklarını oluşturur. *Yeni Ufuklar*'da çıkan yazılar; halk, kitap, hümanizm, demokrasi, devlet yönetimi konuları çevresi de şekillenir. Köy Enstitüleri, Tonguç Baba ve halkın kültür düzeyini yükseltmek gibi konulara değinilir. Hümanizmin acı ve mutsuzluğu gidereceğine değinilir (1987: 93).

Yeni Ufuklar dergisi yöneticiliğini yapan Günyol'un Sabahattin Eyüboğlu ve çevresiyle tanışması hümanizm düşüncesine dayanır. Ergül'e göre, Günyol'un edebi yaşamı *Yücel* dergisinde yaptığı çevirilerle başlar. Günyol, eleştiri yazılarında hümanizm kaynağından beslenir. Hümanistlerin edebiyattan beklediklerini büyük ölçüde yerine getirdiği için hümanist kanuna dâhil edilir (2014: 13). 1943'te Günyol Tercüme Bürosu'nda Sabahattin Eyüboğlu ile tanışır, 26 yıllık bir dostluk ve iş arkadaşlıkları olur. Günyol, "dostum Bruian'ın ölümünden sonra bağlandım tek insan Sabahattin Eyüboğlu" der. Bu dostluktan sonra Eyüboğlu da *Yeni Ufuklar* dışında hiçbir yerde yazı yazmaz. 1944'te Eyüboğlu onu İsmail Hakkı Tonguç'la tanıştırır. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde Fransızca öğretmenlik yapmasını önerirler. Günyol bu önerinin nedenini bir yıl önce Orhan Bruian'la yaptıkları Köy Enstitüleri'ne bağlar. Eğitim gönüllüsü olarak enstitüde bir hafta kaldıklarını ve hayran bir şekilde buradan ayrıldıklarını aktarır. Bundan dolayı bu teklifi kabul ederek Sabahattin Eyüboğlu, Saffet Korkut ve birçok aydınla beraber yola koyulurlar. Bu süre zarfında Eyüboğlu ile dostluklarının pekiştiğini ve aynı düşünce de oldukları şu şekilde aktarır: "Sabahattin Eyüboğlu ile enstitü arkadaşlığı başlamış oluyor, aynı noktaya bakan iki insan olarak..." (Günyol, 1992: 72-75; 1990: 64).

Günyol, Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat "kültür insanı" olarak niteler, Eyüboğlu, Atatürk'ün halkçılık ilkesiyle hümanizm anlayışını sentezler, hümanizm için büyük çabalar gösterir. Ankara'daki evinin kapısı bütün aydınlara açık, Çan

Yayınları için çeviri faaliyetlerinin bu evde gerçekleşir. Günyol, Eyüboğlu'nun Anadolu uygarlıklarının potası olarak benimsemesini destekler. Bu yurt anlayışını Atatürk'ün anlayışına denk bulur. Erhat için “kültür düzeyine ulaşmış bir Türk aydını” olarak bir tanımlama yapar. Yunan edebiyatına hâkim biri, Eyüboğlu'nun öğrencisi olduktan sonra Anadolu'nun uygarlıklar potası olmasına dair incelemeler yapar. Balıkçı'nın önerisi ve öncülüğünde Anadolu'nun İyonya'sını inceleme başlayan (1988: 139-147) bir aydın, der. Günyol, 1974'te “Halikarnas Balıkçısı'na Merhaba” adlı yazısında Balıkçı'nın yıllar içindeki dönüşümünü ve Batı kültürüyle kendisini yetiştirdiğine değinir. Balıkçı, Bodrum'daki hayatından sonra edebi yönüne farklı bir açı getirir. Deniz insanları ve Akdeniz uygarlıklarının kalıntılarını inceler. Batı kültürünü Yunan'a mal eden klasik görüşe karşı çıkan bir kültür insanı (1966: 157-161) olarak niteler. Günyol'un bu grupta tanışması 1940'larda Eyüboğlu ile gerçekleşirken düşünce olarak da bu grubun hümanizm kısmına kendisini eklediği saptanır. Nitekim Günyol, Balıkçı ve onun takipçisi olan Erhat'ın Yunan mitolojisini destekler; fakat hiçbir yazısında bu düşüncüyü savunmaz. Onun ilgilendiği kısım Türkiye'de hümanizmi gerçekleştirmektir, MAH bu anlamda eklenilen Günyol kısmen de olsa Eyüboğlu'nun halkçılık düşüncesini de savunur. Oktay'a göre imece usulü çalışmaya ve kültür çevresi Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat ile oluşur. Erhat'ın da dediği gibi onlar “bir trio” üçlüdürler. Halikarnas Balıkçısı, İyonya uygarlığına ilgisi ve Anadolu'da yeşeren ilk kültürün Yunan'dan daha eski olduğunu düşündüğü teziyle bu üçlüyü etikler (1993: 746). Bu etki özellikle Erhat ve Eyüboğlu'nu görülse de Günyol'u etkisi altına almaz, sadece birkaç yazısında bu grubun üyesi olarak bu düşünce biçimini kabul eder. Öner Yağcı, Günyol ve Mehmet Başaran'ın *Mavi ve Kara*'nın önsözündeki Anadolu'nun uygarlıklar potası olması üzerine yaptığı konuşmayı aktarırken Günyol'un MAH'ın düşünce birliğini savunduğuna işaret eder. Günyol konuşmada düşüncesini şu şekilde aktarır:

Bir pota içindeki kültür bileşimidir Anadolu. Gelmiş geçmiş izleriyle kalıntılarıyla duruyor. Anadolu kültürü, gerçektir, toprağa basmaktır. Avrupa kültürüne kaynaklık ettiğini de söyleyebilirim. Yunan felsefesi Anadolu kaynaklıdır. Roma, Hitit, Sümer, Fars, Arap, Selçuklu, Osmanlı kültürleri Anadolu'dur. Üç güzeller efsanesini bilirsin. Hani, Hera, Athena, Afrodite derler ki, Paris'e, en güzelimiz kim? Üç güzel heykeli

oradan kaynaklanır... Bu topraklarda nice bin yılların, kültür varlıkları, kültür ürünleri kaynaşmış, Anadolu kültürünü oluşturmuş. Bu kültürü açığa çıkarma, yaygınlaştırma çabasıydı bizim işte...(Yağcı, 1995: 143-145).

Günyol, 1989'daki "Mavi Yolculuk" yazısında Anadolu'nun Ege ve Akdeniz bölgelerindeki ilkçağ kültürünün mirasçılığında doğan "bir avuç ileri aydın" başlattığı bu gezinin Atatürk'ün Anadolu uygarlıklarının benimseme düşüncesinden doğduğunu dile getirir. Bu gezinin 1945'ta Halikarnas Balıkcısı öncülüğünde Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabahattin Ali; ikinci gezi 1956'da Balıkcı, Erhat ve Eyüboğlu ile gerçekleşir. 1961-1962 arasında Eyüboğlu öncülüğünde gerçekleşir. Bu yolculuk Gökova Körfezi ve Marmaris ile Antalya arasındaki kıyı bölgelerinde yapılır. Bu gezinin felsefesi, doğadan uzaklaşmış insanı doğayla buluşturup coğrafya, tarih ve kültürle özümsetmektir (Günyol, 1994: 117-119). Günyol'un MAH grubunda yer almasının temel nedeni Atatürk ilkeleriyle Anadolu'da bir hümanizm gerçekleştirme gayesini barındırır. Nitekim sözü geçen "Mavi Yolculuk" a Günyol iki defa katılmış grup üyelerine olan sadakatini göstermiştir. Mehmet Başaran, Günyol, Bruian ve Eyüboğlu'nun "aynı hamurdan" olduğunu niteler. Bilgi ve insan sevgileriyle bu üç öğretmen insanlar için yaşam toprağını işler. Günyol ve Eyüboğlu insanca bir yaşam için "coşkulu bir imeceye ve enstitüye çevirmişlerdi yaşamlarını" bütün çabaları insanca bir yaşamı yerleştirmektir (1995: 100-101). Bu doğrultuda hümanizm anlamında önemsedikleri ilk iş çeviri etkinliğidir. Günyol'un Bruian'dan sonra MaH'daki temel faaliyeti ve başarılı olduğu alan Erhat gibi çeviri etkinliğidir.

Günyol, "Çeviri Serüvenim" adlı yazısında çeviriye bir rastlantıyla başlar ve daha sonra bilinçli bir şekilde ciddiye alır. 1935'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ikinci sınıf öğrencisiyken Muhtar Enata ile tanışır. Enata ve Yusuf Mardin *Yücel* dergisini çıkarır. O dönemde Pendik'teki askeri kampında öğrencilere eğitim verilir. Günyol ile Enata bu kampta arkadaş olurlar. Enata, Günyol'un Fransızca geçmişini bildiği için ondan dergi için çeviri yapmasını ister. Günyol'un deyimiyle *Yücel* dergisi o dönemlerde "yamalı bohça" gibi her düşünceden yazarı barındırır. Günyol, çeviriye ilk Maupassant'ın *Vendetta* adlı öyküsüyle başlar. Günyol, *Yücel* dergisine Orhan Bruian'ın katılmasıyla "yamalı bohçadan" çıktığını kendisinin çevirilerinde özenli ve edebiyat eleştirileri yapmaya başladığını dile

getirir. Çeviri ile anadiline daha çok yakınlaşır, Türkçe'yi daha iyi kullanır. Giderek çeviri Günyol da bir "saplantıya" dönüşür. Çeviri konusunda Tercüme Bürosu ona büyük katkılar sağlar. Büroya üye olur, Nurullah Ataç bürosunun yasal başkanlığından Sabahattin Eyüboğlu ile anlaşamadığı için istifa eder. Günyol ile Eyüboğlu büroda çeviri faaliyetlerine son hızla devam eder. Tercüme Bürosu'ndan sonra *İslam Ansiklopedisi*'nde on üç yıl çeviri yapar. Çevirinin tadına vardığı dönem ise "Sabahattin Eyüboğlu ile Çan Yayınları için" yaptığı çalışmalarıdır. Günyol, Eyüboğlu ve Bruian'dan çeviri konusunda çok yararlandığını dile getirir (1988: 94-96).

1964'te Babeuf'un *Devrim Yazıları* adlı eserinin çevirisi yapılır, hükümetçe toplatılan bu yazılar Melih Cevdet Anday öncülüğünde bir metinle kınanır. Bu olaydan sonra Eyüboğlu Mavi Gezi'deyken Günyol, Melih Cevdet, Yaşar Kemal, Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Orhan Arsal, Edip Cansever, Arif Damar, Memet Fuat tutuklanır. Eyüboğlu ve Günyol Komünizmden yargılanır (Günyol, 1984: 112-117). Günyol, 12 Mart Muhtırası'nda Eyüboğlu ile tutuklandığını dile getirirken kendisinin gözaltına alışkın olduğunu, ancak Eyüboğlu gibi bir bilim adamının Komünizmle suçlanmasını doğru bulmaz. Bu gözaltında Eyüboğlu'nun eşi Magdi, Azra Erhat Yaşar Kemal'in eşi Tilda da yer alır. Günyol 1975'te "Sabahattin Eyüboğlu ve Bir Gözyaşı" adlı yazısında Eyüboğlu gibi bir kültür adamının "Komünist olarak yargılanmasını bir utanç olarak" görür (1990: 63-67; 1985: 68-69). 27 Mayıs'ın getirdiği sosyalist ortamı yıkmak için Demirel hükümeti ve ordu birçok ideolojik grubu tutuklar, bunlar arasında en çok bastırılan sol eğiliminde olan kişilerdir. Günyol'a göre sağ ve sol kavramı Atatürk ile beraber doğar. Günyol, her şeye sağdan başlayan muhafazakâr kesime karşı alfabeyi soldan başlatan Atatürk ile bu iki kavramın doğduğuna inanır. Sol sözcüğü politikaya Fransız Devrimi ile girer. "DP döneminde solculara büyük zulümler yapılır. 27 Mayıs Devrimi'ne kadar solcular Türkiye'de ürkünç karşılanır". 1961 Anayasasıyla sol tekrar politikaya girer. Sosyalist partiler kurularak sömürülüne halk ve işçilerin hakkı savunulur. Bu dönemde Demirel yönetimiyle kısa sürer, solcular birçok baskıya maruz kalır. Yazara göre milliyetçi, Nurcu, Turancı, dincisi hepsi sola karşı sağda durur. 12 Mart Muhtırasıyla ortaya çıkardığı en iyi nokta solun bir ülkü ve gönül işi olduğunu, sağın ise çıkar sorunu üzerine odaklandığı kesinleştiği aktarır (1985: 29-33).

Fakir Baykurt'a göre, Günyol ve arkadaşları kökü Anadolu topraklarında olan hümanizmi incelemiş ve bunun için hizmet vermiştir. Konur Ertop, bu grubun çevirileriyle insanlığın ortak kültürünü tanıdıklarını dile getirir. Muzaffer Buyrukçu, bu ülkede insanları çağdaş bir seviyeye getirmek isteyen “bir topluluk, Hümanistler” olarak adlandırdığı kişiler, Eyüboğlu, Erhat, Balıkçı, Günyol, İsmet Zeki ve Bedri Rahmi'dir. Ona göre Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in yapısındaki ilerici aydınlardır (Günyol, 1995: 126-135). Atatürk devrimlerine bağlı bu aydınlık iktidarın değişimiyle birçok baskıya maruz kalır. Günyol, 1973'te Mina Urgan ile “pis komünistler” olarak nitelendiklerini, bu dönemde kendilerini savunamayacak halde olduklarını dile getirir (1985: 5-9).

MAH'ın asıl temsilcilerinden olan Günyol'un bu grup içerisinde baskın bir şekilde savunduğu felsefe, aydınlanma hümanizmdir. Her ne kadar grubun asıl üyelerinden olsa da Orhan Bruian ile benimsediği insan temelli hümanizmden ayrılmaz. Balıkçı ve Erhat'ın Yunan mitolojisine temkinli olmakla beraber Eyüboğlu'nun “halkçı” söyleminden de etkilenir, fakat Günyol'un asıl benimsediği çizgi hümanizmdir. Bu anlamda yaptığı çevrilerdeki hümanist çoğu yazarın perspektifinden etkilenir. Enis Batur, 1988'deki “Dil Kaygısı, Düşünce Kaygısı” adlı yazısı 1940'lardan beri Günyol üzerine yeterince bir değerlendirme yapılmadığını, “hümanist” olarak adlandırılan bu bakışta Günyol'un yerinin Balıkçı'dan farklı olduğunu dile getirir. Günyol'da da “eski Yunan serüveni ve kültür ortamı kalıcı izler” bırakır, fakat Günyol kendini belli bir düşünceyle sınırlandırmaz. Yeni doğuş öncesi ve sonrası ortaya çıkan hümanist düşünceyle (Erasmus ve Campanella) ile ilgili olduğu kadar merkezine Fransız devrimini alan Yakın-Çağ düşüncesiyle de (Rousseau, Diderot, Saint-Just) ilgilidir. Günyol birçok düşünceden beslenir, 20. yüzyılın ikinci yarısına kayıtsız kalmaz. Kafka, Camus, Valery, Sartre'a kadar uzanan bir perspektifle Marksizim ile hümanist çizgiyi birleştirir. İleri de Günyol'un hümanist çizgiye çok şey kattığını, önerdiği hümanizmin ise “çıkış yolunu sosyalizmde” bulduğu, bu düşüncenin Batı hümanizmini “kan içiciliğinden” uzak olduğunu dile getirir (İleri, 1995: 148-149; Batur, 1995: 160-161).

Günyol, Bruian'dan etkilenerek Batı hümanizmi perspektifini oluşturur, odağına “insan” kavramını yerleştirir. MAH'i temel dayanağı olan Anadolu uygarlıklarının kültür birikimini, Latin, Yunan, Hitit, Selçuklu, Osmanlı, Arap ve

Acem'i kapsayarak Cumhuriyet öncesi ve sonrasını benimseyip özümser. Çağdaş bir hümanizmi benimseyerek insan ve insana ait olan bütün değerleri önemser, Türkiye'de öncelikle insanın odağa alınması gerektiğini savunur (Günyol, 2000: 33). Cemal Süreya'ya göre, yedi yıl "papaz okulunda" okuması onu dogmalardan uzaklaştırıp felsefi bir düşünceye iter. Günyol'un yetişmesinde Adnan Adıvar, Orhan Bruian ve Sabahattin Eyüboğlu'nun büyük etkisi vardır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türk entelijansiyasının gerçek temsilciler öğretmenlerdir. Bu bilinçlenmenin kurucu özneleri Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol insan üzerine eğilirler. Günyol, 1940'larda hümanizmi "bağnazlığın tersi" olarak düşünür. Hümanizme yeni bir sosyal içerik getirir (1995: 117-120). Afşar Timuçin "Türk Filozofu Vedat Günyol" adlı yazısında, Günyol'u Türk felsefesinin tarihçisi olarak adlandırır. Batı felsefesinin kaynaklarından yararlanıp Türkiye'de bir felsefe kurma çabası içine girer. Rönesans hümanistleri ve 18. yüzyıl aydınlanmacılarından yararlanır. Onun düşünce zenginliği, Montaigne, Rabelais, Rousseau ve Diderot'an gelir. Yazılarında insanı tüm yaşamsal sorunlarıyla ele alır. Kökü Eski çağa dayanan insan araştırmasına yetkin bir bilinç olarak, güçlü bir aydın olarak tam bir özgünlükte ve tam bir bağımsızlıkla katılmıştır" Felsefesi Varoluşçulara yakın durmakla beraber çoğu yönden ayrılır. Yaşamı özünde bunaltıcı bulmaz ve insan sevgisiyle iyimser bir bakış açısıyla toplumsam bir felsefe çizer. Onurlu bir yaşamın demokrasi ile gerçekleşeceğine inanır. Bu düzenin oluşması için de erdemli yöneticilerin olması gerektiğini savunur Günyol, felsefesi ile yeryüzündeki insanı aydınlatma çabasıdadır. Timuçin onun insan felsefesini şöyle tanımlar: "Ülkemiz aydınları içinde önemli bir olan Vedat Günyol kültürümüze getirdiği "insan" kavramıyla aşkın bir tavrı dile getirmiştir, biraz üst perdeden konuşma gibi. Tonlamaları, yaklaşımları hep insan sevgisi üzerinedir. Yüreğinde derin ve gizemli bir insan sevgisi taşır. İnsana bütün çirkinlikleri aşarak bakar..." (1995: 114-116).

Oktay'a göre Eyüboğlu'nun benimsediği Aydınlanmacı-Batıcı ve Anadoluçu-Halkçı tutumu Günyol'un dünya görüşlerinin temel ögesini oluşturur. "Bu öğelerin, siyasal düzeyde Marks-Lenin çizgisinden çok Prudhoun Jaures çizgisinden etkilendiği öne sürülebilecek ihtilalci olmayan bir sosyalizme eklemlendiği söylenebilir" bu üçlü her zaman özgürlükçü ve hümanist çizgiyi koruyup gericilikle mücadele ettiği gibi şiddetten uzak siyasi kanadın dışında kültürel bir faaliyet

sürdürürler. Günyol, Babeuf ve Gramsci'ye olan ilgisine rağmen hümanizm ilkelerine eklenemediği sürece yararlanır. Günyol'a göre sosyalist gerçeklik hümanizmden geçmediği sürece nitelikli bir eser veremez (Oktay, 1993: 746). Günyol, hümanizm anlayışından birçok yazardan etkilenir, Oktay'ın işaret ettiği gibi ihtilalci bir sosyalist değildir, ama Marks'ın düşünce yapısından çok etkilenir. Özellikle 1960'lardan sonraki yazılarında Marks'ın hümanizm anlayışını benimser.

Mete Tunçay, Vedat Günyol'un çevirdiği *Ütopyacılık ve Marksçı Hümanizma* adlı eser üzerine yaptığı değerlendirme de Türkiye'yi de ilgilendiren 19. yüzyılda sosyalizmin tarihi çerçevesinde hümanist olmayan sosyalizm ve sosyalist olmayan hümanizmin Marksist açıdan eleştirir. Tunçay'a göre tarih akışı içinde ulaşılmış son hümanizm, sosyalist hümanizmdir. Bundan öncekilerin hepsi eski Yunan'ın eğitim idealine yola çıkarak "insanın kendi bilincine erişmesi, kendi bilgisine erişmesi" çerçevesinde gelişir. İlk olarak eski Roma'da ortaya çıkar. Rönesans'taki hümanizm ise Yunan-Roma kalıntılarıyla Yahudi-Hıristiyan geleneği bağdaştırıp çağdaş Avrupa'nın temellerini atar. Aydınlanma döneminde tekrar ortaya çıkan hümanizm bir burjuva hümanizmine dönüşür. Sosyalist hümanizm, bu yeni akımın bir uzantısıdır. Marksçı sosyalist hümanizm, insanları sömürü ve ruhsal köleliğe mahkûm eden toplumsal yapının değişmesini isteyen devrimci bir düşüncededir (1995: 189-190). Günyol son deneme yazılarında Marksçı sosyalist hümanizmi açık bir şekilde savunur.

Gülseli İnal'ın 1970'te Vedat Günyol ile yaptığı röportajda "Hümanizmin kökleri nelerdir" sorusuna karşılık Günyol düşüncelerini aktarır. Ona göre bir kavram olarak hümanizm Cumhuriyet döneminde Türkiye'de görülür. Hümanizmin Türk halk edebiyatında Mevlana, Yunus Emre ve Pir Sultan Abdal'daki insan sevgisinde zaten var olduğunu savunur. Hümanizmin CHP'nin baskıcı ve tekeli politikasında Komünizmle bir tutulur. Oysa hümanist "kendini yenileyen insan" demektir. Günyol'a göre "en büyük hümanist Marks"tır. Hep insan mutluluğu için incelemeler yapar. Ona göre Cumhuriyet'ten sonra hümanizm sadece bireysel çabalarla sınırlı kalır. Avrupa'daki gibi ciddi dernek ve topluluklar etrafında gelişmez (1995: 222-223).

Günyol'un *Gülyüzlü Ciddilik* (1986), eseri "insanlık simgesi Türkan Saylan'a" diye ithaf edilir. Bu kitaptaki "İnsan" ve "Softalık" yazılarında Günyol,

Marks'ın insan anlayışı olan “insanın özü toplumsal ilişkilerin toplamıdır” sözüne dayanarak evrensel insan, toplum ve uygarlık arasındaki ilişkilere değinir. Softalık ise Türkiye'nin büyük sorunlarından biri olarak ele alınır. Türk insanın gelişmesi için bir an önce bu düşünce yapısından kurtulması gerektiğine inanır. Sabahattin Eyüboğlu'nun *Yeni Ufuklar* dergisinde softalık üzerine yazdıklarına da katılır. Gelişim ve uygarlık için bağımsızlık yok edilmelidir. “Atatürk ve Uygarlık” adlı yazısında ise Atatürk'ü gerçek uygarlığa ve kültüre gönül vermiş başarılı bir devlet adamı olarak görür. Günyol'a göre Atatürk, Batı'nın emperyalizmi ve kültürünü bilir ve bunları karıştırmaz. Asıl başarısı ise Batı emperyalizmine karşı Türkiye'yi bağımsız ve uygar bir devlet seviyesine getirmektir. Günyol, 1980'li bu yazılarında MAH'a dair bilgi vermez. “Bir Gezi'den Arda Kalanlar” yazısında gezinin tanımı yaparak “bir kabuk değiştirmek... başka insanlar, çevreler, gelenekler görenekler, yaşam biçimlerinin içine dalıp çıkmak” olarak niteler. Yurtiçi ve yurtdışı gezileri olarak genele bir çerçevede aldığı bu gezi yazısında Mavi Yolculuk gezilerine de değinir. Günyol' a göre Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Ali ve Sabahattin Eyüboğlu gibi aydınlar Mavi Yolculuk gezisini başlatır. Bu gezi için sadece “iç gezi yaşantısının öncüsü” olarak bir tanımlama yapar (1986: 4-100). Günyol'un yıllar sonra MAH'a olan temkinli yaklaşımı bu düşünce yapısını içselleştirmedeğini kanıtlar. Nitekim yazar 1940-1960 yıllarındaki MAH'ın etkinliğine karşı 1970'lerden sonra tepkisiz ve temkinlidir.

Muhsin Kızılkaya, 1930'larda başlayan hümanizm akımının son temsilcisi olarak Günyol'u gösterir. Cemal Süreya'ya göre ise 1950'lerde üslupta katılaşıp, bunun nedeni DP iktidarının Cumhuriyet değerlerini tehlikeye düşürmesindedir. 1970 ve 1980'lerde “savaşçı” bir Günyol belirir (1995: 117-120; 1995: 152) Ergül'e göre de Günyol'daki katı tutum, Aydınlanmacılarla birlikte hümanistlerin de masumiyetini yitirdiğini gösterir. Günyol'un üslubu DP iktidarına karşı muhalif tutumundan dolayı sertleşir. 1950'den sonra sertleşen Günyol'un üslubu edebiyatı odağa almaktan uzaklaşır. Özellikle 1960'ta “Topluma Ayna Tutanlarla Işık Tutanlar” adlı yazısı edebi eleştirinin dışındadır (2014: 14-18). 1970'lerden sonra sosyalist ve Marksist bir çizgide netleşir. Bu yıllarda Günyol, MAH düşüncesine yazılarında yer vermez. Bu dönemde MAH düşüncesini savunan Erhat'la da arası iyi değildir. 1985'te Erhat, Talat Sait Halman'a yazdığı “Umut Mektupları” adlı

yazısında Günyol’u “bizim üçlümüzden biri” adı altında eleştirir. Günyol “Giderayak 17” adlı yazısında Erhat, Eyüboğlu ve Günyol üçlüsü *Yeni Ufuklar* ve Çan Yayınları çevresinde çalışanlarca Erhat, Eyüboğlu ve Günyol’dan oluşan “triyo” olarak bilinir. Bu iki arkadaş arasında çıkan tartışma Sabahattin Eyüboğlu adına basılmış *Pir Sultan Abdal* adlı eserden dolaydır. Sonuç olarak Günyol ve Erhat’ın ilişkisi tatlıya bağlansa da iki arkadaş arasındaki düşünce farklılığı bu yıllarda belirgindir (Günyol, 1989: 76-77).

MAH grubu içinde yer alan Günyol’un edebi çerçevesi, çağdaş ve aydınlanmacı politikada üstlendiği rol Kemalizm’den hümanizme, ondan da sosyalizme doğru bir seyir gösterir. 1940-1970’li yıllara kadar MAH grubun çeviri etkinliğinde etkili bir şekilde faaliyet göstermiş, grup üyelerinin düşünce birliğine destek sağlamıştır. Balıkçı ve Erhat’ın Yunan mitolojisine mesafeli durmuşsa da Eyüboğlu’nun halkçılık düşüncesini benimsemiştir. Bu anlamda grubun başlangıç yıllarından ölümüne kadar bu gruba dair düşünceleri tam anlamıyla benimsemeyen tek yazardır. Bunun nedeni, Günyol’un gruba ilk katıldığından beri kendisini sadece hümanizm kulvarında eklemlenmesidir. Bu anlamda MAH’ın ilk temsilcileri yukarıda anlatılan bu dört isimden oluşmaktadır. Asıl etkinlikleri 1940’lı yıllarda Hasan Ali Yücel’in MEB’de olduğu dönemdir. 1960’lı yıllara kadar etkin bir şekilde faaliyet sürdürseler de iktidar tarafından desteklenmezler. Bu anlamda kendi düşüncelerine yakın olan hümanizm ve Kemalizm’i benimseyen Bedri Rahmi Eyüboğlu, İsmet Zeki Eyüboğlu ve Melih Cevdet Anday, bu düşünceleri edebi yazınlarında sürdürüp bu grubun sonraki temsilcileri olarak belirlenir. Bundan sonraki bölümde sonraki temsilcilere yer verilecektir.

2. 3. Sonraki Temsilciler

2.3.1.Melih Cevdet Anday

Melih Cevdet Anday (1915- 2002), İstanbul doğumlu şair, tiyatro oyunu, roman, deneme ve makale yazarlığı yapmıştır. 1936’da Ankara Gazi Lisesi’ni bitiren şairin, ilk şiiri “ukde” *Varlık* dergisinde yayımlanır, 1936’da lise arkadaşları Orhan Veli ve Oktay Rifat’la birlikte bu dergide şiirler yayımlar. Bu birliktelikten doğan Garip şiir akımının kurucularındandır. 1946’dan sonra sanatını romantik öğelerden

arındırıp sosyal temellere yaslar. 25 çeviri kitabı yayımlar. *Varlık, Ses, Yeditepe, Yaprak, Papirüs, Yeni Dergi, Soyut* vb. dergilerde şiirleri yayımlanır. 1942-1951 yıllarında Ankara’da Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğünde danışmanlık, Ankara Kitaplığı’nda gazetecilik ve memurluk yapar. 1951’de *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetesinde deneme yazarlığı yapar. 1954’ten sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı Tiyatro bölümünde öğretmenlik yapıp buradan emekli olur. Anday’ın şairliği dışında, bilinmeyen diğer bir kimliği ise “milli kimliğe dair düşünsel üretimleriyle Mavi Anadolucu çizgide yer almasıdır.” Onu, MAH düşüncesiyle bir araya getiren süreç, özellikle milli kimlik meselesi üzerine düşünmeye başladığı 1940’lı yıllarda Hasan Ali Yücel’in tavsiyesi ile Millî Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü’ne memur olarak atandığı dönemdir (Naci, 1983: 616; Necatigil, 1999: 44-45; Yıldırım, 2012: 298-299).

Anday, MAH’ın kültürel Anadolu milliyetçiliği düşüncesine katılır ve bu anlamda düşünce yazılarıyla şiirler kaleme alır. Şairin bu grupla olan fikir birliği 1940’lara dayanır. Bu dönemde yayımlanan ve MAH’ın da yayın organı niteliğinde olan *Yeni Ufuklar* dergisinde düzenli yazılar kaleme alır. Bu yazılar; dil, softalık, uygarlık, batı-doğu, gibi sorunları tartışarak Osmanlı ve Batı’yı karşılaştırır. Bu konular MAH grubunun temel sorunsallarındandır, bu anlamda şair bu grupla ortak düşüncededir. Gruptaki bazı yazarlarla bazen birebir aynı düşünceyi savunur. Örneğin softalık üzerine yazdığı yazılarda Anday ve Günyol aynı düşüncededir. Onlara göre softalık ülkeyi gerilemektedir. Devrim, softalık yönetimini yıkmış ve onun yerine bilime dayalı bir yönetim getirmiştir. Anday’ın 1940’ta MEB’de görevlendirilmesi, çeviri etkinliği ve Mavi Yolculuk gezilerine katılması, Köy Enstitüleri düşüncesini benimsemesi ve en önemlisi Sabahattin Eyüboğlu ile olan sıkı bağı MAH düşüncesini destekleyip benimsediğini gösterir. Anday, Tercüme Bürosu yıllarını anlatırken Şükran lokantasında toplandıklarını ve çoğu zamanda Sabahattin Eyüboğlu’nun evinde Nurullah Ataç, Hasan Ali Yücel ve Orhan Veli ile toplandıklarını aktarır. Eyüboğlu’nu bir hoca olarak anlatan yazar, Köy Enstitüsü düşüncesini de benimser. Anday “Köy enstitüleriyle ilgili hemen hiçbir yayını kaçırmam çünkü o davaya gönül bağlamış olanlardan sayarım kendimi...” diyerek bu düşünce birliği içinde olduğunu belirtir. Azra Erhat’ın *Mavi Yolculuk* adlı eserindeki aktarımına göre “Uçarı’nın güvertesini at nalı gibi çeviren sıralarda mavi

yolcular oturmuş dinliyorlar. İlyada okunuyor. Ay ışığına bir de elektrik feneri katarak dolaştırıyorum okunan mısraların üstünde. Melih okuyor, bir gün önce yamacına çıktığımız Kazdağının *İlyada*'da anlatılan bir efsanesini okuyor” diyen Erhat, şairin bu yolculuktaki varlığını aktarır. Bunun yanı sıra MAH'ın başucu kaynaklarında *İlyada*'yı okuması bu grupla olan fikir birliğini gösterir (Günyol, 1995: 173; Anday, 2012: 5; Erhat, 1962: 18; Anday, 1963: 19-21; Anday, 1959: 130-132). Şairin MAH ile olan diğer ortak noktalarından biri de edebiyatta şiir geleneğini kıran Garip akımının bir üyesi olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyet'inin kuruluşu ile siyasal, sosyal ve kültürel hayatta hareketlilik olduğu gibi edebiyatta da yeni bir perspektif oluşur. Özellikle de geleneksel şiirden uzaklaşma düşüncesi yaygınlık kazanır. Bu düşünce, kurulan yeni ulus devletin çağdaşlaşma çabası içerisinde yenilikçi bir tavır takınır. 1937 yılında başlayan Garip hareketi de şiir içerisinde yeni bir atılım içerisindedir. Melih Cevdet Anday, Orhan Rifat Horozcu ve Orhan Veli Kanık başlatılan bu hareket içerisinde 1940'lı yıllarda etkinliğini artırıp 1950'lerin başında edebiyat gündemi içerisinde çekilir. Garip bir edebiyat hareketi olarak, ulusal ve batılı değerleri uzlaştırmaya çalışır. Kültürel değerlerini yeni rejimin oluşturduğu atmosfer içerisinde kazanır. Bu anlamda 1940 Kuşağı, bu üç şairi siyasi iktidarın himayesinde olmakla suçlar. 1949 yılında *Yaprak* dergisi ile beraber Garip hareketi önceki temalarına nazaran toplumcu bir tavır sergiler. Bu üç şairden toplumcu bakış açısını “sosyal eleştiri” düzleminde işleyen Melih Cevdet Anday'dır. Şairin en çok işlediği temalar; eğitim, adaletsizlik, kapitalist sistem, toplumsal yapı vb. konulardır (Sazyek, 1996: 9-347). Anday'ın sosyal eleştiri yönünün 1940'lardan sonra görülmesi mevcut iktidara gelen DP'ye karşı olan tutumundan öte gelir. Bu anlamda *Yaprak* dergisi yıllarında Sabahattin Eyüboğlu ile olan düşünce birliğinin de bir göstergesidir.

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Osmanlı'dan Türk kimliğine eğilim ağırlık kazanır. Ulusun olduğu yurt kesin çizgilerle belirlenir. Bu yeni toplum anlayışı için dil, tarih ve kültür gereklidir. Anday, bizim kuşak olarak adlandırdığı ülkücü hareketin çabasını uluslaşma olarak görür. Ülkücülüğün uluslaşma çabası yönünden faydalı bulur. Bu dönemde yeni akımların ortaya çıkmasıyla beraber dil, tarih, arkeoloji, güzel sanatlar ve eğitim sorunları üzerinde durulur. Anday'a göre, uygarlık için dilde sadeleşme ve dinsel kavramlardan çağdaş kavramlara yönelmek

gerekir. TTK'nın çalışmalarıyla, kendi dilini ve yurdunu kazanmış bir toplumun, kapitalist ve emperyalist glerin üstün ırk-aşağı ırk, üstün ulus-aşağı ulus sömürüsüne karşı gelebileceği düşüncesindedir. Yazara göre Anadolu'da bütün uygarlıkları benimseme anlayışı Atatürk'e dayanan iddialı bir düşüncedir; fakat Atatürk bu düşünceyle "bütün insanların eşit olduğunu varsayan" bir düşünce yapısındadır (1974: 81-84). şair, milli bir duyarlılıkla Atatürk'ün ağdaşlaşma politikası içerisinde yer alır. Bu anlamda hizmet eden MAH grubuyla da fikir birliği içerisindedir. Bu doğrultuda Anday, milli bir duyarlılıkla Anadolu'ya yönelen aydınlar biridir. MAH düşüncesini benimsemekle beraber kimi zaman Balıkçı ve Eyüboğlu'ndan ayrılan yönleri bulunur. Anday'ın milli perspektifinde "Anadolu Uygarlığı" yer alır. Ona göre bugünkü Anadolu topraklarında oluşan uygarlık bu toprağın tarihi geçmişinden beslenmelidir.

Erhat, Sabahattin Eyüboğlu ve Anday'ın eski uygarlıklar üzerine konuşmasını aktarırken Anday'ın Anadolu uygarlıklarına hümanist bir çerçevede yaklaştığı saptanır. Eyüboğlu, Troya ve Hektor'dan yana taraf tutarken Anday buna karşı çıkar. Erhat, "Melih'se milliyetçilik, bölgecilik, duygusal hiçbir yargı karışmasını istiyordu geçmişin bu olaylarına, onları yalnız insan olayları gibi yalnız insanlık açısından ele almayı..." düşünür. Anday'a göre Hektor da bir insan, Akhilleus da bu anlamda kimseden yana olmamalı ya da ikisinden yana olunmalıdır. "Sevmeliydik Troya'yıda, Akhaların geldiği Yunanistan'ı da şu bir parçasını gezdiiğimiz Anadolu kadar bütün dünyayı da..." (Erhat, 1973:174). Bu anlamda şair eski uygarlıkları benimseme anlamında Balıkçı ve Eyüboğlu'ndan farklı bir yol izler. Ona göre geçmişten hümanizm bağlamında yararlanmalıdır. Akhalar ve Troyalar olarak ayırım yapılmasına karşı çıkar. şairin Akhaları da benimsemesi Balıkçı'nın Yunanlı Akhalara olan olumsuz düşüncesini desteklemez. Yunan mucizesi birçok uygarlıktan oluşmuştur, fakat bu yeni bir düşünce değildir şaire göre, o geçmişe bir bütün olarak insanlık çerçevesinde bakılması gerektiğini savunur (Erhat, 1973:174). Anday, bir ulusun var olabilmesi için kendisine ait bir tarih yaratması gerektiğini savunur. Kimi zaman masalsı unsurlar barındırsa da bunun gerekli bir atılım olduğunu şöyle ifade eder:

Okullarda değişmez bir gerekmişesine öğretilen Yunan mucizesi, salt Avrupalılardan geldiği için mi dokunulmaz sayılacaktı? Atatürk hiç bir

zaman ırkçı ve Asyacı olmamıştır. Ayrıca, Anadolu tarihinin bilimsel yöntemlerle yeni baştan incelenmesi onun büyük bir tutkusu idi. Nitekim Türk arkeologları, yönettikleri yeni kazılardan çıkarılan değerli belgelerle adlarını bütün dünyada duyurdular. Bu kazılardan sonra Hitit tarihinin yeniden yazılması, ilkçağ bilgilerimizde çok önemli düzeltmeleri gerekli kıldı. Batı'da, Batı üstünlüğü amacına yönelik bilim verileri, bu kez Anadolu'da, insanlığın daha eski aşamalarını gösteren verilerle karşılaşıyordu. Tarih alanındaki bu çabalar da, dil sorunu için olduğu gibi, küçümsendi, kötülendi, alaya alındı. Oysa yapılan, yapılmak istenen, ulus olarak eşitçe yaşamak hakkını elde etmek istemindeki bir toplumun, sömürücülüğe yarayan bir tarih anlayışından başka bir tarih yaratma, bunun için de geçmişi amaçlı olarak yeniden yorumlama eylemi idi. Bunu, eşitsizliğe ve sömürüye karşı başkaldırmış bir ulus, ancak kendisi yapabiliyordu. Başka ulusların düşüncelerinden hazır reçeteler bulunamazdı...(Anday, 1974: 82-83).

Şair, 1961'de "Doğulu-Batılı Aydın" adlı yazısında, Batı'dan sadece teknik anlamda faydalandığını söyleyen ulusların yanıldığını, Batı tekniğiyle uygarlığının bir olduğunu dile getirir. Ziya Gökalp'ın "yerli öz, Batılı biçim" önerisinin tutmadığını, özün biçimi, biçimin de özü getirdiğini, bu anlamda seçilen uygarlık konusunda yaratıcı olunmasını önerir. Şaire göre "Yunan Mucizesi" özgün bir uygarlık değildir, yapısında Yakın Doğu, Pers, Arap, Akdeniz çevresini barındırır. Eski Yunanla Avrupa yeniden doğar, yeni bir senteze girer. Yeni kurulan Türkiye'nin ise üstünlüğünü yitirmiş bir uygarlık olan İslam uygarlığına girmesi doğru değildir. "Biz, biz olarak kalalım" derken eski uygarlığı savunmak yersizdir. Anday bu doğrultuda "Biz nasıl bir uygarlık, nasıl bir ulusal karakter oluşturmak istiyoruz?" (Anday, 1974: 79; 163-167) sorusuna yönelir.

Anday'a göre Türk milletinin tarihe düşkün bir yanı var, hep daha eski bir tarihe dayanmak ister. Bunun yerine Türk kimdir, nasıl bir kültürel yapıda oluşmuştur sorularının cevabı aranmalıdır. Bir toplum bu sorulara cevap vermediği sürece uygar olamaz. Anday, Türk ulusunun Orta Asya'dan geldiğini savunan düşünceyi eleştirerek bütün ulus tarihlerinin iki yüz yıl çerçevesinde olduğunu savunur. Ulus birliğine Mustafa Kemal öncülüğünde inanılıp hayatta geçirilmek istenir. Atatürk'te sık sık Fransız Devrimi'nden etkilendiğini dile getirir, Avrupa uluslarının hiçbirisi daha önceki tarihte ulus olduklarını savunmaz. Anday göre geçmişte kendini ulus

olarak gören Türkler yanılığ içindedir (1974: 74-76). Şair, 1954'te yazdığı "Anadolu" adlı yazısında Halikarnas Balıkcısı'nın Anadolu kıyılarındaki uygarlığı benimsediğini ve kendisini "Doryen" olarak nitelediğini dile getirir. Anday'a göre Anadolu'yu üç bin yıllık geçmişi ile sahiplenmek gerçekle uyuşmayan bir davranış olarak görünebilir. Sonuçta bu millet 600 yıldır bu topraklarda yaşamaktadır, fakat Anadolu toprağında ortaya çıkan uygarlıkların izleri muhakkak birbirine geçmiştir. Beşinci Troya kenti, Dördüncü Troya'nın üzerine inşa edilir, bugün Anadolu'da yer edinen eski gelenekler ve masalların çoğu eski uygarlıkların tarihi doğrultusunda aydınlanabilir. Balıkcı'nın "nereden geldik" tarihi yerine, "nerede oturuyoruz" tarihini geçirdiğini ve bu düşüncenin önemli olduğunu vurgular (2008: 110-111).

Anday'a göre Balıkcı, romancılığı ve öykücülüğün yanı sıra Türk tarihinin hangi uygarlığa dayanması gerektiğini düşünen, oluşan ulusun yapısını araştıran bir yazardır. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde Osmanlıcılık, İslamcılık gibi akımlar Türkçülük akımını desteklemez. Türkçülüğün ortaya çıkmasıyla Türk tarihi araştırılıp okullarda ders olarak öğretilir. Misak-ı Milli sınırları Türk sınırlarını belirler. Yahya Kemal, "yeni bir yurt yeni bir ulus yaratır" sözleriyle Türk tarihini 1071 ile başlatıp Osmanlı dönemiyle sınırlı tutar. Türk tarihi ve kültürü bu dar döneme sığdırıldığı için bir gereklilik olarak tarihe eğilim başlar. Batılı uluslar kendilerini İyonya ve Helen'e dayandırıp bu uygarlıkları benimserler. Tarih ve uygarlık bir ulus için seçme ve özümseme konusudur. Balıkcı bu anlamda ilkçağ Anadolu kültürünü benimseyerek İyonya uygarlığını Atina uygarlığından üstün tutar. Anday'a göre Balıkcı bir yaratıcı olarak geçmişi istediği gibi özgür bir şekilde yorumlayabilir. O bir şovenist değildir (2012: 363-366). Şair bu düşünceleriyle hem Yahya Kemal'in Akdenizlilik düşüncesini hem de Balıkcı'nın Anadolu uygarlıkları tezini destekler. Bu fikir birliğiyle de MAH düşüncesine kendisini ekler.

Yıldırım'a göre Anday, MAH grubundan bazı yönleriyle ayrılır, Anday, ilkçağ tarihi ve uygarlıklarını önemsemekle beraber 'Yunan Mucizesi'nin MAH'ın kendisine atfetmesini doğru bulmaz. MAH yazarlarının Anadolu uygarlıklarında ortaya çıkmış ilk bilim insanlarını kendilerine mal etmelerini doğru bulmaz. Bu noktada Atatürk'ün önderliğinde Tarih Kurumu'nun çalışmalarıyla başlayan sürecin sürekliliğe vurgu yapar. Diğer yandan Halikarnas Balıkcısı'nın Platon ve Aristo'yu yok sayan tutumuna karşın, Sabahattin Eyuboğlu'nun Antik Çağ Yunan Uygarlığını

savunmasıyla topluluğa ters düştüklerini söyler.” Balıkçı’nın Yunanistan’da bilimsel bilginin Sokrates, Platon ve Aristo’nun elinde mistisizme dönüştüğü iddiasına karşı çıkar. Anadolu uygarlıklarını benimserken Antik Yunan uygarlığına karşı çıkmaz. Bu anlamda Antik Yunan uygarlığını Anadolu uygarlıklarından ayırmaz. Akdeniz etrafındaki bu farklı uygarlıkların Anadolu’yu oluşturduğuna inanır. Anadolu tarihi ve halkları yerine, Anadolu halkı kavramını kullanır (2012: 304). Anday, Anadolu uygarlıkları ve tarihini bir bütün olarak benimser:

Oturduğun yeri yurt bileceksin! O yerin kültürünü benimseyeceksin! İngilizler, Ada’nın tarihini kendi tarihleri olarak beller ve belletirler. Nitekim çağdaş bir ulus yaratma devriminin öncüsü Mustafa Kemal Atatürk, eski Anadolu uygarlıklarını öğrenme ve özümseme yolunu açmıştır. Yoksa o güne değin Hititlerle, Hattilerle hiç ilgilenen olmamıştı. Bizde arkeolojinin çağdaş bilimler arasında öne çıkması da Anadolu uygarlıklarını benimseme akımının sonucudur. O günler Prof. Köprülü’nün bir sözü kulağıma gelmişti; demiş ki, ‘Bu bücür insanların torunu olmaya da gönlüm bir türlü razı olmuyor.’ Hititlerin bücür olup olmadıklarını bilmiyorum, ama Anadolu’da Hititlerin bir kıyıma uğradıklarına dair bir bilgimiz olmadığına göre, bu halk sonradan gelenlerle karışıp yaşamını sürdürmüştür diyebiliriz (Anday, 1996).

Şairin Anadolu tarihi ve uygarlıklarını benimsemesi MAH ile dönemin resmî politikası olan hümanizm doğrultusunda hareket ettiğini gösterir. Bu düşünce doğrultusunda ortaya çıkan dil meselesine, öncelikle Ataç daha sonra da MAH’ın resmî politikalar ışığında eğilir.

Anday, Öztürkçe konusunda şairlerin halka yakın bir dille yazmasını, halk ve aydın arasındaki boşluğun kapatılması gerektiğini düşünür. Sanat yoluyla eğitimin gerekliliğine vurgu yapar. 1954’te “Fesahatçiler, Tasfiyeciler, Özleştirilmeciler” adlı yazısında Cevdet Kudret ve Ziya Gökalp’ın dil üzerine düşüncelerini eleştirir, yazara göre halk dilinde konuşulan yabancı kelimeleri Türkçe saymak yanlıştır. Dil öğretimi bilinçli bir şekilde yapıp kullanılan kelimelerin kökleri bilinmelidir. Bu anlamda Gökalp ve Kudret gibi halkın peşinden gidilmemeli, halk yönlendirilmelidir (Anday, 2008: 84-85; 199-202).

Algül’e göre *Tercüme* dergisinde çalışan Melih Cevdet Anday, bir şair olarak dille de ilgilenmiş, bu alanda düşüncelerini açıklamış, Türkçenin yabancı

sözcüklerden temizlenmesi için çalışmıştır. 1940'lardan 1980'lere kadar geçen dil tartışmalarında öztürkçeyi savunanlar arasındadır. Özleşmenin dışında Anday dille ilgili kimi yazılarında dilin tarihine gider, kimi yazılarında ise yanlış kullanılan sözcüklerin açıklamasını yapar. Anday, TRT'de dille ilgili yaptığı konuşmalarını 1975'te "Dilimiz Üstüne Konuşmalar" başlığı altında kitaplaştırır. Şair, birçok yazısında Türkçeyi konu edinir. Bu yazılarının içeriği, Türkçenin tarihsel gelişimi, Türkçenin Arapçadan farkı, İstanbul ağzının nasıl ortaya çıktığı, Rumeli Türkçesi ile Anadolu Türkçesinin ortak olan yönleri ve aralarındaki farklar, Türkçe üzerine, yerli ya da yabancı kimlerin çalışma yaptığı, Cumhuriyet sonrasında Türkçenin kendini bulması gibi konuları işler. Anday 1940'ların başından ölümüne kadar geçen zamanda dildeki yalınlaşmanın hep yanında olmuştur. Bu alanda hem yazılarıyla hem de yeni sözcükler ileri sürerek Türkçenin kendini bulması yolunda çalışmalar yapmıştır (2015: 447-468).

Erhat, 1977'de "Eleştiri Üstüne Eleştiri" adlı yazısında, dil bayramının kutlandığı sıralarda Anday'ın dil üzerine *Cumhuriyet* gazetesindeki yazdığı yazıyı çok değerli bulur. Erhat, bu yazıya kendisinin de imza atabileceğini, dil üzerine aynı düşünceleri savunduklarını dile getirir. Bu ortak düşünceyi "aynı kuşağın insanları, aynı yolun yolcuları olduğumuz için..." diyerek açıklar. Yazara göre, devrimci aydınlar öztürkçe konusunda bütün karşı çıkmalara rağmen çok başarılı olmuştur. Halkın bu dili kavrayamayacağını düşüneneler yanılmıştır. 1977'lerde dil devrimi eski coşkusunu kaybetse de Anday, bu dönemde dil üzerine çalışmalarını sürdürür ve terimler konusunda yapılacak çok iş olduğunu düşünür (1978: 24). Şair dil konusundaki düşünceleriyle Erhat tarafından desteklenir ve "aynı yolun yolcusu" olarak nitelenir. Bu bağlam şairin dil konusunda da MAH düşüncesine dayandığı açıktır.

Anday dil konusuna eğilirken Eyüboğlu'nun halkçı kavramından da yararlanır. 1975'te "Geçmişe İki Bakış" adlı yazısında Cumhuriyet döneminde sanılanın aksine eski kültürden bir kopuş olmamıştır. Hatta bu dönemde halk sanatçıları ve folklor alanlarda geniş çalışmalar yürütülür. Yunus Emre, Karagöz, ortaoyunu ve Türk minyatür sanatı incelenip tanıtılır. Atatürk'ün başlattığı dil, tarih ve arkeoloji çalışmaları Türk bilim insanlarını dünyaya tanıtır. Anday'a göre Anadolu-Türk kültürü, eski yapıtlara bakılarak belirlenmelidir. Bu yapıtlar ortak

uygarlığın ürünleri, geçmişle kültürel bağlaşma romantik yorumların çıkmazını sonlandırır (2012: 31-34). Anday, 1942’de *Yurt ve Dünya*’da yayımlanan “Yine Milli Edebiyat Meselesi” adlı yazısında Suut Kemal Yetkin’in çizdiği milli edebiyat çerçevesini değerlendirir. Anday’a göre millilik batıya kapalı olmakla gerçekleşmez, her sanatın bir tarihi vardır, ama Yetkin gibi milli sanatı geçmişe dayandırmak doğru değildir. Sanat geçmişin tecrübesinden yararlanıp, inkılapçı bir rol üstlenmelidir. (2008: 3-7). Eğitim ve sanat üzerine inkılapçı bir girişim olarak gördüğü Köy Enstitülerini destekler. 1947’de *Yaprak* dergisinde “Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler” adlı yazısında bu enstitülerde bazılarını gördüğünü ve buradaki öğretmenlerle dostlukları olduğunu dile getirir. İsmail Hakkı Tonguç’un kitapları başta olmak üzere Köy Enstitüleri üzerine yazılan her şeyi okur ve bu eğitim sistemini destekler. Anday’a göre Tonguç, Ziya Gökalp ile karşılaştırıldığında tam anlamıyla “Batılı bir Türk’tü” yeni eğitim akımlarını benimseyip uygulamaya çalışmıştır. Ulusal ve Batılı olma konusunda başarılıdır, Atatürk Batılı düşünceye önem verip taklitten kaçınır. Tonguç bu çağın yarattığı “yeni bir adam”dır. Bilimsel düşüncelerle ortaya koyduğu ulusal kurumlar, başlıca Köy Enstitüleri Unesco’nun bir toplantısında geri kalmış ülkeler için tavsiye edilir (2008: 31-33; 270-273). Şair, MAH’ın hümanizm ve Türk Rönesans’ını gerçekleştirmek için eğildiği konular üzerine yazılar yazar.

Anday’ın 1959’da “Softalık Üzerine” adlı yazısı, “Türk devriminin amacını, din üzerine kurulan bir düzeni yıkıp, bilime dayanan bir devlet olarak niteler”. Yazar, temel sorunlardan biri olarak dinci çevrelerin laisizmi yanlış anladığına değinir. Laiklik bu çevrelerce dine karşı zor kullanma olarak algılanır. İrtica kavramına demokrasi ile yaklaşp kendi dini inançlarını yayma hakkına sahip olduklarını düşünürler. Anday, onlar için “mürteci” tutucu sıfatını kullanır. Dinci ve laiklerin tartışmalarını olağan bulur, bu tartışmanın çözümü için çalışılmalıdır (2008: 257-260). Şair, 1978’te “Başvuru Yapıtları” adlı yazısında 18. yüzyılda Fransa’da Aydınlanma Çağı’yla birlikte ortaya çıkan ansiklopedi basımını, akla dayanan bir uygarlığın faaliyeti olarak görür. Türkiye’de ansiklopedi serüvenine değinir, “İnönü Ansiklopedisi’nin, İslam Ansiklopedisi’nin, Sanat Ansiklopedisi’nin basılmaya başlandığı yıllarda MEB Yayın İşleri’nde görevliydim...” diyen Anday, uygarlık çerçevesinde kültürel faaliyetler bulunur (Anday, 2012: 325-328).

1960'lardan sonra şair, şiirinde de farklı bir perspektifle MAH düşüncesinin izlerini sürdürür. Anday, 1962'de *Kolları Bağlı Odysseus* ile Garip şiirinden ayrılıp düşünsel arka planı daha yoğun olan mitolojik öğeler barındıran bir şiir anlayışına yönelir. 1957'te *Teknenin Ölümü* ve 1981'de *Ölümsüzlük Ardında Gilgamiş* adlı şiir kitaplarında mitoloji şiirin ana bileşenlerinden biri olarak yer alır. Mustafa Apaydın, "Melih Cevdet Anday'ın *Troya Önünde Atlar* Şiirindeki Mitolojik Unsurlar Hakkında Bazı Değerlendirmeler" adlı yazısında Anday'ın şiirindeki mitolojik unsurları inceler. Apaydın'ın aktarımına göre Anday, hiçbir zaman insanlığın mitosları aşmadığını, us dışı kahraman ve Tanrıların kılık değiştirerek sonraki uygarlıklara ve inanışlara geçtiğini iddia eder. "Tekne'nin Ölümü" adlı şiirinde *İlyada* ile metinlerarası ilişki kurar. Apaydın, "Troya Önünde Atlar" adlı şiirinde mitolojik unsurları, şairin mitosları çağdaş dünyaya uyarlamasını, çağdaş bir insan olarak mitosa kattığı yeni anlamları inceler. Yazar göre şiirin teması zaman üzerinden şekillenir. Tarihsel olarak geçmişten geleceğe akan zamana karşı çıkan Anday, insanın bütün zamansal deneyimlerinin "an"da gerçekleştiğine inanır. Şiirde anlatılan Troya savaşlarındaki atlara ek olarak farklı zamansal uzamlarda olan atları yerleştirir. Böylece zamanın andan ibaret olduğunu, "an"da yaşayan öznenin zihninde şekillendiğini vurgulamak ister. Bazı mitosları yeniden yorumlar (2019: 156-177). Görüldüğü üzere 1960'lardan sonra Anday'ı şiiri mitolojiden beslenen okuyucuda bilgi birikimi gerektiren bir şiire dönüşür. Anday ve mitoloji ilişkisine bakıldığında, Yunan-Latin kaynağına dayanan bir şair olduğu açıktır. Bu bağlamda 1940'lardan sonra ortaya çıkan MAH'ın temel dayanaklarından olan Yunan-Latin kaynakları muhtemelen şairin ilgisini çekmiştir. Şiirlerinde genellikle MAH'da dayanan kaynaklar olan *İlyada* ve *Odysseus*'tan beslenmesi, Balıkçı'nın anlattığı Paris, Troya, Athena mitlerini kullanması bu düşüncüyü şiirde işlenmesine bağlanabilir. Eyüboğlu'nun 1960'ta Anday'ın *Kolları Bağlı Odysseus*'u şiirini Fransızca'ya çevirmesi (Rifat, 1999: 222-224), bu şiirin MAH'dan bağımsız olmadığını, fikir ortaklarınca onaylandığını gösterir. MAH'ın ardıllarından olan şair, farklı bir perspektifle şiirinde bu düşüncüyü takip eder. Anday'ın yanı sıra MAH destekleyen diğer iki sanatçı da Eyüboğlu'nun yakın çevresinden olan Bedri Rahmi Eyüboğlu ile İsmet Zeki Eyüboğlu'dur.

2.3.2. Bedri Rahmi Eyüboğlu

1911 yılında Trabzon Görele doğumlu Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun asıl adı Ali Bedrettin'dir. Ailesi ve yakın çevresi ona "Bedir" diye hitap eder. Babası Rahmi Bey Görele kaymakamlığı yapar. Bedri Rahmi babasının memuriyetinden dolayı ilkokulu farklı illerde okur. 1920'lerde Kütahya, 1921 Ankara, 1924-1925 yıllarında Artvin ve son olarak babasının Trabzon milletvekili seçilmesiyle Trabzon'da yaşarlar. Babası Rahmi Bey, Fransızca bilen edebiyata meraklı bir aydın olarak oğullarına edebi bir perspektif sunar. Bedri Rahmi'nin en bunalımlı dönemi Trabzon lisesindeki yıllarıdır. Okula karşı olumsuz bir bakış açısını sahiptir. Bu nedenlerinden biri de okulda eğitim veren öğretmenlerdir. 1927 yılında okula yeni gelen resim öğretmeni Zeki Kocamemi sayesinde bu sanata ilgi duyar. Babası ve ağabeyinin onun eğitimden dolayı endişelenmesi üzerine İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne resim bölümüne başlar. Hocaları, Nazmi Ziya, Ahmet Haşim ve İbrahim Çallı sayesinde çok şey öğrenir. Özellikle de Van Gogh tutkusu burada başlar. İki yıl bu akademide eğitim gördükten sonra 1930'da ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'nun aldığı bursla Fransa'ya gider. İki kardeş bu dönemde beraber Fransa'nın sanatsal yönünü keşfeder. Bedri Rahmi Lyon Güzel Sanatlar Okulu'na başlar, Eren Eyüboğlu ile de burada tanışır. Bu akademi de Van Gogh'tan sonra Gauguin'inden etkilenir. Daha sonra Lhote Akademisi'nde Cemal Tollu'yla tanışır. 1936'da yurda geri döner. 1933'te Cemal Tollu, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Zeki Faik İzer, Zühtü Müridoğlu ile birlikte, d grubunu kurar. 1928-1934'te *Muhit*, *Yeni Adımlar*, *Tan* dergi ve gazetelerinde ilkyazı ve hikâyeleriyle tanınır. 1938-1944'te *Ses*, *İnsan*, *Gün*, *İnkılapçı Gençlik*, *İşte* ve *Büyük Doğu* dergilerinde, 1946-1958'te *Varlık* ve *Yeditepe* dergilerinde yazdığı şiirlerde yerliliğe yeni bir yorum katar. (Erol, 1984: 15-37; Kurdakul, 1973: 163).

Kardeş Mektupları (1985) adlı eser, Eyüboğlu ailesinin mektuplaşmalarından oluşmaktadır, bu mektuplarda Sabahattin Eyüboğlu ve babası Bedri Rahmi'nin Trabzon lisesindeki başarısızlığından ve çevresinden şikâyetçidir. Bedri Rahmi bu yüzden önce eğitim için İstanbul'a daha sonra başarılı olmasıyla ağabeyi aracılığıyla Paris'e yerleşir. Mektuplarda göze çarpan diğer bir nokta ise bu ailedeki okuma

aşkıdır. Kardeşler arasında sürekli bir kitap alışverişi söz konusudur. Özellikle Sabahattin Eyüboğlu ve babası Rahmi Bey kitap önerilerinde bulunur. Bu kitaplar; Anatole Franace, Lamartine, Jean Jecques Rousseau vb. kitaplardan oluşur. Bedri Rahmi'nin lise öğrenimi sırasındaki okuma hafızası babası ve çoğunlukla ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu tarafından şekillendirilir (Eyüboğlu, 1985: 7-50). Bedri Rahmi'nin okuma hafızasını oluşturan ağabeyi, kendi benimsediği dünya görüşünü kardeşine kaynaklar üzerinden aktarır. Hümanizm çizgisinde yeni bir “Anadoluculuk” perspektifi oluşturmada kurucu öznelerden olan ağabey Sabahattin, MAH grubunun düşünce perspektifiyle kardeşi Bedri Rahmi'yi yetiştirir. MAH'ın çevresinde yetişen bir sanatçı olan Bedri Rahmi'de bu grubun perspektifiyle Anadolu'yu milli bir duyarlılıkla tarihsel anlamda odağa alır. Bu grubun düşüncesini taşıyan Bedri Rahmi birebir bu konuda yazılar kaleme almasa da resim ve şiirlerinde Anadolu'yu işler. Bedri Rahmi, MAH içerisinde yer alan ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'nun hümanist ve halkçı kavramları çerçevesinde Anadolu'ya eğilir.

Bedri Rahmi şiirinde halk bilimi unsurlarına, özellikle de halk türküleri ve sanatlarına yer verir (Doğan, 2012: 873-887). Erzen'e göre, Bedri Rahmi, sanatın işlevini, halktan alınan daha güzel ve faydalı bir şekilde yine halka sunulması gayreti olarak görür. Eserlerinde yalın anlatımı, birçok şiirinde halk söylemlerine, masal öğelerine, mahalli kullanımlara yer vermesi, halkı sanatla buluşturma düşüncesinden kaynaklanır (2007: 20). Bu halk sanatı eğilimi resimlerinde desen, motif ve nakışlarla yer bulur. “Eski Mısır'da, Yunan'da, Roma'da herhangi bir eseri eşeleyiniz; altından doğrudan doğruya sanat değil, bütün bir devir ve bütün ailesi efradıyla bir anane çıkar” (Eyüboğlu, 2005: 44) diyen Bedri Rahmi, medeniyet tarihini halk folklorunda arar. Ona göre, “Anadolu yazılmaya değer nice bayramlar ve nice hadiseler idrak ediyor. Anadolu bin bir bakır mevzuu ile sıra dağlar gibi sıralanıyor...” (Eyüboğlu, 2002: 219). Bu anlamda sanatının odak noktasına Anadolu'nun folklorunu yerleştirir. Fakat aldığı formları birebir taklit etmez, Batılı bir yorum şiir ve resmînde yeniden yaratır. Yunus Emre gibi halk ozanlarına eğilip şiirlerinden yararlanır. Emre'nin dost kavramı üzerine “Yunus Emre dost demiş, ben dost anlarım...” (Eyüboğlu, 2004: 160) diyen sanatçı ağabeyinin dost anlayışındaki insancılığa vurgu yapar.

Anday, 1975'te “Bir Sanatçının Ölümü” adlı yazısında Bedri Rahmi'yi konu edinir. Yaratıcı, çalışkan bir ressam ve şair olan Eyüboğlu, ulusal sanat atılımlarında

yer alır. Resimlerinde doğa, inşa ve yerel karakterleri “bizdenlik” duygusuyla inşa eder. Anday’a göre o da ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu gibi Batı’dan “kendimiz” olmayı öğrenerek dönmüştür. Çağdaş bir ressam olarak halk sanatlarını yorumlar. Kilim ve çoraplardan aldığı motifleri resim-nakış çerçevesinde değerlendirir. Batılaşma ve halklaşma onda özdeşleşir. Resim dışında sanatını halka ulaştırmak için gravür, serigrafi, litografi tekniklerden yararlanıp dokuma, kilim, yazma, mozaik gibi sanatlara da yönelir. Modern resmî yadırgayan halk yazarın yerlilik duygusuyla yaptığı perdeleri evine asar. Onun bu yeni sanat anlayışı kent yaşamına ve köyde yaşayanların evine kadar ulaşır. Resim yoluyla dünyaya bakışını, şiirinde dillendirip, öyküleştirir. Sanat öğretmenliği yaptığı yıllarda da birçok sanatçı yetiştirir (2012: 70-74). Fakir Baykurt’a göre Bedri Rahmi, bir oturuşta yazmaz şiirlerini, halk türkülerinden ve söyleyişlerinden bir tem bulup onu geliştirir. Güzelleştirene kadar üzerinde çalışarak yoğurur. Yedi yılda tamamladığı “Bitane Daha” şiiri buna örnektir. Yazara göre, ilk Anadolu çalışmalarına çınarları resmetmeyle başlar. Yaşar Kemal ve Tonguç’un evinde de bu çınarlardan biri asılıdır. Sanatında, insanlığında, öğretmenliğinde Anadolu’daki unutulmuş köylerin seveni ve rengidir. Sanatında ideolojik düşünceler de yer edindir. “Bitane Daha” şiirinde “Hey gidi mangal yürekli Tonguç Baba! / Bir Tonguç yetmedi bir Tonguç daha” dizeleriyle ideolojik düşüncesini şiir yoluyla dile getirir (Baykurt, 1975: 11-13).

Bu anlamda Köy Enstitüleri projesini destekler. Sabahattin Eyüboğlu, Kardeşi Bedri Rahmi’ye yazdığı mektupta Hasanoğlu Köy Enstitüsü’nde öğretmen olarak çalışması için buraya yerleşmesini teklif eder. Asıl mesele sanat eğitimi üzerine hocaların yetiştirilmesidir (Eyüboğlu, 1975: 22-23). Sanat eğitimi anlamında öğretmenlik yapan Bedri Rahmi, halk folklorundaki bütün sanatsal öğeleri değerlendirir. Başaran’a göre, “kendi işinin Tonguç’uydu Bedri Rahmi de. Parislerde yetiştiği, İstanbul’un göbeğinde öğretmenlik ettiği halde; halkına, toprağına yabancılaşmamıştı... yerliydi Anadolu’daydı, halkımızın derinlerindeydi kökleri. Yazmalar, nakışlar, kilimler, kolanlar, türkülerle içli dışlıydı, sarmaş dolaştı. Köy kokuyor, toprak kokuyordu evi...” (1975: 18). Sabahattin Eyüboğlu da Bedri Rahmi’nin resme yerli nakışlar sokmakta, resmî yazmaya, yazmayı resme yaklaştırmakta hayli ileri gittiğini dile getirir (Eyüboğlu, 1997: 512). Köy Enstitüleri kapatıldıktan sonra sürgün ve kıyım başlar. Ataç, “Köy” adlı yazısıyla köyün dile

getirilmesine karşı çıkarken Bedri Rahmi, “Sakal Makal yahut Aferim Oğlum Ahmet Bu Yolda Devam Et” adlı şiiriyle enstitüleri savunur. (Başaran, 1975: 19). Bedri Rahmi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde resim konusuna Anadolu çerçevesinde yenilikçi bir tutumla yaklaşır.

Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti kadar süre gelen resim serüvenine bakıldığında, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1912’de yönetimi ikinci kez ele geçirmesiyle beraber başarılı olmak adına kültürel anlamda da faaliyet sürdürme çabalarına girişir. Bu anlamda Türk Ocakları yoluyla bunu gerçekleştirmek ister. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nde bulunan ressamlar ulusalcı bir nitelikte olan Türk Ocakları’nda faaliyet sürdürüp, ulusalcıların çalışmalarıyla İttihat ve Terakki’nin devrimi niteliği böylece gençler arasında yaygınlık kazanacaktır. 1921 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti’nin ismi değiştirilerek Türk Ressamlar Cemiyeti’ne dönüşür. İlk sergisi de 1923’te Ankara Türk Ocağı’nda açılır. Zamanla farklı isimlerle anılırken 1929’da Güzel Sanatlar Birliği adını alır. 1930’larda kadar bu birlik sona erer. 1928-1929 yılları arasında Cumhuriyet’in resmî politikasıyla Avrupa’ya gönderilen öğrencilerden oluşan genç ressamlar ülkeye dönüşlerinde yeni bir resim algısı oluşturur. 1931 yılında Burhan Toprak, ülkedeki resim ve heykel sanatlarının ülkedeki vahim durumuna eğilir, sanatçıların bu yönde çabalaması gerektiğini vurgular. 1929 yılında Ankara’da 1’inci Genç Ressamlar Sergisi açılır. 1930’lara kadar kendi aralarında bir uyum olmasa da bir birliktelik sağlarlar. 1940’ta ise bu birliğin eski kurucuları ile sanat hayatına atılan yeni gençlerden D grubu kurulur. Devlette sanatsal yaratıcılığı artırmak için önlemler alıp Halkevleri’ni kurup yayım faaliyetlerini düzenler (Erol, 1984: 9-14). Bedri Rahmi de hükümetin sanat politikası içerisinde yer alan bir sanatçıdır. *Canım Anadolu* adlı eser Bedri Rahmi’nin 1940’larda devletin resmî politikası dâhilinde ressamların Anadolu gezilerindeki anılardan oluşur. Bedri Rahmi anılarında Anadolu insanına ve Anadolu’ya dair her şeyi ele alır. Türk halk kültürüne yönelerek kilim, halı, nakış, türkü, şiir gibi sanatsal olan bütün öğeleri inceler. Sivas’a yaptığı gezide Âşık Veysel’i ziyaret eder. Şiirindeki gerçekçi tonundan dolayı onu bir halk ozanı olarak tanımlar. Bedri Rahmi anılarında Sivas, Ürgüp, Gönen, Bursa gibi yerlere olan gezileri devlete borçlu olduğunu cebinden tek kuruş harcamadığını dile getirir (1953: 3-128).

Melih Cevdet Anday, 1954'te "Bedri Rahmi Eyüboğlu Ne Diyor" adlı röportajında Bedri Rahmi'ye sanat konusunda sorular yöneltir. Eyüboğlu, halkın eğitilmesi konusunda Türk sanatkârını görevli bulur. Ona göre öncelikle sanat devlet tarafında desteklenmelidir, fakat devleti yönlendiren sanatçı olmalıdır. Bir ressam olarak köylüye resmîni ulaştırma zor olduğunu, "köylü parası olmadığı için kitap, resim satın almıyor, yazma alıyor, İşte ben burada bir açık kapı, bir ipucu buldum. Köylüye bu kapıdan varmak bana sağlam bir düşünce gibi göründü..." diyen Eyüboğlu, kendi sanatını halka ulaştırmak için çabaladığını dile getirir (2008: 311-313). Bir sanatçı duyarlılığıyla MAH ekseninde Türk resmîne yönelen Bedri Rahmi devlet tarafından da desteklenir.

Atatürk'ün öncülüğünde Türkiye'deki sanatsal faaliyetlerin gelişimi için 1933 yılında Cemal Tollu ile Nurullah Berk yedi genç sanatçı olarak D Grubu'nun kurulma amacı Avrupa'ya göre 50 yıl geride olan Türk sanatını çağdaş bir seviyeye getirmektir. Bu dönemde Birinci İnkılap Resimleri Sergisi, Halkevleri ve *Ülkü* dergisi kurulur. 1934'te Sovyet Resim ve Heykel Sergisi açılır ve devlet eliyle sanat faaliyetleri gerçekleşir. 1933-1936 yıllarında Bedri Rahmi sanat çevresinde yer edinmek ister. 1934'te D Grubu sanatçıları arasına girer. 1935'te Sabahattin Eyüboğlu ve Suut Kemal Yetkin'in *Tan* gazetesinin eki olarak çıkardığı edebiyat sayfasında Bedri Rahmi de yazmaya başlar. Cumhuriyet'in kurulmasıyla sanat alanında da yenilikçi bir sanat öngörülür. 1936'da Yahya Kemal'in "mektepten memlekete" anlayışı doğrultusunda Batılı anlayış ulusal değerlerle eklemlenmeyi öngörür. Bu dönemde ortaya çıkan "devrimci sanat, gerçekçi sanat, gelenek ve sanat" tartışmaları edebiyata da yansır. Bedri Rahmi, sanat ve edebiyatta oluşan bu gelişmeler karşısında Batı sanatına bağlı olduğu kadar Türk halk kültürüne de bağlıdır. Resim ve şiirde halk sanatından bağımsız kalmaz. CHP 1938 yılında ressamların sanatsal anlamda yurt gezileri düzenler. Yurt gerçeklerini, yurt doğasını, köy ve kent yaşamını, folklor ve tarihsel değerleri resmederler. Halkevleri yoluyla resamlara destek sağlanır. Bedri Rahmi, 1938'de Edirne gezisi, 1941'de Çorum gezilerinde eşi Eren Eyüboğlu ile Anadolu manzaralarını resmeder. Bedri Rahmi 1940'tan sonra halka ve halk sanatlarını benimser. Hasan Ali Yücel'in MEB'e atanmasıyla ulusal kaynakların yanı sıra hümanizm sorunu ele alınır. Ahmet Muhip Dıranas, hümanizmi bir dava olarak görür. Türk ressamlarının Batı kaynaklarını

bırakıp Yunan ve Rönesans'a dayanan yeni bir Klasizm'e yönelmeleri gerektiğini savunur. Bedri Rahmi için de Klasizm'e yönelmediğini ama ondan umutlu olduğunu dile getirir (Erol, 1984: 38-73).

Bedri Rahmi 1942'de *Ülkü* dergisinde yayımlanan "Türk Kilimleri" adlı yazısında Türk tezyin sanatının önemine vurgu yapar. Yıllardır üzerinde büyüdüğü Avşar kilimlerini keşfetme, sanatsal hafıza gelişimine dayandırır. Türk kilimlerindeki sanat keşfini hocası İbrahim Çallı'dan öğrendiğini dile getirir. Bedri Rahmi Anadolu'daki geleneksel tezyine sanatsal bir bakış açısıyla yaklaşır. 1940'lardaki bu düşüncesi şüphesin devletin politikasının öngörüsü dâhilindedir. 1940'larda Sanatta hümanizm anlayışıyla Yunan'a ait klasik sanat öngörülse de Bedri Rahmi Anadolu'nun özündeki sanatsal dokuyu bulmaya çalışır. Onun bu fikri şu cümlelerinden anlaşılmalıdır: "Memlekete döndüğümüz zaman açtığımız ilk sergilerde bizden halis muhlis klasik resimler bekleyenlere biz oradan getire getire bir avuç nakış getirmiştik..." (1995: 223-232) diyen Eyüboğlu devletin öngördüğü, yukarıda Dıranas'ın da değindiği Yunan klasiklerine değinmez. Bedri Rahmi, daha çok halkçı ve hümanist bir çizgide sanatını inşa eder. Günyol'a göre Orta çağ'da evrensel tek güç olan kilisenin tekelindeki kültür ve eğitim, skolastik felsefeye dayanır, bu anlamda insanın insan olarak varlığı, doğaüstü güçlerden kaynaklanan dogmalar karşısında hiçe sayılır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, bu gerçeği *Yaradana Mektuplar*'da "Göklerin başladığı yerde, aklı azad eyledik, Elhamdülillah." (Günyol, 1982: 9) diyerek dile getirir. Bu anlamda Eyüboğlu'nun sanatında halkçı tutumu kadar hümanist bir tutumu da belirgindir. Diğer yandan MAH'ın kaynaklarından da beslenir. Bunlarda biri de Yahya Kemal'dir. 1943'te "Yahya Kemal ve İstanbul" adlı yazısında Kemal'in şiirindeki tarih düşüncesini beğenir ve "muhteşem bir tarih sevgisi" olarak yorumlar (Eyüboğlu, 2004: 214-218). Bedri Rahmi, Kemal'in şiirindeki tarih anlayışını kendi şiirinde "Anadolu" olarak belirler. Bu anlamda resmî politikayla olan ilişkisi milli duyarlılık üzerine kuruludur.

Erhat, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun eşi Eren Eyüboğlu ile yaptığı röportajda, 1937, 1939, 1941 ve 1945'te bu ressam çiftin hükümet tarafında köydeki manzaraları resmetmek için görevlendirildiğine değinir. 1950'de Paris'e giden sanatçı çift müzeleri gezip yazmaları keşfeder. Türkiye'ye döndüklerinde Anadolu yazmalarını yeniden canlandırmak için uğraşırlar. Bedri Rahmi yeni desenler çizer ve bu tarzda

Maya Sanat Galerisi'nde bir sergi açarlar. Bedri Rahmi'nin öğrencisi Abdurrahman Hancı, onun için "mimariye karışan ilk ressam" der. Bedri Rahmi Batı sanatıyla Anadolu sanatını sentezler. Şiir ve resimde Batılı bir yorumla Anadolu'yu ele alır. Nedim Günsür'e göre,

Türk resmî oluşmaktadır, bir bütün, ulusal bir resim, bir Türk resmî çıkacaktır bir gün ortaya. Bugün kendini tam bulma, bütünlüğünü kurma kavgası içindedir. Bu eylemde Bedri Rahmi'nin büyük yeri var. Durmadan araştırma içindedir, yaşamı boyunca değişik yönlerde araştırmış, değişik resim yapmış, ulusalını da soyutunu da denemiş, çok çalışmıştır. Aramaları içinde hep aynı çizgiyi görüyoruz: halk sanatlarımızı, kendi geleneğimizi izler, değerlendirirken öyle şeyler oluşturmuştur ki, hem çağdaş resim, hem batılı, hem ulusal, hem yeni ve özgün bir resim çıktı ortaya. Paris'te Bedri Rahmi'nin kendi portrelerini görünce Abidin Dino: "Daha ne istiyorsun, bunlar hem evrensel hem ulusal..." (Erhat, 1978: 209-217).

Bedri Rahmi, resim sanatına yeni bir soluk getirir, onun portrelerinde hem Anadolu hem çağdaş resmî izleri hem de milli bir duyarlılık söz konusudur. 1943'te *Ulus*'ta yayınlanan "Resim ve Tabiat Aşk"ı" adlı yazısında resmînin aydınlığa kavuşan her şeyi aşkla inceleyip renkler ve çizgiler aracılığıyla insana aşıladığını belirtir (Eyüboğlu, 2004: 165-169). Resim sanatında doğaya verdiği önem ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'nun halkçılık çerçevesinde ortaya çıkan realizme de bir vurgudur. Ona göre Türkiye'de sanatın gelişimi için müzelerden çok galeriye ihtiyaç vardır. Paris'te sanatın kalbi güncelliği galerilerde atar. Türkiye'de "Maya Sanat Galerisi bize her şeyden evvel kendi imkânlarımızı tanıtacak..." der. Sanatta devlet desteği gereklidir, Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim öğretmenliği yapan Bedri Rahmi, bu akademiye kurulan 10'lar Grubu'nun (Ivy Stangali, Leyla Gamsız, Mustafa Esirkuş, Hulusi Sarptürk, Fahrünnisa Sönmez, Nedim Günsür, Orhan Peker, Turan Erol, Fikret Otyam ve Mehmet Pesen) gibi başarılı sanatçılar verdiğine değinir (Eyüboğlu, 1995: 311-316). Sanatçının galeri konusundaki görüşleri MAH'ın düşüncesine dayanır. Nitekim Maya Sanat Galerisi de bu grubun oluşumlarından biridir.

Bedri Rahmi, 1940'larda ortaya çıkan MAH grubunun resmî politikayla olan paralel Anadoluçuluk perspektifine ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu'nun sayesinde

katılır. Bu anlamda halkçı ve hümanist bir anlayışıyla Anadolu sanatına yönelip resim ve şiirlerinde milli bir duyarlılıkla Anadolu’da sanatsal öğeleri Avrupalı bir yorumla sentezler. Bu grupta olan bağı, Köy Enstitüleri, Mavi Yolculuk, Maya Sanat Galerisi, Anadolu Ressam Gezilerindeki faaliyetleriyle somutlaşır. MAH’ı 1960’larda gücünü yitirse de Bedri Rahmi bu düşünceyi sanatında sürdürür. Sabahattin Eyüboğlu’nun ölümünden sonra yazar arkadaşları, onun için neler yapacağını konuşur. Bunun üzerine Bedri Rahmi ayağa kalkıp herkese neler yapacağını anlatır. “Dostları olan sizler onunla yaptığınız bütün çalışmaları anlatmalısınız”, der. Ağabeyini öldürenin 12 Mart zulmü olduğunu Günyol’la Başaran’a anlatır. Onun gibi bir sanat adamının cezaevlerinde işi olmadığını bu suçlamalarını ona ağır geldiği dile getirir. Başaran, Bedri Rahmi için “Hasanoğlan Enstitüsü’nde aramıza karıştırdı” diyerek enstitüyü coşturduğunu, dostluğu, sevgisiyle kaynaştıklarını, bizim kadar kendini enstitülü saydığını dile getirir. Başaran’a göre üç kardeşi de enstitülerde çalışan Bedri’nin Tonguç’a saygısı sonsuzdur (1975: 16-17). Günyol, 1975’te “Bedri Rahmi Gerçeği” adlı yazısında Bedri Rahmi’nin ölmeden önce geçirdiği kanser hastalığındaki anılarını aktarır. Son döneminde durmadan şiir ve resimle uğraştığını, 12 Mart’ta ağabeyi Sabahattin Eyüboğlu’na yapılanları sürekli lanetlediğini dile getirir (1966: 175-179). Bu bilgiler ışığında Bedri Rahmi’nin de Melih Cevdet gibi bütün bir şekilde MAH’ın düşünce perspektifinde ilerlemese de bu grubun milli Anadolu duyarlılığına hümanist ve halkçı çerçevede eğildiği açıktır. Bu iki sanatçıyı yanı sıra bu düşünceyi sürdürenlerden biri de İsmet Zeki Eyüboğlu’dur.

2.3.3.İsmet Zeki Eyüboğlu

İsmet Zeki Eyüboğlu (1925-2003), Trabzon doğumlu yazar inceleme ve deneme yazarlığının yanı sıra çevirmenlikte yapar. 1948’de Vefa Lisesi’ni, 1953’te İstanbul Üniversitesi’nde Felsefe bölümünü bitirir. Klasik filoloji ve tarih bölümünü okur. Bir süre felsefe ve edebiyat öğretmeni olarak çalışır. Daha sonra öğretmenliği bırakıp Anadolu uygarlığı, halk bilgisi varlıkları, Türk dili konularında yoğunlaşır. Yazarlığının ilk ürünleri 1948-1958’de *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde Karadeniz folkloru derlemeleridir. Almanca, Latince, Arapça, Farsça gibi dillerden

çeviriler yapar. Farklı disiplinlerde eğitim alan İsmet Zeki'nin Anadolu uygarlıklarına yönelmesi MAH'ın perspektifiyle şekillenir. İsmet Zeki'nin MAH'ın düşüncesiyle birleşme noktası amcası Sabahattin Eyüboğlu üzerinden gerçekleşir. Bu anlamda Sabahattin Eyüboğlu'nun MAH grubun sonraki temsilcilerini oluşturma gayesi de ortaya çıkar. Bunlarda biri de 1950'den sonra aktif rol alan İsmet Zeki Eyüboğlu'dur (Necatigil, 159-160).

1940'ta İstanbul'a eğitimi için giden İsmet Zeki tekkeden tekkeye, mescitten mescide koşar. Turancılık ve ırkçılık arasında yalpalar. Sabahattin Eyüboğlu, onu "bağnazlıktan" kurtarmak için çabalar. İsmet zeki onun için "Bütün susuzluklarımın pırlıl pırlıl bir Anadolu pınarı...", der. İnsan sevgisinin onda din niteliğine büründüğünü, ondaki insan sevgisinin Avrupa'da yeşeren hümanizmden farklı olduğunu, ondaki hümanizm kavramı, soyut insanı anlamaya ve anlatmadır. O insanı anlamak, kavramak için değil, gerçekten, davranışlardan, olaylardan, karşılıklı bağlaşımlardan yola çıkar. Yaşayan, ilişki kuran, somut insanı gerçek eylemleri içerisinde sevmeyi bilir (Eyüboğlu, 1972: 74-77) diyen İsmet Zeki, Sabahattin Eyüboğlu'nun yönlendirmeleriyle MAH'ın sonraki ardıllarından biri olur. İsmet Zeki Eyüboğlu ile Günyol, Sabahattin Eyüboğlu aracılığıyla tanışır. İsmet Zeki, Günyol'u aşırı inceliğinde ve yumuşaklığından dolayı sevmez. Ona göre "bu tutumu onu sözünü söylemekten geri tutar." 1960'larda sonraya kadar da sevmeme fikrini sürdürür. Bir gün Günyol üzerine Sabahattin Eyüboğlu ile fikirlerini paylaştığında Sabahattin Eyüboğlu tarafından azarlanır, önyargılı olmaması gerektiği hatta Günyol'dan yararlanması gerektiğini önerir. İsmet Zeki ustasının haklı çıktığını, Günyol'un *Yeni Ufuklar*'da ilk yazılarını yayımladığını dile getirir. Ona göre Erhat, Eyüboğlu ve Günyol üçlüsü yüreğiyle insancılığa kendini adar (Eyüboğlu, 1995: 104-111). Böyle bir serüvenden sonra İsmet Zeki MAH düşüncesini benimseyip Anadolu odaklı çalışma ve incelemelerini *Yeni Ufuklar* dergisinde yayımlar.

Yazar, doğu yazarlarını okuduğu yıllarda boş izlenimler elde ettiğini, Anadolu'nun bugünkü durumunu o zamanına benzetir. İlk yıllardan tekke ve zaviyelerde eğitim gören İsmet Zeki, Sabahattin Eyüboğlu'nu tanıdıktan sonra onun Anadolu anlayışını benimser. İsmet Zeki'ye göre de Batı'yı anlamak için Anadolu kaynaklarını keşfedip halka inilmelidir (Eyüboğlu, 1965: 38-41). Anadolu Uygarlıkları üzerine eğilen İsmet Zeki bir yandan Sabahattin Eyüboğlu'nun

düşüncesine dayanan halk kültürüne yönelirken diğer taraftan Balıkçı'nın Anadoluculuk düşüncesinden beslenir. "Toprağın Dili" adlı yazısında:

Bütün Akdeniz uygarlıklarının beşiği Anadolu' dur, düş değil, bir gerçek, bir tarih oluşumdur bu. Bilgece düşüncenin, sanat yaratmalarının, dinlerin yerden ot bitercesine bittiği, kaynaştığı, çevreye yayıldığı bir yerdir Anadolu. Mezopotamya uygarlığının Anadolu uygarlığından eski olduğunu, tarihin Sümerlerle başladığını savunan görüşler, düşünceler vardır. Ancak, bilimsel düşüncenin, belli bir anlayış açısından varlık bütününe, evrene, insana bakmanın Anadolu dışında geliştiğini, doğduğunu en küçük belgelere dayanarak ileri sürebilecek bir yetkili yoktur. Sümer uygarlığı dinle düşüncenin, doğa ile doğaötesinin birleştiği, kaynaştığı bir uygarlıktır. (...) Anadolu'ya Kuzeyden, Güneyden, Doğudan, Batıdan sayısız akınlar olmuş, uluslar gelmiş, kimi yerleşmiş Ana Tanrı Yaratan Toprak Anadolu'da erimiş, kimi başka yerlere göçüp gitmiş. Anadolu'ya gelenler sayısız inançlar getirmiş, birçok olumlu bilgiler alıp gitmişler. Sürekli düşünce kaynaşmaları, inanç yoğunlaşmaları olmuş Anadolu'da. Çevre komşularının yaratmalarından, uygarlık ürünlerinden esinlenmiş, yararlanmış Anadolu insanı. Çokluk dıştan aldığına yeni bir biçim, yeni bir nitelik kazandırmış. Aldığını olduğu gibi değiştirmeden saklamamış. Ondan yeni yeni yaratmalar, türetmeler yapmasını bilmiş, bildirmiştir tarihi boyunca... (Eyüboğlu, 2007: 14-15).

Tarihin Sümerlilerle başladığını, Anadolu'nun dört bir yandan gelen akımlarla bir karışım noktası olduğu, Anadolu'da ortaya çıkan bütün uygarlıkların Anadolu insanının oluşumunu etkilediği gibi düşünceler Balıkçı'nın deneme kitaplarında defalarca dile getirilir. Bu bağlamda İsmet Zeki de yazılarında bu fikirleri tekrar eder. Günümüz Anadolu uygarlığının eski uygarlıklardan tarih, kültür ve uygarlık olarak beslendiğine inanır. İsmet Zeki'ye göre Anadolu insanı kendi tarihini, çağlar boyunca gerekli uygarlık yaratmalarıyla değiştirip yenilemiş ve geçmişten geleceğe kopmayan bir bağla geliştirmiştir. Anadolu insanı bu toprakta ortaya çıkan farklı öğelerden beslenip özgün bir biçim almıştır. Tarih boyunca birçok topluluğun uğrağı, birçok yaratmanın kaynağı, "yeryuvarlığının üç büyük bölümünü, Asya-Afrika-Avrupa gibi birbirinden apayrı uygarlıklar yaratmış ulusların geliş-gidiş yeri olan Anadolu'da böyle bir karışım kaynaşma kaçınılmazdır" bundan dolayı Anadolu insanı farklı kaynaklardan beslenen bir sentezdir. Anadolu insanı ulus ayrımı yapmaz, onun tarihi ve uygarlığı, yaşadığı toprağın tarihi ve uygarlığıdır

(1977: 225). Bu anlamda İsmet Zeki MAH'ın kültürel milliyetçi perspektifiyle Anadolu'da ulus ayrımı yapılmadığına değinir. Fakat MAH grubun oluşum amaçlarından biri de ulus-devlet inşasına katkı sunmaktır. Bu perspektifle halkçı kültürel milliyetçi bir söylem geliştirilse de arka planda yeni bir Türk ulusu düşüncesi hâkimdir.

Sabahattin Eyüboğlu'nun yönlendirmeleriyle *Yeni Ufuklar* dergisinin hemen hemen her sayısında “Anadolu Türkçesi” adlı dil çalışmaları yürüten İsmet Zeki, folkloru malzeme ederek medeniyetler arası dil alışverişini gözler önüne sermeye çalışır. Ona göre “azık” sözü dilimize uzun bir gezintiden sonra Hititçe'den girmiştir. Çamaşır sözünün Farsça'dan, usturenin ise Latin- Grekçe'den Türk diline girdiğini belirtir. Derginin her sayısında farklı kelimeler üzerinde incelemeler yapıp, bu türden dil çalışmalarını yürütür (Eyüboğlu, 1967: 39-41). İsmet Zeki'ye göre Türk dili, Atatürk'ün Dil Devrimi'nden sonra kimliğini, uygarlıktaki yerini ve değerini bulmuştur. Türk insanı da bu devrimden sonra benliğini kazanmış ve ulus olmak için çabalamıştır. “Türk dilini, Arap-Acem dillerinin yardımıyla güncel gereksinimleri karşılayan yüzeysel-yavan-sığ bir anlatım aracı diye gören sözde aydınların ulusal bilince ulaştıkları söylenemez.” Ulusal bilinç özgün bir dille ortaya çıkar. Kökleri özgün olmayan bir dil gelişip yaratıcı bir zemin bulmaz. Yazara göre “Türk dili, ancak Türkün dili olabilir, başkalarının ilgi alanına giren bir uğraş aracına dönüştürülemez.” Ulusal bir dil oluşmadığı sürece ulusal bilinç oluşmaz (1989: 6-7). Yazarın dil konusundaki hassasiyeti MAH grubunun kurucu üyelerinde Sabahattin Eyüboğlu'nun perspektifi ve yönlendirmeleriyle oluşur. İsmet Zeki, tarih ve uygarlık konusunda bütün Anadolu uygarlıkları benimseyip kültürel bir zeminde buluştururken dil konusunda ulusalcı bir perspektifle Türk vurgusu yapar. Bu düşünce Balıkcı'nın milli dil anlayışındaki birçok kelimeyi Anadolu bir dile dayandırmasından beslendiği gibi Sabahattin Eyüboğlu'nun kültürel anlamda “adımız çoğunluk olan Türk adıyla anılsın” düşüncelerine dayanır. Bu anlamda GDT'den beslenen bir dil anlayışıyla resmî ideolojiye yakın ulusal bir dil savunulur. İsmet Zeki de bu grubun ardıllarından biri olarak dil konusunu geniş bir açıyla odağa alarak ileriki zamanlarda da bu konuda *Türkçe Kökler Sözlüğü* (1989) adlı bir çalışma yapar.

İsmet Zeki'nin MAH perspektifiyle odağına aldığı diğer bir konu ise tarihtir, ona göre binlerce yıllık Anadolu'nun zengin topraklarındaki tarih, sanat “özümüzü bizi biz yapanı, bize kimlik kişilik kazandıran” değerler çalınmıştır. Yazara göre Müslüman, Milliyetçi, Türkçü ve İslamcı geçinen bilginler, Anadolu kazılarında ulaşılan bilgileri Avrupa'yla paylaşır. Buna karşılık Anadolu tarihi hakkındaki bilgiler Anadolu halkıyla paylaşılmaz. Oysa Anadolu tarihini en iyi bilenler Anadolu insanlarıdır, kazılarda ortaya çıkan Urartu ve Hitit tanrılarının ismini ve görevini bilenler eski Anadolu insanlarıdır. Bu bilgi aktarımı gerçekleşmediği için Anadolu insanı gerçek tarihini öğrenememiştir. 1071 yılından öncesini bilmediği için o dönemi benimsemez ve yabancı kalır. Yazar, Anadolu'da yaşayan insanların eski uygarlıkların inanç, gelenek-görenek ve kültürel değerlerini taşıdığını dile getirir (Eyüboğlu, 2007: 1-13). Yahya Kemal'in 1071 Anadolu tarihine karşı çıkan yazar, Anadolu tarihinin uygarlıklar tarihini olduğuna inanır. Bu tespitlerle Anadolu'daki bütün uygarlıklar birbirini etkilemiş ve bu topraklarda son uygarlık olarak Anadolu'da yaşayan Türkler bu kültürel tarihin mirasçısıdır. Bu anlamda Eyüboğlu MAH temel tarih düşüncesine savunduğu gibi özellikle Balıkcı'nın savunduğu milliyetçi tonu baskın olan bir tarih anlayışı benimser. İsmet Zeki Anadolu uygarlık tarihini şu şekilde benimser:

İçinde yaşadığımız toplum, eskiçağını, bizden koparılmak, yabancılaştırılmak istenen geçmişini ne denli iyi tanır, iyi öğrenirse o ölçüde kendi kişiliğinin bilincine varır, kendini, özünü tanır, kavrar. İnsanın bir tarih varlığı olması, tarihi yaratan gücü taşıması kendi kimlik bilincine varmayı gerekli kılar. Ancak bilinci olanın kimliği, kişiliği, tarihi, geçmişi vardır. Bugün Anadolu toplumu geçmişini, eskiçağını, toprağının uygarlık ürünlerini, özlü yaratmalarını bilmiyor. Anadolu ulusu eski ataları olan Hititleri, Urartuları, Hurrileri, Luviler'i, onlardan önceki ulusları bilmiyor. Oysa onların günümüze kalan yaratmalarından, buluşlarından yararlanıyor. Eskiçağın insanınca Anadolu dağlarının çoğu, sularının, ırmaklarının, kayalarının ormanlarının çoğu kutsaldı, ay kutsaldı, güneş kutsaldı, yıldızlar, birtakım bitkiler, hayvanlar kutsaldı. Bugün gene kutsaldır onlar. Van'dan Edirne'ye, Sinop'tan Antakya'ya değin nice dağlar, sular, bitkiler kutsal sayılır. Eskiden de öyleydi şimdi de öyledir. Peki, nereden, kimlerden geliyor bu kutsallık inancı? Anadolu'da bulunan bir doğa varlığının, bir dağın, bir kayanın bir suyun kutsallığı da dışardan, Ergenekon'dan gelmedi ya, Anadolu'daki yararlı

otlar, sular, ağaçlar dışardan gelmedi ya. Kimler öğretti bize Ağrı dağının, Nemrut dağının, Ulu dağın, Kızılıрмаğın, Sakarya'nın, Kazdağının, kayaların kutsallığını? Asya'dan, Avrupa'dan mı geldi bu dağlar bu ırmaklar, onlarla ilgili inançlar? (Eyüboğlu, 2007: 6).

İsmet Zeki, Balıkçı'nın uygarlık tarihini benimseyerek Roma ulusunun Anadolu'dan beslendiğini, Anadolu topraklarında ortaya çıkan bütün uygarlıkların günümüzdeki Türklerin geçmiş kökleri olarak görür. Bugünkü Anadolu insanının geçmiş uygarlıkların gelenek, görenek ve inançlarını hala taşıdığını iddia eder. “Bunu Yazılıkaya'da görülen Hitit tanrılarının, insanların, krallarının giyimleriyle bugünkü halkımızın giyimleri arasındaki özdeşlikten anlıyoruz açıkça. Geleneklerimiz, göreneklerimiz, birçok inançlarımız eskiçağ Anadolu uluslarından, özellikle Hititlerinkilerden pek ayrı değil...” diyen İsmet Zeki Hititler için kutsal olan her şeyin Anadolu halkı içinde kutsal olduğunu savunur. Bu bağlamda Türk tarihini Anadolu uygarlıkları tarihine dayandırır (2007: 9-11).

İsmet Zeki, MAH'ın perspektifiyle otuz beş yıl boyunca Anadolu'da elli yedi ili gezer. 1970-1980'lerde sonraya kadar uzayan bu gezilerindeki izlenimleri *Anadolu Gerçeği* adlı eserinde aktarır. Gezilerde Anadolu'yu bütün yönüyle anlamaya çalışan yazar, karşılaştığı sorunları da çözümlenmeye çalışarak Anadolu gerçeğini 26 madde de anlatır. Bu anlatımların temelinde Anadolu insanı, dil, tarih, uygarlık, eğitim-öğretim, gelenek vb. birçok ögeye karşı sınırlı bir bilgiyle yaklaşır. Kendi topraklarında yaşamış uygarlıkların izinde hareket etmediği için her anlamda geri kalmıştır. Eyüboğlu, eserde ziyaret ettiği bütün illeri ayrı başlıklar altında anlatır, bu illerin çoğu antik kentlerden oluşur. Gittiği antik kentlerin tasviri ve tarihi konusunda Halikarnas Balıkçısı'nın düşünce dünyasında yer alan Yunan mitolojisinde yola çıkarak tarihsel bir serüven içerisinde bilgi verir (2000: 5-378).

İsmet Zeki Eyüboğlu, 1953-2001 yılları arasında 39 eser verir. Bu eserler MAH'ın anlayışından doğan bir düşünce yapısıyla şekillenir. Yazarın kitaplarındaki temel konusu Anadolu olmakla beraber, Anadolu'daki tanrılar, inançlar, mitoloji, büyüler, ilaçlar, tarih, halk edebiyatı, dil yapısı vb. konularda incelemeler yaparak kitaplarına yansıtır. Atatürk özdeyişleri ve ilkelerini de kapsayan iki kitap yayınladı. Bu bağlamda MAH ve Kemalist ideolojiden beslenir. Bu dünya görüşüyle kaleme aldığı eserler: *Divan Şiirinde Sapık Sevgi* (1968), *Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar* (1968), *Baki* (1972), *Nietzsche* (1972), *Tanrı Yaratan Toprak* (1973),

Anadolu İnançları (1974), Anadolu İnançları- Anadolu Mitolojisi adıyla genişletilmiş baskı (1987), Cinsel Büyüleri (iki cilt, 1975), Karadeniz Aşk Türküleri (1976), Anadolu Halk İnançları (1977), İnsanın Boyutları (1979), Alevilik- Sünnilik, İslam Düşüncesi (1978), Anadolu Büyüleri (1978), Sevgi Büyüleri (1978), Şeyh Bedrettin ve Varidat (1980), Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik (1980), Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri (1981), Anadolu uygarlığı(1981), Atatürk'ten Özdeyişler (1981), Geçmişin Yaşama Gücü (1982), Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi (1987), Anadolu Halk İlaçları-Bitkiler, Büyüleri, Macunlar, Yıldızname (1987), Mevlâna (1988), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü (1989), Türkçe Kökler Sözlüğü (1989), Şeytan Ayetleri Söylencesi-Zerdüşt'ün Şiirleri (1989), Hacı Bektaş Veli (1989), Uygarlığın Çıkmazları (1990), Tarihin İlkeleri (1991), Alevi-Bektaşî Edebiyatı (1991), Pir Sultan Abdal (1991), Yunus emre (1991), Abdal Musa (1991), Hatay (Şah İsmail) (1991), Kaygusuz Abdal(1991), Felsefe yazıları (1999), Yoksul Özdeyişler (1999), Anadolu Gerçeği (2000) (Necatigil, 1999: 160) gibi eserlerden oluşur.

İsmet Zeki, aydın sorumluluğunu ele alarak insanlığa vurgu yapar. Aydın insanın niteliklerine değinerek bir aydının insanlık olgusunu her koşulda savunması gerektiğini dile getirir. Kendi milleti için, özgürlük tanıyan bir devlet düzenin aydınca olmadığını, çağın ulusçuluk ülküsü güden bütün yönetimlerin aydınca hareket etmediğine değinir. Aydınca düzen, bütün insanlara eşit mesafeye gerçekleşebilir. Çağa yaraşan Yunus Emre'nin "sevelim sevillelim" sözüdür. İnsan sevgisine önem veren yazar evrensel ve insancıl tutumuyla MAH'ın anlayışında olduğunu gösterir (1974: 35-38). Benimsediği MAH'a sadık kalarak Türk hümanizminin gerçekleşmesi için Anadolu odaklı birçok çalışma yaparak aydın sorumluluğu yerine getirir.

İsmet Zeki "Anadolu Tanrıları" adlı yazısında, Anadolu tanrılarını ikiye ayırır. Birinci bölümde, Hattilere, Hititlere, Urartulara, Luvilere, Hurilere dayanan eskiçağ tanrıları; ikinci bölümde ise Yunan, Roma, Fenike uluslarını benimseyen, genellikle Olympos Tanrıları adı verilen tanrılar Anadolu kaynağına dayanır. Yunan, Roma ve Fenike kaynaklı tanrılar çok azdır. Bu üç dille açıklanamayan bütün tanrılar Anadoluludur (2007: 318). Yazarın bu düşünceleri Balıkcı'nın *Anadolu Tanrıları*

adlı kitabına dayanır. Nitekim Balıkçı da bütün tanrıların Anadolu kaynaklı olduğunu savunup Yunan tanrılarının yok denecek kadar az olduğunu dile getirir.

Anadolu Mitolojisi adlı eserinde İsmet Zeki, söylence (mitlerin), düşünen insanın kendisini doğayla özdeşleştirmesi olarak görür. Ona göre, bir ulusun söylenceleri çokça o ulusta uygarlık ve gelişmişlik düzeyi yüksektir. Geçmişte söylence ve bilgeliğin yan yana yürüdüğünü, Anadolu’da gelişen doğacı düşüncenin ilk ürünlerini söylencelerle karışık bir bütünlük içinde ortaya koyduğunu dile getirir. Bilgeliğin atası ve kurucusu olarak Thales gösteren yazar, varlığın özünü akıl çerçevesinde araştıran Thales’in söylence ortamını oluşturduğuna değinir (1998: 12-13). Yazar, mitolojiden yola çıkarak eski Anadolu uygarlıklarında ilk düşünce nüvelerinin yeşerdiğini, uygarlık ve bilim adına gelişen mitlerin sorgulayan insan aklına vurgu yapar. İsmet Zeki, bu düşünceleri Balıkçı’nın *Anadolu Efsaneleri* adlı eserine dayanır. Balıkçı da bu kitabında eski Anadolu efsaneleri ve mitleri üzerinde durarak ilk kültürün burada ortaya çıktığına değinirken, ilk bilimsel buluşlar olarak da Thales’in doğacı düşüncelerini gösterir. Bu bağlamda İsmet Zeki MAH düşüncesini her eserinde kaleme alır.

Anadolu İnançları adlı eserinde, “yerli bir bakış” ile Türkiye aydınlanması için kültürel incelemeler yapar. İsmet Zeki’ye göre Türkiye’de geçmişe dayanan bütün gelenekler geçerlidir. Anadolu inançları arasında boş inanç haline gelen ay, yılan, yıldız, albastı, uğur, sünnet, dövme, yediler ve bilmeceler gibi inançları inceler ve eski uygarlık kaynağı olduğuna inanır (1988: 1-2). Yazara göre Anadolu insanı “önüne gelen bütün gelenekleri” benimsemiştir, bundan dolayı da karmaşık bir yapıdadır. Bu yüzden kesin bir tarihi varlığı olmamıştır, Anadolu topraklarındaki bütün uygarlıklardan beslenmiştir (Eyüboğlu, 2004: 7-8). Özetle İsmet Zeki MAH grubunu Sabahattin Eyüboğlu’yla tanımış ve bu düşünce perspektifini onun sayesinde kazanmıştır. 1950’den sonra *Yeni Ufuklar* dergisinde bu düşüncüyü savunan yazılar yayımlanır. MAH grubun 1970’lerden sonra etkisinin azalmasıyla İsmet Zeki bu düşünceden vazgeçmeyip Anadolu perspektifli birçok eser kaleme almıştır. Yukarıda verdiğimiz örnekler dışında toplam olarak 72 kitap yazan yazar bunlardan 32 tanesini yayımlayabilmiştir.

MAH’ın ardılları olarak sonraki temsilciler adı altında değindiğimiz İsmet Zeki, Melih Cevdet Anday ve Bedri Rahmi Eyüboğlu bu grubun perspektifinde

hümanizm çerçevesinde Anadolu odaklı akademik çalışmalar yapmış sanatçılar olarak öne çıkar. Bu yazarların dışında MAH düşüncesini savunan, fakat ileri bir seviyeye taşımayan yazarlar da mevcuttur. *Yeni Ufuklar* dergisi (1953-1976), MAH'ın yayın organı olarak "Mavi Anadoluculuk", hümanizm, varoluşçuluk, iktisadi ve sosyal alanlardaysa planlama, işçi sorunu, şehirleşme, toprak reformu ve nüfus artışı gibi konular tartışılmıştır. Bu sorunlar üzerine eğilen derginin zengin bir kadrosu bulunmaktadır, dergide yer alan bazı yazarlar şunlardır,

A.Teleme, Adnan Adıvar, Adnan Binyazar, Afşar Timuçin, Ahmet Cemal, Ahmet Oktay, Asım Bezirci, Atalay Yörükoğlu, Attila İlhan, Azra Erhat, Bedii Eroğlu, Burhan Arpad, Cavit Orhan Tütengil, Cengiz Gündoğdu, Ceyhun Atuf Kansu, Çetin Altan, Demir Özlü, Demirtaş Ceyhun, Edip Cansever, Ekrem Sağkol, Emel Dilman, Engin Aşkın, Fakir Baykurt, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ferit Celal Güven, Ferit Edgü, Fethi Naci, Feyyaz Kayacan, Fikret Otyam, Gülten Kazgan, Güner Sümer, Güneş Altıntaş, Güzin Asım, H. Meran, Halide Edip Adıvar, Halikarnas Balıkcısı, Halit Çakır, Haydar Kazgan, Hayrettin Uysal, Hilmi Yavuz, Hüseyin Erdem, İhsan Atar, İlhan Berk, İlhan Selçuk, İsmet Zeki Eyuboğlu, Kamuran S. Yüce, M. Başaran, M.Cevdet Anday, M.Karabulut, Masis Kürkçügül, Mehmet H. Doğan, Mehmet Seyda, Metin Gümrükçü, Mina Urgan, Musa Baran, Muzaffer Buyrukçu, Muzaffer Erdost, Necati Cumalı, Nedim Gürsel, Nermin Uygur, Nermin Menemencioglu, Nurullah Ataç, Oğuz Arıkanlı, Orhan Burian, Orhan Çubukçu, Orhan Duru, Orhan Kemal, Ö.Faruk Toprak, Özdemir İnce, Rauf Mutluay, Ruşen Hakkı, Sabahattin Eyuboğlu, Sabri Altınel, Sait Faik, Sami N. Özerdim, Samim Kocagöz, Selahattin Batur, Selim İleri, Sezer Tansuğ, Suat Taşer, Talayhan Soytürk, Talip Apaydın, Turgut Akın, Turhan Doyran, Vedat Günyol, Vildan Aksu, Yılmaz Pütün... (Akagündüz, 2010: 66).

Yeni Ufuklar dergisinde aktif bir şekilde yazan yazarlar, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat, Halikarnas Balıkcısı, Cavit Orhan Tütengil, Orhan Duru, Ferid Edgü, Fakir Baykurt, Ö. F. Toprak, Başaran, Samim Kocagöz, Oğuz Arıkanlı. Rauf Mutluay, Nermin Uygur, Melih Cevdet Anday, Nermin Menemencioglu, Ferit Celâl Güven, Demir özlü, Atalay Yörükoğlu, İsmet Zeki Eyüboğlu, Selim İleri, Mehmet Şeyda, Hilmi Yavuz, Feyyaz Kayacan gibi yazarlardır (Kurdakul, 1973: 465). Bu bağlamda MAH ardılları olarak aktif bir şekilde ele aldığımız Melih Cevdet Anday, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İsmet Zeki Eyüboğlu'nun yanı sıra yukarıda ismi

geçen yazarlar da bu düşünceye hizmet etmiş ve bu konuda yazılar kaleme almıştır. Dergi dışında da bu düşünceyi savunan yazarlar olmuştur. Suat Sinanoğlu 1988'de *Türk Hürmanizmi* adlı üç ciltli bir eser yayınlamıştır. Yazar 1988'de Türk Hürmanizm MAH düşüncesiyle yeniden gündeme taşımıştır. Ekrem Akurgal da bir arkeolog olarak Ege ve Akdeniz temelli çalışmalarıyla MAH düşüncesini kazı bilimi kaynaklarıyla kanıtlamaya çalışır. Bu anlamda 1942-2000 yıllarında kadar eserler yayımlamıştır. Bu çalışmada bu düşünce perspektifiyle öne çıkan üç yazara değinilmiştir. MAH ardılları dışında bu grubun bıraktığı izlere ve yansımalara değinmek yerinde olacaktır.

2.4. Yansımalar (Etkiler)

MAH 1940-1950'lerde etkin olmakla beraber 1980'lere kadar Türk edebiyatında yer alır. Bu grubun edebiyatta etkisi 1930'larda Atatürk devrimleri çerçevesinde öngörülen hürmanizm ekseninde gelişir. 1935'te *Yücel* dergisinde, Atatürk ilkeleri çerçevesinde hürmanizm kavramı yazarlarca tartışılır. Orhan Bruian'ın Batılı perspektifiyle hürmanizm düşüncesi *Ufuklar* (1953) dergisinde ele alınır. Vedat Günyol ise bu süre zarfında Bruian'ın bir öğrencisi olarak bu düşünceyi savunur. Bruian erken ölümü, Günyol ile Sabahattin Eyüboğlu'nu hürmanizm ve Atatürk ilkeleri etrafında birleştirir. *Yeni Ufuklar* adıyla hürmanizm çizgisi MAH çizgisinde ilerler. MAH grubunun Anadolu'yu hürmanizm çerçevesinde farklı bir yorumla değerlendirmesi mevcut Türkiye Cumhuriyeti tarafından desteklenmiştir. Bu bağlamda siyasi ideoloji destekli bu grup iktidara gelen hükümetlerin değişimi ile edebi anlamda etkisini artırıp azaltmıştır.

Demokrat Parti'nin 1946 iktidara gelmesiyle MAH 1950'den resmî söylemle bağı zayıflamış olsa da kültürel ve toplumsal anlamda etkileri güçlüdür. Grubun üyelerinden Balıkcı, Eyüboğlu, Erhat ve Günyol'un kültürel Anadolu eğilimi açısından DP iktidarıyla uyuşmasa da bu anlayışın düşünce perspektifi eğitim-öğretim ve kültür politikalarını, sol düşüncenin ürettiği projeleri etkilemiştir. Türkiye'de 1946'dan sonra sağ oluşum iktidara gelip hükümeti temsil eder. Sağcı hükümetler iktidarda olduğu zaman zarfında MAH grubu fikren ve bazen fiilen

baskılanmıştır. Atatürk ve sol düşüncelere karşı duran muhafazakâr kesim bu grubun Atatürk ilkeleri çerçevesinde yürütülen çalışmalarını desteklemez. Nitekim 27 Mayıs 1960'ta DP'ye, 12 Mart 1971 Muhtırasıyla Adalet Partisine, 12 Eylül 1980'de Adalet Partisi'ne yapılan darbe, genellikle sol çevrelerce desteklenmiştir. Bu bağlamda siyasi kültürel iklimin edebiyattaki yansımalarına bakıldığında, sol çevrenin darbelerden sonra sesinin daha gür çıktığı, kendilerini daha özgür hissettiği zamanlar olmuştur.

Melih Cevdet'e göre *Yeni Ufuklar*, 1960-1970 yıllarının sola açılması zor olan günlerinde, özgür düşünceye, hoşgörüye, insancılığa olan bağlılığı ile kırıcı yıkıcı devrimci çevrelerce küçümsenmiştir (Andaç, 1997: 29). Ergül'e göre de sol içerisindeki bölünme bu grubun başarısız olmasına ve dışlanmasına neden olmuştur. 1960'tan sonra sosyalist sol Kemalizm'le yollarını ayırır. Hümanistler ise Kemalizm'in parlak dönemleri ve Köy Enstitüsü yıllarını arar olur. Hümanizma hareketi, sınıfsal çelişkilerin yoğunlaştığı dönemde "tarafsız değil" ama "tarafı olmayan" bir çevre olarak kalır. Hümanistler, bu aşamadan sonra orduyu, "Kemalizm'in asr-ı saadeti" geri getirebilecek yegâne güç olarak görür. 1970'li yılların başında, "bir yanlışlık sonucu" dört aylığına tutuklanan Sabahattin Eyuboğlu, "iktidar oyunu"nun naif bir seyircisi olarak 1973'te vefat eder. "Denilebilir ki hümanistler kendilerini ne kültürel, ne de siyasi olarak muhalefette görmediler. Bu yüzden kurucu ideolojinin aydın-bürokrat asker ittifakını hemen her zaman desteklediler..." (2014: 18-19). Bu düşüncelerle MAH grubunun başlangıçtan 1980'lere kadar uzayan serüveninde savunduğu sol düşüncesinde bir değişim olmamıştır. Zaman zaman sol arasında ayrımlar gerçekleşmiş olsa da MAH grubu her zaman Atatürk ilkeleri çerçevesinde bir anlayış sürdürmüştür. Bu grubun hiçbir zaman kültürel ve siyasi bir eleştiri yapmamasının nedeni de resmî söylemle olan bağlıdır.

MAH ile dönemin siyasi atmosferine değindikten sonra bu grubun etki alanının genişlememe nedenine kısaca söz etmek yerinde olur. MAH grubu 1940-1950 yılları arasında aktif olarak *Yeni Ufuklar* dergisinde 1970'lere kadar faaliyetler sürdürür. Aktif oldukları dönemde bazı yazarların ilgisini çekseler de bu kalıcı olmaz. Belge, bu sürekliliğin olmama nedenini kimilerince sosyalist, kimilerince Kemalist olarak algılanmalarına dayandırır. Ona göre, "Mavi Anadolucuların"

görüşleri aydınlar arasında belli bir yere kadar etkili olur. Bunun nedeni bu dönemdeki aydınların ilgisinin sosyalist bir doğrultuda olmasındandır. Bundan dolayı kitle düzeyine inmemiştir. Egemen güçler arasında politik bir ifadesi olmadığı için solcuların bir kolu olarak algılanarak 12 Mart döneminde Eyüboğlu, Erhat ve Günyol TKP davasından yargılanırlar (Belge, 1987: 87). Bu anlamda bu grup sol sosyalist çizgide olmayıp sol Kemalist anlayışı sürdürür.

Oktay'a göre de Yunan'ı, Hitit'i, Selçuklu ve Osmanlı'yı bir potada eriten "Mavi Hümanizma" girişiminin doyurucu ve yaratıcı ilkelerine rağmen arka planda kalmıştır. Bunun nedeni; toplumun her kesiminin radikalleşmeye başladığı bir dönemde, bu girişimin üçlü bir muhalefetin saldırısına uğramasındandır. Sosyalistler, milliyetçiler ve İslamcılar "Mavi Hümanizma"dan uzak durmuşlardır. Eyüboğlu'nun halkçı söylemi Marksistleri bir nebze yaklaştırsa da pek etkili olmamıştır. MAH kültürel Anadolu eksenli politikası ağır bastığı bu dönemde rağbet görmemiştir. Aynı zamanda İslamcılar ve Milliyetçiler, önerilen aydın birlikteliğinden oluşan çokseslilik ve insancılıktan hoşlanmamışlardır. Hatta Yunus Emre'nin emeğin sözcüsü olarak görülmesini tehlikeli bulmuşlardır. "Mavi Hümanizma"dan geriye kalan çeviri ve telif ürünler, arkadaşlıklar kalsa da kuramsal bir yapı kalmamıştır (1987: 100). 1960'larda *Yeni Ufuklar* dergisinde yazılar kaleme alan Oktay'ın tespitleri bu bağlamda önemlidir. Batur'a göre, "Hümanist aydınlar", farklı bağlamlara ait düşünceleri saptar. Aynı dönemde onlar gibi düşünmeyenleri belirlerler. Nurullah Ataç ve Nazım Hikmet'le kesiştikleri noktaları önemserler. Bazılarıyla ayrılıkları keskindir: Kemal Tahir, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Necip Fazıl farklı noktalardadırlar (1987: 102). Günyol ise sol çevre "hümanizmayı burjuva yutturmacası olarak" gördüğü, 12 Eylül'den sonra bu düşüncelerin pasifleştiğini dile getirir. Bu zaman zarfından sonra MAH düşüncesi tekrar önem kazanır. Edebiyata MAH'nin yansımaları bu düşüncenin siyasi atmosferle paralel bir şekilde geliştiğini gösterir.

MAH grubu Türk Rönesans'ı ve hümanizmi için edebi anlamda dergilerde düşüncelerini belirtir. 1950-1960'larda resmî iktidarın gücünü kaybetmesiyle beraber Günyol önderliğinde *Yeni Ufuklar* ve Çan Yayınları'nda çeviri faaliyetleri entelektüel bir uğraş olarak sürdürülür. 1970'te MAH grubunun etkisiyle Hüseyin Remzi Tengüç öncülüğünde bir hareketlenme ortaya çıkar. Bu yaklaşım

Anadoluculuk düşüncesini, Türkçülük ve Atatürk milliyetçiliğiyle sentezler. Aynı dönemde ortaya çıkan diğer bir çalışma ise Anadolu uygarlıklarını benimseyen İskender Ohri'nin *Anadolu'nun Öyküsü* adlı çalışmasıdır. 1960-1980 yılları arasında Mavi Yolculuk gezilerinde arkeolojik kültürel mirasa sahip çıkma düşüncesini Erhat'tan sonra; Fikret Adil'in *Beyaz Yollar Mavi Deniz'i* ile Orhan Duru'nun *Anamur'dan Bodrum'a Coğrafya'dan Tarihe Mavi Gezi* adlı eserlerde ele alınmıştır. MAH 1970'lerde zayıflayan bir düşünceyken 1980'lerde tekrar tarih ve millilik konusunda önem kazanır. Günyol'a göre Suat Sinanoğlu'nun 1980'de yazdığı *Türk Hümanizması* adlı eseri, ulusun manevi varlığının hümanist ölçütlerle değerlendirmesine dayanır. Bu da *Yücel* yazarlarının hümanizm anlayışından başka bir şey değildir. 1988'de AB'ye tam üyelik konusunda başvurduktan sonra Türkiye'nin Avrupalı bir ülke olduğunu savunan eserlerden biri de Turgut Özal'ın *Turkey in Europe Europe in Turkey* kitabıdır. Bu anlamda bu eser MAH düşüncesini destekler niteliktedir. 1995'te Mehmet Ali Kılıçbay, AB üzerine yapılan tartışmalar çerçevesinde "Biz Zaten Avrupalıyız" adlı makalesiyle, Buket Uzuner'in 2001'de yayınladığı *Beyaz Bulut-Gelibolu* adlı eseriyle MAH düşüncesindeki Balıkçı'nın Anadolu uygarlıkları düşüncesine atıfta yapılır. Uzuner, eserinde MAH kültür politikasına bir gönderme olarak "Türkiyeli" kimliğine vurgu yaparak Akdeniz eksenli bir uygarlığı savunur. 2002'de Niyazi Öktem, çalışmalarında Anadolu'nun kültürel bir karışım olduğunu savunur. 2007'de *Anadolu Mayası* adlı eseri yayınlanan Yalçın Koç, MAH düşüncesine dayanarak Anadolu'nun kültürel bir karışım olduğunu ve eski uygarlıklardan beslendiğini savunur. Yıldırım'a göre, MAH söyleminin son savunucusu Emine K. Arslaner'dir. Bu konu üzerine birçok çalışması olan yazar, MAH'a dayanarak Avrupa'nın Anadolu'dan doğduğuna inanır (Yıldırım, 2012: 319-330; Günyol, 1987: 43).

Yaptığımız literatür taramasına göre, 1977'de Alemdar Yalçın'ın *Anadolu Ezgisi* adlı kitabı, Anadolu uygarlıklarıyla günümüz Anadolu uygarlığını karşılaştırır. Yazar, eski uygarlıklar gibi yok olmamak için Anadolu coğrafyasına yön veren aydınları bu konuda duyarlı olmaya davet eder. Bu anlamda MAH'ın kültürel Anadolu sentezine vurgu yapar. 2003'te Derman Bayladı'nın *Uygarlıklar Kavşağı Anadolu* adlı eserinde Anadolu'da ortaya çıkan mitolojik öğelerin Yunan'a ait olup olmadığı araştırılır. Bu düşünce Balıkçı'nın mitolojik düşüncesine vurgu yapar.

2008’de Mahmut Makal’ın *Yeraltında Bir Anadolu* adlı eseri, Doğu-Anadolu gözlemlerinden oluşur. Anadolu insanın sorunlarına işaret eden yazar, MAH’ın üyelerinden Sabahattin Eyüboğlu’nun halkçılık düşüncesi etrafında hareket eder.

2011’de Nedim Gürsel, *Derin Anadolu* adlı eserinde MAH’ın kültürel Anadolu mirasına vurgu yapıp Anadolu uygarlıklarına sahip çıkılması gerektiğini savunur.

2013’te İskender Azatoğlu’nun *Homer Anadolu Diliyle Konuşuyor* adlı eserde eski Anadolu dillerine vurgu yapan yazar, Anadolu dillerin kültür varlığı olarak korunması gerektiğini savunur. MAH’daki üyelerden Balıkçı’nın dil anlayışından esinlenen yazar, aynı coğrafyayı paylaşan Türklerle eski uygarlıkların “genetik, kronolojik ve kültürel” bağa sahip olduğunu savunur. 2014’te Ekrem Akurgal’ın *Anadolu Uygarlıkları* adlı eseri, Anadolu’nun eski uygarlıkları ve Anadolu ilişkisi anlatılır.

2019’lu yıllarda MAH düşüncesinin etkisiyle yazılan eserler vardır. Cahit Beğenç’in *Anadolu Mitolojisi* adlı eseri, Anadolu’daki efsanelerin Mısırlı ve Fenikeliler aracılığıyla Yunanistan’a geçtiğine anlatır. Bu anlamda Yunan mitolojisinin kaynağı Anadolu’dadır. Bu düşünce Balıkçı’nın mitoloji algısından beslenir. Bu yılda yine Ertuğrul Günay *Sevgili Anadolu* adlı eserinde Anadolu’da yaşamış olan bütün uygarlıkların benimsemesi gerektiğini savunarak MAH düşüncesine atıfta bulunur. Bu yıldaki diğer bir çalışma ise Cahit Doğan Doyar’ın *Eski Çağda Anadolu Türklüğü/Zamanın Gerçek Tarihi 6* adlı eserinde Yahya Kemal’in Anadolu için benimsediği 1071 adlı tarihi reddederek Anadolu Türklüğünü eski uygarlıklara dayandırır. Bu anlamda 1940’lardan 2019’a kadar MAH Türk kimliğine biçtiği kültürel milliyetçi söylem zayıf bir etki yaratsa da varlığını sürdürür. Yukarıda değinilen eserlerde MAH anlayışını kısmen ya da tamamıyla sürdüren yazarlar mevcuttur. Bu anlamda Türk edebiyatında 2019’a kadar az da olsa yansımalarını sürdüren bu gruba karşı gelişen eleştirel bir tutumda gerçekleşir.

2.5.Eleştiriler

1940-1950’lerde aktif olan MAH grubu, yapılan akademik çalışmalarda savundukları ilkeler doğrultusunda eleştirilir. Bu grubun Türk edebiyat tarihlerine alınmaması ve bilinmemesinin bir nedeni de bu teori ve yöntem eksikliklerin

giderilmemesindedir. Araştırmacıların fikir birliği etmişçesine eleştirdikleri birinci nokta, Türk kökeninin Anadolu uygarlıklarına bağlanmasıdır. Murat Belge'ye göre, bütün uygarlıkların Anadolulu olma düşüncesi ciddi bir zorlamadır. Hititleri yurttaşımız yapan bu zorlama ancak teorik bir varsayımla mümkündür. Bu varsayımda hümanist anlayışta zaten vardır. Hümanizm somut tarihi insan özünün kendi doğal gidişinden sapması olarak görür. Bu öz var olan insanı yabancılaştırır. Hititlerden bugüne kesintisiz gelmek mümkün değildir. Anadolu'da yaşayan insanlar İyonik geçmişin kalıntılarına sadece somut taşlar olarak bakar. Bu tarihi yolculuğa akıl erdiremez. Yazara göre, Eyüboğlu, halkın eski uygarlık mirasına yabancı olduğunu bilir ve öz teorisine bağlı kalarak bu özü saptıran kaynağı aramaya başlar. Ona göre tarihsel süreklilik içinde bağı koparanlar, "softalar ve yobazlar"dır. Ancak Belge, toplumda softalar ve milliyetçiler hep var olduğunu, bunların rastlantısal fazlalıklar olmadığını, Eyüboğlu gerçek sorunların içine yeterince inemediğini dile getirir. (1987: 88).

Hasan Ali Yıldırım, Anadolu'daki uygarlıkların tarihini günümüz Anadolu'ya dayandırılmasını yanlış bulur. Bu konuda nesnel bir tarih anlayışı geliştirilmez. MAH savunduğu düşünce için tarihten gerekli parça alınır. Yazara göre, bu parça yeni kök arayışı için gerekli malzemedir. Yeni Cumhuriyet'e kök aramaları, onları "tuhaf ve çarpık" bir yola sürüklemiş, "edindikleri tarih anlayışına göre Anadolu'da yaşamış ne kadar halk varsa ve bütün bu halkların ne türden inançları varsa, bunların tümü Anadolu halklarına aittir ve en az Müslümanlık kadar önemsenmeli ve benimsenmelidir. Çünkü Anadolu'nun 'öz'ü değişmemiş ve değişmemelidir" (2002: 6).

Selahattin Tozlu'ya göre "Anadolu'nun kültürel alaşımı" sadece bir iddiadır. MAH'ın Orta Asya'dan Anadolu'ya varan çizgiye karşı çıktığını; ancak Türklerin hiç tanımadıkları Urartu, Hitit, Grek vb. unsurlardan "kültür" almalarını doğal bulması bir çelişkidir. Bu iki tezden akla uygun olanın Orta Asya tezidir. Tozlu'nun MAH'a olan eleştirileri şu şekildedir,

ama, en eski Anadolu kültürlerini, atalarının kültürlerine tercih ettiren Anadolucu iddia için akli epeyce zorlamak lazım gelir. Lakin şu sorulara cevap bulmaları gerekmektedir: İslam Türkler, mesela; siyasi tarihleri bile aydınlatılamamış Eti, Hitit veya Luvilerin hangi hayat unsurlarını almış ve hangilerini İslam'a uydurmak zorunda kalmıştır? Mesela; "nikâh

akitleri" benzer mi; iki toplum da İslam Türkler gibi "evlerine ayakkabı ile girmeyen" topluluklar mı idi? Onlar da ölülerini Türkler gibi "kıble" tarafına çevirerek mi gömüyorlardı? Veya Anadolu'da çok söylenen; "gâvur gibi güneşe bakma, gözünü sıkma" sözü, Greklerden mi kalmadır? (Tozlu, 2014: 401).

Bu konuda araştırma yapan bütün araştırmacılar Anadolu'nun bütün tarihiyle eski Anadolu uygarlıklarına dayandırılmasını mantıklı bulmaz. Belge bu konu da MAH'ı teoride yanlış bulsa da sürekliliği gündeme getirme de son derece yararlı bulur; ancak yöntem ve sonuçlarda onlarla anlaşmak güç olduğuna temas eder. "Elbette süreklilikler vardır. Ancak bunu bir öze veya Hititlerden başlayıp Anadolu'ya adım atan herkesi kıyamık gibi yakalayan bir öze indirgeyemeyiz." ayrıca bu kökene uydurulamayan Türklük ve İslamlık köy enstitüsü ya da daha pratik bir eğitimle demonte edilemez. Bir de geçmiş kültürün eklemlendiği bağlam önemlidir. Köylü kızın başındaki başlığın Hititlilerle bağlantısı önemli değil, o başın içindeki düşünce bütünlüğü sağlanmalıdır (1987: 88). Yıldırım'a göre Sabahattin Eyüboğlu'nun Türk köylüsü Yunus Emre'yi pagan kültürü sözcüsü olarak görmesi ve Hitit yurттаşı sayması bugünün insanı tarafından onaylanmaz (2002: 7). Bu bağlamda bu uygarlıklardan alınan metinlere değinen Selim İleri'ye göre hümanizmle kültür düzeyi yükseltmek amaçlanır. "Ancak bu düşünce soğan ekmekten ibaret olan bir sofrada çatal bıçağın gerekliliğini savunur." Ona göre, *Mavi ve Kara*'daki Fatih'i Homeros'un destanına ulamak garip bir düşüncedir. *Üç Turunçlar* masalıyla mitologya arasında kurulmak istenen bağ hem şaşırtıcı hem de yersizdir. *Avrupa Resmînde Gerçek Duygusu* Van Gogh'un selvilerini özgün bulup minyatürümüzünkileri şablon sayar. "İzlendiğinde hümanizma dediğim dedik bir ifadeye bürünür" (İleri, 1987: 93). "Uygar" biri olarak tanımlanan Eyüboğlu'nun "her kültürü biz yarattık, her iyiliğin temelinde biz varız" tavrı gerçekte uyuşmayacak kadar bir zihniyet farklılığı gösterir (Belge, 1987: 88).

Bu grubun eleştirildiği diğer bir noktası ise Kemalist ideolojiye dayanmasıdır. Belge'ye göre, Türkiye'nin yakın tarihinde kimlik bunalımı yaşamasının nedeni, öncesinde özgüveni olan bu toplumun daha sonra kökenini tespit edememesinden dolayıdır. Anadolu'da yaşayan Türklerin tarihi diğer halklardan farklıdır. Bu yüzden hazır "anolojilerden" yoksun kalmışlardır. Bir ulusal kimliğin tanımlanmasına temel oluşturacak çeşitli öğelerin Türk tarihinde yan yana gelişi, benzersiz biçimlenişler

yaratır. Ulus olarak kökeni Orta Asya'ya dayanan Türklüğün kültürel anlamda, zamansal ve mekânsal bağlantıyı kurması güçtür (1987: 86). Kemalist devrimler çevresinde köken arayışına giren bu grubun Belge'ye göre Orta Asya'dan bugüne süreklilik göstermeyen kültürün revize edilme çabasıdır. Yeni kurulan Türk devleti için ideolojik kaygı güden bu grup, araştırmacılar tarafından bu yönüyle eleştirilir. Batur'a göre hümanist aydınların seçtiği zemin çok renkli olduğu için tanımlanması güç bir aydın tipi oluşturmuşlardır. İdealist olmalarına rağmen devletle olan ilişkilerinin sorun yaratacağını düşünememişlerdir. Cumhuriyet'e karşı hiçbir zaman eleştirel bir tavır içinde olmadılar, siyaset ve ekonominin dışında devletin eğitim ve kültürü yönlendirmesini savundukları için şüphe uyandırdılar. "60 darbesine alkış tutarlar ve 12 Mart'ta içeri atılırlar. Eyüboğlu'nun buna katlanamadığından öldüğü söylenir. Naif bir duruşlarının altında bir kurnazlık gizlidir" (1987: 101-102) diyen Batur resmî söylemden bağımsız olmadıkları için edebiyatta geniş bir yer edinmediklerini düşünür. Tozlu, Anadolu tarihini, eski uygarlıklarda arayan bu anlayışın bir ideolojiye dayandığını, Türklerin bin yıllık İslam kültür çevresi ve tarihini önce yok sayma ve sonra da yok etme esasına dayanan "uydurma tarih" anlayışı olduğunu savunur (2014: 406-407).

MAH grubunun kültür ve köken yaklaşımı Belge'ye göre, milli ve dini sovenizme yeni bir boyut getirir. Türkiye'nin kültürel tarihinde Türklük ve İslamlık dışında öğelerin olduğunu vurgulaması yararlı olur. Ancak yöntemleri nesnel ve bilimsel değildir. Bu nedenle grup olarak Türkiye'nin kültür ve eğitimine eğilmelerine rağmen ciddi cevap olamamışlardır (1987: 88). Ece Ayhan, "Prens Sabahattin Eyüboğlu" adlı yazısında, Mavi yolcular, Türk çeviri hümanistleri veya yeni Atatürkçüler'in içinde şair ve şiir yok, der. "Mavi renkli bir Jön Türk olayı olarak nitelediği şahıslar bir tarikatın üyesi gibidirler." Ayhan, Eyüboğlu'nu Osmanlı'daki liberal Prens Sabahattin'e benzetir. Mavi yolcuların 40 yıldır Türkiye dışında olduğunu ve toplumu tanımadıkları gibi meşhur ve asil ailelerden oldukları için halktan kopukluklarını vurgular (Koşar, 2018: 81-85).

MAH'ın eleştirildiği konulardan biri de Osmanlı tarihini dışta bırakmasıdır. Hilmi Yavuz'a göre MAH, Türk hümanizminde eski kaynaklara yoğunlaşırken, Türk-Osmanlı kültürünün temellendirilmemesi kesiksiz bir kültür doğurur, ancak onlar Osmanlı tarihini gerici olarak niteler. Tarihsel serüven bağlamında açılan bu boşluk

kuşaklar arasında bir kültür tutarsızlığına neden olur. Yavuz, Türk Hümanizminin halk kaynaklarına yönelmesini, Osmanlı'yı küçümsemek olarak görür. Çünkü Osmanlı devlet yapısında saray ve halk arasına bir kültür ikiliği söz konusudur. Batı'da 6. yüzyıldan sonra saray ve kilisenin bilimde ağır bastığını örnek vererek mevcut şartlarda olağan görür. Yunus ve Dadaloğlu kadar Nedim, Necati ve Naima'nın da Osmanlı kültürünün ağır basan bir kesimi oluşturduğunu savunur (1968: 11-15). Batur, "irdelendiğinde klasik mirasın yumuşak özellikleriyle çelişerek Osmanlı mirasına toptancı bir reddiyet" gösterdiklerini belirtir. Kemal Tahir, Anadolu'daki eski uygarlıkları yok sayar. Mitoloji, Mavi Anadolu Hümanizmi, Mavi Anadolu, eski Ege medeniyetleri ile ilgilenmez. Sabahattin Eyüboğlu ve arkadaşları da Osmanlı tarihini hiçbir evresinde bir şey görmezler. Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek* eserinde MAH'a yönelen aydınları acımasızca eleştirir. Köylülüğün olumlu olmadığını ileri sürerek Köy Enstitüleri'nin parlak sonuçları olmadığından söz eder. Bu eserden sonra Vedat Günyol Köy Enstitüleri'nin yararları hakkında yazılar yazar. Böylece farklı iki düşünce çatışması uzun bir süre gündemde kalır (İleri, 1987: 95).

Araştırmacıların eleştirdiği diğer bir konu da edebi yetersizliklerdir. Batur'a göre MAH üyelerinin halkçı, öğretici tutumlarına karşın çevirilerde üslup asıl eserlere ters düşer. "Montaigne sulandırılır, Shakespeare ve Kafka yazmadıkları dillerden çevrilir. Hisar ve Cansever topa tutulur. Bedri Rahmi ile Ataç'ın polemikleri bitmez. Halkın adına savunulan bu konum kültürel gerilemeye yol açar" (1987: 101-102). Batur'un aksine Belge çeviri konusunda bu grubun etkili olduğunu savunur. Eyüboğlu'nun kuramsal düşüncelerine katılmama nedenini ise dizgesel ve iç tutarlılıkları olmamasına dayandırır. Eyüboğlu bir sanat adamı olarak sorunlara bakar. Bu bakış açısıyla okura güzel çeviriler kazandırır. Eyüboğlu çevresinde Azra Erhat, Vedat Günyol yer alırken bu çevrenin asıl rüzgârı Halikarnas Balıkcısı'dır. Eyüboğlu ve Erhat'ı Anadolu düşüncesiyle etkiler. Bu çevrede A. Kadir, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rıfat gibi geniş bir yazar grubu da bu düşünceye yakınlık duymuş ve eserlerini bu yorumlarla şekillendirmiştir. Anday, *Kolları Bağlı Odysseus*, *Troya Önünde Atlar*, Oktay Rıfat'ın *Agamemnon* ve *Çobanıl* şiirleri bu düşüncenin ürünleridir. Ancak her iki yazar da bu çevrenin üyesi sayılmazlar. Onların ilişkisi düşünce alışveriş düzeyinde, ortak bir program oluşturulmamıştır (1987: 99). MAH grubunun çeviri konusundaki eksiklerinin eleştirilmesi biraz

tarafgir bir tutumun da ürünüdür. Bu grup çeviri konusunda eksikleri olmasına rağmen Türk edebiyatına Yunan-Latin klasiklerini aktarma konusunda başarı sağlamıştır.

Ergül, yazarların metinlerinden yola çıkarak Erhat ve Günyol'un zayıf ve devrik cümlelerle dolu bir dil olduğunu, Eyüboğlu'nun ise noktalama işaretlerini kullanmadığını, hatalı sıfat tamlama ve ikilemelerle metini kurduğunu tespit eder. Ergül, "Günyol Erhat ve Eyüboğlu dili yanlış kullanmalarıyla bir akım oluşturacak düzeydedirler." (2014: 18-19) diyerek öztürkçeyi savunmalarına rağmen yazında bunu gerçekleştirmediklerine değinir. Bu bağlamda MAH grubu dilsel anlamda sağlam bir temel atmamıştır. Çok Partili dönemde orta öğretim programında klasik filolojinin yerini alan din dersleri, hümanist düşüncenin sistematik bir temel üzerine inşa edilemediğini gösterir. Işın'a göre, Türk aydını global yorumlar yerine doğu ve batı uygarlıkların zihniyetine eğilir. 1960'lı yıllardan sonra değerler felsefesi hümanizmin gündemine girer. Filolojik araştırmalarla 1940'lı yıllarda hümanizmin yarattığı popülizm aşılmaya çalışılır (1987: 91).

Batur, bütüncül bir yaklaşımla MAH'ı özetler. Ona göre, hümanist aydın, güzeli iyiliği oranında severek hedonist bir tavır sergiler. Dionysosçu bir yaşam coşkusuyla bütünleşir. Ama bu duruş onu törel kılarak sapkın olanı estetik dünyanın dışına çıkarmaya zorlar. Sanatsal ve yazınsal bakışındaki halkçı, didaktik, yararçı telaş onun yumuşak görünüp otoriter kalmasına yol açar. Onun için dışavurumculuğa ve kara mizaha yanaşmaz. Cumhuriyet aydınları, sosyalistler, Türkçüler ve İslamcılar kadar etkili olamamalarının nedeni ideolojik dokularının çelişkili olması onların yapay olmasını ve kelle koltukta bir risk almamalarını sağlamıştır. Atilla İlhan onlar için "paralı askerler" cümlesini kullanır. Yazara göre, Eyüboğlu ve arkadaşları birer "lejyoner" değillerdir; ama bir noktada anlaşmışlardır. Sert ideolojiler ilerlerken hümanistlerin etkinliği etkisiz kalır. Ortaya koydukları birikim yabana atılmamalı, arkalarına aldıkları mirası istemeyerek de olsa yanlış ve hovardaca kullanmışlardır. Ona göre yine de Cumhuriyet hümanistlerin programına dönülmelidir; ancak belli yanlışları tekrarlamamak ve belli doğrulardan vazgeçmemek şartıyla bu sağlanabilir (1987: 102).

Özetle MAH grubu hümanizm çerçevesinde kültürel ve sanatsal anlamda başarı elde etmesine rağmen siyasi ideolojiyle olan bağlantısı çoğu zaman ona olanak

sağlarken kimi zaman da geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu grubun resmî politikayla olan bağlantısı, yeni kurulan devleti bağımsız bir ulus-devlet seviyesine ulaştırma çerçevesinde gelişir. Bundan dolayı Cumhuriyet'in erken döneminde ortaya atılan aşırı milliyetçi dil, tarih ve uygarlık düşüncelerini, yeniden okuyup yorumlayan MAH, ılımlı bir kültürel milliyetçi bir öneri de bulunurken bazen zamansal uzamlar arasındaki boşlukları dolduramasa da eğitim-öğretim ve sanatsal çevrede oluşturduğu kültürel faaliyetlerde başarı sağlamıştır. Grubun ortak düşüncesi kültürel bir Anadolu öngörse de zaman zaman üyeler arasında da farklı perspektifler görülür. Fakat bu üyeler hümanizm ve Kemalizm'in ortaklığında kendi düşüncelerinin yanı sıra diğer üyelerinde düşüncelerini kabul eder. Bu bağlamda bu grubun üyelerini MAH'ın düşüncesi doğrultusunda karşılaştırmak yerinde olacaktır.

3. BÖLÜM: KABAAĞAÇLI, EYÜBOĞLU, ERHAT VE GÜNYOL'A KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ

3.1. Köken ve Kimlik

MAH'ın kuruluş amacı, Cumhuriyet'in erken döneminde ortaya çıkan bir dizi politikaya hizmet etmektir. Devletin resmî politikalarından olan Türk Hümanizmi ve Türk Rönesans'ı çerçevesinde kurulan yeni ulus devlete bir köken ve kimlik imajı biçilir. Bu çerçevede TTT, GDT vb. birçok proje yürürlüğe kalsa da tutarlı olmayışından dolayı bunlardan bir süre sonra vazgeçilir. MAH'ın devletin resmî politikalarından bağımsız olduğu iddia edilse de üyelerin verdiği eserlerde Atatürk'e ve inkılaplarına zihnen ve kalben bağlılığı ortadadır. Bu grup yeni bir söylemle antik Anadolu'yu odağa alarak örtük bir şekilde yeni devlete Anadolu'yu bir köken ve Türk kimliği biçme amacındadır. Bu da hümanizm çerçevesinde kültürel bir milliyetçilik formu içinde dile getirilir.

MAH grubunun üyeleri Balıkcı, Eyüboğlu, Erhat ve Günyol, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kemalist ilkeleri ışığında bağımsız bir ulus-devlet olma projesine edebi bir grup olarak hizmet eder. Bu aydınlar devlete köken ve kimlik arayışı konusunda Anadolu'yu yeni bir kültürel versiyon sunsa da özde bir Türk kimliği önerisinde bulunur. Bu anlamda Balıkcı antik uygarlıklardan yola çıkarak Türklerin Anadolu kökenli olduğunu savunarak hem öze hem milliyete vurgu yapar. Eyüboğlu ise bu anlamda, Anadolu kültürünü odağa alarak kültürel bir bağ kurmaya çalışır. Erhat, Balıkcı'nın çizgisinde olmasına rağmen onun gibi sert milliyetçi bir tonla konuşmaz. Günyol ise başlangıçtan son dönemlerine kadar kimlik ve köken anlayışında belli değişimler yaşar. Başlangıçta Kemalist ilkeleri benimseyen yazar, Anadolu kökenli bir Türk kimliği savunur, hümanizm okumaları sonucunda ise son dönemlerinde emperyalizme karşı bağımsız bir ulus-devleti savunur.

Grubun kurucu üyelerinden Halikarnas Balıkcısı, eserlerinin hemen hepsinde antik uygarlıklara dayanan Anadolu'yu bir kimlik iddiasını öne sürer. İstanbul'un işgalinde Yunanlıların Anadolu'ya ilerlemesini yorumlayan Balıkcı, "İstanbul'u ikinci kez fethetmeliyiz" der. Atatürk'ün bu ülke için çok çabaladığını, önemli başarılar elde ettiğini ve "memleketi ilerleme aşamasına" getirdiğini dile getirir

(1986: 191-195). Bu düşünce biçimi resmî politikanın çok uzağında olmadıklarını gösterir. Belge, Balıkçı'nın *Turgut Reis ve Uluç Reis* romanlarında asılları Rum ve İtalyan olan reislerin, Türk gibi anlatılmasını Türk milliyetçiliğine yorar (2006: 36). Hümanizm perspektifi çerçevesinde gelişim gösteren bu grubun arka planında milliyetçi bir ton hâkimdir.

Balıkçı'ya göre, Haçlı Seferleriyle, Avrupa'da sınıf kabile anlayışı aşılarak Hristiyanlıkta birleşilir. Papa II. Urban kutsal toprakların alınması için Hristiyanları toplar. Bu düşünceyle “Batı'nın temelleri kurulur. Bu zamandan beri Batı Müslüman Türklere mesken olan Anadolu ile barışmaz”. Bu düşünceler Balıkçı'nın köken düşüncesini açığa çıkarır. Ona göre, “Hristiyan yobazlara karşı bizim tek silahımız, Anadolu'dan kim geçmişse, hepsini gerçekten benimsemek, Türk olarak sert bir çember içinde kapalı kalmamaktır” (2018: 48-50). Balıkçı'nın köken vurgusu Türk ulusunu sağlam bir zemine dayandırmayı öngörür. Batı'ya karşı bir savunma biçimi olarak ortaya çıkan bu düşünce MAH'in Anadoluluk vurgusunun temelini oluşturur. Balıkçı, skolastisizm ve Rönesans devrinin gelip geçtiğini, bugün Batı medeniyetinin sonunu yaşadığını öne sürer. Darwin'i Avrupa medeniyetinin son araştırmacısı olarak sayar. Bu düşünce Türk ulusunun Avrupa medeniyetinden üstün olduğu, Batı'dan alınacak bir şey olmadığı (2017: 93) öngörüsünü dillendirir.

Sabahattin Eyüboğlu ise MAH'in kurucularından biri olarak sanatsal ağırlıklı denemeler yazmış olsa da bu grubun çıkış noktasındaki köken ve kimlik arayışı düşüncesini savunur. Eğitim, sanat, tarih, kültür ve uygarlık üzerine yaptığı çalışmalarda köken ve kimlik arayışını işler. Yazarın halkçılık kavramıyla bütünleşmesi milliyetçilik anlayışıyla açıklanabilir. Eyüboğlu, milliyetçiliğin aslında halkçılık olduğunu belirtirken, başka anayurtları (Turan gibi) hayal edenlerin Atatürk'ün başını belaya sokmadan bu fikirden vazgeçmeleri gerektiğini öne sürer. Atatürk bir halk devleti kurmuştur. Türkiye ve Türk halkı üzerine romantizm yapmadığını dile getirir (2018: 18). Bu anlamda “halk devleti” kavramı önemlidir. Kemalizm, Batı'dan örnek aldığı halkçılığı bir ilke olarak milli değerleri doğrultusunda revize eder. Eyüboğlu'nun benimsediği halkçılık ilkesiyle Anadolu halkı nezdinde bir bilinç ve birliktelik ruhu yaratmak istenir. Yazar, bu ilke ile milli bir bilinç oluşturma gayesindedir. Bu düşünce coğrafya olarak Anadolu, siyasi olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'ni benimser. Yeni kurulan ülkede hem bir Türk kimliği hem

de Anadolu'lu bir kökene sahip olmayı öngörerek kültürel bir milliyetçilik teklifinde bulunur. Eyüboğlu'nun benimsediği köken ve kimlik düşüncesi bu bağlamda şekillenir. Halkçılığı çok fazla ön plana çıkarsa da yazar beslendiği kaynak Kemalist ilkelerdir ve bu anlamda Türk kimliğidir. Yazar bağımsız bir ulus-devlet vurgusu yaparken Türk kimliğine şöyle dikkat çeker:

Türkiye, Cumhuriyetin kurulduğu günden beri kansız bir devrim içindedir. Bu devrimin amacı mutlu bir azınlık yaratmak değil, yüzyıllardır hakkı yenmiş, karanlıklarda kalmış Türk çoğunluğunun çağdaş bir toplum bilincine ererek toptan uyanması, kalkınmasıdır. Bu amaca yaklaştığımız ölçüde, Türk halkının egemenliği de bir dilek olmaktan çıkacaktır. İster istemez bir azınlık olacak aydın yöneticiler, yaratıcı bilim ve sanat adamları uyanan çoğunluğun içinde daha köklü, daha bereketli bir bilinçle yetişecektir (Eyüboğlu, 1999: 29).

Eyüboğlu'na göre Kurtuluş Savaşı bir devrim, aynı zamanda İstanbul'daki hasta adamlar (Osmanlı devleti) bir hesaplaşmadır. Atatürk hem savaşçı hem de devrimci bir adamdır. Kurtuluş Savaşı'nın anlamını kavramayan bugünkü Türkiye'yi anlayamaz. Atatürk devrimleri denilen yenilikler, Türk ulusunun Batı'ya karşı başarısız olan yöneticilere karşı gösterdiği tepkinin bir sonucudur. 18. yüzyılda Osmanlı Türk ulusu ve Batı ile ilişkilerini düzeltmeye gitse de başarılı olamamıştır (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 44). Bu anlamda ortaya çıkan Türk kimliği bağımsız bir ulus-devlet olmayı öngörmektedir.

Erhat ise ulus-devlet bağlamındaki Türk kimliği üzerine, hümanizmin insanın mutluluğunu amaçlayan bir kavram olarak değerlendirir. 1789 Fransız Devrimi'nde Sait-Just "mutluluk Avrupa'da yeni bir kavram," der. Erhat bu sözden yola çıkarak insanın kendi bilip tanımlamasını mutluluk olarak görür. Herkes mutluluğu göklerde ararken yeryüzünde mutluluğu ilk arayanlar Yunan-Latin ilk çağında (1978: 54-55) yaşayanlardır, bu anlamda mutluluk kavramı hümanizmle beraber kendi milletini belirlemektir. Yunan-Latin çağındakiler bunu başaran kişilerdir, şimdi ise Türk Hümanizmi ile beraber Türk kimliği ve kökeni keşfedilmelidir. Mavi Yolculuk gezilerinden biri olan İzmir-Bodrum yolculuğu esnasında Erhat ve diğer yolcular Kovala limanı için şu yorumda bulunur. "Didymeion İlkçağın en ünlü iki kehanet merkezinden biri idi... İon kavimleri Anadolu'ya gelmezden çok önce, Didyma'da

Apollon'a tapılmış. İlkçağ Helenlerinin kendi uygarlıklarının bir sembolü diye benimsedikleri Apollon, demek ki, Kybele gibi, Dionysos gibi Anadolu'dan doğma gelmedir” (Erhat, 1981: 5). Yazar, Türk köken ve kimliğini eski Anadolu Tanrılarına kadar dayandırır. Ona göre hümanizm bağlamında her millet kendi kimliğini belirleyerek mutlu olabilir. Yazar Yunan-Latin medeniyetine yönelerek kendi hümanizmini gerçekleştirenleri örnek alarak antik medeniyeti odağına alır, onun bu düşünceleri ise Balıkçı'ya bir atıftır. Erhat, Batı'da hümanizmi gerçekleştiren milletlerin örnek alınabileceğini şöyle aktarır:

Batı'da ahlak ilkçağ uygarlıklarının kurduğu temel üzerine Hıristiyanlığın katkıları ile oluşmuştu. Oysa katı, kurumsal bir din anlayışının, bir klişe baskının izleri görülmekteydi bu ahlakın her belirtisinde. Nitekim orta çağ dönemi aşılar uyanış çağına gelindiğinde, dinsel kalıplardan sıyrılarak daha evrensel bir kültüre ulaşabilmek için Hıristiyanlık öncesi laik insancılık görüşlerine doğru bir dönüşüm yapmak gerekmişti. Hümanizma buradan doğmuştu. Bu aşamalara sapmadan, doğrudan kendi kaynaklarımıza uzanarak, biz bu gelişimi daha kısa yoldan, daha evrenselce geçerli görüşler ortaya sererek yapamaz mıydık? Üstelik böyle bir hümanizmaya yol açabilecek bir örnek yetiştirmemiş miydik Atatürk'ün kişiliğinde. Türk- İslam kültürü ile çağdaş Batı değerlerinin bileşimini gerçekleştirmek, uyanmakta, gelişmekte olan mazlum millete yeni bir insancılık yolu açmak anlamına gelebilirdi. Bu çaba, özlemi duyulan bir ulusal felsefeye de götürebilirdi bizi... (Erhat, 1978: 117).

Erhat'ın yukarıda aktardığı düşüncelerden yola çıkarak Anadolu üzerine ortaya atılan bütün tezlerin ulusal bir niteliği olduğu kanısına varabiliriz. Nitekim hümanizm ve antik kültürel miras söylemleri de ulusal değerleri belirleme konusunda birer argüman olarak MAH'ı oluşturan aydınların perspektifiyle şekillenir.

Vedat Günyol'un yazılarından yola çıkarak köken ve kimlik konusunda bir zihin bulanıklığı yaşadığı saptanabilir. Kemalist devrimlere sıkı sıkıya bağlı olan Günyol, kimi zaman milliyetçiliğin yerine daha toplumsal düşünerek insanı önceleyen bir düşünceyle ezilmiş olan bütün ulusları benimser. Türk kimliği ve köken sorununa ise geniş bir perspektifle yaklaşır. Günyol, “Batılılaşma” adlı yazısında Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan Batılılaşma serüvenini ele alır. Doğu-Batı kavramlarını açıklarken doğunun duyguya, doğüstü güçlere

inanarak maddenin uzağında yaşadığını, Batı'nın ise Eski Yunan ve Roma'dan hümanizm doğrultusunda insanlık değerini kavradığını aktarır. İnsana yönelik bilimsel bir perspektif geliştirir. Bu anlamda Doğu geride kalırken Batı ise ilerlemiştir. Günyol, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Batı uygarlığına erişme çabasını anlatır. 1912'den sonra ortaya çıkan “Muasırlaşmak, Türkleşmek, İslamlaşmak” gibi kavramların hepsi Batılılaşmayı farklı şekillerde ele alır. Osmanlılık yanı sıra bu akımlarda milliyet kavramı ön plandadır. Batılılaşma adına ilk gerçek adım Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk öncülüğünde gerçekleşir. Bu dönemde Batılılaşmak aydınlar arasında tartışma konusu olur. Bazı aydınlar Türkiye'nin çağdaşlaşması için üstün bir aydın sınıfının oluşması gerektiğini düşünürken diğerleri ise halkı köylüsü ve kentlisiyle eğiterek aydınlarla ele ele gerçekleştirmeyi düşünür. Hakkı Tonguç ve Sabahattin Eyüboğlu'nun savunduğu bu ikinci görüştür. Köy Enstitüleri de bu düşüncenin ürünüdür, fakat köyü orada yetişen insanlarla kalkındırmak isteyen bu düşünce aydınlarca desteklenmez. Bu karşı tavır bir süre sonra Köy Enstitülerin kapatılmasına neden olur (1990: 20-30). Batılılaşmayla beraber 1912'lerde milliyet ve köken sorunu ortaya çıkar. Günyol, bu sorunlara parmak basar; fakat köken kimlik üzerine kendisi ortaya bir şey koymaz.

Günyol, 1954'te *İstanbul* dergisinde “Yeni Meseleler” başlıklı önsöz üzerine “Aliciğim” dediği Sabahattin Ali'ye hitaben düşüncelerini ortaya koyar. Günyol, bu yazıda belirtilen “medeniyet meselesi” üzerine, en büyük sorunun Osmanlı'dan bu yana medeniyet meselesi olduğunu dile getirir. 18. yüzyılda çökmeye başlayan Osmanlı devletinin, yeni bir medeniyetin doğuşunu zorunlu kıldığını, Batı'nın Orta Çağ karanlığından çıkıp yeni bir aydınlanma yaşadığını dile getirir (1966: 84-88). Günyol Osmanlı'nın çöküntüsünden yeni uygar bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekliliğini ortaya atar. Günyol'a göre, Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndaki öncülüğü ve başarısıyla Misak-i Milli sınırları içerisinde kalan toprağı korur. Ona göre Atatürk, üçüncü dünya ülkelerinin öncü bir girişimcisi olarak nitelenebilir. Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti ile yeni bir ulus-devlet inşa eder. Osmanlı'dan arda kalan toplum yapısını değiştirmek için aydınlarla iş birliği içinde sürekli yeni inkılaplar düzenler. Orhan Burian onun için “Türkiye'nin Rönesans'ı” derken, Ceyhun Atuf Kansu “Osmanlı İslam orta çağını yıkıp” Türkiye'nin uyanışını sağlayan insan demektedir. Günyol'a göre de Atatürk yeni kurulan Türkiye

Cumhuriyeti'nin uygar seviyeye ulaşması için çabalar. Aynı zamanda emperyalizmle mücadele edip Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını hedefler. Bunun yanı sıra birçok yenilik ve atılımıyla demokratik bir ortam oluşturur. 1938'den sonra İnönü'nün uzlaşmacı tutumu gericilerin güçlenmesini sağlar. 27 Mayıs'tan sonra da sağ tarafta şiddetli bir Atatürk düşmanlığı gelişir (1982: 17-21). Atatürk'ün faaliyetleri değerlendirildiğinde ulus-devlet inşası amacıyla Türk kimliğini korumak ve Anadolu'daki köklere sağlam bir zemine oturtma çabası vardır.

Bu dört yazar kendilerine özgü düşünceler geliştirseler de odak noktalarında Atatürk'ün önerdiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerine kurulduğu Anadolu vardır. Bu kaynak üzerinden köken ve kimlik arayışları belli noktalarda ayrışsa da temel olarak aynı amaca hizmet eder. Balıkçı, Anadolu üzerine yaptığı bütün incelemelerde Yunan'ın Anadolu'dan beslendiğini iddia eder. Ona göre Yunan'ın sahip olduğu her şey Anadolu kökenlidir. Eserlerde bu iddiaların hep Yunan aleyhine olmasının nedeni, Yunan'dan beslenen Batı'ya eşit olma hatta üstün olma gayesindedir. Yeni ulus-devletin antik Anadolu kökeninden geldiğini kanıtlama çabası, Batı'ya karşı bir var olma biçimidir. Balıkçı,

Roma İmparatoru Augustus zamanında, Anadolu'da yapılan İlk nüfus sayımında, Anadolu nüfusunun yirmi bir milyon olduğu anlaşılmıştı. Bugün de hemen hemen gene o kadardır. Doğudan gelen Türk soyu, olsa olsa, bir-İki milyondur. Demek ki, gelen Türkler, Anadolu'daki nüfusu şişirmemiş, tersine orada buldukları nüfusa karışmıştır. Türkler, daha genç ve savaşçı oldukları için, artık çürümekte olan İstanbul'un Bizans İmparatorluğuna kolayca üstün gelmiştir. Bu arada Türkçe, içine örneğin bulgur, efendi ve zeybek gibi birçok Hellençe sözcük alarak, Anadolu'da genel bir dil olmuştur. Bu nedenle biz, o uygarlığın, yani klasik uygarlığın gerçek varisleriyiz. Çünkü o kültür Anadolu'da doğup gelişmiştir, Anadolu'dan Yunanistan'a geçmiştir. Bu gerçeğin anlaşılması özellikle duygu alanına geçirilmesi, zihniyet ve ruhsal halet bakımından birçok hayırlı ve güzel sonuçlara ve değişikliklere neden olabilir (Balıkçı, 1983: 9).

Bu düşüncelerle köken ve kimlik arayışı kültürel bağlar üzerinden kurulur. Yazarın, köken girişiminin asıl odak noktası Anadolu'dur. Batı'ya karşı savunma mekanizması antik Anadolu'nun mirası üzerinden kurgulanır. Bu anlamda Batı'nın

üst konumu da çürütülmektedir. Yazarın eserlerinde Yunan ve Anadolu'nun köken karşılaştırması, Batı'nın Yunan medeniyetinden değil Anadolu'dan beslendiğini kanıtlama çabasındadır. Böylece Anadolu, Batı'ya karşı bir kalkan görevi görür. "Hellenik şuuru Yunanistan'a veren Anadolu'dur, yoksa Yunanistan'ın böyle bir şuuru peyda edeceği yoktu... Ne var ki şuur yabancı bir toprağa dikildiğinde yozlaştı ve köhne bir mistisizme dönüştü. Anadolu'dan gelme kültür Yunanistan'da ancak bir asır tutunabildi." (Balıkçı, 2017: 44) diyen yazarın bu düşünceleriyle Yunanistan medeniyeti aşağılanırken Batı'ya karşı asıl kökenin Anadolu'da olduğu vurgusu yapılır.

Balıkçı'ya göre Batılılar, İsa'dan iki bin yıl önce uygarlık ve kültür yaratmamışlardır. Güneyden gelen Rönesans'la uyanmışlardır. Rönesans'ta doğudan güneğe gelmiştir. Bu düşünceye göre Rönesans ve hümanizmi Batı, Anadolu'dan almıştır.

Türk diye bilinen tarih ve kültürü ihmal etmemekle birlikte Batı kültürünün ilk ve daha önceki çağ Anadolu'suna dönmek, yukarıda anlatmaya çalıştığımız birçok İyi sonuçları verir. Bir yandan da, Osmanlı devletinin kurulmasında ilk çağ Anadolu'sunun ne büyük etkileri olduğu anlaşılır. Bu arada Ahilerin, Bektaşilerin, Mevlevîlerin, Zeybeklerin, Tahtacıların ve Kızılbaşların da gizleri çözülmüş bulunur. Klasik uygarlığın kökeni araştırılınca, klasik kültürün apaçık olarak ilk belirlediği yani kendilerine sonraları Hellenik diyen toplumun, kendilerini barbar dedikleri yabancılardan ayırdıkları ve Olymposlu tanrıları oluşturdukları yerin, Anadolu'da İonya olduğu anlaşılır. Bu İş, zaman bakımından, İsa'dan Önce Dokuzuncu ve belki de Onuncu Yüzyıllarda oldu (Balıkçı, 1983. 16).

Yazar, eserlerinde Türk kimliğini Anadolu üzerinden şekillendirir. Ona göre Türk ulusu Anadolu'nun mirasçısıdır, Yunan ve Batı'da bu kaynaktan beslenmiştir. Bu doğrultuda Türk kimliği, Anadolu kökenlidir. Eserlerde Olymposlu tanrılar, antik yerler, sanatsal bulgular, filozoflar, sanatçılar, tarım, bilim vb. gibi şeyler İyonya ve Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Balıkçı'nın genel olarak köken ve kimlik incelemesi, Türklerin Orta Asya'daki özelliklerini Anadolu'ya karışarak yitirdiği ve Anadolu'da yaşayan medeniyetlerle homojen bir yapı oluşturduğu kanısındadır. Bu bakış açısını dil, din, kültür, mitoloji ve yaşam biçimine Anadolu'lu bir köken biçer, ancak yazarın

satır aralarındaki milliyetçi tonu, yeni ulus devletin köken ve kimlik sorununa hizmet ettiğini gösterir.

Eyüboğlu'nun odağındaki Anadolu ise Balıkcı'ya nazaran daha ılımlı ve kapsayıcıdır. Yazara göre, İstiklal Savaşı ile yeniden doğan millet, sınırlarını çizdiği bu toprakta, hangi ırk ve din olursa olsun hoşgörü ile yaklaşmalıdır. Bu yaklaşım daha önceki bilginlerin Türk geçmişini başka topraklarda aramasını çürütür. Her millet gibi kök, yaşanan toprak üzerinde aranmalıdır. Yazara göre, Türk geçmişini Anadolu toprağında aramalı, Eti, Yunan, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi değerleri benimseyip ve eskiyi yeniden yaşatmalıdır (Eyüboğlu, 2018: 126-128). Bu anlamda halkçılık anlayışıyla halk geleneğinin önemini ve Anadolu'da yaşayan insanların kültürel bağını bilmesi gerektiğini savunur. Yazar'a göre kültür ve sanattaki devrimlerin bocalamasının nedeni, Türk toplumunun eski kök ve geleneklerine bağlanmamasından ileri gelir. Eskiden Arap ve Fars etkisinde şimdi ise Batı etkisinde olan aydınlık, Anadolu'nun kökeninde bulunan imece vb. geleneklerden yararlanmamıştır (Eyüboğlu, 1999: 28).

Eyüboğlu, Atatürk Türkiye'sinden Rum, Ermeni, Kürt, Çerkez, Laz, Gürcü, Çingene, Arap, Fars, Yahudi, Dönme, Arnavut, Giritli, Kıbrıslı, Rodoslu, Mısırlı, Romanya'dan, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan, Türkistan'dan, Azerbaycan'dan, Kıpçakistan'dan, Kırgızistan'dan, dünyanın dört bir yanından gelenlere, ateşe, putlara, cümle Tanrılara tapanlara, Mevlana'ya, Hacı Bektaş'a bütün ulu kişilerin müritlerine selam verir. Yazara göre, Atatürk sadece Türklerin atası değildir. Zaten "böyle bir ırk, böyle bir kan yoktur" Atatürk bütün Anadolu ulusların atasıdır. Bu anlamda kültürel bir milliyetçilik hayal edilir. Yazar, Atatürk'ün Anadolu halkları için ortak bir yaşam ve ortak bir devlet savunduğunu şöyle dile getirir:

Gelin dostlar bir olalım, diyordu Atatürk; hep birden Türkiye halkı olalım, bu yurdu bütün geçmişi geleceğiyle, değişik, karışık, karmaşık bütün insanlarıyla benimseyelim; hor görülmüş çoğunluğumuzun adı, Türk adı hepimizin adı olsun; ayrılık, gayrılık, gâvurluk Müslümanlık, Sünnilik, Şiilik kalksın ortadan. Dilimiz çoğunluğumuzun dili olsun, tarihimiz topraklarımızdan çıkan en eski uygarlık kalıntılarıyla başlasın, coğrafyamızın sınırları Yeni Türkiye'nin sınırları olsun... (Eyüboğlu, 2018. 17).

Bu düşünce milliyetçilik ve halkçılığı birleştirerek kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne yeni bir kimlik ve köken kazandırma gayesindedir. Coğrafya olarak Anadolu'da yaşayan herkesi Türk sayma düşüncesi Türk milliyetçiliğinin açık bir göstergesidir. Anadolu'da yaşamış uygarlıklara dayanarak bu topraklarda yaşayan herkesi Türk kimliği adı altında toplamak yeni kurulan ulus-devletin Türk kimliğini şekillendirmektedir. Bu kültürel kök ve kimliği sağlam bir zemine oturtma çabası bağlamında MAH'ın devletin resmî politikası doğrultusunda bir oluşum olduğunu kanıtlar. Nitekim Eyüboğlu ve arkadaşları bu politikaya hizmet eder. Eyüboğlu'na göre, "Doğu medeniyetlerin hepsi halka dayanarak doğmuş ve hepsi halktan koparak batmışlardır" kimlik ve köken olarak halka dayanılmalıdır. Eyüboğlu, biz tanrılar medeniyetler beşiği Anadoluluyuz diyerek, Kurtuluş Savaşı'ndan üç bin yıl önce Mustafa Kemal'in atalarının atası Hektor, Troya'da sömürgeye karşı savaşmıştır diyecek ve Türkleri, Troyalı ve Hektorun torunları sayacaktır (2018: 76;191). Yazarın, Anadolu coğrafyası temelli milliyetçilik anlayışı Türk kimliği üzerinden şekillenir.

Erhat'ın Anadolu'ya yaklaşımı, Balıkçı'nın düşüncelerine dayanıp Türk milletinin kökenini antik Anadolu uygarlıklarında aramaktır. *Troya Masalları* adlı eseri, Asya ve Avrupa'yı birbirinden ayıran Çanakkale ve İstanbul boğazlarını ele alıp Türkiye'nin eskiden beri Küçük Asya olarak onlara sahip olduğunu anlatır. Yazara göre, "dışardakilerin gözü vardı bu topraklarda" bundan dolayı da boğazlar için tarihte birçok savaş meydana gelmiştir. Boğazdaki savaşlar üzerine birçok efsane oluşur. Friksos ile Helle, Leandros ile Hero örneklerinde olduğu gibi. Troya savaşı Boğazlar için yapılan ilk savaştır. Troya'nın kuruluşu, Boğazın açıklarında adalarını su basanlar sallarla Çanakkale'nin olduğu kıyıya varırlar. Önderleri Dardanos, Çanakkale'deki kralla dostluk kurar. Kral ona kızını verdikten bir süre sonra kendisine yeni bir şehir kurmasını ister. Dardanos içlere doğru giderek yeni bir kent kurar. İki oğlu doğduğunda onlara Tros ve İlos adını verir. Kurduğu kentin adı oğullarının isminden gelir. Bu yeni kent, İlyon ya da Troya diye anılır. Dardanos'un torunu Laomendon kente sur yaptırmak için tanrılarla bir anlaşma yapar. Surlar yapıldıktan sonra anlaşmaya uymayan Laomendon yüzünden Tanrılar, Troya'ya uğursuzluk tanrısı Ate'yi musallat etmişlerdir. Erhat, Türk düşmanı olarak nitelendirdiği Lord Byron'ın bu efsanelere olan merakından Çanakkale Boğazı'nı

yüzerek geçtiğini dile getirir. İsa'dan önce 5. yüzyılda Pers Kralı ordusuyla Boğaz'dan Avrupa'ya geçip Yunan hâkimiyetine son vermek ister. Mustafa Kemal 1915'te Boğaz kıyılarında Gelibolu yarımadasında İngiliz, Fransız, Avusturya ve Yeni Zelanda'yı durdurur. Türk zaferinin anısına Atatürk heykeli Çanakkale'ye dikilir. (Erhat, 1981: 5-10). Erhat, bir söylemle tarihi olaylara değinir. Küçük Asya ve Troya'nın Türk mirası olduğunu savunur. Yazara göre bu toprakların bütün tarihi bugün burada yaşayan Türkler'e aittir. Nitekim masal olarak anlattığı bu metinlerde çocukların okulda sadece Atatürk tarihine değil Troya tarihini bilmesi gerektiğini savunur. Onun düşüncesinde “Boğazlar bizim olduğuna göre tarihine de sahip çıkmalıyız” yaklaşımı öne çıkar. Erhat, tarihi geçmişle Türk kökünü antik çağlara kadar dayandırır.

Günyol, ulusal kimlik ve kökene hümanizm çerçevesinde eğilir, ona göre, dünyanın bütün uluslarında bağımlılık cehalet kaynaklıdır. Batı bağımlılıkla mücadele etmekte öncülük eder. Voltaire, Diderot ve Rousseau ile beraber insan aklı önem kazanır. Müslüman ülkelerde ise bu düşünce biçimi yerleşmez (Günyol, 1999: 22). Günyol Hitler'in Almanya'sını hümanizm ışığında yorumlar: “Hümanizma ruhu, insanların hayatında olduğu kadar, ulusların hayatında da her an diri tutulması, kuşaktan kuşağa aktarılması, her gün yeniden kazanılması gereken bir ruhtur...” (Günyol, 1966: 42). Yazar, bu düşüncelerinde her ulusta hümanizm ruhu olması gerektiğini savunurken Atatürk ve hümanizm konusu üzerine konuştuğunda ulusal bir tavır takınmaz. Yazar, Atatürk'ün uygarlıkta olan etkisini hümanist özelliğiyle eş değer tutar. Ona göre Atatürk dünya yurttaşı ve insana yakın olma ve sevmeye ilkelerini benimsemesiyle hümanist bir tavır gösterir. Kendi ulusunu bağımsızlığa kavuşturur, bunun yanı sıra mazlum uluslara emperyalizmle savaşmanın yolunu gösterir. Günyol, Atatürk'ün konumunu işaret ederek “Türkiye'nin bugünkü yaşamının yalnız Türkiye'ye ait olmadığını bir kez daha yineleme gereğini duyuyorum. Türkiye'nin bugünkü savaşımı yalnız kendi adına ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olurdu ve çabuk bitebilirdi. Türkiye engelleri yenmede önemli bir çaba göstermektedir. Çünkü savunduğumuz bütün mazlum ulusların bütünlüğünü savunmuştur ve bu sona erinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Doğu uluslarının, birlikte yürüyeceğine inanmaktadır” der. Günyol, bu konuşmalardan yola çıkarak Atatürk'ün hümanizm anlayışının yurtla sınırlı

olmadığını belirtir. İnönü ve Günyol'un da vardığı ortak düşünce, Atatürk devrimlerinin bu ülkeye getirdiği aydınlık fikridir (1986: 90-93).

Kemalist iktidarın değişimi ile Günyol, devlet kavramı üzerine eğilerek ulusallıktan çok evrensel insanı, halkı önceleyen bir görüşü savunur. Günyol, “devlet insan mı” sorusunu sorduğu yazısında, Avrupa'nın birçok ülkesinden örnek verir. Ona göre devlet, bütün dünyada iktidarı elinde tutan insanın görüşleri, inanışları ve kanıları dışında bir varlık değildir. Atatürkçü arkadaşlarının DP'de Atatürk'e karşı devlet mekanizması etkisinde olduğunu dile getirir. Bu dönemde Türk devleti, Atatürk ilkelerine sırt çevirenlerin elindedir. Laik Türk devleti bu dönemde Said-i Nursîlerin saldırısına uğrar. Bu doğrultuda devlet kimin elindeyse rota o yönde çizilir. Günyol, devlet denen varlığın onu yönetenlerin renginde olduğunu dile getirir. İktidarın da gelip geçici olduğunu, Menderes'in yükselişi ve düşüşünü örnek verir. Ona göre CHP, DP ve AP iktidarları mutsuz olduklarında çökmüşlerdir. Düşükten sonra da değerli olmanın yolu halkın yanında yer alıp emeğine göz dikmemekten geçer. Bir uygarlığın doğuşu yaşadığı bunalımlara bağlıdır. Devlet, sağ-sol ayrımı yapmadan bütün milleti kucaklamalıdır. Yazara göre, Fransız Devrimi'nin en temiz siyasetçisi Saint-Just, Mahatma Gandi, Lincoln, Kennedy gibi devlet adamları “şanı ve şerefiyle” devletleri için mücadele ederken insanlık düşmanları tarafından öldürülmüşlerdir. Celal Bayar ise Atatürk'ün çevresinde var olup daha sonra bu şanı kullanmıştır. Başta iktidara gelince mevkiine yaya olarak yürürken daha sonra saraylarda yaşayıp halktan uzaklaşır. Nitekim Hitler de böyle bir politika izleyip daha sonra halktan uzaklaşır. Halktan uzaklaşan iktidarların er geç sonu çöküştür. Günyol, insan aklının önem kazanmasıyla birçok din, ideoloji, kuram insana eğilse de huzur ve düzen uğruna insanları afyonlayarak bağımlı kılar. Günyol 1974'teki yazısında Marks'ın hümanizm düşüncesini benimser: “Bütün öğretiler içinde, insan onuruna birinci planda yer veren, insanı emek açısından yücelten öğretisi hiç kuşkusuz Marx'ın öğretisi olmuştur... Onun öğretilerinde zamanın akışına kafa tutan... İnsan sevgisi ve saygısı...” dır. Ona göre, Marks hümanist biriydi, Nazım Hikmet, Atıf Behramoğlu da bu hümanizm düşüncesini şiirinde işler. İnsanı anlama çabası hümanizmin başlıca amacıdır (Günyol, 1974: 5-37; 115-122).

Günyol, Kemalist ilkelerle uzlaşmayı laiklik ve devletçilik ilkelerine bağlar. Bu ilkeler dönemin gençlerinin zihninde yer edinmiştir. Bu ilkelerle Batı bilimine ve uygarlığa yönelim olur. Ancak 1924'te İş Bankası'nın kurulmasıyla devletçilikten vazgeçilip özel girişime önem verilir. Laiklik ise 1939'dan DP dönemine kadar "oy avcılığından" dolayı büyük yaralar alır ve zamanla aşınır (Günyol, 1995: 225). Yazar, Kemalist ilkelerin yozlaşmasıyla düşüncelerindeki değişimi bir nevi bağdaştırır. 1985'te Günyol'un "Ulusların Yazgıları Üstüne" adlı yazısında, dünya henüz uygarlık seviyesine ulaşmamıştır. Çoğu ülkenin uygar bilim insanı ve sanatçısı bulunsa da dünya evrensel olarak bunu gerçekleştirilmemiştir. Ulusları yöneten gelişmemiş kadrolar, ülkelerin uygarlıktan uzaklaştırıp düşmanlığa sarılır (1989: 32). Günyol, özellikle 1980'lerden sonra evrensel ve insancıl bir düşünce yapısıyla sosyalist bir çizgidedir.

3.2. Uygarlık Düşüncesi

Avrupa'da Rönesans ve hümanizm doğrultusunda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali birçok milleti etkiler, bunlardan biri de Osmanlı devletidir. Avrupa insan aklına önem vererek aydınlanma sürecini gerçekleştirir. Milliyetçilik fikri bu sürecin bir sonucudur. Kozmopolit Osmanlı devletinde de milliyetçilik düşünceleri yavaş yavaş etkilerini gösterir. Avrupa'nın aydınlanmasıyla çağdaş medeniyetlerin gerisinde kalan Osmanlı devleti, zayıflayan yapısını yeni ıslahatlar yaparak Batı uygarlığı seviyesine çıkarmaya çalışır. 1839'da yayınlanan Tanzimat Fermanı'yla Batı uygarlığının çağdaş seviyesine ulaşma amacıyla Batıcılık resmî bir politika olarak kabul edilir. Bunun peşi sıra 1976'da I. Meşrutiyet ve 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmesine karşın Osmanlı devletinin çöküşü ve etnik karmaşası çözülmez. Genel olarak 1911-1923 yılları arasında devletin kurtarılması için yeni fikir akımları olan Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük ortaya çıkar. 1923'te Türk Cumhuriyeti'nin Atatürk önderliğinde kurulmasıyla ulus-devlet olma politikasıyla Türkçülük benimsenir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde öncelikli ilke çağdaş uygarlıklar seviyesine erişmektir. Bu anlamda ülke, uygar bir

devlet olmadığı sürece varlığını koruyamayacaktır. Atatürk, uygar bir perspektif için 1924'te Avrupa'ya öğrenci gönderip Avrupa'daki çağdaş bilim ve sanatın takip edilmesini amaçlar. Avrupa'dan yurda dönen öğrenciler toplumda yeni bir bakış açısı ve yeni bir aydın tipinin oluşması için çabalar. Bu çerçevede bilim, sanat ve kültür alanlarında önemli bir ilerleme sağlanır.

Atatürk bu dönemde eğitim sistemi üzerine odaklanır, Batı'daki eğitim modelleri incelenerek Halkevleri ve Köy Enstitüleri kurulur. Avrupa'ya giden aydınlar, Batı'nın uygar düşüncesiyle Türk toplumunu yeniden inşa etmek ister. Bu bağlamda aydın bir grup olarak ortaya çıkan MAH'ın temel görüşlerinden biri erken Cumhuriyet döneminde oluşan ulus devleti uygar bir seviyeye ulaştırmaktır. Hümanizm çerçevesinde Yunan-Latin metinleri çevirilip önemsenir, eğitim-öğretim sistemi gündeme getirilir. Ergül'e göre hümanistler, Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nde klasik ve halk eğitimi verir. Anadolu'daki muhafazakâr kültür ile pagan özellikleri taşıyan Yunan-Roma evreni arasındaki uyumsuzluğu gidermek için çaba harcar. Laisizmle doldurulmayan manevi boşluk, milliyetçilik ve klasik sanatlarla doldurulur (2014: 1-5). Yeni uygarlık projesi resmî bir politikaya yaslanır. MAH'ın uygarlık düşüncesine bakıldığında grubun üyeleri olan Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat'ın ortak düşüncelerinde Anadolu uygarlıklarını günümüz Anadolu'da yaşayan Türk ulusuna mal ettikleri görülür. Bu düşünce Türk uygarlığının sağlam bir zemine dayandırılmasını öngörür. MAH'da belirgin bir uygarlık düşüncesi olmasının yanı sıra grubun üyeleri arasında da özgün düşünceler söz konusudur.

Sabahattin Eyüboğlu hümanizmi Batı düşüncesinin ulaştığı en üstün aşama olarak kaydederken, Balıkcı tersini savunur ve tarihin gördüğü her olumlu gelişme gibi hümanizmin de Anadolu topraklarında ortaya çıktığını belirtir. Balıkcı 'ya göre Anadolu'daki İslamiyet öncesi kültürler, düşünce özgürlüğünün gelişebildiği demokratik bir ortamı kurabilmiş ve bireysel yaratıcılığın önündeki bütün engelleri kaldırmışlardır. Öyleyse yapılması gereken, İslam'ın ufuk tıkayıcı bağnazlığına saplanmaktansa eski Anadolu'nun engin ufuklarında at koşturmak. Bu anlayışla Balıkcı Türk kültürünün köklerini Sümerlere kadar dayandırır (Yıldırım, 2012: 17).

Balıkçı, eski Yunan metinlerini analiz ederek, ulaştığı çıkarımlar sonucunda uygarlığın ilk olarak Anadolu'da ortaya çıkan eski uygarlıkların geçmişine dayandırır. Yazara göre, insanın gelişmesine yardımcı olan yer “Verimli Hilal” denen bölgedir. Verimli Hilal'in bir kolu güneyde Karaca'ya öteki kolu ise kuzeyde Roma'ya varır. Bundan hareketle Suriye ile Anadolu, Hilal'in tam ortasıdır. Bu bölgenin gelişimdeki rolü, uygarlığın hiçbir zaman kimsenin tekelinde olmayıp her zaman uyumlu bir karışımın sonucu olmasındandır. İnsanlar Asya'dan Batı'ya doğru yöneldiğinde Anadolu'da birbirine karışır. Sümerler bu toprağa ilk gelenler arasındadır. Bu insan karışımı çeşitli yerlere dağılır. Deniz kıyısına varan bir insan dalgası Minoen Girit uygarlığını oluşturur. Bununla beraber Akdeniz'de icatlar başlayarak denize ve tekniğe bağlı bütün buluşlar burada ortaya çıkar. Kristof Kolomb, Macellan ve diğerleri Akdeniz'den doğuya doğru başlayan bu açılışların sonucudurlar. Verimli Hilal, Anadolu ve çevresi olduğu gibi buradaki gelişimin bir ucu Sümer'de öteki ucu Girit'e kadar dayanır. Balıkçı'ya göre “Homeros bu çevrenin çocuğudur. Doğayı doğal saymakla bilimsel dönemi başlatmış olur. Thales ve öteki İonyalılara önderlik eder. Homeros bu ortamın çocuğu, tanrılarıysa Sümer'den alınmış Gök Tanrılarıydı. Olympos sözcüğü Girit Dilindedir” (2012: 11-13). Yazar, coğrafi olarak Verimli Hilal bölgesini, Anadolu çevresi olarak kabul edip bu bölgede yaşayan halkların uygarlaşma adına bilim, sanat, kültür adına ilk buluşları gerçekleştirdiğine temas eder. Yazar, bu düşünceleriyle ilk uygar düşüncenin Anadolu topraklarında ortaya çıktığını kanıtlama çabası içerisine girer.

Balıkçı'ya göre, Anadolu'da Beycesultan'da, Çatalhöyük'te, Hacılarda, Kaneş'tekinden binlerce yıl öncesine ait uygarlıkların kalıntıları bulunur. İ.Ö. 7000 yılına ait, tuğla duvarlı, iki katlı evler, zahire ambarları, taş kesimler, orak, kenarlarına çakmak taşları kakılmış kıvrık geyik boynuzu parçaları, savaş sapanları, topuzlar ve ana tanrıça heykelleri bulunur. Bunlar insanoğlu için sanat tarihinin ilk parçalarıdır. Bu kalıntılar, İlkçağ tarihini ve tarih öncesini altüst etmektir. Bu kalıntılar Anadolu uygarlıkları, Mezopotamya uygarlıklarından iki bin yıl öncesine kadar dayandırılır. Yazara göre İnsanoğlu uygarlığının beşiği olarak Mezopotamya'yı kabul etse de şimdi Anadolu çiftçileri ile sanatçılarının çok daha önce yarattıkları bir uygarlık olduğuna işaret eder.

Balıkçı'ya göre, tarihsel çağda “önyargılı” batı araştırmacıları uygarlığın İndo-Avrupasallardan çıktığını ispat etme çabasıyla Minoen dilinin Grekçe olduğunu gösterme çalışsa da bu çabaları gereksizdir. Çünkü Hitit dili sentaks ve grameri bulunmuştur. Hitit dili İndo-Avrupalı olmakla beraber Türkçe de Hitit sözcükler vardır. “Baba” ve “Çocuk” sözlerinin Türkçeleri “Ata” ve “Oğlan”dır. Hititler Anadolu'ya yabancı (barbar) olarak İ.Ö. 2000 yılına doğru gelip Anadolu'da buldukları uygarlığı benimsemişlerdir. Bu anlamda “Hitit (Hatti) adı bile, Anadolu'da buldukları İndo Avrupalı olmayan bir ulusun adıdır.” Hititliler Anadolu'ya geldiklerinde bu topraklarda yirmi dil konuşulur, bunlardan altısını resmî dil olarak seçerler. Minoen Ege uygarlığının ve Hititlerin keşfinden önce Yunanistan uygarlığı için yazılanlar, Yunanistan'a karşı beslenen dinsel sempatiden ötürü, gerçekle ilgisi olmayan şeylerdir. Balıkçı'ya göre tarih araştırmacıları, fen araştırmacıları gibi değildir. Tarihçi yanlış yaparsa odasına kapanır ve olayları önyargısına uygun istediği gibi değerlendirebilir. Minoen ve Hititlerin keşfedilmelerinden önce yazılan tarihlerde ileri sürülen yargılar, okul kitaplarında kutsal gerçekler sayılmıştır. Ama bu iki uygarlığın keşfinden sonra, bu kutsallaşmış gerçeklerden işkillenilmeye başlanır. Bunun üzerine tarih alanında birbiriyle çelişen bir sürü teori ve düşünce karmaşası yaşanır (Balıkçı, 1992: 25-28). Yazar bu düşünceleriyle uygarlığın Yunan'da değil Minoen Ege ile Hitit uygarlığı döneminde başladığını kanıtlama gayesindedir. Bu amacının tek nedeni ise bu uygarlıkların Anadolu topraklarında ortaya çıkmasıdır. Bu anlamda ilk eski uygarlık günümüz Anadolu'suna mal edilir, fakat yazarın gözden kaçırdığı diğer bir nokta ise eski Minoen Ege uygarlığının Yunanistan'ı da coğrafya olarak içine almasıdır. Bu anlamda Yunan'ın bu uygarlıktan beslenmesi gayet doğaldır.

Yazar, *Anadolu'nun Sesi* adlı eserinde, Minoen Ege ve Hitit uygarlığının keşfedilmesiyle Anadolu'da uygarlığın, Mezopotamya uygarlığından önce de var olduğunu gösteren bir kanıt olarak belirtir. Tarihçilerin kendi önyargılarına göre hareket ettiğini belirtirken, tarihi uygarlıkta Mezopotamya öncesi ile günümüz Anadolu ulusu arasında bağlantı kurmak onun içinde önyargılı bir yaklaşımdır. Balıkçı *Hey Koca Yurt* adlı eserinde bu düşünceleri şu şekilde savunur:

Karadeniz'in (Amazonların) güneyinde, çok önemli bir uygarlık kurmuş olan Hatti'ler ya da Katti'ler yaşar. Hitit'ler, İsa'dan önce 2000 yıllarına doğru Asya'dan gelince, Haiti'lere karışarak uygarlaştılar. Hatta kendi "Hitit" adlarını bile, "Hatti" ya da "Hitit" diye, Haiti'lerden alırlar. Hatti'ler böylece, Hitit'lerin uygarlık hocaları ve ustaları olurlar. Homeros, İlyada'da, Troya savunucuları olan bu Hatti ve Hitit karışımı halklardan "Katti" ya da "Setti" diye söz eder. İsa'dan Önce 2000 yılına doğru sipsivri külahlı, çarık burunları kalkık Hitit'ler, bu Kızılırmak dolanımının içindeki Anadolu parçasını Hitit İmparatorluğunun göbeği sayarlar. İsa'dan Önce 8. Yüzyıl'da, hatta daha önceleri, deniz yoluyla gene Anadolu'dan gelen Miletos'lular, Karadeniz'de ilk yurt kuranlar olurlar. Anadolu'daki Miletos kenti, adını Girit'teki Miletos'tan alır. Anadolu'daki Miletos kenti ile yöresi, Girit'in Minoen uygarlığına ilişkin bir yerdir. Zaten Girit'in Minoen Uygarlığını kuranlar Anadolu'dan geçmediler (Balıkçı, 2012: 21).

Balıkçı, uygarlık düşüncesini Mezopotamya medeniyetinden öncesine kadar dayandırır. Kazılarla keşfedilen Minoen uygarlığının Anadolu'dan Yunanistan'a geçtiğini, bu anlamda Yunanistan'ın Anadolu uygarlığından beslendiğini savunur. Balıkçı'nın yanı sıra Eyüboğlu da bu düşünceyi benimser ve bu anlamda uygarlık anlayışına farklı bir perspektifle yaklaşır.

1924'te Avrupa'ya giden ilk öğrenci grubu içerisinde yer alan Eyüboğlu, "insan"ı, "halkçılık"la birleştirerek siyaset, bilim, kültür ve sanatla iç içe ele alır. Uygarlık düşüncesini "çağdaş insan" profiliyle ilişkilendiren yazar, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin öncü aydınlarından biridir. Öncelikle eğitim idealine odaklanan resmî politika eşliğinde faaliyetler sürdüren Eyüboğlu, Tercüme Bürosu, Köy Enstitüleri'nde aktif bir şekilde rol alır. Eyüboğlu, yeni kurulan Türkiye'nin "çağdaş uygarlık" seviyesinin altında olmasını nedenini, softalık ve yobazlıkta bulur (1997: 425-436). Eyüboğlu yurda döndüğünde Avrupa uygarlığının Anadolu'nun eski medeniyetlerinden yararlandığı düşüncesini dillendirmeye başlar. Başta "halka doğru" bir düşünce yapısıyla hareket edilirken daha sonra MAH'ın oluşmasını sağlayan eski Anadolu uygarlıkları düşüncesi odağa alınır. Bu anlamda MAH grup üyeleri Atatürk tarafından benimsenen Anadolu eski uygarlıkları anlayışıyla faaliyet gösterirler. Eyüboğlu, her alanda halkçılığı savunduğu gibi uygarlık seviyesine

ulaşma yolunda da halkçılığı benimser. Türkiye, Kurtuluş Savaşı'nı halkçı bir tutumla gerçekleştirir. Türkiye dış güçlere karşı uygarlık mücadelesi verir. Yazara göre İstiklal Savaşı'nı bilgisiz kazanan halk ikinci savaşı bilinçsiz ve bilgisiz kazanamaz. Atatürk ve İnönü bilime saygılı olsalar da ikinci savaşta savaşacak olan bilim insanları gereklidir. İnönü ve Atatürk, bilim ve bilim insanını uygarlık adına destekler. Sosyal adaletten yana olan bu düşüncelere karşı “sömürgecilikle gericiliğin, imparatorlukla papalığın, padişahlıkla halifeliğin, derebeyiyle papazın, ağayla papazın iş birliği ettiğini Atatürk ve İnönü bilmiyorlar mıydı?”, ancak halk eğitilip uyandırılarak bu durumun aşılabilceğine inanan yazar (Eyüboğlu, 2018: 20-23),_erken Cumhuriyet döneminde yaşayan bir aydın olarak Avrupa uygarlığı ve Türkiye arasında iyi bir tahlil yapar. Türkiye'yi uygar bir seviyeye ulaştırmak için Avrupa'nın Rönesans'la doğan hümanizmini onunla beraber ortaya çıkan halkçı anlayışını, antik medeniyeti Kemalist ilkelere uyarlayarak yeni bir uygarlığın doğuşu için mücadele eder. Eyüboğlu, tarihin tekerrür etmediğini, insanlık tarihinde hiçbir şeyin tekrar etmediğini dile getirir. Ona göre uygarlık da tekrarlanmayan bir olgudur:

Bu devrin, bir düşünüşün, bir uygarlığın dirildiği ve hayatını aynen tekrarladığı görülmemiştir. Rönesans (yeniden doğuş) ilkel bir tarih görüşünün ortaya attığı aldatıcı bir sözdür. Rönesans denilen devirde Antik dünya devrilmek şöyle dursun büsbütün göçmüştür; çünkü bu dünyanın sürüklenip gelen yıkıntısı üzerine yeni bir uygarlık kurulmuş, Yunan ve Roma bu uygarlık için verimli ama ölü birer hazine olmakla kalmamıştır. Gerçekte Yunan sanatı yeniden doğmamış, yeni bir bilincin besini, kendine hiç benzemeyen bir sanatın kaynağı olmuştur (Eyüboğlu, 1997: 145).

Eyüboğlu, eski sanatın yeni bir ruhla okunması gerektiğini ve her zaman eski formların yeni bir ruhla okunmasından oluşan uygarlıkların yeni ve farklı olduğunu vurgular. Bu düşünce yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni de eski sanat formları üzerine yeni bir yorum getirerek yeni bir uygarlık oluşumunun mümkün olduğunu ortaya koyar, Eyüboğlu eski ve yeninin senteziyle farklı ve yeni bir uygarlık kurulacağına inanır.

Balıkçı, antik uygarlıklardan yola çıkarak Anadolu toprağında ilk aydınlanma ve uygarlığının oluşumunu nitelerken, Eyüboğlu Avrupa uygarlığının hümanist bakış

açısıyla halkçılık ve insancılık kavramlarıyla Anadolu'ya bakar. Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir uygarlık seviyesine erişme hedefini eğitim idealinde bulur. Azra Erhat, ağırlıklı olarak Balıkcı'nın antik uygarlıkları benimseme düşüncesi ile Eyüboğlu'nun halkçılık kavramlarını sentezler ve bu bakış açısıyla bir uygarlık anlayışı oluşturur.

Erhat'a göre, uygarlık Anadolu'da doğmuştur. Dil, felsefe, coğrafya, bilim ve sanatın ilk formları bu topraklarda oluşmuştur. Fenike'de alfabe, Homeros'la destan, şiirde Paroslu Arkhilokhos'la, Lesboslu Alkaios, kadın şair Sappho Adalar'dan, Sardesli Akman Lydia'da ortaya çıkar. İlk filozoflar, Thales, Anaksimandros, Anaksimenes Millet'ten, felsefenin babası Herakleitos Efeslidir. Tek tanrılığı savunan Ksenophes Kolopholu'dur (İyonyalı). İlk para Sardes'te, ilk banka Efes'te Artemis tapınağında kurulur. Kaynakların hepsi Anadolu'da ortaya çıkar. Başta Yunanistan dinsel gerilikte dirense de Doğu'nun ışığıyla Yunan mucizesini gerçekleştirir. Erhat'a göre "Avrupa'da batıp da Asya'da doğan uygarlığın güneşi..." Anadolu kaynaklıdır. Yunanistan başlangıçta Anadolu'nun gerisindedir. Balıkcı, yazılarında Yunanistan'ı Anadolu'nun gerisinde görür. Erhat da Balıkcı'nın etkisiyle bu fikri yineleyip tekrar eder. "Halikarnas Balıkcısı haklıdır, Anadolu'dan gelen ve insan aklını evrenin karşısına büsbütün hür ve bağımsız bir varlık olarak diken aydın görüşe kıyasla Yunanistan'dan gelen sesler çatlaktır, fizikötesi idea kavramıyla Eflatun evrende akışı, bitimsiz değişimi yalnız akılla izleyen Herakleitos'a kıyas gericidir..." (1973: 93). Yazar, Balıkcı'nın uygarlık düşüncelerinin takipçisidir. Ona göre ilk uygarlık Anadolu'da doğar, bu anlamda Anadolu'da yaşayan Türkler'in Avrupa'dan aşağı kalır bir yanı yoktur. Akılcılığın oluşumunu ise şöyle aktarır:

Akılcılığın kaynağı ise bizim Ege'de fişkırmıştır, binlerce yıllık bir akışla bize dek gelmiş ve beslemiştir uygarlık akımlarının hepsini. Akılcılığa başka kaynak yoktur ister Batı ister Doğu'da. O kaynaktan beslenmiş insanların eserleri gözümüzün önünde, bizimse bugün doğayı da, insan yapısını da ne biçimlere soktuğumuz da gözler önünde, birazını yansıtmaya giriştim bu yazıda. Seçmesini bilelim ve iyice düşünelim ne yoldan çağdaş uygarlık düzeyine erişebileceğimizi, ne yoldan erişemeyeceğimizi..." (Erhat, 1978: 104).

Erhat, mitoloji sözlüğü yazma nedenini, asıl esin kaynağı olan “ustam ve dostum” dediği Halikarnas Balıkcısı’na borçlu olduğunu dile getirir. Bu eserin girişinde uygarlığın Anadolu ve Akdeniz çıkışlı olduğunu, Balıkcı’ya katılarak savunur:

Mitoloji deyince başta Yunan-Roma mitolojisi diye bir kavram akla gelir. Bu anlayış da hatalıdır. Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır, onu Yunanistan ve Roma’ya mal etmemiz, bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan’dır ne de İtalya, Anadolu’dur, Girit’tir, Mezopotamya’dır, Fenike, Mısır’dır, ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütündür (Erhat, 1972: 7).

Erhat’ın uygarlık anlayışı, ağırlıklı olarak Balıkcı’nın fikirlerine dayanır. MAH grubunun dördüncü üyesi Vedat Günyol’un ise uygarlık anlayışı bütünüyle hümanizmden beslenir. Türkiye Cumhuriyeti’nin uygar bir seviyeye erişmesi için hümanizmin ilkelerini bütünüyle benimsenmesi gerektiğini savunur.

Günyol’a göre, Avrupa’da Rönesans’la başlayan hümanizm akımı, kilise dogmalarına karşı insan aklına önem verir. Orta Çağ döneminde kilisenin tekelinde bulunan kültür ve eğitim skolastik¹² felsefenin öğrenimine ve öğretimine dayanır. Hümanizm akımı, ilk olarak İtalya’da eski Yunanca ve Latinceye duyulan ilgi ile başlar. Eskiçağ metinleri insanın doğasını yönelen bir aydınlanmadır. Hümanizm’in babası olarak Terentius (İ. Ö. 190- 159) yıllarında insana dikkat çeker. İtalya’da, Rönesans’la birlikte, Petrarca’nın (1304-1374), Orta çağ skolastik düşüncesine ve edebiyatına bir tepki olarak Yunan-Latin eserlerine estetik bir haz ve Avrupa’da insanın geliştirmeyi amaçlayan özgür bir eğitim amacı sağlar. Rotterdamlı Erasmus (1467-1536), insan düşüncesini skolastik katı dogmalarından kurtulmasını Yunan-Latin metinlerinde arar, ayrıca uygar ve mutlu olmanın yolu bu metinlerden geçer. Hümanizm ilk ortaya çıktığında temel amacı insan doğasını eski metinlerden öğrenmektir. Tek gerçeğin insan olduğuna inanan hümanistlerin insan gerçeğini eski metinlerde araması belli bir zaman sonra geride kalır. 16. yüzyıldan sonra pozitif

¹² Skolastik: İnanç ile bilgiyi, kilise öğretisiyle özellikle Aristoteles’in bilimsel dizgesini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan orta çağ felsefesidir (Akarsu, 1975: 151).

bilimler insan doğasını derinlemesine inceler. Romen bilgini G. Oppresco, Hint, Çin ve Japon uygarlıklarını tanıdıkça insan doğası hakkında eski edebiyat ve felsefe bilgisinden daha çok yol kat edildiğini dile getirir. 1937'de Cenevre'de, Uluslararası Düşünsel İşbirliği Enstitüsü bütün ülkelerin aydınlarını toplayarak yeni bir hümanizm geliştirmeyi öngörür. Bu toplantının başkanı Paul Valery “çağdaş hümanizmin amacı insan yetiştirmektir” diyerek 20. yüzyıl insanının eğitimi değinir. Çekoslovak yazarı Karel Çapek, bu yüzyıl insanın eğitimi için bir yol haritası çizer. Çağdaş hümanizm kapsamı, klasik hümanizm öğrenimi, yabancı uygarlıkları tanımak için birkaç yabancı dil öğrenmek, insanlığını ilerlemesini sağlayan bilimsel yöntemleri yeterince benimsemek olarak belirler. Bu anlayışla hümanizm bir senteze gider. Edebiyatı, güzel sanatları ve bilimi bir potada yoğurur. Thomas Mann ise bu toplantıda hümanizmi bağnazlığın karşıtı olarak belirler. Hümanizm insan saygısına, sevgisine ve hoşgörüsüne dayanmalıdır, bu anlamda dünyayı çevreleyen bağnazlığı yıkmalıdır. Günyol, hümanizmin bu tarihi serüveninden haberdar ve sürekli bu anlamda okumalar yapıp kendi eleştiri ve denemelerinde bu yönde bir rota çizer. Ona göre Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'de bağnazlık ve gericilik ülkeyi sarmıştır. Hümanizm anlayışıyla bu bağnazlıkla mücadele edilmelidir. Günyol, “Gelmiş geçmiş uygarlıkların kültür birikimiyle yüklü yapıtlarından geçen, Yunanı, Latini, Göktürkü, Hititi, Selçuklusu Osmanlısı, Arabı, Acemi ile birlikte, Cumhuriyet öncesi ve sonrasıyla benimsenip özümşenen ve insanı, insansal değerleri ön plana alacak olan bir ümanizm kültürü ve eğitimi gerek Türkiye'mize bugün...” (1982: 9-16) derken hümanizmin tarihsel serüvenindeki bilgileri sentezleyerek Türkiye için hepsinin gerekliliğine vurgu yapar. Ayrıca hümanizmin insana karşı hoşgörüsü ve sevgisi yönüyle Türk halk ozanlarında var olduğunu savunur, buna örnek olarak Pir Sultan, Mevlâna ve Yunus Emre'yi verir. Günyol'un Türk ozanlarında gördüğü hümanizm, Eyüboğlu'nun halkçı anlayışından beslenir.

Bu dört yazarın MAH grubu olarak amaç edindiği temel amaçlardan biri, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni Avrupa'nın uygarlık seviyesine erdirmektir. Bu anlamda benimsedikleri hümanist ilkelerden biri de eğitimidir. Balıkçı bu konuda Yunan-Latin metinlerinin okunmasını önerir, fakat bu anlamda sınırlı sayıda çeviri yapar. Erhat ve Günyol ise birebir çeviri faaliyetlerinde bulunur, bunun yanı sıra

Günyol, eğitimin hümanizmdeki önemi konusunda denemeler kaleme alır. Bu grupta eğitimliliği ile ön plana çıkan kişi Sabahattin Eyüboğlu'dur. Yazara göre, Doğu ve Batı medeniyeti karşılaştırıldığında Anadolu halkının binlerce yıl hor görülüp sömürülmüştür. Bu halk öncelikle kuşku ve korkulardan kurtarılmalıdır. Atatürk, Batı'ya, saraya, geriliğe karşı halk için savaşıp sahipsiz Türk'e sahip çıkmıştır. Atatürk konuşmasında önce cehaletle savaşacaklarını, köylüye okuma-yazma öğreterek vatanını, milletini, tarihini ve ahlakını öğretme gayesi güttüklerini açıklar (Eyüboğlu, 2018: 140-143). Bu faaliyetler halkçılık ilkesiyle eğitim idealinin önemine vurgu yapar.

Eyüboğlu, Batı uygarlığın kaynağını keşfedip kendi yaşadığı coğrafyayla kaynaştırmaya çalışır. Yazarın tüm yaşamını "imeceyle" özetlemek mümkündür. Taşıdığı sorumluluk duygusu, vatansever olması, Avrupalıların birlikte çalışma disiplinine vakıf olması, gerçekteştirmeye çalıştığı hümanizmle bağlantılıdır. Yazar, hümanizm akımının Avrupa'daki temsilcisi olan Jules Romains'in *Dirilen Şehir* adlı eserini çevirerek bu yazardan etkilenir. Bu kitabın girişinde "Hep Birden Yaşama" başlığıyla bir yazı yazan Eyüboğlu, hümanizmin imeceye olan bağlantısını keşfeder. Eyüboğlu, yazısında Romains'in bir tekmeden geldiğini, bu tekkenin bir nevi bir şiir okulu olduğunu, burada sanatçıların bir araya gelerek matbaa kurup kitap bastığını dile getirir. Buradaki çalışma anlayışı hümanizm ve imeceye dayanır. Romains, hümanizmi bireye değil, topluma mal eder. Eyüboğlu'nun çevresindeki insanları bir araya getirip ortak bir çalışma önermesi bu nedene bağlanmalıdır. Eyüboğlu Avrupa'da hümanizmle ortaya çıkan imece anlayışını yerli bir versiyonla ortaya çıkarır (Türk, 2018: 116-119).

İmece dergisi (1961-1970; 112), İsmail Hakkı Tonguç'un ölümünden sonra, kapatılan Köy Enstitüleri öğretmenleri tarafından tasarlanıp Eyüboğlu'da yönetici olarak seçilir. Tonguç'a ithaf edilen *İmece* dergisi 1961'de yayınlanmaya başlar. Eyüboğlu, bu derginin ismiyle amacını hem eski hem de yeni fikirleri ortaya koymak olarak açıklar. Yazar, derginin ilk sayısında imece ile derginin yayınlanma amacını şöyle açıklar:

İmece bütün ocak yıkanlara, umut kıranlara, çamur atanlara, bindikleri dalı baltalayanlara, küf ve kül birikintilerine, vurdumduymazlara inat

sönmemiş bir coşkunluğun, küsmemiş bir sevginin iyimser bir belirtisi, ağaç kesmekten çok ağaç dikmesini sevenlere dostça bir seslenişle ortaya çıkıyor. Köy Enstitüleri eğitim ve öğretim ilkelerini bir yandan işe, bir yandan da memleket gerçeklerine, bu arada Anadolu’da Hititlerden beri yaşaya gelmiş verimli bir geleneğe, İMECE’ye dayıyordu. O kadar ki, şimdi düşünüyoruz da, Köy Enstitülerine Eğitim İmeceleri denseymiş, belki bu kurumların özelliği halka daha iyi anlatılmış diyebiliriz (Eyüboğlu, 1961: 5).

Yazar, hümanizmden doğan Avrupalı bu imece anlayışını eğitim ve öğretime milli bir duyarlılıkla uygular. Anadolu halkı arasında da bu imece geleneğini öngörerek eğitim yoluyla hümanizm düşüncelerinin daha kolay benimseneceğini düşünür. Nitekim Tercüme Bürosu ve Köy Enstitüleri’ndeki imece anlayışında da bu düşünce vardır. Eyüboğlu, *Köy Enstitüleri Üzerine* adlı kitabında uygarlık adına Atatürk öncülüğünde İstiklal Savaşı’ndan beri köylünün aydınlanması için bilimsel bir tutumla, eğitim-öğretimde Köy Enstitüleri aracılığıyla çağdaş bir dünya seviyesine erişme çabasındadır. Bu eğitim-öğretim devriminde başrolde olanlar İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali yücel, Sabahattin Eyüboğlu ve “dostum” dediği Vedat Günyol’dur. Uygar bir seviyeye erişme projesi olan Köy Enstitüleri, köylüyü eğitim yoluyla çağdaş bir seviyeye getirir. Ancak Eyüboğlu’nun kitapta sıkça değindiği nokta ise bu enstitülere karşı olan aydınların tutumlarıdır. Ona göre Osmanlı’dan beri okur-yazar kesim köylüyü dışlamakta ve alçakta görmektedir. Sağ tarafta olan bu aydınlar çeşitli endişeler öne sürerek enstitüleri kapatma çabasına girmişlerdir. Eyüboğlu, Köy Enstitüleri’nden sonra hiçbir eğitim sisteminin bu derece etkili olmadığını, bu düşünceye karşı çıkan aydınların Atatürk devrimlerini kavranmadığına değinir (1999: 13-37). Atatürk ve İnönü’nün uygarlık adına girişimine şöyle aktarır:

Biz bir İmparatorluk kalıntısıyız. Cumhuriyet yeni bir milletin temellerini atmıştır. Bir toplumun bir düzenden başka bir düzene geçmesi en kanlı denemelerde bile çarçabuk gerçekleşmiyor... Türk devrimi, okuryazarlığı, yeni anlamıyla, çoğunluğa mal etme çabası olarak tanımlanabilir. Atatürk ve İnönü, Cumhuriyetin ilk günlerinde okuryazarlığın büyük kitleye yani köylüye ulaşmasını çağdaş bir millet olarak yeniden doğuşumuzun koşulu saymışlardır (Eyüboğlu, 1999: 10-12).

Eyüboğlu ve Günyol, çağdaş Türk edebiyatını değerlendirirken başlıca gördükleri sorun, yeni Türkiye'nin kurulmasıyla ortaya çıkan Doğu-Batı sorunudur. Kökleri 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bu düşünce, farklı görünümlere neden olur. Batı'dan ne alınıp alınmayacağı konusunda tartışmalara yol açtığı gibi milli kaygıları da beraberinde getirir. Ziya Gökalp, kültür ve uygarlığı ayırarak Batı'nın uygarlığını alıp kültürünü almamak gerektiğini savunur. Atatürk'ün bu düşünceye karşı tepkisi ise kültür ve uygarlığın birbirinden ayrılmayacağı yönündedir. Yenilik için eski geleneklerden kopup Batılı bir eğitim ve düşünceyle Batı tekniğinin kullanılabilmesini dile getirir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazarların aktarımına göre, "Batı uygarlığı kocamıştır, ölmek üzeredir, tekniğin manevi değerler zararına gelişmesi Avrupa'yı bu yıkıma sürüklemektedir" Biz de Avrupalılar gibi olmamak için ne yapmalıyız diye düşünülür. Burada birkaç farklı görüşü sıralayan yazarlar, Batılı dedikleri görüş için Batı kültürünün kaynağı olan Yunan ve Roma kültürüne, gecikmiş olan hümanizme yönelir. Bu düşünce aslında MAH'ın düşüncesidir. Bu anlamda Eyüboğlu ve Günyol da Atatürk inkılapları doğrultusunda Batı uygarlığına erişme gayesindedir (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 83-84).

Eyüboğlu uygarlaşma rotasını şöyle çizer: "Dünyayı tanıma, bir; kendimizi tanıma, iki; kendi dilimizle yazma, üç; bu yollardan istesek de geri dönemeyiz gayri. Çünkü bunlar millet olmanın yollarıdır, bizse ilerimiz gerimizle, köyümüz kentimizle, varımız yoğumuzla millet olarak yaşamak istemişiz..." (1997: 227). Millet olmanın yolu Eyüboğlu'na göre önce uygar olmaktan geçer. Bu anlamda ilk önce halka inilmelidir, halkın dilini konuşulmalıdır. Eyüboğlu, Cumhuriyet'le beraber anladığımız şey, dilimizi, düşüncemizi, bilim ve sanatımız Türk köylüsünü yani milletin çoğunluğunu üzerinden baz alınmazsa, hiçbir şekilde gelişmenin görülmeyeceğine inanır (1999: 28). Eyüboğlu'na göre dostluğun olmadığı yerde uygarlık yoktur. Her şeyden önce dost olunmalıdır. Tanzimat'tan beri Batı'ya yönelen aydınlarımız, Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını halkın çok üstünde, yalnız soylu kişilerin güdümünde gerçekleştirmiştir. Halk cahil ve hor görülmüştür. Atatürk bu algıyı yıkmak adına birçok devrim gerçekleştirir. Halkı hor gören İstanbul aydınlarının uygar bir seviyeyi anlama kapasitesi olmadığı için Atatürk'e karşı çıkmışlardır (2018: 120). Bu anlamda yazar uygarlığın gerçekleşmesi için öncelikle halka yönelir. Halk eğitimini önemseyerek Köy Enstitüleri'nde sanat, edebiyat ve

yabancı dil eğitimleri verir. Onun yanı başında öğrencisi Günyol, uygarlık için eğitimin önemine vurgu yapar.

Günyol, uygarlık seviyesine ulaşan ülkelerin hümanizmin öncelikle eğitim kısmından yararlandığını dile getirir. Bu anlamda uygar bir devlet olmanın yolu eğitimden geçer. 1952’de “İki Çeşit Eğitim” adlı yazısında eğitim koşullu bir yurttaş yaratmamalıdır, asıl eğitim sanat, felsefe, edebiyat yoluyla iyi bir insan olmayı gaye edinmelidir. Bu eğitim sitemiyle barışçıl insan, komşularına kin beslemeyen hoşgörülü bir vatandaş yaratılmalıdır (1966: 89-90). Günyol, Atatürk devrimlerindeki en önemli noktayı “Türk çocuğu” için bilimsel düşünceye açılan eğitim olarak görür. 18. yüzyıldan itibaren Batılı bir öğretim uygulanmak istense de tam olarak faaliyete geçmez. Cumhuriyet döneminde Atatürk öncülüğünde bu ideal gerçekleştirilir. Günyol bu atılımı şöyle anlatır: “Bizce; laik öğretim ihtiyacı, Batı’ya ayak uydurma zorunluluğunun kendini göstermesiyle duyulmuş, daha doğrusu sezilmiştir. Ne var ki, bu öğretim, aslında, Cumhuriyet’e gelinceye kadar, Batı uygarlığına, yani bilimsel düşünceye verilen eksik anlamla birlikte eksik, aksak olarak yerleşmeye başlamış, ama aslında bir özlem, halinde kalmıştır...” (1966: 74).

Yazar, “Atatürk devriminin önemini halkla devleti, hükümetle milleti birbirine” bağlamak olarak görür. Bunun sağlanması için öncelikle halk eğitilerek ve çağdaş bir seviyeye getirilmelidir. 1950’de Günyol, “Halk Eğitimi Devrimin Temelidir” adlı yazısında Atatürk, ulusun kalkınması için eğitim-öğretime önem verir. “Atatürk bu işe köyden, köylüden başlamanın zorunluluğunu kavramıştır... Çünkü, yurdun asıl sahibi ve toplumumuzun temeli köylüdür. Bu köylü ise bugüne kadar öğrenim eğitim ışığında yoksun bırakılmıştı. Atatürk bunun suçunu Cumhuriyet’ten önceki hükümetlere yükler...” (1966: 132). Atatürk, Amerika filozofu John Dewey’in önerisi üzerine Köy Enstitüleri’ni kurar. Bu enstitülerin amacı Türk köylüsünün sömürüye karşı kendi yurdunu savunmasından öte gelir. Tonguç ve Yücel, bu yolda büyük çaba harcar. Ancak bir süre sonra “gericiler” tarafından “Komünist yuvaları” diye saldırıya uğrarlar. Bunların başında Kemal Tahir yer alır. *Bozkırdaki Çekirdek* adlı romanında Köy Enstitülerini sert bir şekilde eleştirir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hitler’in yenilgiye uğramasıyla enstitüler Komünizm dalgasından etkilendiği için kapatılır (Günyol, 1986: 90-92). Avrupa’daki

hümanizmin eğitim ideali Yunan-Latin gibi eski metinleri çevirisini yapmakla başlar, bu anlamda Türkiye’de yaratılmak istenen yeni hümanizm için çeviri etkinliği gündeme getirilir.

Uygar bir devlet olmanın ön koşullarından biri çeviri etkinliğinde başarılı olmaktır. Osmanlı İmparatorluğu Batı’da gerçekleşen Rönesans’ı kendi içinde gerçekleştirememiş ve kültürel anlamda yol kat edememiştir, ancak Batı kültürünün temelini oluşturan hümanizm hareketi çeviri yoluyla gerçekleşir. Batı kendi biliminden önce Yunan ve Roma uygarlıklarının değerlerine sahip çıkar. Çeviri faaliyetleri, Lale Devri’nden Tanzimat’a, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e dek uzanan bir süreçte, Batılılaşma çabasının kültür dayanaklarından biridir. Cumhuriyet döneminde çeviri etkinliği dizgesel bir bütünlüğe yönelir. Anadolu kültürü temellendirilmeye çalışılır. Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol gibi aydınlar bu dönemde önem kazanır. Eyüboğlu’nun çevresindeki aydınlar, çeviri imecesi, Anadolu kültürünün kaynak metinlerine yönelen çağdaş bir yeniden doğuş hareketi olarak nitelenebilir. 1940’lardan sonra çeviri uygar bir devlet olma yolunda gerçekleştirilmek istenen tüm yeniliklerin temelini oluşturur (Gürsel, 1983: 319-323). 1940’larda oluşan MAH grubunun öncü üyelerinden olan Halikarnas Balıkcısı, eserlerinde çeviri etkinliği sayesinde tarih ve mitolojiden yararlanarak ilk uygarlığın Anadolu’da ortaya çıktığını, Yunan- Latin medeniyetinin uygar çerçevesini Anadolu’dan aldığını kanıtlamaya çalışır.

1940’lardaki Tercüme Bürosu kapsamındaki çeviri girişimleri Günyol’a göre Yücel ve İnönü’nün desteğiyle yapılır. Temel amaç çeviri yoluyla Türk hümanizmini gerçekleştirmektir (1999: 85-86). Türkiye’de çeviri Osmanlı’dan önceki dönemlere kadar dayansa da asıl etkinliğini Tanzimat’tan bu yana batı odaklı bir kulvarda gösterir. Çeviri farklı diller arasında bir kültür dolaşımı olmasına rağmen Türkiye’de bu kültür sentezinin önkoşulu olan geçmişi özümsememiştir. Batı kültürünün özüne bakıldığında, hümanizm hareketinin çeviri yoluyla geliştiğini, Batı’nın kendi uygarlığını inşa etmeden önce Yunan ve Roma uygarlıklarının kalıntılarından beslendiği açıktır. Gürsel’e göre Avrupa’daki ülkeler çeviri etkinliğine verdikleri önemle Orta Çağ karanlığından kurtulmuştur: “Desiderius Erasmus’un Hollanda’sı, Martin Luther ya da Thomas Müntzer’in Almanya’sı, Francesco Petrarch, ile

Giovanni Boccaccio'nun İtalya'sı, Pierre de Ronsard'ın, Joachim Du Bellay'ın Fransa'sı, çeviriyle değişmiştir” (1983: 320-321) Bu ülkelerdeki aydınlar kutsal kitap bildirisi ve Hıristiyanlık öncesi kültürlerin insan ve doğa anlayışlarını çeviri ile kavramışlardır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, aydınlanma ve uygarlaşma adına çeviri etkinliklerine önem verir. Bu bağlamda ortaya çıkan bir aydın topluluğu olarak MAH'ın üyeleri özellikle Eyüboğlu ve onun teşvik ettiği Günyol ile Erhat çeviri adına önemli çalışmalar yapar. Eğitim kapsamında girilen önemli faaliyetlerden biri de 1938'de kurulan Tercüme Bürosu'dur. Gürsel'e göre, Cumhuriyet'le beraber çeviri daha dizgesel bir duruma gelerek Anadolu kültürünü temellendirmeye çalışır. Yeni Türkiye'nin çağdaş kültür sentezini gerçekleştirmek için başarılı çeviriler yapılır. Bu dönemde bir topluluk olarak Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat verimli bir çeviri etkinliği gerçekleştirir. Gürsel'e göre, özellikle Sabahattin Eyüboğlu çevresindeki aydınların çeviri imecesi Anadolu kültürünün kaynağı olan metinlere yönelmesi “Yeniden Doğuş Hareketi” olarak nitelenebilir. 1940'larda etkili olan çeviri etkinliği birçok yeniliğe destek sağlar. Bu doğrultuda Garip Kuşağı ve Fransız şiiri, Varoluşçu felsefeyle Ferit Edgü, Demir Özlü vb. gibi yazarların bireye yönelmesi çeviri etkinliğinin desteğiyle ortaya çıkar (1983: 322-323). Yeni bir uygarlık oluşturma düşüncesi, çeviri yoluyla Batılı bir bakış açısı kazandırır. Türkiye'de çağdaş insanın inşası için farklı batılı düşünürlerin fikirlerinden yararlanılmalıdır, bu anlamda bir klasikler listesi oluşturma zorunluluğu doğar.

1940'ta Hasan Ali Yücel, Hakkı İsmail Tonguç, Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu Tercüme Bürosu'nda bir araya gelerek klasikler listesini belirler. Özellikle Eyüboğlu'nun çeviri etkinliğindeki çabası Günyol, Erhat ve daha birçok yazarı bir araya getirir. Çeviri etkinlikleri büro dışında Eyüboğlu'nun evinde salı günleri sürdürülür. Çeviri etkinliği bağlamında *Tercüme* (1940-1966, 86) dergisi kurulur. Belirlenen klasikler çevirilip burada yayınlanır. Eyüboğlu'nun en önemli faaliyetlerinde biri çeviridir. Avrupa medeniyetine dair ne öğrendiyse telif ve tercüme eserlerle aktarır. Günyol'la hem *Yeni Ufuklar* da hem de Çan yayınlarında birçok çeviri eser yayımlar. Günyol, Eyüboğlu'nun pek çok konuda olduğu gibi çeviride de hocalık ettiğini aktarır. Eyüboğlu, çeviride anadilin önemine vurgu yapar.

Ona göre yabancı dil kurallarından çok ana dile sadık kalınmalıdır (Türk, 2018: 187-191).

Eyüboğlu, Türk aydınlanması için hümanizm bağlamında eğitim-öğretim üzerine büyük emek verir. Avrupa uygarlığını öğrenmek için öncelikle bu zihin yapısının halk tarafından kavranması gerektiğine inanır, bunu gerçekleştirmenin temel yolu ise klasiklerin çevirilmesinden geçer. Bu bağlamda bir aydın duyarlılığıyla Cumhuriyet'in resmî politikasına sadık kalarak uygarlık adına kültür, eğitim, sanat, tarih vb. bütün öğeleri irdeler. Eyüboğlu uygarlık bağlamında çevirinin önemine şöyle vurgu yapar: “Filhakika yabancı dilin bir vasıta, bir anahtar olmaktan başka ve daha ehemmiyetli bir rolü vardır; yabancı dil her şeyden evvel bir zihin terbiyesidir... (1936: 359) der. Yazara göre, Avrupa'da çıkan ufuk açıcı metinler önemlidir. Bu bağlamda *Tercüme* dergisinde “Montaigne'den Parçalar” başlığı altında düzenli bir şekilde çeviri yapar. Ona göre Montaigne Türk okuyucusuna yabancı gelmez, çünkü Avrupa'dan çevirilen bütün kaynaklarda bu ruhun hissesi vardır (Eyüboğlu, 1940: 121). Erhat'a göre, 1947'den sonra muhafazakâr kesimin baskılarına rağmen, Eyüboğlu, “Türk aydınının ilk görevi bildiği Batı düşüncesini aktarma, düşün yöntemlerini uygulama uğraşı ve çeviri çalışmalarında doruğuna ermiştir...” (1978: 207). Eyüboğlu, bütün yaşamı boyunca eğitim-öğretim adına Kemalist ilkeler doğrultusunda hareket eder.

Azra Erhat, *Yeni Ufuklar* dergisinde 1975'te “Tercüme Bürosu” adlı yazısında çevirinin önemine işaret eder. 1939-1940 yılları arasında Ataç ve Eyüboğlu etrafından şekillenen tercüme faaliyetleri, Tanzimat'tan başlayıp Cumhuriyet'e kadar süren bir medeniyet değiştirme çabasıdır. Nitekim Cumhuriyet ile beraber çeviri etkinliği bir düzene girmiş ve klasikler listesi belirlenerek belli bir kadro ile intizamlı bir sürece geçilmiştir. Özellikle Hasan Ali Yücel'in çeviri konusundaki faaliyetleri, Tercüme Bürosu, *Tercüme* dergisi gibi girişimleri, Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemlerde gerçekleşir. Erhat'a göre, Batı kültürü ve düşüncesinin bir uzvu olmak isteyen Türkiye Cumhuriyet'i medeni dünyanın eski ve yeni düşünce ürünlerini çeviri yoluyla kendi diline aktarmak mecburiyetindedir. Bu anlamda bir çeviri seferberliği oluşturmalıdır. Erhat MAH grubu içerisinde Günyol ile birlikte çeviri etkinliğinde en çok çalışan üyelerden biridir. Filolog ve Yunan-Latin diline hâkim

olmasından dolayı A. Kadir ile birlikte birçok Yunan klasiğini çevirmiştir. Özellikle de *İlyada* ve *Odyseia* destanlarının çevrilmesinde büyük emek vermişlerdir. Yunan klasiklerine yönelme kısmı ise hümanizmden gelen düşünce yapısıyla MAH'ın benimsediği temel faaliyetlerden biridir (1975: 266-276). Tercüme Bürosu'nun 1940'larda belirlediği klasikler listesine Ataç ve hocası Eyüboğlu'nun seçilmesiyle Erhat birçok çeviri yapar. Bu anlamda çeviri etkinliğinin başlıca yazarlarından biridir (Erhat, 1978: 266-277).

Erhat, MAH'ın aydınlanma çerçevesinde çeviri faaliyetlerine ve eğitime yönelir ve eğitimde klasik dillerin önemine vurgu yapar. Türkiye'de hümanizmin yayılmasını ve günümüz aydınlanmasını Antik Yunan felsefesi ile ilişkilendirir. Başlangıçta İstanbul Üniversitesi'nde Auerbach'ın asistanı olarak, daha sonra Tercüme Bürosu'nda Sabahattin Eyüboğlu'nun öğrencisi olarak çalışır. *Tercüme* dergisindeki çevirileri, edebiyat ve dil üzerine makaleleri ile destek sağlar (Yıldırım, 2012: 284-285). Erhat, klasiklerin Türkiye'nin Avrupa medeniyet seviyesine erişmesi bağlamında şöyle değerlendirir:

Ağzım açık dinlerdim ve inanmışım artık ki Klasikler ister Yunan, ister Latin, Arap. Hint, Fransız, Rus. İngiliz ya da Alman, Klasikler çevrilecekti Türkçeye, dile gelecekti Türkçe olarak. Çünkü bu adamlar mühim adamdı, büyük dilci idi ve Türkiye dünya klasiklerine inanmış, dünya klasiklerine bel bağlamıştı kendi kültürünü ve dilini bir düzeye, klasik diyeceğim bir düzeye getirmek için (Erhat, 1975: 268).

Erhat'a göre, uygar bir devlet olabilmenin niteliklerinden biri sanat eserine değer vermektir. Avrupa'da Anadolu'da bulunan sanat eserlerine sahip çıkar. Anadolu topraklarında üst üste yığılan uygarlıkları öğrenebilmek için öncelikle dil öğrenimine önem verilmeli ve edebiyat çevirileri arttırılmalıdır:

Dünya uygarlığının köklerini içinde taşıyan Anadolu toprağının hep yeni filizler verdiğini şu el değmemiş, ayak basmamış Şehiradası'nda görmemiş miydik? İnsanı durmadan bir şeyler aramaya, bulmaya çağıran bu toprak karşısında, bulunanı bilineni gözden geçirmek canlı bir zevk olmakla kalmıyor, Hitit'ten, Yunan'dan tutun da Mevlâna'ya, Ömer Hayyam'a kadar şiir dünyasında dolaşırken, Anadolu'da birer sınır taşı gibi yükselen bu anıtlar arasında insanlık düşüncesinin hiç ardı

kesilmeyen tatlı bir rüzgâr gibi estiğini görebiliyor insan (Erhat, 1969: 111).

Erhat'a göre, klasik eserlerin çevirisi Türkiye'de ilk ciddi işlerden biridir. Çeviri konusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî politikası ve bu anlamda resmî politikaya bağlılık gösteren MAH'ın oluşturmak istediği şey çeviriler yoluyla Türk insanını uygar seviyeye ulaştırmaktır. Bu anlamda Erhat da çeviri etkinliğinde yer alan büyük bir yazardır, ancak deneme yazıları incelendiğinde çevirinin önemi ve Türkiye'ye ne katacağı konusunda pek de fikir beyan etmediği görülür. Muhtemelen bunun nedeni de Erhat'ın sonradan bu gruba dâhil olması ve çevirmen yönüyle etkili olmasıdır.

Erhat ile birlikte çeviri etkinliğinde büyük çaba gösterenlerden biri de Günyol'dur. Günyol'a göre çeviri etkinliği Atatürk'ün dünyaya açılma projesi içerisinde yeniden şekillenir. 1940'larda ortaya çıkan çeviri çabası bu düşüncenin ürünüdür. Tercüme Bürosu ve *Tercüme Mecmuası* bu düşünce çerçevesinde kurulur (1983: 327-328). Yazara göre Tanzimat'tan beri yapılan çevirilerin amacı "Batı'ya açılmak" tır. 1940'lardan itibaren Tercüme Bürosu ile sistemli ve kadrolu bir klasikler çevirisi yapılır. Ona göre çevirinin en büyük katkısı ulusal dilin bilincine varmaktır. Günyol'a göre, çeviri, Tanzimat'tan bu yana dil ve yurt kaygısı ortaya çıkarır. "Yurt kavramı, ulusal bilinç, Batıya çeviriyle yönelmemizin birer armağanıdır" der. Hilmi Ziya Ülken'in "Batılılaşmak aynı zamanda Türkleşmektir" şeklindeki düşüncesine dayanarak dil bilincinin önem kazandığına inanır. Günyol, Cumhuriyet döneminde Divan edebiyatından beri gelen dil yozlaşmalarının Yunus Emre gibi öz Türkçecilerin kişiliğinde yeniden hayat bulduğunu düşünür. Edebiyat yazınında Tanzimat'ta yer alan "zâdeler ve paşalar" ın yerine taşra sanatçıları klasiklerin çevirisine girer (1988: 92-93). Yazarın halkçılık anlayışıyla halk ozanlarına değinmesi ve onların özünde ana dil vurgusu yapması Eyüboğlu'nun düşüncelerine dayanır.

Günyol, 1947'de "Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Klasikler" başlıklı yazısında genel kurulun gelecek dünyanın insanı için düşünce ve ahlâk eğitimi geniş bir hümanizm çerçevesinde düşünerek klasiklerin bütün dillere çevrilmesinin oy birliği ile kabul ettiğini dile getirir. Yazar, Birleşmiş Milletler'in bu kararını

olumlu bulur, ulusların hoşgörü içerisinde yaşaması için ortak bir hümanizm eğitiminin klasikler yoluyla gerçekleşmesini destekler. Günyol'a göre Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde "uygarlık davasında" başardığı en önemli atılım Köy Enstitüleri ve klasiklerin çevrisidir. Bu faaliyette ismi anılması gerekenlerden biri Hasan Ali Yücel'dir. Hümanizm çerçevesinde geniş kapsamlı çeviri kitaplığı oluşturur. Çeviri etkinliğinde iki yıl önce *Yücel* dergisi hümanizm düşüncesini ortaya koyar. Orhan Bruian öncülüğünde derginin ekinde *Othello, Kral Lear, Don Carlos* adlı çeviriler yapılır. Daha sonra MEB yönetiminde resmî bir şekilde çeviri faaliyetleri sürer. Günyol, memleket çevresinde değindikleri hümanizm eğitiminin dünyada da önem kazandığını vurgular (1966: 96-99). Gürsel'e göre 1961 Anayasasıyla gerçekleşen özgürlük ortamında siyasi içerikli çeviri eserler artar. 1960-1980 döneminde Marks, Engels, Lenin, Mao vb. gibi sol düşünce adamlarının eserleri kitlelerce ilgi görür (1983: 323). Bu dönemde Günyol da bu türden çeviriler yapar ve Marks'ın "sosyalist hümanizmini" benimser.

Selim İleri'ye göre hümanizm, Erhat, Günyol ve Eyüboğlu'nun çalışmalarıyla açık bir şekilde ortaya çıkar. 1960'lara kadar *Yeni Ufuklar* dergisi ve Çan Yayınları çevresinde gelişir. 1970'ten sonra da etkisi azalır. 1965'ten sonra Erhat, Günyol ve Eyüboğlu'nun amacı Türk toplumuna belli bir kültürün klasiklerini tanıtma amacı taşıdığını dile getiren yazar, Türkiye için hümanizmin, tarihsel ve toplumsal koşulların bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve gerekli bir dünya görüşü olduğunu savunur. İleri'ye göre bugün kimse hümanist olmak istemez, Günyol'un önerdiği hümanizm ise "çıkış yolunu sosyalizmde" arar. Bu düşünce Batı hümanizminin "kan içiciliğinden" uzaktır (1995: 148-149). Kısacası uygarlık bağlamında özellikle 1940'lı yıllarda MAH üyeleri halk eğitimini amaçlayarak iktidar destekli bir Türk Hümanizmi gerçekleştirmek ister. Bu anlamda özellikle çevri faaliyetlerine odaklanan üyelerin öncüsü Eyüboğlu, Günyol ve Erhat'tır. Bu üç yazar, hümanizm odaklı bir uygarlık gayesiyle çeviri etkinliğini yapmasına rağmen bu çeviri etkinlikleri doğrultusunda kendilerine özgü düşünceleri oluşur. Eyüboğlu "halkçılık" kavramına odaklanırken, Erhat, "Yunan-Latin" metinlerini odağına alır, Günyol ise başlangıçtan son dönemine kadar benimsediği hümanizm düşüncelerinin seyrinde hareket eder.

Avrupa, Rönesans'ıyla beraber hümanizmin doğuşu ve bu anlamda önem kazanan Yunan-Latin medeniyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin de gündemine antik kültür mirasçılığını getirir. Avrupa medeniyetinin kaynağını Yunan'dan alması ve Yunan'ın da eski Anadolu uygarlıklarından beslenmesi, Türkiye aydınları arasında yeni bir gündem oluşturur. MAH üyeleri, özellikle Balıkçı, bu konuda geniş çalışmalar yapar. Ona göre Yunan Anadolu'dan beslendiği için Batı medeniyetinin kaynağın bugün Anadolu'da yaşayan Türklere aittir. O yüzden Türklerin Batı'dan aldıkları medeniyet zaten onlara ait olmalıdır. Balıkçı, bu bağlamda Yunan'ı odak noktasına alıp olumsuz yönde eleştiriler yapar. Eserlerinde Yunan medeniyetine karşı olumsuz bir bakışı vardır. Balıkçı'ya göre Batı tarihçileri eski Yunanistan'a aşırı ilgi duyarlar, ancak genellikle iyi yönlerine eksik ve kusurlu olaylara değinmezler:

Yunanistan'ın büyük devlet adamları vardır. Ancak büyük dejenereleri de vardır. Platon. Sokrates ve Aristoteles gibi düşünce ve felsefe adamları varsa da Pisistratos gibi cani ve cellatları, Hippias, Celon ve özellikle Dionysos gibi haydutları da vardır. Yunanistan'ın tapınakları vardır. Ancak o tanrılara tapmayan çocukları soğukkanlılıkla öldürmek töresi vardır. Dünya ticareti vardır. Fakat binlerce yıl sonra ancak Hitler'in iyi kötü öykünebildiği bir şovenizmi ve insanları hor görme huyu vardır. Thukydides gibi bir tarihçisi vardır. Ancak para için doymak bilmez bir açgözlülüğü vardır... (Balıkçı, 1992: 60).

Balıkçı bu türden birçok şeyi olumsuz bir şekilde ele alır, üzerinde durduğu diğer bir olay ise Yunanistan'da ortaya çıkan oğlancılıktır. İ.Ö. 594 yılında Solon kent'in Arkon'u, yani yasa yapıcı başkanı, fuhuşun genişlediğini görünce yeni bir yasa çıkarır. Fuhuş ayda bir kez tapınakların papaz ve rahibelerinin yönetimi altına girer. Her ayın dördüncü günü Sevgi Tanrıçası Aphrodite'in günüdür. Solon, bir yazılı buyrukla bu işi yasallaştırıp meşrulaştırır. Ancak gılamperestliğin (oğlan seviciliği) önüne geçemez (Balıkçı, 1992: 58-62). Balıkçı'nın Yunanistan'a olan olumsuz algısı her eserinde dile getirilir. Bu bakış Yunan'dan beslenen Batı'ya karşıda negatiftir. Ona göre, Batılılarca, İsa'dan önce ilk çağda Helen olmayan ne varsa küçümsenir. Uygarlık üstüne uygarlık kuran insanların kabahati Helenistanlı, özellikle Atinalı olmalarındandır. Batılıların Helenlerden başkasını hor görmesi yüzyıllarca Asya, Afrika ve Amerika halklarını sömürmesinden ve kibirlerinden ileri gelir (Balıkçı, 2012: 26).

Ahmet Oktay'a göre de Balıkçı'nın önemi edebiyatçılığında değil, Anadolu uygarlığına ilişkin yorumlardan kaynaklanır. Balıkçı Yunan kültürüne negatif bir bakış açısıyla bakar. Fakat egemen düşüncenin aksine Yunan kültürünün Anadolu'dan geldiğini savunur. *Anadolu'nun Sesi, Hey Koca Yurt* ve *Anadolu* tezi bunu kanıtlama çabasıdır (1987: 99-100). Balıkçı'ya göre Ege uygarlığı, Girit'teki Minoen kültürüyle başlar. Otuz kırk yıl öncesine dek kimsenin böyle bir uygarlıktan haberi yoktur. Bu uygarlığı Girit kazıları ortaya çıkarır ve Girit uygarlığı da, Yunanistan'ın Mora Yarımadasındaki Miken kültürünün gelişmesine neden olur. Bu uygarlığın varlığından tarih, son elli altmış yıl öncesine kadar haberdar değildir. "Bu son iki tarihsel keşif göz önünde tutulacak olursa, halen kapalı bir kutu olan Anadolu ve İzmir'den daha nelerin çıkabileceği bir düşünülün." (1986: 28) diyen yazar göre, Anadolu'ya mal edilen Minoen kültürü çerçevesinde Yunanistan Anadolu'dan beslenmiştir. Uygarlığın ilk toprağı olarak Anadolu'yu gören Balıkçı, bu uygarlığın kökeninin ise Orta Asya'dan geldiğine işaret eder. Bu düşünce TTT'nin bir yansıması olarak okunabilir. Yazara göre, "Doğu Akdeniz ve çevresi Sümer, Akad, Babil, Asur, Mısır, Hitit, İran, Minoen, İyonya ve Yunan uygarlıklarıyla göğüs kabartabilir. İnsan denilen yaratık, günümüzün insanı olarak yani Rodin'in "Düşünen Adam"ı olarak Orta Asya'da bir yerde gelişmiş ve orada türeyip üremiştir..." bu çerçevede yazar Kavimler Göçü'nün nedenlerini göstererek Türklerin Anadolu'ya geliş sebeplerini sıralar. Kuraklık, nüfus, felaketler ve baskılardan söz eder. Yazara göre göçler Türkistan ve Ural-Altay yönlerinden kopup insan sürüleri karışa-kaynaşa batıya doğru dağılır. Bu insan kalabalığının karışım ve kaynaşımıyla Sümer uygarlığı gelişir. "Çünkü uygarlık öyle bir üründür ki; onun tohumunu salt bu soy ya da şu soy ekmiş olamaz. İnsansal olan uygarlık, hiçbir zaman salt bir soyun tekeli olmamıştır" (Balıkçı, 1992: 18).

Uygarlığın ilk geliştiği medeniyetlerden biri olarak kabul edilen Minoen Ege, tarihsel buluşlarını Balıkçı açıklamaya çalışır. Anadolu uygarlık beşiği olarak birçok buluşa şahit olur. Balıkçı'ya göre ilk denizcilik Akdeniz kıyılarında Minoen Girit medeniyeti tarafından gerçekleştirilir. Bu bilgiye *İlyada* eseri üzerinden varılır:

İlyada'daki Akha'lar hiç balık yemezlerdi. Anadolu kıyı halkıysa ellerinden gelse balıktan başka bir şey yemezdi. İyonyalılar denize

"Pontos" adını koydular. Hellenistanlıların denize ilk taktıkları ad ise "Thalassa" idi. Ama "Thalassa" Hellence değil, Minos-Girit dilinden bir sözcüktür. Miletos'lular ve Batı Anadolu halkı, dünyada ilk deniz uygarlığı kuranlar. Minos Girit'inin denizcileridir. Nitekim Akdeniz'de de İspanya, Güney Fransa, örneğin Marsilya ile İtalya'da ilk kent ve yurt kuranların başlıcaları yine Batı Anadolu halkı idi. Batı Anadolu halkı, dünyanın ilk yol sistemini bulan Lydia'lılar sayesinde Anadolu'nun her yanına ve bu arada Karadeniz kıyılarına kolayca gidip gelebiliyorlardı (Balıkçı, 2012: 22-23).

Balıkçı'ya göre, Galileo ile başlayıp Atomistlere varan 20. yüzyıl uygarlığının kökeni, Anadolu'nun İsa'dan önce yaşamış 5. ve 7. yüzyıldaki filozofların düşüncelerine dayanır. Balıkçı'nın felsefe hakkındaki görüşlerine baktığımızda, İyonyalı bilim adamlarının kendilerini filozof değil, phusiologos (doğa bilimcisi) olarak nitelediğini ve maddeye dayandıklarını açıklar. Atina'daki "felsefe diye bildiğimiz kültür" ruha dayanır. Balıkçı'ya göre Sokrates tanrıları reddettiği için Anaksagoras "ay bir madde parçası" dediği için Atina'da ölüme mahkûm edilmiştir. Atina oligarkları kendilerine uygun bir felsefe yaratırlar. Buna Sokratik ve Platonik felsefe derler. Bu filozofların eserleri okunarak bu felsefeyi anlamak kolaydır. Bu felsefeye göre Aristoteles, Platon, Phaidon gerçeği yalnızca ruhta görür. Balıkçı, akademik felsefenin aslının bu olduğunu, neo-platonizm yoluyla Hıristiyanlığa girdiğini ve skolastik düşünce biçiminde yıllarca sürdüğünü dile getirir. Ona göre dünyaya bilim gözüyle bakan insanlar Yunanistan'da "döner kebab gibi cayır cayır" yakıldılar. Bu ruha dayanan akımın Hıristiyanlık dışında da etkili olduğunu Mevlâna ve Yunus'a kadar geldiği, ancak onlarda dervişliğin ötesine geçmediğini savunur (2012: 14-15). Bu düşüncelerle Balıkçı, asıl bilimsel felsefenin Anadolu'da doğa bilimciler yoluyla ortaya çıktığını vurgulamak ister. Diğer taraftan Yunan felsefesine karşı bir önyargıyla sadece ruha yöneldiler ve bunun dışında düşünenleri de "kebab gibi yaktılar" gibi cümlelerle yazarın tarafgir bir tutum sergilediği açıktır. Ruh varlık bilimin konusu ve varlıkta bilimin konusudur. İnsan ruhunun araştırılması bilimselin dışında kalmaz. Ancak ilk felsefenin Anadolu odaklı olduğu tarihsel bir gerçektir.

Balıkçı, Batı'nın bağınaz bir şekilde Yunan felsefesine dayandığını, Rönesans ve hümanizmin de sözde kaldığını söyleyerek bunların Anadolu'da gerçekleştiğini

iddia eder. Ona göre 1095'te Papa Urban II. Batılıların Hıristiyanlık bağınazlık duygusunu uyandırmıştır. Haçlılar önce Macarlar'la savaşır. Daha sonra Bizans'tan Anadolu'ya geçip Türklerle savaşır. Papalığın propagandasıyla Avrupa Birliği gelişir. Haçlılar Kudüs'ü zaptederler. Haçlıların akın etmesiyle Arapların fen alanındaki gelişmeleri durur. Venedik, Batı ticaretini, adalar ve Girit'i zapteder. Bizans imparatoru Anadolu'ya sığınır ve Haçlılar böylece seyrekleşir. Sen Jan şövalyeleriyle Rodos ve Malta'ya yerleşirler. Batı artık Hıristiyan ama Platon ve Aristoteles'in etkisinde kalır:

Artık batı Hıristiyandı ama Hıristiyanlık başlıca iki Atinalının, yani Platon'la Aristoteles'in etkisinde kaldı. Bunlar Ortaçağ süresince, başlıca Sen Agüsten, Sen Thomas, Dakinos ve daha kırk, elli skolastiğin ağzından konuştular, tartıştılar, birleştiler, ayrıldılar ve batıyı yerli yerinde tuttular bunca zaman. Rönesans falan oldu, resimde, yontuda az buçuk ilerleme oldu. Hümanizm, mumanimizm dediler laf ola! Bu hümanizm, Marsilio Ficino gibi baş meşaleleri sayılan Behlül Dane'lerden geliyordu. Ficino, doktrinlerinde Agüsten'in teolojisini, Platon'unkiyle birleştiriyordu. İnsanın yükselişi şu aşamaları ya da basamakları çıkararak oluyordu: Gövde, ruh, meleksel us, tanrı... Yani tasavvuftaki fena fillâh ki dosdoğru neoplatonizmden gelir... (Balıkçı, 2012: 72-73).

Balıkçı'ya göre, Anadolu'yu diğer uygarlık ve ülkelerden ayıran temel özelliği bilimselliğidir. Thales, İ.Ö.7. yüzyılda dünyada ilk kez güneşin tutulacağı tarihi hesaplayıp önceden tahmin eder, diğer yandan şehirleşme ilk Anadolu'da görülür:

Uygarlık sözcüğü batıda civilisation dur. Bu sözün kökü de Latince civicus ile civisten gelir ki bu da şehirli, hemşehri, yani kentli anlamına gelir, uygarlık da 'şehirleşme' demektir... Mezopotamya'da, Mısır, Babylon, Asur, Girit ve Anadolu'da erken bilimsel şehircilik, su ve lâğım tertibatı ile kesin olarak bilimsel şehircilik Anadolu'da başlar. İsa'dan beş yüz, yıl önce, Miletos'lu Hippodamos günümüze dek süregelen modern bilimsel urbanizmi- şehirciliği-düşünüp planlar (Balıkçı, 2012: 97-98).

Yazara göre uygarlık Batı'ya, İlk önce Anadolu'dan geçer. Bu topraklardan göçeden Sardinyalılar Sardunya adasına ve Sicileliler Sicilya adasına gidip, adalarını o adalara verirler. Etrüsk'ler Anadolu'dan İtalya'ya göç edip Roma'da Kloaka

Maksima adlı batının ilk kent lağım sistemini kurarlar. Yazar, uygarlık ve kültürün tohumları Anadolu'da, Güney Akdeniz'de ekildiğini şöyle anlatır,

Bu uygarlık yayıcı göçlerin sonuncusu, Foçalıların göçüdür. Foçalılar mükemmel denizcidirler. Zaten, Foça'dan tutunuz da, Akdeniz'in Antalya kıyısına dek kıyı halkı, binlerce yıldan beri denizci insanlardır. Unutmayalım ki; Barbaros ve Turgut Reis, hep o kıyı halkındandır... Demek ki; şimdiki Türkiye'ye Türklerde Foçalıların kanı da vardır. Foçalılar ilk önce Korsika adasında Alaliya'ya gittiler. Orada dikiş tutturamadılar. Marsilya'ya gittiler. O kenti, Antibe, Nice, Agatea kentlerini, bir de Napoli'nin güneyinde Velia di Castellamare'yi kurdular. Adriyatik Denizini aştılar. İspanya'da Kadiz kentini kurdular. Anadolu'nun uygarlığını Güney Akdeniz'e götürdüler (Balıkçı, 1986: 208-212).

Balıkçı'nın aktardığına göre, Sir Leonard Wooley'in 1922'de Sümer'deki Ur kentinde kazı incelemesine dayanarak bu topraklarda İ.Ö. 4 bin yıl önce yaşam olduğunu saptar. Sümerlilerin Helen olmadığını, onların bir Türk karışımı olduğunu saptar. (2012: 148-149). Bu bilgilerle Balıkçı bütün medeniyetlerin Anadolu'da doğduğu düşüncesindedir.

Yazar, Avrupalı tarihçilerin nerede bir uygarlık ve kültür görürlerse, onu yaratmış olanların İndo-Avrupa olduklarını kanıtlamaya çalıştıklarını belirtir. Bilimsel incelemelerdeki ruh hallerini, "aşırı Türkçülere" benzetir. Yazara göre, İndo-Avrupalarla akraba olan kavimler Anadolu'ya gelerek, ilk göç etmiş olanlara karışır. Anadolu'da birbirine karışmış olan bu halklara sonradan Selçuklular katılırken Osmanlı Türkleri de onların ardından karışır. Yazara göre, Pelazjlar ister Asyaik ister Sami ve ister İndo-Avrupa olsunlar, "bizim atalarımız ve bizler onların miraslarına sahibiz. Bu itibarla, Anadolu'da birbiri üstüne yığılmış olan çeşitli uygarlıkların ve kültürlerin hiçbiri bize yabancı değildir ve biz hepsinin de, bugün yaşayan evlâtlarıyız." (1986: 68-71) diyen Balıkçı, eserlerinde ilk uygarlıkların Anadolu'da var olduğunu, daha sonra belli sebeplerle Yunanistan ve Avrupa'ya yayıldığını kanıtlamaya çalışır. Avrupalıları her şeye sahip olma düşüncelerinden dolayı eleştiren Balıkçı, onlardan farklı bir tutum sergilemez. Minoen medeniyeti Yunan sayılırken, Balıkçı onun Anadolu'dan Yunan'a geçtiğini iddia eder. Bu düşünceler, MAH çerçevesinde Anadolu uygarlıklarının mirasçısı olarak Türkleri

görür. Bu da Türk Tarih Tezi ile ırk ve kan bağı olarak benzemese de kültürel bir bağ kurar.

Erhat'ta Balıkçı'nın Yunan medeniyetine karşı olan düşüncelerinden yola çıkarak açık bir şekilde Yunanistan'a karşı bir cephe alması da günümüz Türkiye'si ile Yunanistan arasındaki benzerlik ve ilişkilere değinir. Bu tutumu, Balıkçı gibi sert olmasa da ikisinin varmak istediği sonuç Anadolu uygarlığı nezdinde yeni kurulan Cumhuriyet'in bağımsız bir ulus-devlet olarak köklü bir uygarlığa dayandırma çabasıdır. Erhat'a göre, Yunan ve Türk uygarlığı birbirine benzer, Homeros'u çevirirken bu benzerliğin farkına vardığını açıklar. Rum asıllı Aleksandros Hacıpulos'un eserinde Atina demokrasisinin öncüsü Perikles ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk arasında demokrasi değerlerini karşılaştırır. Kitapta eski Yunan düşünürleri ile Atatürk, Mithat Paşa, Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Ziya Gökalp gibi Türk düşünürlerini karşılaştırır. Mekânsal ve zamansal ayrılıklarına rağmen bu düşünürler arasında devlet, demokrasi, millet, özgürlük, uygarlık, kültür, dil, din, insancılık ve halkçılık anlayışlarında benzerlik bulur. Ona göre Yunan uygarlığı Anadolu kaynaklı olduğu için bu benzeşim normaldir. Erhat, Batı'da hümanizm gelişmeden önce Türk geleneğinde hümanizmin yer aldığını, Yunus Emre, Pir Sultan gibi ozanlarda bu geleneğin olduğunu, Batı antik dönemdeki sanatçıları örnek alarak aydınlanma başardığını dile getirir (1978: 90-93;147). Bu düşünce Eski Anadolu uygarlıkları ile Atatürk Cumhuriyeti'ni arasında bir bağ kurar. Uygarlık düşüncesi bağlamında MAH grubuna bağlı olan Erhat'ın ulusçu bir uygarlık benimsediği açıktır. Atatürk'ün dil, tarih ve kültür alanındaki faaliyetleri ulus-devlet inşası içindir. Bu anlamda aydınları bu konularda çalışmaya davet eder. Erhat'ın geçmişten günümüze kurduğu uygarlık bağı ulusçulukla ilgilidir. Nitekim bu durumu şöyle aktarır: “Çağırıştır bizi Atatürk. Bize bu ufku açtığı içindir ki, İlkçağdan bugüne, Ege düşünürlerinden çağımız insanı arına dek uzanan köprüyü kurabiliyor, Atatürk'ün kişiliğinde Anaxagoras'ın da Herakleitos'un da yaşadığını göre biliyoruz. Atam, seni bunun için seviyorum.” (1978: 169-170) der. Kısaca Erhat'ın uygarlık anlayışı MAH'ın benimsediği ulus-devlet politikasına olan bağlılık anlayışıyla gelişir. Bu anlamda “ustam” dediği Balıkçı'nın düşünceleriyle geniş şekilde beslenirken Eyüboğlu'ndan az da olsa halkçı esintiler gösterir. Bu perspektifle yazar, uygarlığın Anadolu çıkışlı olduğunu, Avrupa'nın Anadolu'dan

beslendiğini kanıtlamaya çalışır. Bununla birlikte milliyetçi bir tutumla Eski uygarlıktaki şahsiyetlerle Atatürk'ü karşılaştırır. Eski antik dönemden günümüze bir uygarlık bağı kurmaya çalışır.

Atatürk, Kuruluş Savaşı'nda Türk milletinin en büyük mücadeleyi Yunanistan'a karşı verdiğini bilir, bu mücadelenin nedeni antik çağ medeniyetlerinin mirasçılığı konusundadır. Avrupa uygarlığının beslendiği kaynak olan antik çağ medeniyetleri, Yunanlıların en büyük sermayesidir. Atatürk, bu antik medeniyete sahip çıkarak Yunan'ın Avrupa'ya ihraç ettiği medeniyetten pay sahibi olmak ister. Bu doğrultuda kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni de sağlam bir zemine oturtma gayesi güder. Bu düşünce yapısıyla Türk aydınları kültürel faaliyetler üzerine çalışır. Bu anlamda Millî Mücadele ile elde edilen Misak-i Milli sınırları, coğrafya olarak Anadolu, siyasi olarak Türkiye ifadesi ile anlamlandırılır. Türkçülük faaliyetleriyle ortaya çıkan halkçı düşünce Ziya Gökalp'la "Yeni Hayat" felsefesi olarak tanımlanırken Köy Enstitüleri zamanında halkçılık olarak nitelenir (Türk, 2018: 107-112). Eyüboğlu, Balıkçı ve Erhat'ın düşüncelerine katılır, fakat bu anlamda Yunan üzerine yazılar kaleme almaz. Onun Türk uygarlığı temellendirme anlayışında halkçılık kavramı yatar. Bu bağlamda ele aldığı eski uygarlıklar arasında halkçı ve kültürel bir bağ kurma çabası içerisindedir. Bu düşüncesi ise Kemalizm'in halkçılık ilkesinden beslenir.

Günyol'a baktığımızda onun da eski uygarlıklar ve Yunan medeniyetine karşı temkinli olduğunu, sadece Erhat ve Balıkçı'ya fikren katıldığını görürüz. *Saçak* dergisi 1980'de Vedat Günyol hakkında bir soruşturma yapar. Burada sorulan temel sorular, Tercüme Bürosunun amacı, çeviri etkinliğinde Yunan-Latin klasiklerinin temel alınması, Atatürk'ün Batı'ya karşı tutumu gibi meselelerle ilgilidir. Günyol, 1940'ta kurulan Tercüme Bürosu'nun amacını Batı ve Doğu klasiklerinin çevrilmesi olduğunu dile getirir. 1939'da 1. Neşriyat Kongresi'nde bu karar alınır. 1940-1946 yılları arasında yaklaşık 900 eser Türkçe'ye çevrilir. Günyol'a göre, Tercüme Bürosu başlangıçta Ataç'ın Batının ilk adımı olarak gördüğü Latin ve Yunan çevirilerine ağırlık verse de Fransız klasikleri Yunan klasiklerinden çok çevrilmiştir. Ona göre Atatürk'ün Batı perpektifi, Batı'nın emperyalizmine karşı, fakat akılcılığını da benimser. Günyol, Köy Enstitüleri konusunda ise Eyüboğlu'yla aynı düşüncelyi

savunur. Yazara göre, gerici sağcılar tarafından “solculuk yuvası” denilerek Enstitüler kapatılmıştır. Kemal Tahir’in de enstitüleri görmemesine rağmen Tahir Alangu’ya kanarak *Bozkırdaki Çekirdek* adlı eserinde “düşmanca” bir tavır sergilediği dile getirir (1988: 104-107). Bu anlamda Günyol’un uygarlık anlayışı tamamıyla diğer üç yazardan farklıdır. Ona göre Mustafa Kemal, Batı emperyalizmine karşı uygar bir ulus-devleti savunur. Yazar özellikle uygarlığa hümanist bir çerçeve de yaklaşır, 1960’lardan sonra sosyalist bir hümanizm çizgisinde ilerler.

MAH bağlamında değerlendirdiğimiz uygarlık anlayışı, grubun asıl temsilcileri olan Balıkçı, Eyüboğlu, Erhat ve Günyol’un düşüncelerinden yola çıkarak bir karşılaştırma öngörür. Bu üyelerin ortak amacı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni çağdaş Avrupa uygarlığı seviyesine erdirmektir. Bu bağlamda Avrupa’nın gerçekleştirdiği Rönesans’la ortaya çıkan hümanizm ve aydınlanma perspektifiyle yeni Türkiye’ye odaklanılır. Bu dört aydın Batılı bir yorumla Anadolu’yu odağa alarak yeni bir Türk Hümanizmi ve Rönesans’ı yaratmaya çalışır. Bu anlamda ortak düşüncelerinde alan antik medeniyet yer olsa da her birinin özgün bir bakış açısı vardır. Grubun en çok eser veren üyesi Balıkçı, bu bağlamda antik medeniyetler üzerinden uygarlığın Anadolu’da doğduğunu savunacaktır. Bu fikir benimsemekle beraber Eyüboğlu, uygarlık anlayışına farklı bir açıyla yaklaşır. Temel odağına aldığı halkçılık kavramıyla Anadolu uygarlığının batılı bir yorumla yeniden okunması gerektiğine inanır. Erhat bu iki yazarın halkçılık ve antik medeniyetlerden beslenme düşüncelerini sentezleyip savunurken, Günyol ise genellikle ulusçu bir anlayışla hümanizm çerçevesinde, Batı emperyalizmine karşı bir uygarlık anlayışı benimser.

3.3. Tarih Tasarımı

MAH üyeleri, oluşturdukları grup çerçevesinde ulus-devlet inşasında bir aydın sorumluluğu yüklenip bu doğrultuda birçok faaliyet göstermişlerdir. Bunlardan biri de yeni bir tarih tasarısı oluşturmaktır. Bu anlamda kurulan tarih kongrelerinde aydınlar, yabancı tarih kaynaklarından yararlanıp Türkiye için yeni bir tarih modeli tasarlamaya çalışır. Geniş Osmanlı coğrafyasından Anadolu’yla sınırlı kalan bu

devlet, bağımsızlığını oluşturmak adına uygar bir seviyeye erişmek zorundadır. Bu bilinçle tarih, dil ve kültür alanlarında hızlı atılan adımlar kimi zaman genel-geçerlikten uzak ve sağlam bir zemine dayanmamıştır. Bunlardan en önemlisi ise 1931’de Türk Tarih Kongresi’nde ortaya atılan TTT, bu teze dünya tarihi Türk tarihi etrafında kurgulanıp, Orta Asya’dan gelen Türklerin bütün ülkelere medeniyet öğretmesiyle yüküldür. Birinci bölümde TTT’e başlığı adı altında bu teze geniş bir şekilde değinilmiştir. Bu tarih teziyle aşırı yorumlara varılması, bir süre sonra aydın çevrede anlaşmazlıklar doğurur. TTT’den sonra milliyetçi duyguların aşırı bir doza erişmesi, bu tezin güvenilirliğini ve objektifliğini sorgular. Bu bağlamda yeni tarih tasarıları ortaya atılır. Bunlardan biri de 1940’larda Nev-Yunanilik anlayışından esinlenen MAH grubudur. Bu yazarların oluşturdukları tarih tasarısı Atatürk’ün fikirlerinden beslenmekle birlikte, daha önce oluşturulan tarih düşüncelerine kültürel bir zemin oluşturur.

MAH’ın tarih tasarımı, öncelikle Anadolu’da bir tarihi öngörür, bugün Anadolu topraklarında yaşayan Türkler, Anadolu’dan gelmiş-geçmiş bütün uygarlıkların tarihi mirasçısıdır. Bu bağlamda eski Anadolu uygarlıklarıyla kültürel bir tarih hafızası oluşturulmaya çalışılır. Grubun kurucu üyelerinden Balıkcı, Akdeniz ve Ege temelli bir tarih anlayışıyla Yunan mitolojisi kaynaklarından yararlanır. Diğer kurucu üye Eyüboğlu ise Anadolu tarihi ile günümüz Türkiye arasında kültürel anlamda bir tarih anlayışı oluşturmaya çalışır. Bu iki yazarın tarih anlayışlarını sentezleyen Erhat ise her ikisinden de yararlanır. Bu üç yazarın düşüncelerini onaylayan Günyol ise teorik olarak bir tarih anlayışı savunmaz. Bu dört yazarın tarih tasarımı perspektifine bakıldığında öncelikle Balıkcı’ya değinmek gerekir.

Yazıcı’ya göre, tarih disiplini deniz ile buluşturmayı başaran Balıkcı, ortaya koyduğu pek çok araştırma yazısı ile “bugün bile ülkemizin önemli Akdeniz havzası tarihçilerindendir” (1998: 14-18). Balıkcı’nın deniz ve tarihi birleştirme nedenlerinden biri de Ali İhsan Kolcu’nun da dediği gibi Mavi Anadolu Hümanistlerinin Nev-Yunanîlik’ten devraldığı Helen mirasının üzerine tüm Akdeniz’i kapsayan, Nev-Yunanilik (Havza Edebiyatı), Akdeniz medeniyeti gibi adlarla da sürdürülen oluşumların Mavi Anadolu Hümanistlerinin Anadolu tarihi,

kültürü ve edebiyatı açısında geniş bir perspektifte incelemesindedir (2011: 68). Balıkçı, hümanist düşünceye göre batının üstün olmasına ve Yunan'ın klasik değerlerinden beslenmesine karşı çıkar. Onun düşünce serüveninde Anadolu uygarlıklarının batı uygarlığı karşısındaki üstünlükleri yer alır. Ona göre batının düşünce kaynağı olan Helen kültürü orijinal hiçbir eser ortaya koyamamış ve Anadolu'yu taklit etmiştir. Yazara göre, Helen uygarlığı, Sokrates, Platon ve Aristoteles'in skolastik felsefesiyle, insanın özgürlüğünü asırlarca engellemiştir. Balıkçı, Cumhuriyet döneminin resmî tarih anlayışından etkilenir. Ona göre ilk uygar insan Orta Asya'da doğar ve kültür hareketliliği doğudan batıya doğru yol alır. Tarih anlayışı kavimler göçü teorisiyle uyuşur. Türk kültürünü Sümerlilere kadar dayandırsa da ırk teorisine uymaz. Anadolu'da farklı ırk ve kültürlerin kaynaşarak birbirinin içine geçtiğine inanır. Ona göre hümanist düşünce batı da değil, doğuda ortaya çıkmıştır. İslamiyet'ten önce bütün kültürel faaliyetlerin Anadolu'da ortaya çıktığını savunur (Işın, 1987: 92). Zekiyan'a göre de hümanistlerin İyonya vurgusunun bir nedeni, Batı Anadolu'nun Helenlere değil, İyon uygarlığına ait olduğunu ortaya koymaktır. Bu anlamda yaptıkları İyon-Helen karşıtlığında tarihsel bir gerçeklik payı da bulunmaktadır (1982: 48).

Balıkçı, Cumhuriyetin erken döneminde ortaya çıkan tarih tezinden bağımsız olmamakla beraber, bu tasarımı yeni bir kulvarda sürdürür. Balıkçı'ya göre, Türkiye, yani Anadolu tarihi, Selçukluların 1071 yılında Malazgirt'te Bizanslıların yenmesiyle başlatılır. Oysa Malazgirt savaşı bile, Türklerin çok önce Bizans'a ve Anadolu'ya geldiklerini, melezleştiklerini ve bir Anadolu toplumu ve kandaşlığının kurulmasında etken olduklarını kanıtlar. Kıpçak, Bulgar, Macar, Kuman'daki Türkler savaşı, kıtlık, jeolojik yıkımlarla yok olmuştur. Türkler, Selçuklar ve Oğuzlar, Anadolu'nun taş döneminden gelen Anadolulu kuşakların kanları karışınca, "Anadolu'nun Türkiyeli Türkü denilen adamını peydahlamış ve böylece Türkiye denilen etnik bir birliği, bir gerçeği ve bir kültürü yaratmıştır." Yazara göre, Türkler sadece Selçuk ve Oğuz kanı taşımaz. Türklerin ataları Hitit ve Hititlerden önceki uluslara, Babillilere, Asurlulara, Frigyalılara, İyonya, Dorlulara, Lidyalılara, Amazonlara, Simeryenlere ve Goltlara dayanan Anadolu halkına Türkler karışır ve dillerini Anadolu'ya yayarlar (Balıkçı, 1992: 191-198). Yazar, milli kimliği tasarlama gayesiyle Akdenizlilik kimliğini ön plana çıkarsa da bu düşüncenin temeli

Anadoluculuk fikrine dayanır. MAH'ın çerçevesinde Anadolu odaklı bu düşünce yeni bir tarih tasarısı öngörür. Yeni Rönesans ve hümanizm düşüncesiyle milli söylem, tarihi geçmiş içerisinde, Anadolu'nun eski uygarlık tarihi içerisinde kurgulanır.

Balıkçı, deneme ve araştırma yazılarında Anadolu'nun tarihi serüveninde birçok uygarlığın yer aldığını, Akdeniz kıyısındaki medeniyetlerin kökünün Anadolu'ya dayandığını belirtir. Ona göre, tarihe bakıldığında medeniyetin kurulduğu ilk yer Anadolu topraklarıdır. Thales, Lavoisier, Efesli Heraklit ile beraber Avrupa uygarlığının ana kökü olan fen de Anadolu'da başlamıştır (2017: 73-75). Balıkçı'ya göre, Anadolu ya da Türkiye'nin tarihi serüvende taş devrinden itibaren Hitit, Firigya, Lidya, Pers, İskender, Bergama, Roma, Bizans çağlarında Anadolu'da bir birlik sağlanamamıştır. 900 yıldan beri etnik ve kültürel bir gerçeklik oluşmuştur. Anadolu dünyanın en önemli üç kıtası Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir köprü oluşturur. Bunlar bir merkezden dağılınca ayrı ırklar, soylar ve diller teşkil eder. İndo Avrupalı, Semitik ve Hamitik denilen dil soylarının kökü birdir. Uygarlığın “tohumu salt bir soydan değildir, çeşitlerin, soyların, dillerin karışımı ve kaynaşmasından gelmiştir. Bu karışım Yakınoğu'da, Akdeniz ve özellikle İzmir'e giden yollarda” oluşur. Akdeniz kıyılarında bir sürü uygarlık gelişir. Sümerler, Akadlar, Babilliler, Asurlar, Firavun Mısırı, Frigyalılar, Lidyalılar, Hititler, İyonlar, Minoen Giritliler, Hellenler; Akdeniz'in doğusunda Çin ve Hint uygarlıkları bunlara örnektir (1982:138-139). Balıkçı, *Altıncı Kıta Akdeniz ve Ege (Arşipel)* adlı eserlerde oluşan adaları, kıyıları burada yaşayan insanların kökenini, Tanrıları ve Akdeniz'e özgü bütün özellikleri yaptığı incelemeler çerçevesinde açıklamaya çalışır: “İşte solda, sağda, önde, arkada adalar ve Altıncı Kıta'nın sevinçli topluluğu... Arşipel'in adaları açık bir iyi niyetin yeryüzü parçalarıdır... Bura halkı denizci olup Odysseus, Pytheus, Hannon, Kristof Kolomb, Macellan ve başkaları; yerin yuvarlığını keşfeden Altıncı Kıta çocuklarıdır” (Balıkçı, 1982: 20). Bu düşünceler, Akdenizlilik tezini kanıtlama girişimidir. Altıncı kıta, Akdeniz'in oluşumunda: Hitit (İlyada'da Ketei), Pulasatiler (Falestinler, Filistin halkı), Sirdanular (Sardunya adasında yaşayanlar), Lykialılar (Lükyalılar), Sicilya'yı elde eden Sicheliler (Sicilya adasında yaşayanlar), Tursha'lar, Trysenes'ler ve Etrüksler'in bulunduğu yazara göre Hitit arşivlerinde geçer. Ona göre Asya, Avrupa ve Afrika kıtasında yaşayan medeniyetler

Anadolu'dan bir şekilde geçerek buralara ulaşmışlardır. Batı'ya göç eden değişik topluluklar, Yakınoğu havzasında, Avrupa, Asya, Afrika'yı Anadolu (Küçük Asya)'da birleştirir. Yakınoğu'da birçok uygarlığın gelişmesi, (Sümer, Akad, Babil, Asur, Mısır, Etrüsk, Hitit, Minoen Girit, Fenike, Helen, Pers, Latin vs.) toplanması değişik toplum ve farklı geleneklerin karışımına bağlanabilir. Balıkçı'ya göre uygarlık bir ırk ve geleneğin tekelinde değildir (1982: 29-32). Bu düşünce bütün medeniyetlerin Anadolu'da homojen hale geldiği ve Anadolu'ya dayandığı açıklar.

Balıkçı'nın Akdenizlilik üzerine kurulu tarih tezi, uluslararası bir ün ve destek de görür. Çeşitli dergilerde yazılarına yer verilir. *Altıncı Kıta Akdeniz*'in sunuş yazısı *L'Astrado* dergisinin genel sekreteri Louis Bayle'in Balıkçı'ya yazdığı mektupla başlar:

Halikarnas Balıkçısı olan Cevat Şakir, benim için rehberlerin en içten, en bilgili ve en coşkulu idi. Girit kökenli, Grek formasyonlu bu Türk, dünya kültürüne sahip, olağanüstü bir Akdenizli, ölümsüz bildiği tanrılarda yaşayan, insanları alçakgönüllü ve yalın oldukları ölçüde seven biridir. Gerçek yurt, Akdeniz'dir. Bu hayranlık uyandıran İyonya'nın yüksek tepelerinden, ayaklarımızın altında uzanan İyonya kadar malı olan bu gökyüzünün limitine bakıyor, görünürde durağan, fakat tanrısal bir yaşam coşkusuyla bana şöyle diyordu. İşte Altıncı Kıta'nın yüreği! Şimdi düşsel ve Uzakdoğu yöresini bir yana bırakalım. Biz insanlarca yaratılan tüm uygarlıklar; kesinlikle bunların tümü, topraktan gelen, adalarda doğan Arap gibi Minoen de, Akdeniz'in çevresinde toplanmıştır. Hiçbir şeye kadir değiliz: Hepimiz birbirimize benzeriz. Dünya, yeryüzü yuvarlağı odur. Bize kendini kabul ettirmiştir, bizi tüm insanlık uyuşmalarından daha iyi birleştirir. Aynı dilleri konuşuruz; zekâlarımız hemen hemen aynıdır. Yaşama bakış açımız aynıdır, onun sayesinde ki; farklı ya da benzer kişilerin oluşturduğu geniş ve bozulmayan bir birlik ortaya çıkarmışızdır. Avrupa bir şeydir; Asya, Afrika da başka şeylerdir. Bu Akdeniz yöresi; bir coğrafya teriminde birleşen bu üç kıtanın her birinden daha gerçekçi bir birliğe sahiptir. Coğrafyacılar beş anakara (=kıta) sayıyorlar. Ben size diyorum ki; Akdeniz bunların altıncısı, hatta birincisidir! (Balıkçı, 1982: 15).

Balıkçı, İyonya (Ege)'de Akdeniz ırklarını karıştığını ve diğer kıtalara buradan ulaştığı düşüncesiyle onlara Anadolu'ya bir kimlik mal eder. İzmir'den

ırkların dağılımını şu şekilde anlatır: “Düşünmezler ki; koca Menderes’ten söz açıldı mıydı? Coşar insan. Yurdun en şanlı ırmağıdır yahu o! Hızlı suları batıya doğru, batı denilen uygarlığı götürdü; Hellenistan'a da, İtalya'sına. Fransa ve İspanya'sına da!” (1982: 131). Şadan Gökovalı'nın yaptığı açıklamalar ve Balıkçı'nın dilinden söylenen “Altıncı Kıta yemdi; işte büyük balık takıldı oltaya” (Balıkçı, 1982: 10) sözleri, Akdenizlilik tezinin genel-geçerliliğini çürütür. İncelemelerinde gerçek tarih bilgilerinden yola çıksa da bunun bir “yem” olması bu tezin farklı bir arka planının da olduğunu gösterir. Gökovalı, Balıkçı'yla yaptığı konuşmada Akdeniz'i konu etmesinin planlı ve Batı'nın Grek uygarlığına dayanmasını yıkma amacıyla olduğunu düşünür. Tüm Akdenizliler, bu doğrultuda anlatılan Anadolu olsa bile kendine pay çıkarır. Bu anlamda Balıkçı'nın bu tarih tasarımı Anadolu'ya bir anlayış gözetir. Eserlerinde Anadolu'yu geniş bir perspektifle düşünür. Tarihsel olarak Anadolu'ya mit ve efsaneler ışığında değinir. Balıkçı, mitolojinin tarihsel serüvenine dikkat çekerek günümüze kadar etki alanı oluşturduğunu dile getirir. Ege Bölgesinin bazı efsanelerinin Yunanistan'a, genelinin ise Anadolu'ya ait olduğunu, ancak Batılılarca bu efsanelerin Yunanistan'a mal edildiğini belirtir. Ona göre Anadolu haritalarda hak ettiği rolde değildir, Asya'nın Batı'ya uzanan bir köşesi olarak gösterilir. Oysa Anadolu Asya, Avrupa ve Afrika'nın, yani üç büyük kara parçasının birleştikleri yerde, bu kıtaların kendi aralarında geçişler için köprü görevi üstlenir. Balıkçı, Anadolu'daki kültürel tarihi şöyle açıklar:

Göçeden insan yığınları ve istila için yürüyen fetih orduları, hep Anadolu'nun üzerinden geçtiler. Buldukları halkı öldürmediler ama hep onlara karıştılar. Son olarak biz Türkler geldik ve onlara karıştık. Öyle ki, biz Amerikalılardan bile daha melez olduk, bundan ötürü vakit vakit Anadolu 'ya gelmiş ve bu yurda kısa ya da uzun bir süre sahip olmuş ne kadar insan varsa damarlarımızda hepsinin de kanı vardır. Her ne kadar kültür sorunu bir kan sorunu değilse de, yabancımız sayarak yadırgadığımız şeylerin biz hem fiilen, hem de hukuken mirasçısıyız... (Balıkçı, 2017: 12- 16).

Balıkçı'nın bu düşünceleri MAH'ın temel dayanaklarında olan Anadoluçuluk fikrinin ürünüdür. Ayrıca Batı medeniyetinin de Anadolu'dan beslendiğini dile getirir. “Batı irfanı denilince yabancı bir irfan sanıldı, oysa Batı kültürünün beşiği Anadolu'dur. Batı çocuklarına okutulanların çoğu Anadolu'nun eski efsaneleridir. Biz

burada o kültürü yaratmış olan insanların çocuklarıyız,” (Balıkçı, 2018: 16) diyen yazar, bu bağlamda eski mitolojik efsaneler üzerinden düşüncelerini kanıtlamak için incelemeler yapar.

Balıkçı'nın denemeleri başta olmak üzere roman ve hikâyelerinde Anadolu'nun geçmiş tarihinden söz edilir. Özellikle denemelerinde Anadolu tarihi üzerine belli yargılara varan Balıkçı, kurmaca eserlerinde az da olsa bu düşünceleri arka bir fon olarak kullanır. *Turgut Reis (1966)* ve *Uluç Reis (1962)* adlı eserleri, tarihi roman kapsamında yer alır. İki eserde de Osmanlı tarihinden alınan konular, deniz savaşları odağa alınarak Akdeniz ve Ege kıyılarının denizci Türk korsanları tarafından savunulduğunu anlatır. Balıkçı'nın MAH üyelerinden biri olduğu göz önüne alındığında bu tarihsel konuların seçimi bu bağlamda anlamlandırılabilir. Bu oluşumdaki düşüncesine bakıldığında tarihsel bağlarını geçmişe dayandırarak Ege ve Akdeniz kıyılarında yaşayan bütün uygarlıkların Anadolu'lu olduğunu, Yunan ve Batı'nın Anadolu'nun sayesinde aydınlandığını vurgular, ancak bu romanlarda Osmanlı tarihine devre dışı bırakılarak Türk kavramı ön plana çıkarılır. Romanlarda Batı'ya karşı olumsuz bakış açık bir şekilde ifade edilir. Murat Belge, Balıkçı'nın bu romanlardaki tavrının Batı'ya karşı “öteki” ve “düşmanca” olduğunu, romanlarda Türk ve Türkiye konusunda bir “Türk milliyetçisi” olarak tarafgir bir savunma içinde olduğunu belirtir (2006: 32-36). Balıkçı'nın bu romanlarda tarih vurgusu denizlerdeki zaferleri konu edinir. Akdeniz ve Ege kıyılarındaki yerler Türk hâkimiyeti altındadır. Türklerle bu kıyılarda yaşayanlar arasında bağlantı kurulmaya çalışılır. Bu bağlantı Akdenizlilik adı altında Anadoluçuluk düşüncesidir. *Turgut Reis* adlı romanında, korsanların Batı kıyılarına uğramalarıyla geride bir sürü çocuk bıraktığı dile getirilir. Balıkçı, Claude Farrer'i referans göstererek “Fransa'nın, İspanya'nın, Akdeniz kıyılarına ve İtalya'nın bütün kıyılarına bakılacak olursa, oranın insanlarında yakın şarkın çok badem gözlülerine rast gelinir. Elbette, Akdeniz ırkları adamakıllı karışmıştır. Fakat bu hale asıl yakın şark korsanlarının neden olduklarına dair kuvvetli belgeler vardır” (1994: 311-312). Balıkçı, tarihsel serüvende Akdeniz ırklarının Anadolu'dan koşturduğuna inanır. Bu düşüncesi ile benzerlik gösterir. Önceden Sümerlerden Etrüsklere kadar herkesi Türk sayan bu tez, Balıkçı'nın tarih tasarısıyla onlar bizden değil, biz onlardan oluştuğumuz düşüncesine evrilir. Türklerin Anadolu'dan geçen “uygarlıkların kanını taşıdığı” düşüncesine

varılır. Balıkçı, Anadolu tarihi üzerine yaptığı incelemelerde eski uygarlıklar ile Türk tarihini aynı kökene bağlamaya çalışırken Eyüboğlu bu bağlantıyı kültür üzerinden kurmaya çalışır.

Eyüboğlu'nun tarih anlayışı, Atatürk devrimleri ışığında oluşturmaya çalışılan tarih tezinden beslenir. 1930'da TTT'e ortaya atılır, ancak bu görüş bir süre sonra milliyetçiliği sağlam saç ayaklar üzerine oturtamamış olmasıyla romantik bulunur. Bu grubunun yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturmak istediği resmî tarih anlayışı doğrultusunda faaliyet gösterdiği göz önündedir. TTT'nin romantizmine karşı daha gerçekçi ve kabul edilebilir bir tarih anlayışı oluşturulur, bir nevi kültürel milliyetçilik üzerinden kurgulanan yeni bir Türk tarihi tasarımıdır. Bu tarih anlayışının temeli Anadolu uygarlıkları ve kültürü üzerinden şekillenmesinin bir nedeni de Erhat ve Eyüboğlu'nun Auerbach'ten beslenmesi, bir diğeri ise Balıkçı'nın Akdeniz ve Ege temelli tarih anlayışıdır. Aydınlarca bir tarih anlayışının oluşturulması, Auerbach'in tarih düşüncelerine dayanır. Cumhuriyet döneminde Almanya'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Yahudi bilim insanı Erich Auerbach, 1936'da Atatürk'ün desteğiyle Cumhuriyetin modernleşme programında İstanbul Üniversitesi Filoloji ve Edebiyat Tarihi bölümünde görevlendirilir. Bu dönemde üniversitede Auerbach ile tanışıp çalışanlar arasında Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Mina Urgan gibi isimler yer alır. Auerbach'ın tarih felsefesinde “insan onuru ve özgürlüğü” unsurları aracılığıyla Almanya aydınlanmasına ve klasik döneme vurgu yapılır. Mavi Anadolu Hümanistleri bu anlayıştan da etkilenmiştir. Auerbach'e göre yeni Türkiye eğitilmiş burjuva sınıfına sahip değildir, Jakoben bir güç devleti olarak Rönesans hümanizminin öğeleriyle modern bir burjuvanın hukuk devletidir. Auerbach, üniversitedeki faaliyetleriyle Türkiye'de yeni-hümanist burjuvanın oluşumu için çabalar (Yıldırım, 2012: 258-259). Bu dönemde üniversite çevresinde Auerbach'a yakın olanlar arasında Sabahattin Eyüboğlu bulunur ve onun tarih felsefesinden etkilenir. İnsanlık tarihinin insanlar tarafından oluşmasına inanır. Bir burjuva idealinin düşleyen Kemalist devlet anlayışı Eyüboğlu gibi aydınlarla iş birliği yapar. Auerbach, desteklediği yeni-ulus devleti dil ve tarih konularında aşırıya

giden yaklaşımlarından dolayı eleştirir. Bu aşırılıkları “fanatik bir milliyetçilik”¹³ olarak değerlendirir. MAH grubu kültürel milliyetçi bir öneride bulunup tarihi serüvene de bu doğrultuda yaklaşır.

Türk tarihini Anadolu uygarlıkları tarihinde gören Eyüboğlu bu konuda resmî bir politikaya hizmet ettiğini, “Anadolu’yu anayurt saymaya, topraklarımızın tarihini onunla eşelemeye Atatürk’le başlamışız. Hititler’i, Türk saymanın asıl anlamı Anadolu’yu bütün geçmişiyle benimsemektir. Yeni Türkiye, din ve ırk kavramının üstüne değil, yurt ve dil kavramı üzerine kurulmuştur...” (Eyüboğlu, 2018: 189). Yazar, hiç kimsenin Atatürk kadar tarihle ilgilenmediğini, onun kesin bir tarih üzerinde durmadığını, bazen aşırı tarihle ilgili uç fikirlere kadar uzandığını fakat bunların tek bir nedeni olduğunu dile getirir. Atatürk, devrimler için yeni bir tarih anlayışının gerektiğini bilginlerden çok daha iyi bilir. Eyüboğlu bu tarih düşüncesini Atatürk nezdinde şöyle açıklar:

Medeniyetin kaynağında Türkleri görmesi bir üstünlük böbürlenmesi değil, bir dünyaya açılma, insanlık tarihini benimseme, düşüncemizi saran kabukları kırma gayretiydi. Hitit’i, Yunan’ı, Türk’e bağlarken asıl istediği yeni Türkiye’nin gelişmesine engel olabilecek küflü, içine kapalı, dar sınırlı her çeşit tarih görüşünü sarsmak, bize her yeniciliği benimsetecek bir eskilik bilinci, bir tarih derinliği kazandırmaktı... Ne çıkar bu uğurda bazı zorlama kanıtlar ortaya atıldıysa? Kim biliyor zaten kimim kimden eski olduğunu, kimin kimden çıktığını? Irk değil, kültür bağlarıydı aradığı. Nice Tanrıların beşiği, geçit yeri ve mezarı olmuş Anadolu toprağının sahiplerine yaraşan da buydu. Osmanlı tarihini bir müddet için kenara atması, yeniden doğuş çabamızın üstünden yakın geçmişin baskını kaldırmak, daha geniş bir nefes almak içindi (Eyüboğlu, 2018: 195).

Buradan da anlaşılacağı gibi, MAH grubunun ve Eyüboğlu’nun tarih anlayışı, Atatürk’ün düşüncelerinden ilham alır. Eyüboğlu, Türk milletinin tarihi bir şuur oluşturması için “tozlu küflü maziden kurtulması” gerektiğine inanır. Ona göre tarih her zaman vardır, tarihi zihniyet ise Avrupa da bile yeni ortaya çıkmıştır. Tarihi zihniyet eski ile yeniyi sentezlerken, tarihinin hareket noktası sadece mazidir.

¹³Fanatik Bir Milliyetçilik: *Ölüm Meleğiyle Randevu* adlı eserinde yer alan “Uygarlıklar Diyalogu ve Özgürlükler” adlı yazısında Auerbach bu konu hakkında düşünceleri hakkında bilgi verir (Uzun, 2008: 46).

Eyüboğlu milli Őuurun geliŐimesi için öncelikle tarihi Őuurun oluşması gerektiğine inanır: “Tarihi Őuurun uyanmamıŐ olduğu bir adamda milli Şuur olmasına imkn var mıdır? Bir milletin fertleri arasındaki bağlar mazide örülmüŐtür. Bu bağları idrak etmeyen bir millet hatırası ve hafızasız bir ruh kadar manasızdır...” (Eyüboğlu, 1997: 99-100) yazar, “Türkiye tarihinin, Anadolu topraklarında kurulup dađılmıŐ olan bunca uygarlıkların tarihi olmalıdır” (Baydar, 1965: 9) der. Rifat’a göre, Eyüboğlu için halk ve Anadolu iç içe geçen iki kavramdır. Halk dediği zaman Anadolu köylüsü, Anadolu dediği zaman ise bir coğrafyadan çok bir tarihten söz eder. Anadolu halkıyla bu halkın tarihi homojenleŐerek birbirini doğurur. Halikarnas Balıkcısı’yla beraber Anadolu kültür tarihine yeni bir bakış açısıyla bakar (1999: 222-224).

Eyüboğlu’na göre yurt (halk) beŐiđinde birçok uygarlığı potasında eriten Anadolu’dur. Son yirmi yılında Anadolu’nun her yerini gezerek, eski uygarlıkların kalıntılarını saptar. Deneme ve eleştirilerinde bu düşünceleri savunur. Mavi Yolculuklar’da dostlarıyla beraber bu amaca hizmet eder. Yeni Türkiye tarihinin tasarımı Anadolu uygarlıkları üzerine kurgular. Ona göre bu topraklarda yaşayan bütün uygarlıklar Anadolu’da yaŐayanlara aittir, Türkler bu tarihin mirasçısıdır:

Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya’dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, anayurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frigyalılar, Yunanalılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmiŐler Anadolu’yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu’nun malı olmuş... Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten biziz, eriyen de... Onun için eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu’nun tarihidir (Eyüboğlu, 2018: 9).

Eyüboğlu’na göre her millet gibi Yunan’a bir okul gibi yönelmenin nedeni, Yunan kadar Anadolu’nun da bu kültürde payı olmasındandır, ona göre “softalıktan dolayı” bu kültür yüzyıllarca aŐađılanmıŐtır. Oysa tarihin, medeniyetin başladığı yer Anadolu’dur. Batı, genellikle Troyalı olmakla vnp Homeros’u benimsemiştir. Yeni Türkiye bugün ondan alınan medeniyeti tekrar Batı’dan alma çabasındadır. Bu medeniyet Anadolu’nun malıdır. Efsaneler, Tanrılar, destanlar ve antik kentleriyle medeniyetin Anadolu’da doğduğu ortadadır. Yazara göre, softalar engel olduğu için

Yunan sevgisi Mevlâna ve Fatih döneminde engellenmiştir. Eyüboğlu bu durumu örnekleme için Bodrum'da denk geldiği bir balıkçıyla arasında geçen konuşmayı anlatır. Balıkçılar bu bölgede kayıklara oymacılık tekniğiyle resim çizerler. Konuştuğu balıkçı da oymaya meraklı biridir ancak bir hoca tarafından günah olarak nitelendirildiği için oymacılığı bırakmıştır. Eyüboğlu, softalığın bu şekilde Anadolu halkını tarihinden ve kültüründen uzaklaştırdığını bu örnek üzerinden kanıtlamaya çalışır (2018: 7-11). Oysa yazara göre, tarihsel serüvene bakıldığında bu uygarlık geçmişi Türklere aittir, bu bağlamda Türk soyunu bu geçmişe dayandırma iddiasında bulunur. Eyüboğlu'nun bu düşünceleri Atatürk'ün tarih düşünceleriyle örtüşür. Eyüboğlu ve Günyol'a göre "Atatürk'ün tarih ve dil seferberliği bir köşede kalma kaygısıdır. İlk bakışta ırkçı görünen dil ve tarih görüşlerinin (1932-1933)" amacı yeni kurulan Türkiye'yi daha geniş bir kültür çevresine yerleştirmek içindir. Yunan, Hitit ve diğer uygarlıkları Türk saymak, kültürel alışverişi haklı gösterme çabasıdır. Atatürk'ün kurduğu tarih kurumunun çabaları Anadolu'nun eski uygarlıklarının kalıntılarını ortaya çıkarmış ve Türk tarihini sınırını daha derinlere götürmüştür (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 57). Bu iki yazarın dışında Azra Erhat da Anadolu bir tarih anlayışı savunur.

Erhat, MAH'ın bir üyesi olarak bu grubunun tarih anlayışını benimser, özellikle de bu konuda Balıkçı'ya katılır. Ortak düşünceleri Anadolu'dan gelmiş geçmiş bütün uygarlık tarihini benimsemektir. Bu düşünce TTT'nin yapısındaki bütün Anadolu ırklarını Türk ırkı ile soydaş sayma düşüncesini MAH'ın tarih anlayışında bir önceki uygarlıkların hepsi Türkler'in atası fikiriyle yeniden sürdürür. Bu anlamda tarihsel bir köken arayışı her iki düşüncede de aynı sonucu verir. Erhat, arkadaşları ile yaptığı Çanakkale gezisinde Anadolu topraklarının tarihini şöyle açıklar:

Gelibolu yarımadası, Kumkale, Seddilbahir gözümüzün önünde. Önümüz, arkamız, çevremiz tarih. Efsane ve tarihle yoğurulmuş bir toprağa basıyoruz. Hem garip değil mi, buranın çağdaş tarihi dört bin yıl önceki macerasına çok benziyor. Yunanistan'dan yüzlerce kral, gemileri, askerleri, silahları ile gelip Troya kapılarına dayanmışlar, on yıl çarpışmışlar, savaşmışlar da, düşürememişler Priamos'un kalesini. Dört bin yıl kadar sonra İngilizler, Fransızlar koca orduları ve donanmalarıyla gene dayanmışlar Boğazlara, vurmuşlar, öldürmüşler, ama alamamışlar

Türk toprağını. Hektor, Mustafa Kemal, Troya, Conkbayırı... İsimler birbirine karışıyor kafamda. Kahramanlar toprağı imiş burası... (Erhat, 1969: 16).

Erhat'a göre Türkler, Troyalılardan gelmedir, Hektor ve Mustafa Kemal aynı davanın yolcusudur. Yazara göre tarihte Ege birçok uygarlık barındırır. Homeros bunlara Pelasgoi (deniz kavimleri) der. Bu uygarlıkları oluşturan insanların nereden geldikleri bilinmez. Girit uygarlığına son verdikleri, Nil deltasına yerleştikleri, Suriye ve Filistin'e kadar yayıldıkları bilinir. Kazı çalışmalarıyla yazılı tarih karşılaştırılır. İki bin yılında Ege'de bir "kaynaşma" olur. Bu kaynaşma Balkanlar'dan Adalara mı, Anadolu'dan Girit'e mi, Girit'ten Akdeniz kıyılarına mı olur, bu kesin değildir. Akha, Dor, Luku, Turs, Pulusati gibi adlar üzerinde durulur, ama farklı kaynaklarda bu bilgiler değişir. Yazara göre, Homeros *İlyada* destanını 8. yüzyılda yazmış, ancak anlatılan Troya savaşı 1200'lerde meydana gelmiştir. Adalar denizinden yola çıkarak Rodos'taki dünyanın yedi harikasından biri olan dev heykelin limanda bacaklarının arasındaki Arşipel (Ege) gerçeğini ortaya koyar. Erhat Anadolu'nun göç alma ve uygarlık karışımının yeri olmasının nedenini şu şekilde izah eder:

Anadolu varlıklı bir toprak, ürünü bol, madenleri var, tuncu demiri, en ilkel çağlardan beri devletler kurmuş, güçlü, sapasağlam, on binlik orduların on yılda deviremediği kaleleri var. Karasularında da bir dizi ada, bir tanrının gökten denize serptiği yıldızlar tıpkı. Nerden olsa akın edilmez mi bu toprağa? Göçlerin asıl nedeni bu, arada kuzeyden gelme Dorlar Akhalar'a baskı yapmış olabilir, Hint-Avrupa bu soylar Adalar yoluyla Anadolu kıyılarına göçmüş, İonya bu akınlarla kurulmuş olabilir. Buraya kadar iyi, ama sonrası: İonyalılar gerisin geri dönüp Atina'yı mı kurmuşlar? Bu mesele fena terletir tarihçileri... (Erhat, 1973: 90).

Yazar, tarihsel bir yanlışlık olduğunu dile getirerek bunun aydınlatılması gerektiğini dile getirir. Ona göre bilimsel olmasa da Adalar denizi bu olayı çözümler. Erhat, İyonya'nın oluşumu ve Anadolu'daki kaynaşma konusunda Balıkçı'nın fikirlerinden yararlanır. Adalar üzerinden Yunanistan ve Küçük Asya arasında deniz yoluyla alışveriş yapılır. Yazara göre, Troya Savaşı'nda Akhalar, Helene'yi almaya geldiğinde, yanlarında Yunanistan'a birçok mal mülk götürür. Bu ilk alışverişlerden biridir. Akhalar ve Giritliler bu savaşta Anadolu'yu "yağma" ederler. Temel amaç

Boğazların kilit noktası Troya kalesini ele geçirmektir. Trakya'dan Lykia'ya ortak olan herkes kaleyi savunmaya gelir. Yıllar sonra Avrupalı Hıristiyan korsanlar Anadolu'yu istila eder. İlkçağda Asya, Anadolu ve Adalar'dır. Nitekim bu yerler tarihçilerin haksızlığına uğrar, oysa Avrupa'yı Orta Çağ'dan kurtaran bu iki yerdir. Bu Yunan mucizesi değil, Asya mucizesidir. Yunanistan, Anadolu sayesinde aydınlanır (Erhat, 1973: 89-94). Yukardaki bilgilerden anlaşıldığı üzere Anadolu tarihsel anlamda ilk formların oluştuğu yer ve Avrupa hümanizmini "Anadolu'ya borçlu" düşüncesi ortaya çıkar. Erhat'ın ısrarla üzerinde durduğu nokta ise tarihsel bir yanlışlık olarak Anadolu'nun arka plana atılmasıdır, bu noktada tarihçileri kendisinin de benimsediği resmî politikaya hizmet etmeye davet eder.

Vedat Günyol ise çoğunlukla çeviri etkinliğinde aktif olmakla beraber düşünce yazıları da kaleme almıştır. Yazar hümanizm kulvarında ele aldığı yazılarda tarih konusunda herhangi bir bilgi vermez. İçinde bulunduğu MAH grubunun tarih düşüncesine bağlı olduğu halde tarih anlayışına dair hiçbir bilgi vermez. 1952'de Günyol, "Tarih Eğitimi" adlı yazısında bilim ve bilginin bütün insanlar için evrensel olmasını savunarak dünyada insanı birbirine düşüren bilimlerden biri olarak tarihe işaret eder. Tarih bilimi, objektif olmayan ulusal temelli bilgiler barındırır ve farklı uluslara düşmanlık duygusu geliştirir. Tarihi, geçmişin birikimiyle ele almak gerekir. Bu anlamda Unesco insanları kültür yoluyla uzlaştırır, objektif ve insanca bir tarih eğitimi üzerinde durur. Günyol'a göre tarih "ulusları hayâllere kaptırıp sarhoş etmek gibi zararlı bir yol da kullandığı sürece, gerçek anlamda insanca bir anlaşma düşünülemez" (1966: 91-95) bu fikirlerden yola çıkarak onun tarihi bilimine karşı temkinliği olduğu savunulabilir. Yazar hümanizm bağlamında evrensel bir insanlık tarihini öngörür.

Bu dört yazarın Anadolu tarihine dair yaklaşımlarına değindikten sonra öne sürdükleri tezi kanıtlama konusunda yaptıkları incelemeleri değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda Balıkçı, yüzyıllar boyunca Anadolu'daki eski efsane ve günümüze kadar gelen tarihsel olayları ele almaya çalışır. Anadolu'nun çeşitli ekonomik, toplumsal ve filozofik kargaşalığı içinde konuyu netleştirmenin zor olduğunu dile getirir. Bundan dolayı sadece eski Anadolu efsanelerine odaklanır. Balıkçı'ya göre bir yerin mitolojisinin etkisi, sonraki tarihsel çağlara ve günümüze

kadar sürer. Buna örnek olarak da Kybele ve Hz. Meryem'i verir. Yazarın anlatımına göre, Hazreti Peygamberden çok önce Anadolu'nun büyük bir tanrıçası Kybele Mekke'ye götürülerek tapılmak üzere Kâbe'ye konmuştur. Kible sözü Anadolu tanrıçası Kybele'nin adından gelmez. Kybele, Zeus'u Girit'te doğurarak Tanrı anası olur. Anadolu'da Efesos'ta Artemis ise daha henüz Yunanistan'ın Olymposlu bir tanrıçası haline dönüşmemiş bir Kybele'dir. Bundan ötürü Efesoslular onu tanrı anası olarak tanırlar. İsa'dan sonra 431 yılında kilisenin büyükleri, Meryem Ana'nın özelliklerini tayin etmek için Efesos'ta toplandıkları zaman Efesoslular Meryem Ana'nın Artemis gibi tanrı anası sayılmasını savunurlar. Baskı o kadar şiddetlidir ki; Hazret-i Meryem'in Tanrı anası değil, Hazret-i İsa'nın anası olduğunu iddia eden Patrik Nestorus hemen aforoz edilerek Hazret-i Meryem'e Tanrı analığı vasfı verilir (Balıkçı, 2017: 9-10). Yazar bu örnekle mitolojinin geçmişten günümüze kadar etkisini sürdürdüğünü dile getirirse de Belge, Balıkçı'nın "kible"nin tanrıça Kible'den gelme iddiasını onaylamanın çok zor olduğunu kelimenin Arapçanın "üç konson kuralı" çerçevesinde "kaf" "be" ve "lam" köklerinden türediğini belirtir (2006: 36). Bu anlamda yazarın tarihten bilgi verirken bazı konularda aşırı yorumlarda bulunduğu gözlemlenir.

Balıkçı, Anadolu efsanelerini araştırırken temel kaynak olarak "seyyah yurttaşım, Anadolu Halikarnassoslu (Bodrumlu)" dediği Herodotos'tan yararlanır. Herodotos'un gezilerine ve hayata bakış açısına temas eder, doğaya ve yaşama olan hayranlığından dolayı onu Yunus Emre'ye benzetir. Yazara göre, "Herodot'un kitabı dünyada ilk düzyazı, *İlyada* ise ilk epik şiirdir." Balıkçı, bu iki eserinde Anadolu'da ortaya çıktığını dile getirir (2017: 18-20). *Anadolu Efsaneleri* adlı eseri, Yunan mitolojisine ait birçok mitin Anadolu topraklarında yaşayan medeniyetlere ait olduğunu ve mekân olarak da Çanakkale, Antalya ve Manisa gibi yerlerde ortaya çıktığını anlatır. Bunlardan biri Anadolu'nun kuzeydoğusunda Hititler döneminde yaşayan savaşçı kadınlardan oluşan Amazonlardır. Anadolu için büyük önemi olan Amazonlar İzmir, Efesos ve Anadolu kıyısında birkaç kent kurarlar. Platon ve Sokrates, İsa'dan önce dördüncü yüzyılda yaşayan savaşçı Amazonlar'ın akınlarla Yunanistan'a gelmesini tarihsel bir gerçek olarak anlatırlar (2018: 21-31). İyonya ve Boğaziçi'nin tarihi efsanelerden yola çıkarak anlatılır. Bosphorus efsanesine göre Zeus İo'ya âşık olur. Zeus'un karısı Hera kıskançlıktan İo'yu buzağıya çevirir.

İo'nun buzağı olarak geçtiği ilk denize İoniyen, Kafkasya'ya gelirken geçtiği yere ise Buzağı Geçidi (Bosforus) denir. Boğaziçi kelimesinin bu efsaneden geldiğine inanılır (Balıkçı, 2018: 32-35).

Troya Savaşı efsanesi ise Çanakkale'nin Troya kentinde geçer. Efsanede Mora yarımadasından gelen Akha'lar ve Troya halkı arasında ticaret ve çıkar kaygılarından dolayı bir savaş yaşanır. Bu savaş İsa'dan önce on ikinci yüzyılda yapılır. Homeros'un *İlyada*'sına göre Troya kralının oğlu Paris tarafından Troya'ya kaçırılan dünya güzeli Helene'yi almak için Akha'lar tarafından yapılmıştır (Balıkçı, 2018: 46-57). Yazara göre, Troya savaşı hakkındaki bilgi iki kaynaktan gelir. Birisi Troya tarafından yazan Dares Phrygius, diğeri ise Akha'lar ya da Yunanlılar tarafından yazan Dictys Cretensis'dir. Batıyı, Avrupa'yı asıl etkileyen Dares'tir. Avrupalılar uzun süre Troyalıların soyundan geldiklerini ileri sürer. Romalılar da soyca Troyalı olduğunu savunur. Balıkçı bu efsanenin Anadolu'dan İtalya'ya göç etmiş olan Etrüskler kısmının gerçekte ilişkili olduğunu belirtir. Montaigne'in *Denemeler*'inde geçen Fatih'in mektubuna işaret eder. İstanbul kenti Troya'da inşaaya başlandığında İstanbul Fatih'i İkinci Mehmet, Papa İkinci Pius'a bir mektup yollar, *Denemeler*'deki mektupta Fatih: "İtalyanların bana düşman olmalarına şaşıyorum. Biz de İtalyanlar gibi Troya'lının soyunuz. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar onlara da düşer, onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyorlar" dediği iddia edilir. Bu bilgilerle Türklerin tarihi geçmişi Troya'ya kadar vardırılır. Balıkçı'nın efsaneler üzerinden yaptığı tespitler Anadolu'da yaşayan ırkların yaşantıları doğrultusunda birçok mitin Anadolu çıkışlı olduğunu kanıtlar. Daha sonra bir şekilde Yunanistan'a geçen bu mitlerin çoğu Anadolu topraklarında geçmiştir. Bunların çoğunda gerçeklik payı olsa da efsane olarak anlatıldığı için bilimsel bir genel-geçerliliği yoktur. Bunun yanı sıra Balıkçı'nın olaylar için net tarih ve kanıt belirtmemesi bu bilgilere karşı şüphe uyandırır. Bu efsanelerdeki anlatımlarda "bilmem kaç yüzyıl önce" veya "Amazon sözcüğü eskiden Anadolu'da kullanılan bir dile ait" (Balıkçı, 2018: 22) gibi cümleler bu bilgilerin net bir şekilde ortaya konulmadığını gösterir. Burada da bir efsane üzerinden tarihsel geçmişte Türklerin Troyalıların soyundan geldiğine değinir. Balıkçı, Apollon'un Anadolu'ya geldiği Troya Savaşı'nda Troyalılarından yana olmasından belli (2018: 160-161) diyecek kadar aşırı yorumlara gider.

Yazara göre, Efes'in Büyük Tanrıçası Artemis'in kültü Anadolu'da Irak'a kadar verimli hilal biçimindeki yörede, Mısır'dan Mezopotamya'ya, Suriye, Anadolu, Ege Adaları ve Girit'e kadar değişik adlarla anılır. Bu Tanrıçanın kültü, Taş devrinden itibaren bereketi, çocuk doğurmayı, yiyecek sağlamayı temsil eder. İlk Troya kentinde İ.Ö. 3000-2750'de Ana tanrıçanın figürü, Artemis'in ilk ataları olarak Anadolu'da ortaya çıkar. Hacılar'da yapılan kazılarda 40 Tanrıça heykeli bulunur. Bu Tanrıçalara inan medeniyetler arasında; Minoenler, Hititler, Amazonlar, Firigyalılar ve Lidyalılar vardır (Balıkçı, 1982: 63-78). Bu Tanrıça, Anadolu Efesli olduğuna göre bu külte inanan medeniyetlerde Anadolu'dur.

Efes yakınlarında, Menderes Irmağının sağ kıyısında Beycesultan Köyünde İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından yapılan kazılarda İ.Ö. 1600 yılına ait önemli saraylar bulunur. Balıkçı'ya göre eski çağı aydınlatacak bu kazılar dünyada yankı bulurken Türkiye de ilgi görmez. "O eski çağda Anadolu'da yerleşmiş olan ve kanları damarlarımızdan akan o insanların yurttaşlarımız olması bakımından da ilgilendirir." Balıkçı, Anadolu'daki ırk karışımına tarihsel bir bakışla yaklaşır. Ona göre Anadolu'dan geçen ırkların kanları şu an Anadolu mirasçısı olan Türkler de bulunur. Girit'in Minoen uygarlığı, Yunanistan'da ve ondan önce Anadolu'nun İyonya'sında Ege Denizi dolaylarında büyük bir uygarlık olarak kurulmuştur. Bu uygarlığın merkezinin Girit, Giritlilerin hangi ırktan oldukları ve adaya nereden geldikleri belli değildir. Kesin olarak onların İndoavrupasal ya da Sami olmadıkları bilinir. Eski Yunan Uygarlığı yani Miken, Trins ve Teb kentlerinde oluşan Mikenyen Uygarlığı, Girit Uygarlığının Mora Yanımadasına ilişkin ufak tefek ayrımlarla Girit'in Minoen kültürünün aynısıdır. İsa'dan 1400 yıl önce Girit Uygarlığı sona erer, halkın çoğu güneybatı Anadolu'ya, bir bölümü Mora Yarımadasına, çok az bir bölümü de Suriye ve Mısır'a göç eder. İsa'dan 2000 yıl önce Anadolu'da bir Hitit İmparatorluğu ve doğuda Gâvur Kalesi ve Sart'tan geçerek İzmir ve Efes'te denize ulaşan büyük bir imparatorluk yolu vardır. Bu yolu Hititler "deniz banyosu yapmak için" yapmadılar diyen yazar, Yunanistan'a geçmek için kullandıklarını ifade eder. Yazara göre, kazılarda bulunan büyük saray ve kentte, Arzava halkının buraya yerleştiği kanıtlanır. Bulunan saray ve kent tıpkı Girit'in Minoen Uygarlığıyla, Anadolu'nun Hitit Uygarlığı arasında eksik olan halkayı tamamlamaktadır. Bu nedenle Anadolu'nun önemi (zaten çok büyüktü) kazıdan sonra daha da artmaktadır: "Şu

unutulmamalı ki Girit halkı adaya paraşütle inmemiştir.” Ya Anadolu'dan ya da Mora Yarımadasından oraya geçtiler (Balıkçı, 1992: 48-54). Yazar, Tunç devrindeki bu uygarlıkların Ege'de kurulan İzmir üzerinden Yunanistan'a geçtiğini, dolayısıyla Anadolulu olduklarını açıklar. Yazar, efsane, mit ve yapılan kazı çalışmalarıyla Türklerle, Anadolu uygarlıkları arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışır.

Anadolu uygarlıklarını benimsemeyi bir zorunluluk olarak gören Eyüboğlu bu anlamda Balıkçı'nın öne sürdüğü bazı zorlamalara katılır ve bu anlamda çalışmalara yürütür. Montaigne'in *Denemeler*'inde, Türklerin padişahı İkinci Mehmet'in Papa İkinci Pius'a yazdığı mektupta “İtalyanların düşmanlığını anlamadığını çünkü onlarında Troyalıların soyundan geldiğini” belirten Eyüboğlu, Yahya Kemal ve Mükrimin Halil İnanç'a Fatih böyle bir şey söyleyip söylemediğini sorduğunda ikisi de Montaigne uydurmuş derler.

Onlara göre Orta Asya'dan gelen bir Türk kendine Troyalı demez, ancak Eyüboğlu, yazarların düşüncelerini objektif bulmaz. Eyüboğlu'na göre Homeros ve Montaigne tarihçiler kadar aldatmaz. Eyüboğlu, Dumlupınar ziyaretinde emekli bir albayla karşılaşır. Albay savaş yıllarını anlatırken Mustafa Kemal'in “Dumlupınar'da Yunanlılar'dan Troyalıların ödünü aldık!” dediğini dile getirir. Atatürk ile Fatih'i buluşturan bu düşünce Eyüboğlu'nu harekete geçirir. Falih Rıfkı Atay da bu düşüncenin uydurma olduğunu dile getirir. Eyüboğlu, bu sorularına olumsuz cevap olsa bile bu düşüncenin Atatürk'ün tarih görüşü ile bağdaştırır. Hatta Fatih'in mektubuyla Batı kültürünün kaynağı olan *İlyada*'yı işaret ettiğini dile getirir (Eyüboğlu, 2018: 186-187). Eyüboğlu, bu anlamda Anadolu'da yaşayan bütün uygarlıklar tarihini bu toprakların mirasçısı Türklere mal edip geçmiş ve günümüz arasında bağlantı kurmaya çalışır.

Eyüboğlu, Euripides'in *Bakkhalar* adlı tragedyasını Fransızca'dan Türkçeye çevirirken Dionysos'un ilk korolarını Anadolu'nun Tmolos dağında kurduğunu ve burada yapılan dansları, horonları anlatır. Horona benzeyen bir dansı tarif ederler, Eyüboğlu kitabının önsözünde horonla horanın hem kelime hem de “tepme” anlamında ikisi arasında bağlantı kurulabileceğini öne sürer. Ancak yazarın bir aile büyüğü bunu okuduktan sonra ona “biz horonu Ergenekon'dan getirdik, sen özbeöz Türk oğlusun, nasıl böyle şeyler söylerin. Horon bizim atalarımızın dansı olmasaydı,

Trabzon’da kimseye horon oynatır mıydık?” der. Eyüboğlu, bu düşünce biçiminden dolayı memleketin tarihini bulanık bulur ve burada yaşayan medeniyetlerin kültürünün, Anadolu da yaşayanlar tarafından susturulduğuna inanır. Yazar, Türkiye’nin asıl köklerinin Anadolu’da olduğunu savunur. Atatürk’ün dil ve tarih teorilerinin amacı da bu toprakta yaşayan bütün medeniyetleri benimsemek içindir (2018: 12-13). Belge’ye göre, Eyüboğlu, tarihte kendi istediği özü bulur. Bu Anadolu’da içkin bir özdür. Bu topraklarda yaşayan halkların gelenekleri değişebilir ama Anadolu özü değişmez. Bu düşünce de geçmişin deneysel ve sistemli nesnel sonuçlarından çok, edinilmek istenen kimliğin öğelerinin geçmişe doğru uzatılması söz konusudur (1987: 87). Bu bağlamda Anadolu’daki eski uygarlık kalıntıları Mavi Yolculuk gezileri aracılığıyla incelenip araştırılır. Yaşar Kemal, Eyüboğlu’nun bu antik mirasa yaklaşımını şöyle anlatır:

Anadolu'yu tarih öncesi çağlardan bugüne dek tanımanın tek çıkar yolunun çeşitli belirtileriyle yaratıcılık ürünlerini incelemek olduğuna inanırdı. Nitekim Çatalhöyük kazılarında altı bin yıl öncesi bir yerleşme bulunup da ortaya çıkarılınca, Sabahattin Eyuboğlu işi gücü bıraktı ve oraya koştı. Yeraltına oyulmuş evlerin, tapmak duvarlarına renkle kazılı biçimlerin özüne vararak bunların Anadolu sanatının birçok döneminde, birçok türünde, özellikle kilimler de geliştiğini sevinçten uçarak algılamış, algılatmıştır. Anımsarım, Çatalhöyük ve Hacılar'dan dönüş, Sabahattin evine kapanıp günlerce uzun karton panolar üstüne renkli el resimleri çizmiştir. Eşe dosta armağan ederdi bunları, sonra Füreya gibi sanatçı dostlarını bu motifi işlemeye itelemiş, en sonunda da bir mavi gezide Gökova körfezinin dibindeki Şehiradasının o harika kumsalında bir kayayı çimento ile örterek hepimizin ellerini bastırmıştı oraya. Bu anıt durur ve gerçekten bir anıttır, çünkü Sabahattin Eyuboğlu binlerce yıl önceki Anadolu ile bugün arasındaki sanat köprüsünü derin bir anlayışla kurmayı bilmiştir (Eyüboğlu ve Kemal, 1994: 7-8).

Aziz Albek ile Eyüboğlu’nun yönettiği “Nemrut Tanrıları” adlı belgesel filmde Anadolu’nun tarihi zenginliği konu edilir. Nemrut tanrıları üzerinden Anadolu’nun tarihi bileşimlerin potası olduğu gösterilir. “Eski Antalya’nın Suları” (1965) adlı filmde Pamfilya kıyılarında tarih öncesi Anadoluların izi sürülür. Arzavalılar, Akalar, Dorlar, Lidyalılar, Helenler, Romalılar, Bizanslar, Araplar, Selçuklu ve Osmanlıların kanın Pamfilya’da karıştığı anlatılır. “Ana Tanrıça” (1966)

adlı filmde Anadolu'da ortaya çıkan Ana tanrıça üzerine bilgiler verilir (Eyüboğlu, 1997: 689- 704). Erhat'a göre Eyüboğlu'nun düşünce mimarı Balıkçı, Ana Tanrıça Kybele'i Anadoluculuk düşüncesinin simgesi yaparken Eyüboğlu, Kybele'nin filmini çeker. Balıkçı mavi yolculuğu düşünmüş, Eyüboğlu uygulamıştır. Balıkçı Homeros'u keşfetmiş ise Eyüboğlu Yunus Emre ile 20. yüzyıl aydını arasında köprü kurmuştur (Erhat, 1978: 190-204).

Erhat'a göre de birçok efsane ve destanın tarihsel serüveni Anadolu'da başlamıştır. Menderes üzerine birçok yazar düşüncelerini aktarır. Halikarnaslı Heradot Menderes'i bir efsane üzerinden anlatır. Pers kralı Xerxes'i Batı Anadolu'yu fethetmek için çıktığı seferle anlatır. Xenophon, anlatısında Menderes'i Apollon üzerinden anlatır. Halikarnas Balıkçısı, Menderes üzerine yazılan Apollon, Artemis ve birçok efsaneyi okuyup bir yoruma varır "Yunanistan gelmiş eziyet etmiş Anadolu'ya, Apollon gelmiş Marsyas'ın derisini yüzmüş, Artemis gelmiş Niobe'nin çocuklarına kıymış" der (1984: 37-43). Anadolu tarihsel bağlamda birçok olayın geçtiği geçiş noktasıdır. Temel olarak Erhat Anadolu'da ortaya çıkan bütün tarihsel olayları, efsaneleri ve Tanrıları Anadolu'nun mirası olarak kabul eder. Bu anlamda Erhat'a göre Türkler Anadolu tarihinde yer alan bütün uygarlıkları benimsemelidir.

Yazara göre Anadolu'ya ait olan en önemli anlatılardan biri de Troya şehri ve bunu konu alan *İlyada* ve *Odysseia* destanlarıdır. Erhat bu kaynaklardan beslenerek Troya'nın Anadolu'da olduğunu Troyalıların tarihsel anlamda Türklerin geçmişteki ataları olduğunu savunur. Erhat, Troya efsanesinin kaynağı İda dağı'nın Tanrıların bulunduğu Olympos dağı kadar değerli olduğunu dile getirir. Anlattığı efsaneye göre, Troya'nın kralı Dardanos Zeus'un oğludur. Çanakkale şehrindeki Dardanos'u bu kral kurar. Dardanos'un Tros isminde bir oğlu, İlos isminde ise bir torunu vardır. İlos, Simois ile Skamandros'un birleştiği yerde bir şehir kurar. Bu şehre Troya (Tros'un şehri) ya da İlyon (İlos'un şehri) denir. Erhat, Troya üzerine anlattığı diğer bir efsane ise Paris efsanesidir. Balıkçı da bu efsane ile Troya'yı anlatır. Erhat'ın efsane anlatımına göre, Troya kralı Priamos'un karısı Hekabe'den 19 oğlu olur. Hekabe, oğlu Paris'e hamileyken gördüğü rüya tasvir edilirken Paris'in Troya'yı yok edeceğine inanılır. Kral, Paris doğduğunda İda dağı'nın tepesine bırakır. Dişi bir ayı onu besleyip büyütür, su perisi Oinone ile aşk yaşar. Paris, İda dağına gelen Hera,

Athena ve Aphrodite arasında hangisini güzel olduğunu seçip ona elmayı vermesiyle Oinone ile aşkını bitirir. Balıkçı'nın anlattığı bu güzellik yarışması farklıdır. Erhat, Homeros destanında Paris'in Yunanistan kralı Menelaous'un karısı güzel Helena'yı kaçııp Troya'ya getirmesini, Yunanlıların bu yüzden savaş açmasının hiçbir şekilde geçmediğini dile getirir. Bu anlamda Balıkçı'nın savunduğu bu efsanenin objektif olmadığını kanıtlar ve kendi grup üyesiyle çelişir. Erhat, *İlyada* destanının Akha'ların Troya seferini baştan sona anlatmadığını da yineler (Erhat, 1969: 23). Bu anlamda Balıkçı'nın efsaneleri anlatma kısmında özgün eklemeler yaptığı, Erhat'ın bu destanların çevirisini yapan biri olarak yaptığı düzeltmelerde görülür. Erhat'a göre Troya şehrinin yıkılması üzerine Homeros'un *Odysseus* destanında ise İthaka kralı Odysseus, konuğu olduğu Phaiak kralı Alkinoos'un sarayında bir ozanın okuduğu destanı anlatır. Bu destan Troya'nın nasıl yıkıldığı anlatan destanlardan biridir. Akha'ların Troya'yı nasıl yağma ettiklerini Homeros anlatmaz, ama klasik ilkçağın Homeros'tan sonra en büyük destan şairi Romalı Vergilius bu hikâyeyi tamamlar (1969: 28). Ele alınan temel konulardan biri de Anadolu'da ortaya çıkan eserlerdir. Erhat'a göre Avrupa, Anadolu'da ortaya çıkan eserleri alıp değerlendirmiştir. Bergama'da bulunan Zeus sunağı Berlin müzesine taşınmıştır. Batılılar bu kültürü alıp benimsemesini bilmiştir. Türklerin bu kültüre yabancı olmasının nedeni ise aydınlardır. Onlar bu kültür propagandasını yeterince yapmamışlardır. Erhat Türkiye için bütün tarihin benimsenmesi gerektiğini düşünür:

Türkiye'de kökleşebilecek bir humanizmaya bu basit yollardan gidilmelidir bizce. İlk iş bu topraktan çıkan her şeyin bizim olduğuna İnanmak, inandırmaktır. Batı kültürünün temeli diye Avrupa'da, Amerika'da aradığımız değerlerin hepsi Anadolu'dan çıkmadır. Fransızca yoluyla Latince mi öğrenelim, hayır. Çanakkale'nin birkaç kilometre ötesinde Troya yıkıntılarını herkese açarak, Homeros'un destanlarını okumak çarelerini bulalım. Öğrenme hevesimiz havada kalan soyut kavramlara tutunmak için boşuna çırpımasın, gözümüzün gördüğü, elimizin değdiği taşları toprakları konuşuralım. Bize kitaplardan çok daha fazla bilgi vereceklerine hiç şüphe yok. Kültürümüze de temel olabilirler, çünkü zaten üzerine bastığımız topraktan çıkmadırlar. Biz İlkçağ kültürlerinin doğrudan doğruya mirasçılarıyız. Ne yazık ki, Avrupa bu kültür mirasımızı elimizden almış, bizi bu mirasa yabancı kılmak için elinden geleni yapmış. Zamanla da yabancı olmuşuz gerçekten. Bu kültür

mirasım Türkiyeli insanlara kısa yollardan benimsetmek her Türk aydınının ilk ödevi olmalıdır (Erhat, 1969: 13-14).

Yazar, yabancıların bir zamanlar Anadolu'daki tarihi yapıtları kazılar yoluyla keşfedip kendine mal ettiklerini düşünür. Ona göre yabancı bilginler, Türkler tarihlerini bilmedikleri için Anadolu'ya gelip tarihsel olan her şeye sahip çıkmışlardır. Bu anlamda gerçek tarihi de saptırmışlardır. Erhat'a göre 19. yüzyılda Ege kıyılarının bilimsel çalışmaları bilginlerce Yunan uygarlığına mal edilir. Bu yanlışlığı Balıkcı'nın araştırmaları ortaya koyar: "Yunan Mucizesi yüzyıllardan bu yana Batı biliminin sandığı ya da savunduğu gibi Yunanistan'dan kendi deyimiyle Helenistan'dan doğmuş değildir, Yunan Mucizesi diye bir şey yoktur, Ege Mucizesi vardır. Felsefe burada doğmuş gelişmiştir..." Erhat, Balıkcı'nın bir kültür öncüsü olduğunu, Türkiye'de derin bir tarih bilinci yarattığını dile getirir. Bu tarih Türk ulusunun tarihi değil bir uygarlık tarihi olarak belirlenir. Bilim kurumları tarafından Balıkcı desteklenmese de tarihsel bir gerçekliği ortaya koyduğunu vurgular (1978: 105; 183-185).

Erhat, "Yunan mucizesinin kaynağı olan Anadolu toprakaltında yaşayan biz Türkleriz" diyerek Anadolu'da Sümer'den de daha eski bir uygarlığın kalıntıları bulunduğunu ve yarın tarihin başka sırlarının da bu topraklarda çözüleceğini dile getirir (1973: 95). Asıl tarihi hafızanın Türkler'e ait olduğunu öne sürer. Yazara göre, Herakleitos, Herodotos ve Cevat Şakir üçü de Akdeniz uygarlığın ürettiği insanlardır (Erhat, 1978: 195). Yazar, "Anadolulu Ana Tanrıça Kybele" diyerek ilk Tanrıçaların Anadolulu olduğunu savunur. Mavi Yolculuk esnasında arkadaşlarıyla beraber *İlyada* destanı okunup Hektor ve Troya benimsenir, bu anlamda destanlardaki tarihsel şahsiyetler Türk kimliğiyle özümseir:

Uçarı'nın güvertesini at nalı gibi çeviren sıralarda mavi yolcular oturmuş dinliyorlar. İlyada okunuyor. Ay ışığına bir de elektrik fenerini katarak dolaştırıyorum okunan mısraların üstüne. Melih okuyor, bir gün önce yamacına çıktığımız Kazdağı'nın İlyada'da anlatılan bir efsanesini okuyor. Bugün Kazdağı dediğimiz İda dağı Çanakkale Boğazı'ndan Edremit körfezine kadar uzanan koca çıkıntının en yüksek dağıdır. Troya efsanelerinin merkezi olan İda, Troya savaşında tanrıların savaşı seyretmek için seçtikleri yerdir. İlyada'da adı Gargaron diye anılan

doruğu 1700 metreyi aşar. Tanrılar babası Zeus da Hektor'dan yanaymış... (Erhat, 1973: 118).

Anadolu tarihi incelemelerinden bir diğeri ise antik kentlerdir. Erhat'a göre Antalya ve Muğla sınırlarında bulunan Likya ve Karya gibi şehirler tarihi anıtlarıyla önem kazanır. Sanatçı ve yazarlar bu türden antik kentler üzerine çeşitli yazılar yazar. Arkeolojinin bulguları yazılı belgelerle kanıtlanabilir. Anadolu'nun avantajı Homeros, Herodot ve Halikarnas Balıkcısı gibi dil yaratıcılarının bu tarihi işlemeden ileri gelir. Bu yörelerin betimlemesinde tarih ve coğrafya anlatımıyla sınırlı kalınmamalıdır. Batı Anadolu'nun Ege'den Akdeniz'e uzanan bölgesinin kıyı karakteri çizilmelidir. Karya ve Likya'nın antik zamanlardaki sınırları "Karya, İyonya'nın güneyinde Maiandros, yani Büyük Menderes ırmağının ötesinde başlayıp, doğuda Frigya, Pisidya ve Likya ile sınırlıdır. Likya ise, batı, kuzey ve doğuda Karya, Pisidya ve Pamfilya ile çevrilmiş bir yarımada..." Erhat, Herodot tarihinden yola çıkarak İsa'dan önce 6-5. yüzyıllarda Yunan ve Persler arasında birçok savaş çıktığını aktarır. Batı ve Doğu arasındaki bu çatışmadan Karya kentleri iki tarafa savrulur. İ.Ö 386'da Helenler kendi arasında savaşırken Persler'e yenilir. Karya, bu dönemde Pers egemenliğine geçer. İ.Ö 546 yılında Yunan'ın yenilmesiyle İyonya'nın bütün kentleri Pers egemenliğine girer. *İlyada*'ya göre de Karya ve Likya Troya Savaşı'nda Troyalıların yanında yer alıp Yunanistan'a karşı savaşır. Erhat bu çözümlerler ışığında kesin bir kanıt bulmasa da Karyalıların uzun süre Anadolu'da yaşayan Anadolu'lu oldukları kanısına varır (1984: 39; 50). Ege ve Akdeniz bölgesinde kalan Karya bölgesi Muğla toprağının bulunduğu bölgenin eski adıdır. Erhat bu incelemeleri bu iki bölgedeki Karyalıların Anadolu'lu olduğunu ispatlamaktır. Bu deniz etrafında yaşayan insan kökenini Karya'ya dayandıran Erhat, İyonlarının burada nasıl oluştuğuna değinir: "On iki İonya şehrinin birleşerek kurdukları bu tapınağa Panionion denirdi. İlkçağ Yunan tarihinde birlik kurmak pek olağan iş değildi biliyorsunuz, bağımsızlığı her şeyden üstün tutan şehir-devletler ne ırk, ne din, ne de politika çerçevesi içinde birleşmeye yanaşarlardı..." yazara göre İyonyalıların birleşme nedeni akınlarla kaynayan Anadolu'da tutunmak içindir (Erhat, 1969: 80).

MAH'ın Anadolu tarihine genel olarak bakıldığında bu konuda en çok çalışma yapan Balıkcı, eserlerinde bu düşünce perspektifiyle Batı kültürünü ilk çağ

Anadolu kültürüne dayandırır. İlk tanrıçalar, ilk tarih, ilk kültür, ilk uygarlık ona göre Anadolu'ya aittir. Eserlerindeki incelemelerde Herodot, Homeros ve mitolojik efsanelerden yararlanarak bu tarihi geçmişe ışık tutar. Yazar, tarihi anlamda Batı'nın Anadolu'dan beslendiğini savunur. Bu düşünce Türk tarih geleneğini Batı'ya karşı savunma mekanizması olarak kullanır. Çoğu gerçek tarihten alınmış olsa da bu tarihi bilgilerin mit ve efsanelere dayanması objektif bir bakış açısı sergilemez. Öbür taraftan bütün uygarlıkların Anadolu'dan doğma düşüncesi TTT ile benzerlik gösterir. Bu anlamda MAH'i ile resmî tarih anlayışı arasında ortak bir tarih tasarısı vardır. Tarihsel olarak Anadolu'nun odağa alınması Karacasu ve Akyıldız'a göre de Balıkcı'nın tarih tasarımı ile başlayan süreçte MAH'in oluşturmaya çalışacağı millet ve milli kültür anlayış, bazı yönleriyle erken dönem resmî ideolojisiyle uyuşurken bazı yönleriyle de ayrımlar gösterir. Bunlar; ikisinin de merkezinde hümanizm anlayışı olduğu ve Avrupa hümanizmi ile Anadolu hümanizmi arasında kurdukları benzerliklere işaret eder. Bunlardan ilki, eğitime yapılan vurgu, ikincisi ortak bir kültür mirasının varlığına inanma ve sonuncusu ise bunun köklerinin antik çağda bulunuyor olmasıdır (Karacasu ve Akyıldız, 1999: 36). Avrupa hümanizmi, Yunan ve Latin'den beslenirken MAH Avrupa'yı reddeder ve Avrupa'nın dayandığını, antik Anadolu yapıtlarına döner. Bu yapıtlar aracılığıyla tarih tasarısını kanıtlamaya çalışır. Eyüboğlu'na göre de dil devriminde olduğu gibi tarih konusunda da eskinin eskisine gitmek, mecburidir. Gerçek Türklüğü ise Türkiye'nin dışında aramak mantıklı değildir. "Troyalılar Türk'tü demek pahasına da olsa, toprağımızın tarihini benimsemek zorundaydık... Asıl vatanımız Orta Asya'dır dememiz için binlerce sebep vardır ve gerçeğin gerçeği de budur" (Eyüboğlu, 2018: 196) diyen yazar bu tarih tasarımının objektifliğini bu sözleriyle yıkar. Türk tarihinden çok Türkiye tarihine vurgu yapar. Ona göre Anadolu halkının tarihi hakkında pek bilgi yoktur ve tarih kitaplarında yer alan bilgilerde kuru gürültüden ibarettir. Bu anlamda "kayıp bir geçmiş" söz konusudur (Eyüboğlu, 2018: 196). Yazarın 1955'te aktardığı bu düşünceler MAH'in nasıl bir tez üzerine kurulduğu bilgisini açık bir şekilde ortaya koyar. Yazar bu tezin zorlama kısımlarını da kabul ederek yeni kurulan ulus-devlet için gerekli olan tarih ve kültürün Anadolu geçmişiyle sağlanabileceğini düşünür. Atatürk ile bu konuda hem fikir oldukları da açıktır. Bu bağlamda MAH grubunun üzerine kurulduğu ideoloji de açıktır. Eyüboğlu muhtemelen o dönemde bu tez için

birçok eleştiriyi maruz kalmıştır. Konuşmasında bu tezin benimseme zorunluluklarını anlatıp yeni düşüncede bütün çelişkilerine rağmen bu tezin mantıklı bir yol olduğunu savunur. Erhat ise Balıkçı'nın tarih tezini savunmakla birlikte yazarın destanlar ve efsaneler üzerine yaptığı aşırı yorumlara kimi zaman itiraz etse de “ustasının” izinden gider. Bu grubun dördüncü üyesi Günyol ise bu tarih tasarımı desteklese de düşünce yazılarında hiçbir şekilde savunmamıştır.

3.4. Anadolu Kültürüne Dair

MAH yazarlarının eserlerine bakıldığında kültürel milliyetçi bir tutumla Anadolu'yu odak noktasına almalarının sebebi önceki milliyetçi formüllerin amacına ulaşmamasına bağlanabilir. Milli olan ilişki bu oluşumda kültüre dönüşse de arka planda milli olan hep korunur, kültür geleneği antik Anadolu ve Orta Asya'ya kadar dayandırılır. Anadolu kültürüne eğilim, MAH'ın dört üyesinde de aynı amaç doğrultusunda yapılmasına rağmen kendilerine özgü farklılıklar da gösterir. Balıkçı, antik Anadolu kültürünü sahiplenerek ilk kültürel unsurların Anadolu topraklarında ortaya çıktığını savunurken, Eyüboğlu, Anadolu'da oluşan kültürel birikimin benimsenmesi gerektiğini düşünür. Bu bağlamda Erhat, Balıkçı'yı takip ederken Günyol ise Eyüboğlu'nun çizgisinde ilerler.

Halikarnas Balıkçısı, eserlerinde Türklerin Anadolu'nun kültür mirasçısı olduğu ve Batı'nın da bu kültüre dayandığına dair incelemeler yapar. Türklerin Anadolu medeniyetlerinden yararlanmış olması ve mirasçı olarak nitelenmesi kültürel ilişki bağlamında kabul edilebilir, fakat efsane, mitoloji ve kelime etimolojilerinde aşırı yorumlara varılır. Kültürel bir algıyla ırksal olan yerini geleneğe bırakır. Ekrem Akurgal'ın “onlar biyolojik olarak atalarımız olmasa da biz kültürel bakımdan onların çocukları sayılırız” demesi MAH ile aynı düşüncede olduğunu ve kültürel bir bağ için çaba harcadığını gösterir. Akurgal'a göre Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde genişleyen Türk kültürü, Orta Asya, Anadolu ve Akdeniz-Ege kökenlidir. Bunun yanı sıra İran, Arap ve Batı etkileri de taşır (Akurgal, 1998:

9). Akurgal ve Balıkçı, kültürel geçmişe dair ortak düşüncededir. Bu grubun dışında olan Akurgal, Cumhuriyetin erken dönemindeki MAH düşüncesini destekleyen çalışmalar yürütür. Bu kültürel düşüncenin zemini cumhuriyetin resmî ideolojisine dayanır. Balıkçı, Türklerin Batı'dan alacağı bir kültür olmadığını asıl kültürün Anadolu bölgesinden Yunan yoluyla Batı'ya geçtiğini savunur. Ona göre, Homeros çağından önce Anadolu'daki ırklar bulamaç halinde karışmıştır. Yunan-Akha'nın kökeni hakkında Pelops efsanesinden yola çıkar. Bunun dışında Batı Anadolu, Adalar Denizi'ndeki adaların ve Yunanistan'da bulunan, deniz, burun, dağ ve nehir adlarının aynı kökten geldiğine işaret eder. Bu bağlamda, Yunanistan ve Adalar denizinde yaşamış olan insanlar, Anadolu'da oturmuş olan insanlardan oluşmuştur. Türkler bugün Batı kültürünü örnek alırken, Batı klasik kültürden beslenip kendisinin oraya ait olduğunu savunmuştur. Yazara göre, "Anadolu kültürünü oluşturan Türk atalarıdır." Türkiye Batılılaşmaktan söz edince eski Anadolu kültürünü, Yunan kültürü olarak nitelenir. Bunun nedeni "Batının, kendisini sütbesüt klasik aslından, bizi ise barbar aslından, Asyatik sayması, bizim de Batının bu kanısına İçten içe katılmamızdır... Bu duyguya bir tepki ve bu hale bir protesto olarak, her şeyin Türk olduğunu ispata, teselli kabilinden de, kazanmış olduğumuz eski zaferlerle övünmeye kalkışıyoruz..." (Balıkçı, 2015: 13), diyerek Batı'dan alınacak bir kültür olmadığını, öncelikle eski Anadolu kültüründen yararlanması gerektiğini savunur.

Akurgal'a göre Türkler 1071 'de Anadolu'ya gelerek birçok yerli geleneği tanıyıp uzun süre kullanır. Örneğin Hitit tipi düz damlı kerpiç evler, Güneybatı Anadolu'daki beşik çatılı, Lykia türü ağaç yapılar, Hititler'den beri değişmeyen duvar tekniği, kökeni Karia uygarlığından gelen ikiyüzlü Bektaşî baltası, kaynakları Fryglere değin giden halk ezgileri ve buna benzer birçok yerli gelenek örnekleri günümüze değin gelmiş ancak, artık yaşamını yitirmiş etnografik kalıntılardır. Akdeniz ve Ege Kökenleri, Anadolu kıyılarında oturmuş olan Hint-Avrupa dili konuşan Mykenlerden (MÖ 1500-1200), Helenlerden (MÖ 1200-30) ve Romalılardan (MÖ 30- MS 395) kalan maddi kültür mirasını Türkler Bizanslıların (MS 395-1453) aracılığı ile almışlardır. Bunlar arasında köprü, su kemeri, hamam gibi çeşitli yapı türlerini ve bu arada bazı süsleme öğelerini anabiliriz. Yazar, Yunan (Helen) uygarlığının felsefe, edebiyat, tarih, tıp, astronomi, matematik ve fizik gibi bilimleri ise Türkler'in, İslam uygarlığı aracılığı ile tanıdığını ve bu alanlarda başarı

gösterdiğine vurgu yapar (1998: 9-10). Balıkçı ve Akurgal'ın bu derece ortak düşüncede olması tesadüf değil, ulus devleti uygar seviyeye ulaştırma gayesi iki yazarda da aynı amaca hizmet eder. Her iki yazar da kültürel anlamda Türkleri Akdeniz ve Ege kültürüne dayandırır. Akurgal, Bizans aracılığıyla kültür aktarımını işaret ederken Balıkçı Akdeniz ve Ege'de ortaya çıkan uygarlıkları Anadolu sahipleri olan Türklere mal eder.

Balıkçı'ya göre klasik uygarlığı Anadolu'da kuranlar, bugün bu topraklardaki yaşayan halkın uzak atalarıdır, Troyalılar bugünkü Türklerin atalarıdır. 1200 yılında yazar Geoffrey of Monmouth, İngilizlerin Troya soyundan geldiğini yazmasıyla, bir efsane üzerinden Avrupalılar bu düşünceye inanır. Efsaneye göre, Eneas'ın torunu Brutus, Troya ırkının kalıntılarıyla "Troynovant", yani yeni Troya'yı bugünkü Londra'da kurar. 18. yüzyıla kadar Avrupa'da bu efsaneye inanılır. Daha sonra içeriği değiştirilerek bilimselleştirilir. Yazara göre tarihçiler taraflı bir şekilde Helenik olanı övüp onlara karşı duran her şeye de Asyatik demişlerdir. 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'da yapılan bilimsel araştırmalarda tarihçiler Grek saydıkları Akhaların mavi gözlü ve sarı saçlı Avrupalılar olduklarını dile getirir. Euripides ise *Danae* adlı eserinde Yunanistan'da genellikle esmer olduğunu, sarışın insanların nadir bulunduğunu yazar. 19. yüzyıldaki tarihçiler Tanrıçaların Latin kökenli olduğunu iddia ederler. Balıkçı bu tarihçilere bakılırsa "Anadolu'ya ilaç için bir Tanrı kalmayacak" der. Balıkçı, Rönesans'ın kökenin Anadolu'da ortaya çıktığını savunur. Avrupalılar İsa'dan önce iki bin yıl önce bir uygarlık ve kültür yaratmamışlardır, çünkü onlar Rönesans'la uyanmışlardır. Bu uyanış kuzeyden değil güneyden gelir. Oraya da doğudan geçmiştir. Anadolu toprakları medeniyetin doğduğu bir yerdir. Balıkçı eski efsanelerden yola çıkarak bütün medeniyetlerin Anadolu toprakları üzerinde yaşadığını anlatır (Balıkçı, 2015: 9-12). Yazarın kültürün Anadolu çıkışlı olduğu tezi haklı olmakla beraber bazı çarpıtmalar barındırır. Öncelikle yazarın hedefinde, Batılı olana karşı olumsuz bakış açısı hâkimdir, bu bağlamda objektifliği düşündürücüdür. Batılıların bilinçli bir Türk kültürünü yok etme algısı oluşturur, oysa eski Anadolu uygarlıklardan bu yana birçok ırki ve kültürel değişim olmuştur. Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne gelene kadar arada geniş bir zaman dilimi vardır, bu anlamda Balıkçı'nın Batı'yı bu derece suçlaması yersizdir, nitekim günümüzdeki Türklerle eski Anadolu uygarlıkları arasındaki kültürel bağ ne derece

sağlam ve derindir. Birbirinden çok uzak tarihler arasında yaşayan bu uygarlıkların birbirine eklenmemesi sadece Batı kaynaklı mıdır, objektif bir gözle yeniden değerlendirme tabii tutulması gerek bir konudur.

Eyüboğlu'nun Anadolu kültürü üzerine düşünceleri daha gelenek ve folklor üzerine odaklanır. Yazarın Anadolu kültürüne bakışı da diğer konularda uyguladığı “halkçılık” perspektifi doğrultusunda gelişir. Kültürel anlamda Anadolu coğrafyasında yaşayan bütün uygarlıkların kültür birikimi, günümüzde bu topraklarda yaşayan Türklerce benimsenmelidir. Bu bakış açısıyla halka ait olan bütün değerler üstün tutulur, Eyüboğlu “Türk” yerine “Türkiyeliler” kavramını kullanır. Bu anlamda Anadolu’da yaşamış ve yaşamakta olan kültürler Türkiye çatısı altında tek bir kültür olarak okunur. Yazar, “biz Türkiyeliler öteden beri insanlık tarihinin en değişken örnekleri arasındayız. Osmanlı İmparatorluğumuz sırasında değişme ritmimiz yavaşlamış, hatta bir aralık duraklamış gibidir, ama 20. yüzyılda değişme gerçekten baş döndürücü bir hız kazandı bizde” (Eyüboğlu, 2018: 132), kastettiği değişim hem gelişim hem de kültürel bağla ilgilidir. Osmanlı zamanında birçok etnik köken yaşamasına rağmen eski uygarlıklara dayanan bir kültür ve medeniyet anlayışı yoktur. 20. yüzyılda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bütün Anadolu uygarlıklarını benimseyerek Batı karşısında kültürel varlığını ispatlamaya çalışır. Bu anlamda halkçı bir anlayışla halk kültürüne eğilen Eyüboğlu Balıkcı'nın Anadolu uygarlıkları tezini kendi anlayışına eklemeyerek Türk halk kültürünün kökünü bu medeniyetlere kadar sürdürür. Eyüboğlu'na göre, *İlyada* Anadolu destanı, Homeros'ta Anadolu çocuğudur. “Troya Anadolu halkının kanyla ıslanmış topraklardır.” İda Dağı (Kaz Dağı), Paris'in güzellik yarışmasını gerçekleştirdiği Çanakkale'deki vb. birçok şey Anadolu'da meydana gelmiştir. Eyüboğlu, bugünkü Türkiyelilerin bu destanları bilinmemesinin nedenini ise hacı ve hocaların efsaneleri günah saymasındandır. Bunun yerine Mekke, Şiraz ve Bağdat kible olarak gösterdiklerini dile getirir. Eyüboğlu, “ne kızıl elmalar hayal ettirmişler bize; rüyalarımızdan bile sürgün etmişler kendi yurdumuzun değerlerini. Tam hacıyağlarından kurtulup, Kaz Dağı'nın çam kokularını alabileceğimiz sırada Turan diye yeni bir öte-yurt çıkarılmış başımıza”, bu hayallerin dışında gerçek olan kültürün Anadolu'da olduğunu savunur. Ona göre *İlyada* “sabahımızı tez getirecek kültür kaynaklarından” biridir. *İlyada* ve *Dede Korkut* hikâyelerinin ele ele verdiğini

Dede Korkut'a geçen Zeus, İda Dağı gibi unsurlarlar açısından benzerlikler gösterdiğini vurgular. *İlyada*'yı çeviren Azra Erhat ile Eyüboğlu Edremit Körfezi'nde günlerce *İlyada* da geçen tanrıların izini sürer (2018: 188-190). Eyüboğlu "Anadolu'nun en eski ve en büyük tanrılarının kadın olduğunu unutmamalı. Anaları hiçe saymak belki de onun için hiç uğur getirmemiştir Anadolu'ya" (1966: 14) diyerek tanrıların bu topraklarda doğduğuna işaret eder. Eyüboğlu genellikle Balıkçı'nın benimsediği anlayıştan yola çıkarak kültürün Anadolu'da ortaya çıktığını benimsemekle beraber bu topraklarda ortaya çıkan bütün kültürleri Türk mirası sayar. Atatürk'ün benimsediği politikayla softalığa karşı çıkan yazar, halkçılık düşüncesiyle bu topraklarda çağdaş bir şekilde kültürel bir düzlemde birleşmeyi öngörür.

Eyüboğlu'na göre, softalar Anadolu'da kültürel hafızayı engellemiştir, eski uygarlıklarla bağ kurulmasına engel olmuştur. Din, Anadolu kültüründe önemli bir faktördür, bu yüzden halk inancı üzerinden siyasi çıkarlar gözetilmiştir. Eyüboğlu'na göre aslında Anadolu dindar bir yapıya sahip değildir, din her zaman para, çıkar, statü için kullanılmıştır. "Anadolu'nun tarihini bilenler, burada derin, sürekli bir dindarlığın barınamayacağını kestirebilirler. Nice tanrıların, nice kültürlerin bir araya sıkıştığı, giderek bir tek insanın yüreğinde bile çelişmeler yarattığı bir yerdir burası..." diyen yazar, özellikle DP zamanında köylü üzerinden yürütülen din siyasetine vurgu yapar. 27 Mayıs "dine karşı değil, sahtekâr dincileri" seferber etmektir. Eyüboğlu'nun ısrarla üzerinde durduğu nokta ise Anadolu halkının dindar olmadığıdır. Ona göre tarih ve coğrafya olarak Anadolu buna elverişli değildir. Anadolu'da farklı ırklar ve inançlar bir arada yaşar (2018: 100-107). Yazarın din ve softalar üzerinde durması, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ortaya çıkan din temelli inanışları katı inançları yotmak içindir. Nitekim köylerde yaşayan dini yönü baskın olan halkın çağdaşlaşmasında softaların büyük etkisi vardır. Eyüboğlu bu algıyı kırmak ve halkın geçmiş uygarlıklarla dini inançlara takılı kalmadan birleşmesi için çabalar. Yazarın bu çabası kültürel hafıza oluşturmak için halkın dini inançların etkisinden uyandırma amacı taşır. Bu iki yazarın yanı sıra Azra Erhat da Anadolu'nun kültürel mirasına sahip çıkar.

Erhat'ın Anadolu kültürünü benimsemesi, Balıkçı'nın kültür düşüncesiyle benzerdir. _Yazarlar bu kültürel bağı Anadolu'da bulunan antik kentler, Yunan mitolojisindeki efsanelerin kaynaklarının Anadolu'da bulunması ve kültürel anlamda dilin önemi üzerinedir. Erhat, Balıkçı'nın düşüncelerinden yola çıkarak Akdeniz uygarlığı ve Ege insanların Anadolu topraklarında önemli bir kültür oluşturduğuna inanır (1978: 192-193). Erhat'a göre Anadolu'nun "her taşı bir kültür kıvılcımıdır", önemli olan onu değerlendirmektir. Avrupa, Anadolu'da oluşan antik kültüre sahip çıkıp değerlendirmiştir. Aydınlar halkı yönlendirip yol göstermediği için Türkiye'de bu bilinç oluşmamıştır: "Bu memleketin okumuşu okumamış bugüne değin kültür varlıkları ile ilgilenmemişse, bugüne değin ona hiçbir kültür propagandası yapılmamış olduğundandır. Bilmiyor, bilse benimser ve bakar. İşte bilim adamlarımızdan bu işi de yapmalarını beklerdik..." (1969: 12-13) diyen Erhat bu düşünceleriyle aydınların bu kültür politikasını benimseyip Türk halkına duyurmak için propaganda yapması gerektiğini vurgular. Yazarın bu şekilde önerilerinin nedeni bu kültürel düşüncenin devletin bir politikası halinde gelişmesindedir. Erhat'ın 1977 yılına ait derlenmiş mektuplarında TTK'nın başkanı Uluğ İğdemir'in yazısında MAH'ın Anadolu'yu tüm uygarlıklarıyla benimseme düşüncesi, Atatürk'ün ülküsüne benzetilir. İğdemir mektubunda bu kültür politikası için şöyle der:

Anadolu'yu bütün uygarlıklarıyla Türklere mal etmeniz Atatürk'ün ülküsüne ne kadar benziyor. Atatürk biz Anadolu'nun en eski ulusuyuz, otokton halkıyız derdi. Gerçekten bu böyledir. Hititliler, Yunanlılar, Romalılar Türk olmayabilir, ama Hitit'lerin, Urartuların onbin yıllık Çatal Höyük kültürünün Orta Asya ile kardeş olduğunu yabancılar da kabul ediyorlar... Mademki bugün Anadolu bizimdir; bu kültürlerin tümüne sahip çıkmamız kadar doğal ne olabilir... (Bektaş, 2015: 66-67).

1977 yılında yazılan bu mektupdan yola çıkarak TTK başkanı İğdemir ve Erhat'ın bu fikir birliği uzun yıllar sürer. Atatürk'ün izinden giden bu aydınlar bu ilkelere bağlılıklarını yaşamları boyunca sürdürür. MAH grubunun da bu kültürel politikaya dâhil ve sadık olduğu üyeler ile devlet kurumlarındaki yetkililerin yazımlarındaki ortaklıktan anlaşılabilir. Erhat'ın kültürel düşüncelerine yukarıda kısa şekilde değinildikten sonra bu çerçevedeki konulardan biri olan antik kentlerle başlamak yerinde olur.

Erhat, Didymeion tapınağı üzerine görüşlerinde Avrupalı birçok arkeoloğun Osmanlı padişahlarından izin alarak yaptığı kazılarda birçok sanat eserininin British Museum'a taşınıp sergilendiğini iddia eder. Erhat'a göre, Sahip çıkılmayan bu kültürel değerlerin "kökü Anadolu'dan çıkmadır" (1973: 31). Karya'nın üç antik kenti, Alabanda, Alinda ve Labranda, Muğla ile Milas'ta bulunur. Erhat bu kentlerin isminde yer alan "nd" ekini Anadolu dillerine özgü bulur. Yunanlar, Anadolu'ya göç ettikten sonra Anadolu dillerini kendisine mal eder. "Bir Bizanslı yazarı" referans olarak Alabanda sözcüğünün kökenini şöyle açıklar: "Ala- at", "banda-utku" kelimelerinden meydana gelip "atlı zafer" anlamına geldiği belirtir (Erhat, 1984: 48-49). Bu antik kentlerin Anadolu'ya ait olduğunu kelime etimolojileri üzerinden araştırdığı diğer bir yazısında kökleri Türkçe sayılmayan şehirler üzerinedir:

Bu gidişle kökleri Türkçe değil diye, adlarını değiştirmemiz gereken şehirlerimizin birkaçını sayayım size: Ankara (Ankyra'dan), Kayseri (Kaesarea'dan), Trabzon (Trapezus'tan), Giresun (Kerasus'tan), Sinop (Sinope'den), Konya (ikonion'dan), Bursa (Prusa'dan), Manisa (Magnesia'dan) ve saire ve saire. Anadolu'nun adını bile değiştirmeye varır bu gidiş. Kaldı ki, Yunanca sandığımız bu adların çoğu Anadolu'nun Yunan öncesi çağlarından kalmadır. Bu Anadolu köklere Yunanlılar yalnız Yunanca ekler takmışlardı. Biz de aynı şeyi yapıp Türkçeleştirdik bu adları, Ankara, Kayseri, Trabzon, Konya gibi Gereme ve Yoran da özbeöz Türkçe adlar oldu... (Erhat, 1973: 73).

Erhat'a göre, birçok dil bilen Alman araştırmacı Heinrich Schliemann, 1858'de Akdeniz yolculuğuna çıkar. Homeros hayranlığından dolayı *Ilyada* ve *Odyseia* destanlarında geçen mekânları aramaya başlar. Odyseia'nın vatani İthaka'da kazılar yapar. Troya'yı bulmak için 1870'te Çanakkale'ye gelir. Kazılar ilerledikçe birçok şehre rastlanır. Schliemann, Troya'nın en eski şehir olduğuna karar verir. 19. yüzyılda Homeros destanlarına şüpheyile bakan filologların tartışmaları Schliemann'ı harekete geçirmiştir. Kazılarda bulduğu hazineyi Priamos'a ait olduğunu düşünerek kazılara son verir. 1872'de Troya kazıları Schliemann ve yanında getirdiği uzmanlar eşliğinde tekrar başlar. İsa'dan önce 3000 yıl ait dokuz şehrin kalıntılarına ulaşılır, Homeros'un Troya'sı bunların dokuzuncu ve en eskisidir. 1932-1938'de Amerikalı profesör Blegen, Troya uygarlığının yaşayışını belirlemek için çalışır (Erhat, 1969: 31-35). Erhat'ta Balıkçı'nın düşüncelerinden yola çıkarak

antik kentlerin Anadolu mirası olduğunu savunduğu gibi Yunan mitolojisinde yer alan çoğu efsanenin de Anadolu ve burada yer alan antik kentlerden doğduğunu savunur. Erhat, “Batı uygarlığının kaynağı Anadolu'dadır, en değerli kalıntıları bizdedir. Bu gerçeği dünyaya yaymak, kafalara yerleştirmek için gösterdiğimiz çabalar yetersizdir. Kendimiz yeterince bilmiyor, ilgilenmiyor... Uğraşmıyoruz ki başkalarına anlatalım...” (1973: 37). Bu antik mirasın önemine işaret eder. Grubun bu üç yazarı kültürel mirası benimseme adına çalışmalarında Anadolu üzerine incelemeler yaparak bunu kanıtlamaya çalışırken, Vedat Günyol bu düşünceleri desteklemek dışında bu anlamda bir faaliyet göstermez.

Günyol, 1965'te “Ateş Yakmak” adlı yazısında Prometheus'u örnek vererek her yaratıcı insanın bir ateş yakıcı olduğunu dile getirir. Konfüçyus, İsa, Solon, Hz. Muhammet, Copernicus, Newton, Gandi, Darwin, Einstein, Freud ve Marks da onun için bir ateş yakıcıdır. Bu öncü insanlar bir önceki çağdan yararlanmayı bilmiştir. Bu faydanın en önemli dayanağı kültürdür. Her uygarlık devraldığı kültürün ateşini yeniden tazeler. Yazar, Türkiye'de son zamanlarda Mevlâna ve Atatürk sevgisinin yanlış yerlere çekildiğini, Mevlâna, Tanrı'ya müzik ve insan sevgisiyle yaklaştığını dile getirir. Atatürk ise devrimleriyle çağdaş bir ülke kurmuştur. Bugün Mevlâna ve Atatürk'ün posterleri ve anmalarıyla bir romantizm gelişir. Yazara göre, önemli olan bu insanların ilkelerini ileriye taşımaktır (Günyol, 1966: 5-8). Bu anlamda yazar, önceki kültürlerden beslenilmesi gerektiğini savunur ve mevcut devletin ileriye taşınması için bir adım olarak görür. Yazarın kültür anlayışında Atatürk'ün çağdaş seviyeye erişme gayesindedir.

MAH'ın dört yazarının Anadolu kültürüne dair düşüncelerine değindikten sonra bu çerçeveyi belirlemedeki yöntemlerine bakmak yerinde olacaktır. Bu anlamda yaptığı çalışmalarla öne çıkan kişi Balıkçı'dır. Kültürün Anadolu topraklarında doğduğunu kanıtlamak için tanrılar, antik kentler, Yunan mitoloji ve efsaneler üzerine araştırmalar yapar. Balıkçı'nın sürgünle başlayan Bodrum yaşamı 25 yıl sürer. Yazar, Bodrum'daki antik yerleri ve antik metinlerde okuduğu efsane ve mitleri inceler. Bunların çoğunun Anadolu'da ortaya çıktığını belirterek bu antik yerlere geziler yapar. Balıkçı'ya göre, Bodrum'daki Bardakçı koyu, Latin ozanı Ovidius'dan ve ilkçağdan modern edebiyata kadar yer edinir. Bardakçı'nın eski ismi

Salmakis'tir. Bu isim efsaneye göre, Tanrı Hermes ile Tanrıça Afrodit'in oğlu Hermafrodits, yeryüzünü gezerken Karya'dan Bardakçı'ya gelir. Peri kızı Salmakis ile aşk yaşar. Batı'da hünsa anlamına gelen hermafrodit sözü Bardakçı üzerine söylenen efsaneden gelir. Balıkçı, efsanede geçen Bodrum Bardakçı'daki Hermes ve Afrodit'in tapınaklarını keşfettiğini dile getirir. Bu adların birleşmesinden hermafrodit sözü oluşturulur, Salmakis efsanesinde geçen bu sözcüğün incelemesini yaparak nasıl oluştuğunu saptar (Balıkçı, 2017: 170-171). Bunun yanı sıra birçok antik yer üzerine yazılan efsanelerden yola çıkarak ilk formlarının Anadolu'dan koptuğunu belirler.

Balıkçı'ya göre Batı kültürü Anadolu'nun ilk çağına dayanır. Osmanlı devletinin kurulmasında da İlkçağ Anadolu'su etkili olduğunu, bu doğrultuda Ahilerin, Bektaşilerin, Mevlevilerin, Zeybeklerin, Tahtacıların ve kızılbaşların gizeminin çözülebileceğine inanır. Klasik uygarlığın kökeni araştırıldığında, kendini sonradan Helenik olarak niteleyen toplum, barbar dediği toplumdaki kendini ayırma da Olymposlu Tanrıların oluştuğu yer Anadolu'da İyonya'dır. Yazar, Homeros'a göre de Apollon Olymposlu Tanrıların en heybetlisi olduğunu Anadolu'nun eski matriyarkal toplumuna bağlı bir Tanrı olduğunu dile getirir. Balıkçı, Yunanistan'ın Anadolu'dan aldığı ilk alfabe Fenike'den alındığı iddia edilse de bu alfabenin ilk olarak Anadolu'da kullanıldığına temas eder. Homeros ve ondan iki yüz yıl sonra Anadolu'dan göç eden Hesiodos anı ve düşüncelerini "İyon lehçesinden" yazıldığını iddia eder. Balıkçı'ya göre, Helen bilincinin Anadolu'dan Yunanistan'a geçmesi, İ.Ö. 6. yüzyılda gerçekleşir, İsa'dan önce 560-527'de Peisistratos zamanında Homeros'un eserleri Yunanistan'a geçer, Panathenaia festivallerinde belli bir sırayla okunmaya başlanan bu eserler Atina'da kutsallaştırılır. Bu okumalarla Yunanistan'da Helenik bir bilinç oluşur, Anadolu'dan Yunanistan'a geçen Olymposlu Tanrılar ile Helenlerin dini oluşur, bu bilinç, Anadolu'da geliştikten ancak üç yüzyıl sonra Yunanistan'a geçmiştir. Herodotos, Homeros ile Hesiodos, Grek tanrılar hanedanını kurduklarını ve onlara isim verip görevlerini ve sanatlarını tayin ettiğine işaret eder. Yazar bu Tanrıların "yoktan var olmadıklarını" Anadolu'dan Yunan'a geçtiğini dile getirir. *Anadolu Tanrıları* adlı kitabında, Klasik uygarlığı Anadolu'da kuran medeniyet ve Tanrılar üzerinde durulur. Balıkçı, genel olarak bu incelemesinde Tanrılar ve medeniyetlerin çıkış yerinin Anadolu olduğunu, kültürün Anadolu'da

oluşturduğunu daha sonra akınlarla Anadolu kültürünün Yunan'a geçtiğini iddia eder. Balıkçı'nın yaptığı inceleme yaşadığı döneme göre "önemli bir girişimdir." Anadolu uygarlıklarının kökenini, analizini yaparak Yunan ve Batı'nın daha sonra bu kültürel mirasa sahip olduğunu kanıtlamaya çalışır, ancak metod ve yöntem olarak bilimsel genel-geçerliliği tartışılabilir. Balıkçı bu incelemelerinde bazen Homeros'un *İlyada*'sına bazen de Herodot'un tarihine dayanır. Ancak genellikle bu incelemelerde efsanelere dayanır. Elbette efsane ve mitlerin toplum tarihinde önemli bir yeri vardır. Söz konusu medeniyetler tarihi olduğunda ve alışagelmışin karşıtı görüşler iddia edildiğinde tarihsel belgeler bu tarihi olayları aydınlatacak gerekçelerdir. Balıkçı da muhtemelen bu eksikliğin farkında olacak ki "efsane ve mitlere başvurmamı maruz görün" demektedir. Yine bu çalışmanın diğer bir boşluğu ise Tanrılar kısmında Tanrılar tanıtılırken istisnasız her Tanrı için şu denilmektedir: "Hera sözcüğü Grekçe değildir" (Balıkçı, 2015: 12-23; 31- 42). Bu cümle farklı Tanrı isimleri anıldığında tekrar edilir, fakat buna alternatif olarak bir açıklama söz konusu değildir. Bu cümleyle kelimenin kökeninin Grek olmadığı ısrarla tekrar edilir. Bu anlamda bu kanı bilimsel bir yöntemle açıklanmamıştır. Muhtemelen Balıkçı Anadolu kültürünü Yunan mitolojisinden bağımsız kılmak için bütün Tanrılar için aynı şeyi söylemektedir. Balıkçı, Anadolu uygarlıklarının kültürüyle bir Türk kimliği oluşturmaya çalışır. Anadolu Asya, Afrika ve Avrupa için bir köprü görevinde ve medeniyetlerin bir araya geldiği yerdir. Türkler buraya sonradan gelmiş ve bu kültür mozağının asıl mirasçısı konumundadır.

Balıkçı, Anadolu'da felsefe, bilim, sanat, filozof, şair, yazar, tıp, fen, Tanrılar vb. gibi kültüre dair ne varsa Anadolu çıkışlı olduğunu savunur. Balıkçı'ya göre, Thales ile ondan sonra gelen İyonya filozofları entelektüel davranışın ilk örneğini verirler. Helenik şuuru Yunanistan'a veren Anadolu olduğunu, Homeros eserlerini yazdıktan üç yüzyıl sonra bu şuur Yunanistan'da doğduğuna işaret eder. Aydınlığı getiren Thales, Ksenofan ve Heraklit Yunanistan'ı kurtardığını, Yunanistan'ın eğitim seviyesine bakıldığında, Atina ve Sparta'da kadınlar eğitim görmezken, Anadolu'da kadınlar eğitim gördüğünü açıklar. İlk çağın kültür sahibi olan bütün kadınlar Anadolu'dan olduğunu Âşık Paşa tarihinde bu kadınlar Bacıyan-ı Rum diye geçtiğini belirtir (2018: 43-69). Yazara göre, Anadolu Orgiyalı taşkın törenlerin kaynağı olmakla beraber, tabiat ilminin kurulduğu ilk yerdir. İ. Ö. 6. yüzyılda Thales güneş

saatini icat etmiştir (Balıkçı, 2017: 75). Yazar'a göre Klasik uygarlığın “Yedi Hâkimler” devrinde yer edinen filozoflardan Midillili Pittakos, Prieneli Bias, Milletli Thales ve Lindoslu Kleobulos Anadoluludur. İyon kültürü tamamıyla Anadoluludur. Yunanistan Anadolu'da “olan bitenin aynası” olmuştur. Orfizm, Pitagorizm Anadolu'da gelişir. Bir süre sonra kültür burada söndükten sonra Yunanistan'a geçer (Balıkçı, 2015: 28-32). Yazar, Ege (İyonya) kültürünü benimsenmesinden yana tarafgir bir tutumdayken, Yunan kültürünün aşağılamamalıdır. İyonya ve Yunanistan kültürel entelektüel farklar açısından karşılaştırılırken Yunan'a olan olumsuz bakış yazarın milliyetçi ve tarafgir tutumunu sergiler. Balıkçı, bu doğrultuda Anadolu ve Yunan filozoflarının bir tablosunu çıkarır. Bu tabloda bütün sanat ve bilim insanları Anadolu topraklarında ortaya çıktığı için Ege ve Akdeniz'e mal edilir. Yunanistan filozoflarının sayısı ise çok az sayıdadır. Aşağıda sadece Anadolu'ya ait tablo örnek olarak verilmiştir.

Anadolu ve Adalar		
	Şairler	Filozof ve Tarihçiler
Dokuzuncu Yüzyıldan Beşinci Yüzyıla Kadar	Homeros İzmir Alkman Sardes Arkhilokos Paros Minnermos Kolophon Phokylides Milet Demodokos Milet Alkaios Midilli Sappho (Kadın) Midilli Anakreon Teos Aisopos Bandırma Kallinos Efes Hipponaks Efes Musaios Trakya Simonides Keos Semonides Amorgos Terpandros Midilli	Thales Milet Anaksimandros Milet Anaksimenes Milet Pythagoras Sisam Ksenophanes Kolophon Herakleitos Efes Hekataios Milet Kadmos Milet Anakharsis Trakya
Beşinci ve Dördüncü Yüzyıllarda	Bakkhylides Keos Tmotheus Milet Panyassis Halikarnas Antimakhos Kolophon Khourilos Sisam Thrasymakhos Kadıköy Erinna (Kadın) Rodos Epikharmos İstanköy Aratos Kilikya Ion Sakız	Anaksagoras Kilizman Herodotos Halikarnas Hippokrates İstanköy Protagoras Trakya Skylaks Muğla Epikuros Sisam Diogenes Sinop Demokritos Trakya Leukippos Trakya Ktesias Knidos Kleanthes Ayvalık Herakleides Ereğli Theophrastos Midilli Ephoros Çandarlı Theopompos Sakız
Hellenistik ve Roma Devri	Bion İzmir Asklepiaades Samos	Diphilos Sinop Pausanias Salihli Strabon Amasya Galenos Bergama Arrianos Bursa Cassius Dio İznik Epiktetos Hierapolis Dionysios Halikarnas

Tablo (Balıkçı, 2015: 34).

Bu tabloda Balıkçı, 4. ve 9. yüzyıllardaki filozof, tarihçi ve şairlerin isim ve ortaya çıktıkları şehirleri vererek Anadolu'da kültürel bir gelenek oluşturduğuna inanır. Bu kültürel mirası varisleri olarak da Türkleri görür. Balıkçı'nın Anadolu kültüründeki antik araştırmalarında haklılık payı vardır, ancak 4. yüzyıldaki medeniyet ile bugünün Türklerini kültürel payda da buluşturmak çok zordur. Orta Asya, Türklerin anavatanı olmasına rağmen arada oluşan tarihsel boşluk, göçebelik vb. durumlardan dolayı sağlam bir köken ve kültür bilgisine ulaşılmaz. Anadolu medeniyetleri üzerinden kurulmak istenen kültürel ilişki de kimi zaman Balıkçı'nın aşırı yorumlarına maruz kalır. Özellikle kelime etimolojisi üzerinden kurulan bağlantılar, örneğin "Kâbe'nin "kıbele" den geldiği iddiası aşırıdır. MAH'ın Anadolu üzerinden kurduğu kültürel bağda Osmanlı ve Selçuklu dönemlerini dışarda bırakması da bu tezin güvenilirliğini azaltır. Bu tutum milliyetçi bir ideolojiye olan bağlılığın etkisindedir.

Eyüboğlu'nun kültürel anlamdaki çalışmalarına bakıldığında Balıkçı'dan farklı bir yol izlediği saptanır. Halkçı bir anlayışıyla bütünleşen yazar, kültürel perspektifini de bu doğrultuda gerçekleştirir. Anadolu insanına ait olan bütün değerleri inceler ve değerlendirir. Eski Anadolu'nun kültürel değerleriyle günümüz arasında bağ kurmaya çalışır. Azra Erhat'ın anlatımına göre, Eyüboğlu imecedan hoşlanır, bütün dostlarıyla bu eşkilde çalışır. Halk türkülerini Yaşar Kemal'le derlemeye çalışır. Kemal'in anlatımına göre,

Bir gece Bedri Rahmi'nin Narmanlı Han'daki işliğinde Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi ve kendisi bellekten okumaya başlamışlar, Ahmet Hamdi ile Sabahattin divan edebiyatından, Bedri ile Yaşar da halk edebiyatından söyledikçe söylemişler, sabaha kadar hiç durmadan dökmüşler, sermişler şiiri hiç tükenmeyen bir şölen sofrasında birbirlerine. Sonra sabah olmuş, çıkmışlar da Sabahattin Eyüboğlu: Gel seninle bir kitap yapalım demiş ilk kez. Hasanoğlan'da bir defter, Yaşar Kemal'le bir kitap... Rastlantı değil bu, üstünde durup düşünmeye değer. Sabahattin anasından, Trabzon'daki çevresinden, sonra ömür boyu kardeşlerinden, yakınlarından, evine gelip giden dostlardan, ozanlardan, Âşık Veysel ya da Ruhi Su'dan sürü ile türkü dinlemiş, hepsine sesiyle değilse de, gönlü ile katılmıştır (Eyüboğlu ve Kemal, 1994: 5-15).

Eyüboğlu'na göre halk kültürü, aydınların yarattığı kültürden üstündür. Halk, Karagöz, Yemen türküsünü, atasözleri üretirken aydınlar buna karşı yapay olanı üretmiştir. Halk her şeyden önce Türkçe gibi bir dili ortaya çıkarmıştır. Batı kültürü, her şeyden önce halk kültürü, saray ve kilisenin dışında gelişir. Her ikisine de halkçı bir tavır sergilemiştir. Kültürel anlamda halkçı bir tutum sergilemek gerektiğine inanır (2018: 14-33). Yazara göre, Köy Enstitüleri'ndeki eğitim-öğretim, Anadolu'da Hititler'den beri yaşayan imece geleneğine dayanır (Eyüboğlu, 1999: 27). Bu anlamda kültürel bir geleneğin eski uygarlıklardan buna yana devam ettiğini savunur. Yaşar Kemal ile Sabahattin Eyüboğlu Halk şiiri büyük ustalarının oluşması üstüne konuşmalar yapar. Yunus Emre, Pir Sultan, Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi halk ozanlarının asıl Türk sanatının kaynağı olduğu konusunda hem fikirlidir. Kemal'e göre halk şiiri yaşayan olanaklarından gidilip köklü bir bilimsel araştırmaya yapılırsa edebiyat araştırmaları için dünyaya kaynaklık edebilir. Homeros'un kim olduğu konusu daha kolay anlaşılır (Eyüboğlu ve Kemal, 1994: 15-16). İleri'ye göre de ozanlara sanatçılar kendi dünya görüşleriyle bakmışlardır. Kemal Tahir, *Devlet Ana* adlı romanında Yunus Emre'yi gizemli kişiliğinde ayrı tutarak güncel yaşamda siyasetin sözcüsü olarak tanımlarken, Eyüboğlu kendi felsefesiyle Yunus'un insancılığına ve insana verdiği değeri konu edinir. Tahir'in Osmanlı Beyliği'ni kurmaya çalışan Yunus'u ve Eyüboğlu'nun gülen düşünceli Yunus'u kendi dünya görüşleri çerçevesinde ele alınır (1987: 95-96). Homeros ile Türk ozanları arasındaki kültürel bağ kurulur, Eyüboğlu'nun halk ozanlarını ön plana çıkarma gayesinin altında, halk değerleri, kültürü ve dili arasındaki bağı ortaya çıkarmaktır. Bu anlamda öz Türkçe kullanan bu ozanlar üzerinden Türk kültürüne bir değer biçmektir.

Eyüboğlu'na göre Anadolu ve eski uygarlıkların aynı kültürden geldiğini kanıtlayan temel kaynaklardan biri de halk oyunlarıdır. Onları çağdaş düşünceye ve sanata mal etmek gerekir. Bu oyunlar aynı zamanda tarih içinde iyi bir ders verir, aydınlar bu oyunların hiçbirini benimsemese de onlar Anadolu toprağıdır. Ne İran ne de Turan'dan gelmedir. Bu kadar farklı olmaları, Anadolu'nun bir medeniyet beşiği olmasından ileri gelir. Yazar, bu topraklarda farklı oyunların oynandığını, Euripides'in bir tragedyasından yola çıkarak, Dionysos Tanrı'nın Yunanlara seslenişinde, korolarını Anadolu'da Akdeniz, Küçük Asya, Helen ve Orta-Batı Anadolu'da kurduğunu dile getirir. Bu düşünce kültürün Anadolu'da yeşerdiğine

vurgu yapar. Yazara göre, Batı tiyatrosunun kaynağı ilk Anadolu korolarından gelmez. Horon ve Hora sözleri de oradan gelmez. Halk oyunlarının hepsi İslam öncesi geleneğe dayanır. “Halk oyunları kara softalığa karşı Anadolu’nun masmavi direnişidir” (Eyüboğlu, 2018: 67-69), diyerek, bu bağlamda oyunlar üzerinden ortak bir kültürel mirasın olduğuna işaret eder. Yazar, Balıkçı gibi Anadolu kültürünün kökenini araştırmaz, var olan kültür arasında bağ kurmaya çalışır. Balıkçı’nın izinden giden diğer bir yazar ise Azra Erhat’tır.

Erhat, kültür üzerine yaptığı çalışmalarda, kaynak olarak ağırlıklı olarak Balıkçı’dan etkilenir, bu doğrultuda Anadolu’da antik kentler, efsaneler üzerine Balıkçı’nın vardığı sonuçlardan yola çıkarak belli kanılara varır. Anadolu’da Kazdağı’nda geçen Sarı Kız, Hasanboğuldu gibi efsanelere Balıkçı’nın tespitlerinden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunur. Erhat, Bodrum Bardakçı da Salmakis efsanesini ele alarak daha önce Balıkçı’nın yaptığı tespitlerden yola çıkar. Bu efsanede geçenler Balıkçı’nın Bodrum’da keşfettiği Hermes ve Afrodite’ye adanmış iki tapınağa dayanır. Erhat’a göre, Antik zamanlarda tanrı Hermes ve Afrodite’nin sevişmesinden bir oğulları doğar. Oğullarına isimlerinin birleşimi olan Hermaphroditos ismi verilir. Hermaphroditos büyüdüğünde Salmakis gölünde bulunan su perisiyle aşk yaşar. Salmakis olarak anılan bu peri, Hermaphroditos ile gövdelerinin birleşmesi için tanrılara yakarışı kabul edilir. Bu birleşmeye hermafrodit denilir (1984: 86-87). Bu çıkarım, Balıkçı’nın denemelerinde de geniş bir şekilde ele alınır.

Bodrum’a yaptıkları Mavi Yolculuklar’da iki dağ arasında kalan bir vadi için Balıkçı Hermafrodit efsanesinin doğduğu yer diye bir tespitte bulunur. Su perisi Salmakis ile Hermaphroditos’un burada akan dereye gövdelerinin birleştiğini dişi ile erkek birleşmesinden Hermafrodit sözcüğünün doğduğunu dile getirir. Bergama’da bulunan ulu bir ağacın efsanesinin de Anadolu’da ortaya çıktığını dile getirir. Bu efsaneye göre, Philemon ile Baukis çifti Zeus ve oğlu Hermes tarafından ziyaret edilir, Zeus, onları güzel ağırladığı için bu çiftin dileğini kabul edip onları beraber bir ağaç gövdesinde yaşatır. Erhat, Çanakkale boğazı üstüne yazılan birçok efsanenin Yunan mitolojisinden esinlendiğini anlatır. Naraburnu’nun tarihte şahit olduğu olay ise Xerxes ordularının boğazdan geçişidir. İsa’dan önce 5. yüzyılda dünyayı iki güç

paylaşır. Bunlar, Yunan demokrasileri ile Pers krallığıdır. Küçük Asya'daki bütün Yunan şehirlerini elen geçiren Pers krallığı, Yunan sitelerini fethetmeye çalışır. Arada olan deniz ve boğazlardan dolayı Dara ordusu karşıya geçmede başarısız olur. Dara'nın ardılları Serhas, Sestos ile Abydos arasında bir köprü kurdurur. Atinalı şair Aiskhylos ve Yunanlı Herodotos bu köprünün Serhas tarafından inşa edildiğini anlatır. Bu köprünün kurulmasından sonra Pers ordusu Asya'dan Avrupa'ya geçer (Erhat, 1969: 30-31; 113-122). Efsanelerde de Asya'dan Avrupa'ya geçmek için bir köprü olarak tabir edilir, bunun gerçeklik payı olduğu gibi efsanelerde de dillendirilmiştir. Balıkçı ve Erhat'ın antik kalıntılar ve onlar üzerine yazılan efsanelerin Anadolu çıkışlı olduğu konusunda ortak fikirde oldukları saptanabilir.

Vedat Günyol ise MAH'da savunulan kültür politikasına farklı bir açıyla yaklaşır. Balıkçı ve Erhat'ın yaptığı kültür çalışmalarından çok uzak olan Günyol, Eyüboğlu'nun halk ve kültür ilişkisine daha yakındır. Bu anlamda yazar kültür konusuna denemelerinde yer vermez. Ona göre, “önceki kültürlerden yararlanılmalı ve daha da ileriye taşınmalıdır.” Bu ileriliğin yöntemi olarak da eğitimi gösterir. Yazara göre, Türk kültürü eğitim yoluyla geliştirmelidir. Gençler güdümlü eğitimin etkilerinden kurtularak Anadolu'daki halk değerlerine eğilmelidir. Çünkü Türkiye tam anlamıyla Rönesans ve aydınlanmasını gerçekleştirmemiştir. Laik bir perspektifle Anadolu insanına ve kültürüne yönelmek gerekir (Günyol, 1995: 200-201). Bu anlamda Günyol, Eyüboğlu'nun kültür anlayışından esinlenerek halk kültürüne eğitim çerçevesinde eğilir.

MAH üyeleri, kültürün yapı taşlarından olan dile önem verirler. Erken kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde dil konusu Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleşen önemli politikalardan biri olarak belirlenir. Yapılan dil kongreleri ortaya atılan dil tezleri yeni ülkenin dil konusunda da bağımsızlık mücadelesiyle açıklanabilir. Bu doğrultuda MAH'ın resmî politikaya olan yakınlığı ve bağı, dil konusuna da eğilmesini öngörür. Bu konuda grubun öncü üyelerinden Balıkçı, Atatürk'ün “ilk dil teorilerine” sadık kalarak, hem GDT'ye yaklaşır ve Yunan dilinin Türkçe'den beslendiğini iddia eder.

Balıkçı, eserlerinde “Anadolulu bir dil” savunarak Türkçe'nin bütün Anadolu dillerinden yararlandığını iddia eder. Bu yaklaşım, tam anlamıyla olmasa da

GDT'yle benzerlik gösterir. Yazarın tezinde, Anadolu'da ortaya çıkıp konuşulan bütün diller kültürel anlamda Türkçeye eklenir. Bu anlamda GDT'nin bütün diller Türkçe'den gelir tezine karşılık Türkçe bütün bu dilleri kültürel olarak barındırır tezine varılır. Her iki anlamda da Türkçenin üstün bir dil olduğu kanısı hâkimdir. Balıkçı'nın bu üstün dil teorisi milliyetçilikle açıklanabilir. Yazara göre, “yeni Türkçe, yepyeni bir şey olduğu halde, Türk dillerinin aslına ve aslındaki sadeliğe bir dönüş sayılır.” (Balıkçı, 2015: 17). Yazar, yeni Türkçe'nin bir ideal uğruna eski dillerden farklı görünse de bu eski özü taşıdığını savunur. Ona göre Anadolu'dan geçen bütün medeniyetler arasında dil alışverişi yapılmıştır. Birçok kelimenin anlamını Anadolu'ya mal eden Balıkçı, ırk konusunda da aynı fikirdedir. “Kesin olan bir şey varsa, ada halkının Anadolu'dan Girit'e gittiğidir. Sonraları, Mısır'dan da Yunanistan'dan da göçler yapıldı. Eski Girit'te bulunan kafataslarının çoğu brakisefaldir.” (Balıkçı, 2015: 65). Yazar, Girit halkının da Anadolu olduğunu çoğu kez dile getirir. Bu anlamda Giritliler de Anadolu dillerinden beslenmiştir, ancak Girit'teki kafataslarının “brakisefal” sayması Cumhuriyet döneminde yapılan arkeolojik çalışmalarda Türklerin fiziksel kafatası yapısına bir göndermedir. Bu anlamda yazarın resmî ideolojiyle bağı satır aralarında milliyetçi bir tondadır.

Yazar, mitolojiye ait terimlerin Yunan diline ait olduğunu kabul etmez. “Anadolu'nun unutulmuş bir dilinden olduğunu” bu düşünce ile yapılan kelime etimolojileri de GDT'nin ılımlı bir versiyonu ve Atatürk'ün Yunan dilindeki kelimeleri Türkçe kökene bağlama düşüncesinden doğar. Bu girişimlerin temel nedeni Türkçeyi bir “kültür dili” olarak kanıtlamaktır. Balıkçı'nın denemelerindeki, “Athena sözü Grekçe değildir”, “Hermes sözcüğü de Grekçe değildir”, “Apollon sözcüğü Grekçe değildir”, gibi cümleler Türkçe'nin Yunan dilinden üstün olan Anadolu'ya bir kökene dayandırma çabasıdır, yazar böylece eski Anadolu dillerinden beslendiğini iddia ettiği Türk dilinin Yunan dilinden daha eski bir tarihe dayandığına işaret eder. Yazar, Yunanistan'da hanedanlara verilen Tyrannos ismi üzerine yaptığı incelemelerde, bu sözcüğün Grekçe olmadığını, bu sözü Grekler, bazen Tyra ve bazen de Tyrrha adlı Lidya'nın bir şehirden aldığını, hattâ bazen de Tyrrhenlilerden veya onların kahramanı Tyrrhenos'dan gelmediği diye iddia etseler de eski Anadolu'da Tyrrha kale ve hisar anlamına gelen bir sözcük olduğunu dile getirir (Balıkçı, 2015:

33-76). Bu açıklamalarıyla yazar Tyrannos sözcüğünü Anadolu'ya gelen Helen dilinden bir kökene dayandırır.

Yazarın dil konusundaki diğer bir görüşü ise Yunanlıların Girit dilinden birçok kelime almasıdır. Ona göre Girit İyonya'da kurulmuş Anadolu'ya gelen Helen dilinden birçok kelime alıp zenginleşmiştir. Balıkçı bu durumu izah ederken, Anadolu'ya gelen Helen dilinin önceden Girit'in parlak Minos uygarlığının etkisinde kalarak dil eksiklerini bu uygarlıktan sağladığını dile getirir. Balıkçı, bütün arkeologların "inth", "enth", "sas" vb. ile biten kelimelerin, "unutulmuş bir Anadolu dilinden ve Helence olmadığını" bildiğini iddia eder. Ona göre Helenler, Girit dilinden beslenip, bir uygarlık dili oluşturmuşlardır. Girit dilinden Helenceye alınan sözcükleri belirlemeye çalışan Balıkçı bu konuda geniş bir çalışma yapar. Bu sözcükler aşağıda verilen örneklerde şöyle yer alır:

Meropes: Adam ya da erkek; Sitos: Buğday; Mintha: Nane; Oine: Asma; Elaia: Zeytin; Olinthos: Taze incir; Sikon: Kuru incir; Oinos: Şarap; Elaion: Zeytinyağı; Spinks: Balansı; Simbelos: Arıkovanı; Sirintho: Balmumu; Rotheron: Gül; Yakintho: Sümbül; Vissos: Keten; Sisira: Deri Giysi; Sandalon: İlyada'nın da Odissea'nın da Azra Erhat tarafından Türkçeye aktarılmış yetkin birer çevirisi vardır. Sandalet ayakkabı; Solni: Lâğım; Kados: Testi; De- pas: Bardak; Asamintho: Banyo; Kassideros: Teneke; Molibdos: Kurşun; Korisos: Altın; Sideros: Demir; Tirsis: Kule; Thalassa: Deniz; Nisos: Ada; Zali: Fırtına; Zefiros: Serin yaz rüzgârı; Sitharo: Yelken; Kuvernao: Dümen kullanmak; Sakkös: Çuval; Vasileos: Kral; Anaks. Prens; Laos: Halk; Labiris: Çift ağızlı balta... Homeros, İlyada ve Odissea'da "insan" yerine "meropes" sözcüğünü kullanır. Bardak ya da kupa yerine de "depas" der. Ama Homeros'tan sonra bu sözcükler pek kullanılmaz. Hem sonra "İlyada" ve "Odissea" sözcükleri de Girit dilindedir. Olympos sözcüğü de öyle. Helence, I. Ö. 7. Yüzyılda genel dil, bir "Lingua Franca" olmuştur (Balıkçı, 2012: 289-290).

Yazarın genel iddiası Yunan'ın Anadolu sayesinde var olduğudur, ancak dil konusunda objektif ve genel-geçer bir kanıt söz konusu değildir. Yunanca değil, "Anadolu'nun unutulmuş bir dilinden" söylemi tatmin edici değildir. Bütün dünya dillerinde bu türden bir alış-veriş söz konusudur. Balıkçı, belirlediği kelimeler

üzerinden Yunan'ın Giritçe'den Giritçe'nin de Anadolu dillerinden beslenmesini kendi inandığı tez üzerinden şekillendirir.

Eyüboğlu'nun kültürel bağlamdaki dil anlayışı Balıkçı'ya nazaran daha sağlam bir zemin üzerine kuruludur. Yazar Anadolu insanının diline yönelirken Atatürk'ün kültürel anlamdaki dil anlayışına da dikkat çeker. Yazara göre, "Atatürk dil işini ele almak zorundaydı; yapamazdı başka türlü. Milletın kalkınma gayreti Türkçenin kalkınma gayretinden ayrı düşünülemezdi. Atatürk dil işinde zor kullanmadı değil, kullandı; ama milletin kalkınma zoruydu onu da zorlayan, ilk zor kullandığı insanda kendi oldu..." (Eyüboğlu, 2018: 81). Yazara göre, bütün devrimlerde olduğu gibi halk değil aydın kişiler dil devrimini baltalar. Yeniliğe kapalı olan aydınlar demokrasiden yana olamazlar. Halk diliyle kitapların dili bir olmadığı sürece milli kültür gelişemez. Bu eski dil ortadan kalkmadıkça Türkçe düşünme yetisi gelişmeyecek. Yazar, dil üzerine Avrupa örneğini verir. Avrupa'da Rönesans, halk dili ile yazı dilinin bir olmasıyla ortaya çıkar. Bundan dolayı Avrupa'dan alınması gereken ilk ders budur. Eyüboğlu'na göre, Güneş-Dil teorisi, Acem ve Arap dilleri etkisinde kişiliğini ve yaratıcılığını kaybetmiş Türk dilinin yeniden bir kültür dili olma çabası ve dünya dilleriyle olan akrabalığına aykırı, atak bir girişimdir. Bu teori ortaya atıldığı sıralarda Atatürk, "Yunan kelimeleri" Türkçe köke bağlama merakındadır. "Bunun nedeni Batı kültürü kaynağı olan Yunan'la yeni Türkiye arasında bir köprü kurma, aradaki ayrılığı ortadan kaldırma kaygısından" TDK'nın çalışmaları, Türk dilini büyük kültür dilleriyle uzlaştırma yönünde ilerlemiştir. (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 58-59). Eyüboğlu, Atatürk'ün dil politikası çerçevesinde ortaya çıkan GDT'yi atak ve aykırı bir girişim olarak değerlendirirken Balıkçı bu tezdeki anlayışın izlerini çalışmalarında sürdürür. Bu bağlamda Eyüboğlu'nun günümüzde var olan halk diline yönelmesi, öz Türkçeye önem vermesi daha gerçekçi bir idealdir.

Erhat, kültürel bir değer olarak dil konusuna yönelerek MAH grubunun devlet politikasıyla benimsediği öz Türkçe anlayışı ile Balıkçı'nın GDT'ye yakın dil anlayışından beslenir. Ona göre, dil savaşında devrimci aydınlar başarılı olur. Bu devrime karşı olanlar bile öz Türkçeyi kullanmışlardır. Dil devrimine karşı olanlar Osmanlı efendileridir. Bunlar Arapça Frenkçe benimseyip halk dilini hiçbir zaman

öğrenememiş kişilerdir. Anday, dil devriminde terimler konusunda çalışılması gerektiğini savunur. Erhat sözlük çalışmalarında kelimelerin etimolojik araştırmasına vurgu yapar (Erhat, 1978: 24-26). Didymeion kelimesinin etimolojisini değerlendirdiğinde erken Cumhuriyet döneminin GDT düşüncesine yaklaşır.

Didymeion adı neden? İlkçağ yazarları bu adın kaynağını vermiyorlar, ikiz tapınak, ya da ikizler tapınağı anlamına gelen bu ad iki doruklu bir dağdan, ya da tanrı Apollon'un sevdiği ikizlerden gelmedir diyenler var. Bence ne o, ne bu: Didym kökü Yunanca değil, Anadolu'ya yer adlarının çoğu gibi Yunan öncesi bir zamandan kalma olsa gerek. Nitekim Apollon'a -Apollon adı da Yunanca değil, onu Yunan diline bağlamak amacıyla yapılan tekmil açıklamalar da yetersizdir. Greklerin Anadolu'ya gelmesinden önce tapılırdı Didyma'da (Erhat, 1973: 31-32).

Bu anlamda Anadolu'da yaşamış olan bütün uygarlıkların dili benimsenip, Türkçe'nin geçmişi olarak kabul edilir. Erhat, Anadolu uygarlıklarından kalma yazı anıtlarındaki dili bugünkü Türkçeye aktarmayı temel çaba olarak görür. Asıl amaç bu uygarlıklar arasında kültür bağı kurmaktır. Bu bağ, tarih, arkeoloji ve filoloji bilimleri ile sağlanabilir. “Bizde izine pek rastlanmayan bir merak varsa, o da toprağımızda yer etmiş geçmiş uygarlıkları ve kültürleri benimseme, yaşama merakıdır. Geçmiş günümüze karıştırmayı beceremediğimiz için kültürsüz kalıyoruz... Birkaç dostla birlikte bizim giriştiğimiz mavi yolculuklar bu kültür zevkini tatmak içindir...” (1973: 123) diyen yazar, bu sözleri ile MAH'ın bir kültür yaratma çabasını açıklar. Yeni kurulan Türkiye için kültürel bir bağ ihtiyacı vardır ve bu bağ Anadolu topraklarında ortaya çıkmış uygarlıklardan besleme düşüncesiyle elde edilebilir. Kültürel bağın sağlanabileceği bir diğer halka ise dildir

Günyol da diğer yazarlar gibi kültür konusunda dili odağa alır. Atatürk'ün kültürel anlamda dili önemseyişini vurgular: “Türkün kültürel bağımsızlığı söz konusu olunca, her şeyden önce ulusal kültür bilincini ön plana almak gerekir... Atatürk, ülke bağımsızlığının dil bağımsızlığından geçtiğinin bilincindeydi...” (1990: 53), yurtseverliğin dile verilen önemle gerçekleştiğine inan yazar göre, Türkçe'nin Osmanlıcadan arınması *Genç Kalemler*'in girişimi ile gerçekleşir. Fuat Köprülü'nün “milli bir Rönesans'ın başlangıcı” olarak saydığı Atatürk'ün 1932'de ilk olarak topladığı TDK'a Osmanlıca'yı kaldırmayı öngörür (Günyol, 1994: 57-58).

Yazar, hümanist ve halkçı bir duyarlılıkla dil konusuna eğilir. Ona göre, Atatürk Kurtuluş Savaşı öncesinde Anadolu'da yaşayan herkesi emperyalizme karşı savaşması için örgütler. Atatürk bir ulusun oluşabilmesi için öncelikle dilinin gelişmesi gerektiğini bilir. Türkiye'de Arapça, Farsça yerine Anadolu'da Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu gibi ozanların yaşattığı, halkla özdeşleşen arı dile yönelmeyi önerir. İktidarla halk arasında iletişim sağlar. TDK ile TTK bu amaçla kurar. Günyol, Atatürk'ün ezanla Kuran'ı Türkçeleştirmesini destekler. 1950'den sonra Arapça'ya dönülmesini doğru bulmaz (Günyol, 1999: 148-149). Eyüboğlu çizgisinde benimsediği dil anlayışı, Atatürk'ün dil politikasından beslenip öz Türkçeyi odağa alır. MAH'ın bir yazarı olarak *Yeni Ufuklar* dergisinde başlatılan "Dil Üzerine" adlı soruşturma çerçevesinde birçok aydının fikirlerine yer verir. Nurullah Ataç'ta bu dönemde *Son Havadis* gazetesinde "Boyacı Küpü" adlı yazısında *Yeni Ufuklar*'ı eleştirir. Günyol, Ataç'a verdiği cevapta "dil konusunda Bay Ataç, tekerciliği kendine vergi bilmiş..." diyerek onu eleştirir. Uzun süre Günyol ve Ataç arasındaki bu tartışmalar sürer. Melih Cevdet'e göre de Nurullah Ataç'ın Tercüme Bürosu'ndan istifa etmesinin nedeni üniversite profesörü olan üyeler arasında lise mezunu olarak kendisi eksik görmesidir (Günyol, 1995: 170). Ataç ve MAH'ın yayın organı *Yeni Ufuklar* arasında uzun süre ortaya çıkan dil tartışmalarının arka planında bu eski dostların husumetleri de yatar. Günyol kültürün önemli bir parçası olan dile Atatürk'ün politikaları doğrultusunda yaklaşır ve Balıkçı ile Erhat'ın kelime etimolojisine katılmaz.

3.5. Sanatsal Düşünce

MAH grubu, savunduğu Anadolu temelli kültürel tezi sanat alanında da uygulamaya çalışır. Günyol ve Eyüboğlu *Türk Edebiyatının Kıyıcığında* adlı eserde Türk edebiyatının serüvenini inceler. 1923-1938 yılları arasındaki edebiyat, halkın hayatına yönelir. Eski düzende yazan yazarlar Cumhuriyet döneminde yazmazlar. Bu dönemde yazan yazarlar Doğu-Batı ikiliği arasında kaldığı gibi dil bakımından çıkmaza girerler. Bundan dolayı halka inemeyen bu edebiyat dar bir çevre içinde kalır. 1920-1938 arasındaki edebiyat gelişmeleri padişahlıktan, ulus-devlete geçiş

akımı olarak nitelenebilir. Osmanlı'nın son döneminde yazan şair ve yazarlar getirdikleri yeni düşünceleri Osmanlı politikasıyla da uzlaştırmak zorunda kalır. Namık Kemal, özgürlüğü belli bir kesim için değil, bütün Osmanlı halkları için düşünür. Mehmet Akif'in "İslam- ümmet" genelinde düşünmesi, Ziya Gökalp milliyetçi bir düşünceye sahip olmasına rağmen ideolojisini hem "ümmet" hem de vatan sınırları dışında kalan ırk anlayışına dönüştürdüğü görülür. Osmanlı padişahı aynı zamanda halife olduğu için bütün düşünce insanlarını kendi sınırları içine alır. Kurtuluş Savaşı ile vatan sınırları halka mal edildikten sonra, Anadolu toprağı ve insanı Türk düşüncesinin odağı haline gelir. Bu savaş Anadolu halkını birleştirdiği gibi sanat ve edebiyata Anadolu bir öz kazandırır. İlk Anadolu yazarlar "acemi" bir girişim gösterirler. 1928'den sonra gerçekçi eserler ortaya çıkar. 1926'da Medeni Kanun'un kabulüyle yenilikler ortaya çıkmaya başlar. Bunlar; Harf İnkılabı, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kurulması, kadınlara verilen haklar olarak sıralanabilir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla ortaya çıkan yeni eğilim edebiyat ve sanatında yenilenmesini öngörür. Bu dönemde edebiyat akımları da eskiden kopup yeni olan oluşuma uymaya çalışır. 1928'den sonra Batı edebiyatlarından yararlanıp çeviriler yapılır. Batı'ya bu derece açılma kimilerini endişelendirse de milli değerlerin gelişmesine engel olmaz (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 51-56).

Bu edebi serüvende 1940'larda etkin olan MAH, sanatta yeni bir atılıma girişir. Tercüme Bürosu ve Köy Enstitüleri üzerinden gerçekleştirilen eğitim sistemine ek olarak bu grubun üyeleri, sanatta yeni söylemler geliştirir. Bu grupta, sanat eğitimine en büyük katkıyı sağlayan Sabahattin Eyüboğlu'dur. Yazar, grupça savunulan düşünceye bağlı kalarak Anadolu'nun sanatsal değerlerine eğilir, bu değerlerin Batılı bir yorumla okunması gerektiğini savunur. Eyüboğlu'nun yenilikçi sanat görüşü Batılı bir yorumla halk sanatının yeniden gözden geçirilmesine karşı Balıkçı, sanatın özünü Anadolu topraklarında ve uygarlıklarında arar. Erhat, bu iki yazarın sanat görüşlerinin etkisinde kalsa da Balıkçı onda daha ağırlık kazanır. Bu üç yazarın aksine Günyol sanata hümanist bir çizgiden bakmayı tercih eder. Bu noktada Günyol ve Eyüboğlu'nun hümanizm bağlamında sanat görüşlerinde benzerlik görünür. MAH'ın yazarları sanata hümanizm çerçevesinde yeni bir perspektif kazandırmak için çabalar. Bu bağlamda en etkin olan kişi olarak Eyüboğlu'dan başlamak gerekir.

Avrupa’da Rönesans’ın etkisiyle ortaya çıkan halkçılık kavramı CHP’nin milliyetçilik politikasıyla sentezlenir, Avrupa, halkçılık anlayışıyla sanata ve doğaya önem verir, Eyüboğlu bu düşünceyi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ndeki sanat ve edebiyatına uyarlamaya çalışır (Türk, 2018: 178). Eyüboğlu’na göre, “Rönesans’ı bir doğadan yana gidiş saymak yalnız sanat için değil, felsefe, politika, bilim için de kolay kolay yadsınamayacak bir görüştür” (1982: 35). Eyüboğlu, Atatürk’ün halkçılık ilkesi doğrultusunda edebiyat ve sanatta halka yönelmek gerektiğini savunur. Yazarın sanattaki tutumu 1925-1945 yıllarında Avrupa’ya öğrenci olarak gidip bu uygarlığı keşfettiği dönemden sonra ortaya çıkar. Yurda dönüşünde sanat ve insancılığa gönül vermiş bir aydın olarak Batı perspektifiyle var olan halk sanatını için bir sentez öngörür. Bu da Türk edebiyatında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin belirlediği ilkelerin yansımalarıdır. Eyüboğlu, öncelikle Kemalist düşünceye bağlı ve bu doğrultuda hareket eden bir aydın, Avrupa uygarlığında keşfettiği hümanizm doğrultusunda halkçılıkla beraber ortaya çıkan, realizm ve doğayı konu edinme, antik medeniyetlerden beslenme düşünceleriyle Türkiye’de milli bir sanat sentezi öngörür. Yazar göre, ulus-devlet inşasında kimlik edinmek için “milli ve çağdaş uygarlıklarla eş değer bir sanat” geliştirilmelidir. Bu bağlamda Eyüboğlu, MAH grubunun sanat konusunda en yetkin kişisi olarak ortaya çıkıp pratikleri ve yazılarıyla bunu destekleyecektir.

Erhat’a göre, Eyüboğlu, Atatürk devrimleri ile Türkiye’nin aydınlığa erişeceğine inanır. Türkiye’ye ve insanına uygun bir hümanizm için çabalar. Atatürkçülük ışığında eğitim-öğretim ve sanat gibi konulara yoğunlaşır. Bütün sanat alanlarına yönelerek Türk geleneğini Batılı bir bakış açısıyla yorumlar. Erhat’la yaptığı röportajda Yaşar Kemal, Eyüboğlu için “köylü kökenli düşünce diye ikinci bir kavram dile getirerek Sabahattin Eyüboğlu Batı düşüncesini öykünmeden benimseyen, Türk köylüsüne özgü başkaldırıcı ve atılımcı tutumu batılı akılcılıkla birleştiren bir düşünürdü” (1978: 201-205) der. Eyüboğlu, *Paris Mektupları* adlı eserde Fransa’da sanata dair (hümanizm çerçevesindeki eski metinlere yönelme, realizm, güzel sanatlar) gibi gelişmeleri takip edip aktarır. Fransa’dan İstanbul’a döndüğünde sanatsal bilgisini ulusal bir yorumla sentezler. Ankara’da Garip akımı ile tanışır. Derin dostluklarından sonra sanatta yenilik adına *Yaprak* (1949- 1950) dergisi kurulur. Bu dergi etrafında oluşan aydınlar çağdaş ve milli bir edebiyatı

hedeflerler. Erhat'ın anlatımına göre, “Çağdaş olunacaktır, Atatürk'ün gösterdiği doğrultuda. *Yaprak* dergisinin yazarlarının kurduğu birlik artık bir eylem birliğine dönüşmüştür. Ardından Maya Sanat Galerisi'nin kurulması gelir.” Maya Sanat Galerisi (1950-1955), Adalet Cimcoz öncülüğünde açılrsa da bu fikrin arka planında Sabahattin Eyüboğlu ve Orhan Veli yer alır. Veli'nin erken vefatından dolayı bu galerinin bütün yükünü Eyüboğlu üstlenir. Galerinin üst katında eşi Magdi Rufer ile oturur. Maya'nın dışında Eyüboğlu aynı zamanda üniversitede Ahmet Hamdi Tanpınar, Macit Gökberk ve Mazhar Şevket İpşiroğlu ile sıkı bir dostluk içinde ve öğretim görevlisi olarak yer alır. Eyüboğlu, *Akşam Gazetesi*'nde Cim.Dal. ismiyle Maya Sanat Galerisi'ndeki sergiler için eleştiri yazıları yazar. Eyüboğlu, İstanbul Üniversitesi'nde belgesel film merkezi kurar. İmece çalışmayı sevdiği için Şakir Eczacıbaşı ile üniversite dışında da belgesel filmler çeker. Bu filmler kültürel yaşamı konu edinir. (Eyüboğlu, 1997: 428-434) Yazar yurda dönüşünde sanatsal bütün çalışmalara batılı bir yorumla yön vermeye çalışır.

1938'de *İnsan* dergisinde yayınladığı “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenkten Türke Dönüş” adlı yazısında yazarın sanat anlayışında iniş çıkışlar görülür. Eyüboğlu'nun yeni Türk sanatkârının nasıl olması gerektiği üzerine belirttiği düşüncelerde “Yeni Türk Sanatkârı Avrupa'ya frenk hayranlığı ile gidip Türk hayranlığıyla dönen adamdır” cümlesiyle yeni sanatçı idealini özetler. Eyüboğlu'na göre Türk sanatçısı Batı'dan aldığı sanat kültürünü Tanzimat'tan önce bulunan, halk sanatı, divan sanatı ve mistik sanatla sentezlemelidir. Bunun örneği olarak Yahya Kemal'i gösterir. Avrupa yeni dünyanın şuuruysa, milli uyanış Avrupa şuuruyla gerçekleşmelidir (1997: 75-85). Ona göre, sanatçı, sanatta Batı ve eski kaynakları sentezleyerek milli bir duyarlılık göstermelidir. Eyüboğlu, Sanattaki bu düşünceyle hem milli hem de uygar bir çerçevede eski kaynaklara dayanarak yeni kurulan ulus devletinin köken ve kimliğini kaybetmemesini diler. Bugünkü dünya görüşü ile Yunus Emre, Fuzuli, Mevlâna gibi değerlerin yeniden okunması gerektiğine inanır. Eyüboğlu, yukarıda bahsedilen “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenkten Türke Dönüş” adlı yazısında Yahya Kemal anlayışına yakın bulunduğu için Hasan Ali Yücel tarafından eleştirilir. Eyüboğlu bu düşünceden geri adım atarak Tercüme Bürosu faaliyetleri sırasında Ataç ve Yücel çizgisi olan hümanizmle Osmanlı sanatını dışta bırakır. Bu anlamda yazar, eski halk sanatlarının Batılı bir yorumla değerlendirmesi,

halkçı, realist ve antik kültürden beslenen bir sanat anlayışını benimser. Eyüboğlu, “Mavi ve Kara” başlıklı yazısında sanatçıyı ele alır, ona göre sanat mavi para ise karadır. Son yıllarda kara maviyi, paranın sanatı bulandırdığı düşüncesindedir. Ona göre para için üretmesi insanlık için acı vericidir. Para karıştığı zaman sanatçının yaratıcı olmadığını, belli kaygılar için ürettiğini bunun sanatın geleceği için kaygılandırıcı olduğunu dile getirir (Eyüboğlu, 2018: 5-20). Sanatçının tek gayesi iyi bir sanat olmalı düşüncesiyle sanatçılara bir yol haritası çizer.

MAH’da edebi anlamda sanat yönü baskın olan diğer bir yazar ise Halikarnas Balıkcısı’dır. Yazar, grubun temel düşüncesini roman gibi kurgusal yapıtlarda işlenmesi gerektiğine inanır. Bu anlamda eski Anadolu’da ortaya çıkan sanatsal değerlerden yararlanır. Azra Erhat’a yazdığı mektuplarda *Narthex* dergisi adı altında bir dergi yayınlamayı önerir. Bu dergide MAH grubunun üyeleri düşüncelerini aktaracaktır. Balıkcı dergi için şöyle der: “Para kazanmayacağız bu dergiyle, türkü söyleyeceğiz sadece yahut dolaşacağız. Ben diyorum ki, dergide fanteziye, sezilere de yer verelim, akademi kızsın isterse...” Balıkcı’nın bu düşüncesi dionisyak temellidir. Dionisyak (Balıkcı, 2017: 15-16), edebi sanatlarda düşüncenin coşkulu bir şekilde işlenmesini önerir. Yazara göre, Dionisyak ve Apollonien: Güzel sanatlar ve bilim okullarında akademik ve orijinal iki çeşit insan ve iki yöntemdir. Bu iki çeşit hareket ya da iki çeşit insansal eğilimi Nietzsche, Yunan güzel sanatlar ve kültüründen yola çıkarak iki çeşit akım olarak belirler. Birincisine düş görmeye dayanan “Apollonien” adını verir. Apollonien bilicileri, düş görerek geleceği bildirirler. Bu akım akademiktir. İkincisi ise “Dionisyak” şarap Tanrısı isminden gelir. Bunun kaynağında sarhoşluk ve coşku bulunur. Bu akımın yöntemi, türkü, müzik ve dithrambos¹⁴ şiirler yolu ile en yüksek lirizme ulaşmaktır. Bu iki çeşidin birbirine katılmasıyla halk türküleri ve tragedyaya doğar (Balıkcı, 2012: 197). Yazar Osmanlı sanatını dışta bırakarak edebiyatta antik sanat anlayışından beslenilmesi gerektiğini vurgular.

¹⁴ Dithyrambos: Yunancada Anadolu kökenli sayılan birçok sözcük gibi karanlık kalmıştır. Ne var ki dithyrambos'un hem kullanılışından, hem "iambos" ve "thriambos" gibi müzik terimleriyle ilişkisinden, Dionysos dinine özgü bir terim olduğu anlaşılmaktadır. İambos, Yunan şiirinde ve özellikle tragedyada konuşma bölümleri için kullanılan bir ölçüdür, Yunan şiirine ilkin hiciv türüyle girmiş, sonra da en yaygın bir vezin olmuştur (Erhat, 1972: 170).

Balıkçı, sanatı Dionisyak ve Apollonien ikiliğe dayandırır. Yazara göre Apolloniyen sanatlar plastiktir, musiki gibi gözle görünmez sanatlar ise Dionysos'tan ilham alır. İkisinin de sanata kullanılmasından yanadır. Bu iki anlayışı şu şekilde açıklar:

Apollon - Dionysos

Epik - Lirik

Precieux - Naif

Plastik - Müzik

Akademik - Naturel

Objektif - Subjektif

Sanat ve edebiyatta “Apollon ve Dionysos” yararlanılması gerektiğini savunur (Balıkçı, 2017: 63-67). MAH düşüncesinin dionisyak akım ile anlatılmasından yanadır. Yazar, MAH'ı anlatırken de bu coşku ve edebi dili kullanır:

Gün artık her yanda mavi bir nurdu, öyle mavi ki, insan maviyi toplamak için avucunu göğe açacak ve elini yanaştırıp bakınca, avucunun mavileşmediğine şaşacak. Dev gibi göklerin ve denizlerin bu yurdunda berrak mavi ışık da iliklerine işliyor insanın. Işığa baktıkça kendi kendime, Acaba saydam mı oldum? Gölge salmıyor muyum yoksa? Diye ardıma dönüyorum; kendi açık mavi gölgemi görünce, ben de saydam bir mavi oldum galiba! Diyordum. Asıl tuhafı, bu yer bana hiç de yabancı gelmiyordu; sanki ezelden beri beni bekliyordu (Balıkçı, 2017: 166).

Balıkçı, kurgusal metinlerinde MAH düşüncesini işler, denemelerinde derinlemesine inceler. Ona göre sanatın başladığı ilk yer Anadolu'dur. 80 yıl önce hiç bilinmeyen Minos ve Hitit uygarlıkları gibi belki şimdi de hiç bilinmeyen Anadolu uygarlığı vardır. Hacılar'dan sonra Anadolu'da sanatın evreleri bilinmediğini, Hacılar'dan 3 bin yıl sonra Dorak'ta, Alacahöyük'te ve başka yerlerde ortaya çıkarılanlardan, Anadolu'da sanat gelişiminin devam ettiğinin anlaşıldığını dile getirir. Ona göre Dorak'tan sonra ve Bergama'dan önce, arkaik yontu konusunda Anadolu'nun etkisinden söz edilmelidir. Arkaik yöntemin, İsa'dan 700 yıl önce Anadolu'da başladığını ve oradan Atina'ya yayıldığı belirtir. Yontuculuğun Anadolu'da klasik sanat kültür merkezi olduğunu, Bergama'da sanatçılığın canlandığını, Batı Anadolu'nun her yerinde ortaya çıktığını belirtir. Dünyanın Yedi

Harikasından üçünün Anadolu'da ortaya çıktığını vurgular. Bunlar; Efes'teki Artemis Tapınağı, Rodos Adası'ndaki Rodos Feneri ve Bodrum'daki Halikarnassos Mausoleum (türbe)'dur (Balıkçı, 2012: 94-102).

Yazar, Mimar Sinan'ın İsabey Camisi'ni Osmanlı mimarisinde dionisyak bir atılım olarak görür. Ona göre Osmanlı sanatı değil antik çağ sanatından yararlanmalıdır, nitekim Osmanlı'da kimi eserlerde bu sanatlardan beslenmiştir (Balıkçı, 2017: 17). Ona göre Anadolu'nun eski uygarlıklarında ortaya çıkan sanat daha sonra Anadolu'ya gelenleri etkilemiştir. Batı Anadolu'da dağ yarıları ve kayalar üzerinde Hititlilere ait birçok kabartma vardır. Batı Anadolu halkı Hitliler'i unuttur. Herodotos Karabel'deki kabartmayı gördüğünde onu eski Mısır firavunu Sesostris olarak düşünür. Batı Anadolu insanları bu kabartmaları gördüğünde "Bu insanlar toparlak ve tek gözlü insanlarmış" deyip onlara "Kyklops" adını verirler. Anadolu halkı eski uygarlıkları unutsa bile sanatsal mirasa sahip çıkar. Yazar, sanat ve güzellik tarihinde Anadolu'da günümüzün Hacılar köyünde ilk ana tanrıça heykelleri gerçek sanat yapıtları olarak ortaya çıktığını, Hacılar'da ortaya çıkan sanat yapıtlarının, dünyanın herhangi bir yerinde çıkmadığı sürece ilk sanat yapıtları buraya ait olduğuna işaret eder. "Hacılar'da İsa'dan 5500 yıl önce yaşamış Anadolu insanları, yaşadıkları o tarihte insanoğlu sanatının ve sanat da uygarlığın bir çınlamasıdır. Hacılar'da vardığı düzeye, başka hiçbir yerde varamamıştır". Yazara göre, İsa'dan önce 75000 yıl önce Anadolu'da, Çatalhöyük'te duvar resmî ve kabartması olarak "keman biçimi Tanrıçalar" yontmalar da görünmüştür (Balıkçı, 2012: 43- 92). Yazarın tespitleri sanatın ortaya çıktığı yer olarak Anadolu odağa alınır

Erhat'ın denmelerinden yola çıkarak sanat anlayışı belirlenebilir. Yazarın sanat alanındaki düşünceleri Kemalist düşünceyle paraleldir. Erhat, Balıkçı'nın "ilk sanat Anadolu'da ortaya çıkmış" düşüncesiyle Eyüboğlu'nun "halkçılık" anlayışıyla Anadolu sanatına yönelir. Erhat'a göre, Atatürk sanat ve sanatkârsız bir millet olmayacağına inanır. Sanatın, toplum ve yaşamla ilişkisi içinde insan için kaçınılmaz bir yol olduğunun farkındadır. Bir toplumu yaşatan sanattır. Uygarlığın temelinde sanat yatar. Erhat, "Atatürk bizi mebusundan da, vekilinden de daha çok sevilmeye layık görmüş, eksik olmasın, bu sevgiyle beslenmiş gelmişiz nereye gelebilmişsek, önümüzde açılan yol da yine bu sevgi yoludur..." der. Atatürk'ün önerisiyle kendi

devrimini gerçekleştiren ülkelerin sanat politikaları izlenir. Bu ülkeler kendi dünya görüşlerini sanata uyarlayıp yayılmasını sağlar. Erhat, bu anlayışın örnek alınması gerektiğini savunur ve Türk sanatında da rol model olarak benimsenmesi gerektiğini düşünür. Erhat'a göre Sabahattin Eyüboğlu “yenilikçi bir sanatta” çığır açar. Batı'dan aldığı bütün formları Anadolu gelenekleriyle yeniden yorumlar. Batı'dan dil, şiir, roman, resim, heykel, sanat, kültür vb. gibi türleri örnek alarak Türk sanatını bu şekilde yönlendirir. Türkiye’de bütün sanat dallarında “yeni Türk insanı ve sanat görüşünün” temelini atar. (1978: 171-187).

Erhat'a göre “Ataç ve Eyüboğlu Cumhuriyet döneminin ilk eleştiri metinlerini” ortaya koyar. Edebiyatta yeniliği getirenlerin bu iki isim olduğunu, Atatürk devrimlerinde sonra sanatta yenilik için çaba harcadıklarını, geçmişi silip sanatta yenilik ilkesini benimsediklerini dile getirir. Bu kulvarda edebiyatta dergi ve eser sayısının arttığını, Çan Yayınları, eleştiri çeviri üzerine geliştiğini belirtir (Erhat, 1977: 11-16). Bu dönemde iktidarın ulus-devlet kurma düşüncesi sanatta da milliyetçi bir tutum sergilenmesine neden olur. Atatürk, halk ve aydın arasındaki boşluğun giderilmesi için aydınlar eşliğinde kültürel faaliyetler düzenler. Ona göre “Milliyetçilik halkçılık demektir”. Erhat, Bülent Ecevit’in kitaplarında halk ve aydın kavramı üzerinde durduğunu, Osmanlı dönemindeki İstanbul aydınlarının halktan kopuk olduğunu dile getirdiğine temas eder. Atatürk’ün savunduğu gibi halk ve aydın arasındaki kopukluk ve yabancılaşma giderilmelidir. Nitekim Sabahattin Eyüboğlu, *Mavi ve Kara* adlı eserinde halk ve aydın kopukluğuna, vazgeçilmez tek kaynağın halk ve halk kültürü olduğuna işaret eder. Erhat, 1971 olaylarının halk ve aydın kopukluğunun yeniden “hortladığını” dile getirir (1978: 136). Bu dönemde yaşanan sağ-sol tartışmaları, değişen iktidarın “muhafazakâr ve Atatürk devrimlerine uzak oluşu”, 1940’larda belirlenen halk ve aydın kavramını farklı bir boyuta taşır.

Erhat bir yandan Eyüboğlu’nun halkçılık kavramına odaklanırken diğer taraftan Balıkcı’nın eski Anadolu sanatı üzerine vardığı sonuçlardan beslenir. Erhat, Balıkcı gibi Nietzsche’nin düşüncesine dayanarak Yunan mucizesinin kaynağını tanrısal varlıklar olan Apollon ve Dionysos’un yaratıcı ve coşkulu birleşmesinden tragedyanın doğduğuna katılır. Yazar, Apollon ve Dionysos’un Anadolu tanrıları olduğunu aktarır.

Apollon'un kaynağı Lykia, yani Fethiye'den Antalya'ya uzanan bölge olsa gerek, Dionysos da Asya'dan gelme, Yunanistan'ın neden sonra benimsediği bir tanrıdır, hem aslına bakarsanız, o Anadolu'lu Ana Tanrıça Kybele'nin erkek tanrı kılığındaki bir başka kişileştirmesidir. Yunan'ın yarattığı en üstün sanat türü bu iki ögeden katışıksa. Öğelerin ikisi de Yunanistan'a Anadolu'dan gelmiştir. Birleşme, sentez Atina'da olmuş, tragedya Atina'da doğmuş, ona diyecek yok...(Erhat, 1973: 93-94).

Bu düşünceler Yunan sanatının Anadolu kaynaklı olduğunu kanıtlamaya çalışır. Bu bağlamda farklı kaynaklardan beslenen Yunanistan “ilk Batılı Hümanizmi” gerçekleştirir. Lidya kralı Kroisos ile yedi bilginlerden Atinalı Solon'un hikâyesini Erhat da Balıkçı gibi anlatır. Yazar, Herodotos “yurttaşımız” Karya şehri Halikarnas (Bodrum)'da doğar, Anadolu'lu Herodotos'un Doğu'da Yunan'a “taş çıkartacak” uygarlıkların bulunduğunu dile getirir. Yazara göre, birçok efsanenin kaynağı Anadolu'da ortaya çıkar. Salmakis efsanesi de bunlardan biridir. İlkçağdan bu yana sanatçıların resmine, heykeline, şiirine konu olan Salmakis, bugün Bardakçı olarak anılan bir su kaynağıdır (1969: 123-126;115). Yazar, Balıkçı'nın düşüncelerini aynı fikir birliği içerisinde aktarır. 14. yüzyılda Rodos'tan Halikarnas'a gelen Sen Jan şövalyelerinin Kral Mausolos'un yedi harikasından biri sayılan anıt-kabirini söküp, taşlarını Petronium kalesinin yapısına kullanmışlardı (Erhat, 1973: 41), der. Balıkçı'nın ilk sanat eserlerinin Anadolu çıkışlı tezine destek verir. Erhat'a göre, Avrupalılar Anadolu'dan birçok sanatsal öge alıp yararlanmışlardır. Anadolu'nun ilkçağ eserlerini Hıristiyanlar yok etmiş, dünya harikalarının taşlarını Bizanslılar taşıyıp kilise yapmış, Hıristiyan Orta Çağ, Anadolu'yu sanatsal anlamda “yağmalayıp” yıkmıştır. Sanata dair geriye kalan değerleri de 18. ve 19. yüzyıllarda Fransızlar, İngilizler, Almanlar gelip alır. “Sonra da barbar Türkler yıkıcı Türkler deyip suçu bize yüklemişler. Bu haksızlığı temizlemek yalnız hakkımızdaki kötü kanyı değiştirmekle olmaz. Avrupa bir gün, bizden aldığı bunca eserleri bize geri vermelidir” (Erhat, 1969: 103) diyen yazar Yunan ve Avrupa sanatının Anadolu'dan beslendiğini kanıtlamaya çalışır. Yazara göre, bugün Muğla iline bağlı eski antik Knidos şehri, sanatın geliştiği bir yerdir. Tapınakları, tiyatroları, yapı ve anıtlarıyla zengin bir sanat mirası bırakmıştır. Dor kentlerinden olan bu yer, İyonya dilini benimsemediği için şair ve yazar yetiştirmemiştir. İsa'dan önce 5. yüzyılda Atinalı heykeltıraş Praksiteles, Knidos ile Kos'a birer Aphrodite heykeli yapar. Bu iki

heykelden Knidos'un heykeli herkesçe beğenilip ziyaret edilir. Bugün bu heykel Vatikan müzesinde bulunur (Erhat, 1973: 98). Yazar Anadolu'daki antik kentler üzerinden yaptığı sanatsal incelemelerde, eski kalınlardan yola çıkarak ilk sanat nüvelerinin burada ortaya çıktığını ispatlamaya çalışır. Bu üç yazarın aksine Vedat Günyol farklı bir sanat perspektifi benimser.

Günyol, sanat anlayışında hümanizmi kendine şiar edinmiş bir sanatçı, edebiyat dünyasına yaptığı çevirilerle büyük katkı sağladığı gibi yazdığı deneme ve eleştirilerde de hümanizm konusunu irdelemiş Türk sanatına bu perspektifle yaklaşmıştır. Günyol, çalışmalarında sanat için dil, eğitim, halkçılık-toplumculuk, softalık, sanatçı gibi konulara eğilerek sanat yönünü hümanist bir kulvarda sürdürmüştür. Onun bu fikirleri MAH'da destek bulsa da Bruian kaynağına dayanır. Bruian, hümanizmin "bir düşünüş" olduğunu savunarak bu düşüncenin dogmalardan kurtulup inceleme ve araştırmaya yönelmesi gerektiğini savunur. Batı taklit edilmek yerine yeni bir hümanizm yaratılmalıdır. Bu anlamda Günyol bu yolu benimseyip sanat yazılarında da bu düşünceyi savunur.

Günyol, Bruian için "ben yaşça onun ağabeyiydim, o da başça benim ağabeyim..." der. Bruian'ın yazılarını *Yücel* dergisinden takip eder, Cambridge'de öğrenim görmüş bu insanı bütün *Yücel* yazarları merak edip tanışmak ister. Yurda döndüğünde bir kahvede görüşürler. O günden sonra 1940'ta *Yücel* dergisinin tutumu değişip Bruian perspektifiyle şekillenir. Daha önce *Yücel* dergisi "yamalı bohça" olarak ifade edilip her kesimden yazılar yayınlar. Günyol, Bruian'ın *Yücel* dergisine dair tutumunu şöyle açıklar: "Orhan Bruian bu karman çorman kadroya belirli bir yön vermek istedi. Bu yön, hümanizma yoluyla Türk düşüncesine, Türk sanatına, Türk edebiyatına, Türk tarihine, basmakalıp yöntemler dışında özgür düşünce açısından yaklaşma eğilimi, istemiydi..." 1940'ta Şişli Halkevi'nde açık oturumda Mustafa Şekip tunç, Orhan Seyfi, Celalettin Ezine, Mithat Cemal Kuntay, Hüseyin Cahit Yalçın katılır. Bu oturumdaki konu, Batı uygarlığının görüşü ile Türk ulusunun kültürünü ve doğasını Türk varlığında yeni değerlerle belirlemektir. Bruian'ın perspektifi Rönesans hümanistlerini yararlandığı Yunan kaynağıdır. Bruian'a göre, Türk Rönesans'ı Yunan kaynaklarından beslenip, dogmatik olan fikirleri bir yana iterek kendi özünü ve benliğini bulabilir. Türk'ün ne tarihi ne edebiyatı ne de toplum

yapısı araştırılmamıştır (Günyol, 1995: 33-37). Bu bilgiler bize Günyol'un Bruian perspektifindeki hümanizm anlayışını benimsediği gösterir. Yazar, bu çerçevede sanat ve edebiyata yaklaşır.

Bu dört yazarın metinlerinde savunduğu sanatsal düşüncelere baktığımızda, Eyüboğlu'nun denemeleri, "Söz Sanatları" ve "Görsel Sanatlar" olarak iki başlıktan oluşur. Yazarın denemelerindeki ikinci cilt "Görsel Sanatlar" adı altında üç başlıktan oluşur. Bunlar; Resim-heykel-mimari, tiyatro, sinema ve belgesel filmlerden oluşur. Eyüboğlu, bu sanatlarla doğa ve gerçekçilik kavramları üzerine yoğunlaşır Batı ve Doğu sanatları arasında bir karşılaştırma yapar. Yazarın asıl amacı bu sanatlar aracılığıyla halka gerçekçilik kavramını iletme. Eyüboğlu, 1935' te *Tan* gazetesi "Tabiat Mefhumu Üzerinde" başlıklı yazısında Fransa'nın sanat ve edebiyatının doğaya, insan doğasına ve gerçekliğe yöneldiğini anlatır. Yazarın gayesi, söz sanatları ve görsel sanatlardaki Batılı bakış açısını Türk okuruna kazandırmaktır. Onun sanattaki odağı Anadolu'da var olanı Batılı bir yorumla sentezlemektir. Erhat'a göre Eyüboğlu'nun sanat üzerindeki bu yazıları birçok sanatçı yetiştirdiği gibi dile de öncülük etmiştir. Türk modern sanatının temelleri bu yazılardır (Eyüboğlu, 1997: 425-427). Ahmet Cemal'e göre de Eyüboğlu'nun 1958'de Mavi ve Kara adlı denemesi yarım yüzyıl geçmesine rağmen sanat eğitimi üzerine kurulan kurumlarda okutulmalıdır. Eyüboğlu bu denemeye yenilikçi sanatın eğitimini vermektedir (Cemal, 2013: 26-28). Eyüboğlu'na göre, "sanatta kelimenin tam anlamıyla yeni bir şey yoktur. Hiçbir sanatçı kendinden önce var olmayan bir sanat yaratamamış, hiçbir güzelliği yoktan var etmemiştir... Sanatta yenileşme dediğimiz şey ya geçmişin bugüne karışmasıyla ya bir sanattın öbür sanatlarla ilgiye girişmesiyle oluyor" (1997: 146) diyen yazar, eski ile yeni sanatın sentezini öngörür.

Günyol ile Eyüboğlu'na göre, Osmanlı döneminde Batı etkisinde kalan sanat ve edebiyat ulusal olabilecek yeni bir eser vermez. Halk, Osmanlı döneminde Türk halk şiiriyle kendine özgü bir kültürle kendi aydın ozanlarını yetiştirir. Türk halk şiiri, Batı kültürüyle yetişmiş kuşaklarca sevilip geliştirilmiştir. Halk şiiri, Orta Çağ'a özgü şemacılıkla, öz Türkçe ile ifade üstünlüğü ve Müslümanların ortak temalarını ulusal şiir geleneğine aktarma olanağına sahiptir. Halk ozanları, doğa, halk ve yaşamla iç içe olduğu için gerçek yaşamı yansıttığı gibi folklor deyimini de aşar.

Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan ve Koroğlu gibi ozanlar en iyi örneklerdir. Türk halk şiiri hep bağımsız olarak gelişmiştir. Beslendiği kaynaklar, sözlü kültürün ve dinsel tören geleneklerinin ocağı olan tekkeler, derebeylik ve göçebe dünyanın kalıntılarıdır. Beylik olmanın dışında, şiir benzetmeleri Anadolu'nun doğasını ve toplumsal hayatını aktarır. Divan şiirinin aksine ulusal bilinçte yankılar uyandırır (1995: 45-47). Eyüboğlu'na göre cumhuriyet döneminde edebiyat ve sanat hem millete hem de dünya değerlerine hitap eder. Cumhuriyet inkılapları ile Türk şiiri aynı hedefe yönelir. Bu şiirler Atatürk'ü bir "sevgili" gibi över. Yeni Türk şiiri, halkçı, batılı, laik ve Türkçüdür. İnkıplar eski kurumları, şiir eski kalıpları kırar (1997: 247-258).

Eyüboğlu'na göre yeni şiir Batılı bilim anlayışıyla ve bütün yönleriyle hala bilmemektedir. Folklor için Boratav'dan başka kimse çalışmamıştır (1997: 359). Bu anlamda çalışmaların artırılması gerektiğini düşünür. Avrupa çoktan halk sanatına yönelirken Türkiye cumhuriyet döneminde yönelir. Sanatçılar halk kaynaklarına değer verip yeni bir şiir yaratır. Eyüboğlu'na göre, Yunus Emre şiiri halktan beslenip saf bir Türkçeyle kimseye biat etmez, Abdülhak Hamit Tarhan'ın şiiri halktan uzaktır:

Yunus daha mı usta Hamit'ten? Daha doğru daha derin şeyler mi söylüyor? Duyup düşündükleri bize daha mı yakın? Hayır; ama Hamit'in ister istemez uzak kaldığı çeşme var ki Yunus'un şiiri onda yıkanmış: halk çeşmesi; Dante'nin, Shakespeare'in, Moliere'in yıkandıkları çeşme, şiirimizin, devletimizle birlikte, bu çeşmeden adım adım uzaklaşması uzun hikâyedir... (Eyüboğlu, 1997: 353).

Yunus, Âşık Veysel, Pir Sultan Abdal, Koroğlu ve Dadaloğlu gibi şahsiyetleri halkın asıl temsilcileridir. Sabahattin Eyüboğlu Pir Sultan'ın halkın simgesi olarak tanımlar. Bu ozanda benimsediği temel anlayış "dost ve insan sevgisine" olan bağlılıktır. *Pir Sultan* adlı kitabında yazmaya başlayıp da bitiremediği önsözde "halkı söylemiş, halkı söyletmiş" bir halk şairi olduğunu vurgular. Erhat'a göre Sabahattin Eyüboğlu Pir Sultan Abdal'la özdeşleştirmişti kendi varlığını, ama bilerek, ama bilmeden. Kendi çevresinde bir Pir Sultan Abdal'dır. Onun gibi bilge, halk usunu onun gibi yaşamış, özümsemiş, içermiş bir aydın kişi. Diğer taraftan da Sabahattin Eyüboğlu'nun alçak gönüllülüğüne sınır ve ölçü yoktur. Pir Sultan'ı bireyciliğinden

soymak, arındırmakla bir çeşit kendini soyar, arındırır, halkla özdeşleştirir (Erhat, Özkırımlı, Bezirci, 1993: 7-8).

1965 yılın Ankara Radyosunun “Türk Büyüklerini Anma” adlı programında Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre’ye *Selam adlı* yazıyı yazar. Metinde, Anadolu’da ortaya çıkan, Türkiye halkının bağrından kopan Emre’ye selam ile başlar. Halkı seven ve kendini halka sevdiren Emre, halkla aynı dili konuşmuştur. Kendi çevresini, çağını, dinini aşan, küçük kaygılardan kurtulan Türkmen kocası Yunus Emre Anadolu bağrından çıkıp dünyada nam salmıştır. Yunus’un “dili özbeöz Türkçe olduğu gibi halkın dili de Yunusçadır.” Eyüboğlu, Emre’den yüz elli yıl sonra Fransa’da ortaya çıkan şair François Villon’un milletinin edebiyatı tarihindeki yeri ne ise Yunus Emre’nin de o olduğunu düşünür. Her iki şair de yabancı dillere karşı kendi dilini yüceltir. Atatürk ile Türk devletinin halka yönelmeden önce Yunus Emre Anadolu’da halkın dilindeki türkülerdedir. Yunus Emre, “bir derviş olarak değil bir şair olarak, bir mutasavvıf olarak değil, insanlara insanca seslenen bir insan olarak yüceltmek” kimsenin aklına gelmez. Hacı Bektaş ocağı ve Yunus Emre, tasavvufu Anadolu halkının Türkçesini konuşup milli edebiyatın öncüsü olmuşlardır. Yunus dindarlığına rağmen hiçbir dine mensup değil, bütün dinlerin ötesinde cami ve kiliselerin dışında, softa ve yobazlara karşı, kitapsız, kiblesiz bir inancın adamıdır. Yunus’a göre bütün din kitaplarının anlamı, “insanı insanla barıştırmak, insanı insan etmektir”. Eyüboğlu, bu sözlere dayanarak hümanizmin özünün Yunus’ta olduğunu dile getirir. Eyüboğlu’na göre Yunus, Dağlarca’da yankılanır. Çağdaş Türk hümanizmine katılır. Anadolu köylülerinin eski şairi, yeni hümanizmle kendini bulur (1966: 5-75). Eyüboğlu, 13. yüzyılda ortaya çıkan Yunus Emre’nin hümanist yönü ve halk dili kullanıma dikkat çekerek milli olduğunu savunur. Bu düşünce doğrultusunda MAH’ın hümanist ve milliyetçi anlayışına yakın bulur. Yunus’un insan sevgisi, dili ve halkçı yönüyle hümanist bulur. Aynı zamanda Anadolu’da bu çağda ortaya çıkan Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Köroğlu’nu da Yunus’la eş değer tutar. Yazar bu halk ozanlarında halkçılık, hümanizm ve milli bir anlayışı sentezler, aynı zamanda yeni bir görüşle de Türk sanatını yorumlar.

Bunun yanı sıra Cumhuriyet döneminde yakın olduğu şiir anlayışından biri de Garip akımıdır. Garip şiirinin halka inmesi, geleneği yıkıp şiirde yeni bir tarz

yaratması Eyüboğlu anlayışına denk gelir. Bu bağlamda Garip şiiri de yeni kurulan Cumhuriyetin inkılaplarına cevap olur. Nitekim MAH grubu ile Garip şairleri sürekli iletişim halinde ve beraber faaliyetlerde bulunurlar. Eyüboğlu, “Orhan Veli'nin şiirindeki birdenbire kavramını devrimle ilişkilendirerek şiir anlayışını olumlu bulur”. Garip şairleri ile iletişim halinde olan Eyüboğlu, bu şiir anlayışını destekler. Anday ve Rifat da yazdığı yazılarla Eyüboğlu'nun Anadolu vurgusunu destekler (Eyüboğlu, 1955: 241-243).

Balıkçı'nın metinlerine bakıldığında, ilk efsane ve hikâyelerin Anadolu'da ortaya çıktığı savunulur. *Anadolu Efsaneleri* adlı eseri Anadolu'da geçen eski efsaneleri konu eder. Yazarın iddiasına göre, dünyanın ilk epik efsanesi *Gılgamış* destanı İsa'dan önce 4000 yıl önce Sümerler tarafından yazılmıştır. İ.Ö. 2000 yılında bu destan, Anadolu'nun Ege kıyılarına varır ve *İlyada*'nın birçok yerinde Homeros'un *Gılgamış*'tan esinlendiğini dile getirir. *Gılgamış* destanı, Hititlerin komşusu Hurriler tarafından Hurriceye çevirilerek İ.Ö. 200 yılında Hititçeye de çevrilip Anadolu'da yayılır. “Anadolulu Homeros”ın *İlyada* ve *Odisseia* destanlarında, Gılgamış efsanelerini çok iyi bildiğini kanıtlar” (Balıkçı, 2012: 152). Yazar göre, Ege Bölgesinin bir kısım efsaneleri Yunanistan'a, çoğunluğu ise Anadolu'ya aittir. Bu efsanelerin Batılılarca hemen hepsi Yunanistan'a mal edilir. (Balıkçı, 2018: 10). Yazar, Keods, Shelley, Byron, Victor Hugo, Goethe ve diğer büyük batılı ozanların “o büyük ve şanlı parlayış ki, Helenistan idi” gibi sözlerle Batı'ya yaydıkları romantizmle Kyklop efsanesini Helenistan'a mal ettiklerine işaret eder. Ama asıl sanat Anadolu'da olduğunu dile getirir: “*İlyada*'yı *İlyada*, İzmirli Homeros'u da Homeros yapan başlıca parçalar arasında, Hephaistos tarafından yapılan Akhilleus'un kalkanı vardır...” (Balıkçı, 2012: 48). Yazar, Anadolu'da ortaya çıkan sanatsal değerleri İzmirli Homeros olarak tabir ettiği yazarın metnindeki sanatsal değeri olan kalkan üzerinden anlatır.

Balıkçı, *İlyada* ve *Odisseia*'nın sansür edildiğine işaret ederek M.Ö. 561-527 yıllarında antik Yunan hükümdarı Latinized Pisistiatos ve oğlu Hipparkhos'un iki büyük İyonya destanı, *İlyada* ve *Odisseia* üzerine önemli bir girişimde bulunup bazı kısımlarını kendi çıkarlarına göre düzenlediklerini iddia eder. Atina tiraları (iktidar) tarafından oluşan edebi bir komisyonla bu metinler yeniden derlenmiştir. Bu yeni

metin Atina çıkarlarına göre düzenlenir. Homeros destanındaki “Dolonia” bölümü sonradan Pisistratos tarafından eklenir. Metinde birçok ekleme ve çıkarma yapılmıştır (Balıkçı, 2017: 199- 202) Yazar göre La Fontaine’in çoğu masalı Aisopos (Ezop)’undur. Ezop İ.Ö. 6. yüzyılda Anadolu’da Marmara’nın Kapıdağ Yarımadasındaki Kyzikos kentinde doğmuştur. Masallarında Anadolu’nun tarımsal değişikliklerine değinir. Ezop da Diogenes ve Nasrettin Hoca gibi Anadoluludur (Balıkçı, 2012: 74). Bu metinlerin Anadolu kaynağından gelip daha sonra Yunanlılarca değişime uğradığını iddia eden yazarın haklılık payı olsa da bazen dayanaksız ve aşırı öznel yorumlarda bulunduğu açık bir şekilde görünür.

Erhat, metinlerinde sanat eserine yeterince sahip çıkılmadığını dile getirirken MAH’ın çizgisinin biraz dışına çıkar. Erhat, Osmanlı kültürünü dışarda bırakan MAH’ın düşüncesi ile kimi zaman çelişir. Bu çelişkinin nedeni Erhat’ın Balıkçı’nın perspektifini takip ettiğini ve bazen kendisine ait olmayan bu düşüncelerde çelişkiye düştüğünü gösterir:

Roma tiyatrosunu yaşatmak şöyle dursun, Balat Selçuk çağından kalma şu güzelim camiinin yok olmasını bile önleyemiyor. Minaresi yıkılmış, kapısı yok, avlusundan içeriye sızan otlar, dikenler tek ziyaretçisi. Oysa incecik süs motifleri ile ne sevimli bir cami bu! Yurdumuzdaki Yunan eserlerine bakmıyor da, Türk eserlerine bakıyor muyuz biz? Nerde! Hep aynı kayıtsızlık Efes’te Meryem Ana’ya giden yola milyonlar dökmüşüz, ama Selçuk mimarisinin bir şaheseri olan İsa Bey camii yıkılıyor... (Erhat, 1969: 85).

Yukardaki düşüncelerde Anadolu’da yer alan sanat eserleri Yunan’a ait ve Osmanlı sanatı Türk sanatıymış gibi benimsenir. Erhat, kimi zaman Eyüboğlu ve Balıkçı’nın düşüncelerini sentezlemekte zorlanır, bu anlamda birisini benimserken diğerini dışlamaktadır. Erhat, Mavi Yolculuk’ların sanatsal bir amacı olduğunu, bu gezintilerle sanat yapıtlarını yerinde incelediklerini aktarır. Yazara göre, bu gezilerle İlk Çağ Yunan sanatı ve Hititlerin dünya görüşü bir tarih kitabındaki bilgilerden daha somut veriler sunar. Bu anlamda sanatın kökeni Anadolu kalıntılarında gizlidir (Erhat, 1973: 121). Yazarın metinlerdeki sanatsal bakışını oluşturan diğer bir etken ise Eyüboğlu’dan gelen halk kültürü öğeleridir.

Erhat, “gelenek aramaktayız kendimize” derken Cumhuriyet’in de sanatta yeni bir geleneği desteklediğini dile getirir. “Sanat ve Geleneklerimiz” adlı soruşturmada Homeros destanları örnek alınarak halk edebiyatı geleneği benimsenip bu soruşturmada “laik ve hümanist” bir gelenek olarak algılanır. Halk türküleri, destanları, şiirleri ve hikâyelerinde insancıl bir ton hâkimdir. Pir Sultan Abdal, Yunus Emre, Âşık Veysel, Âşık İhsani, Köroğlu ve Dadaloğlu hep insandan yana taraf tutarak “beni dile getirme, toplum bilinci, erdem ve insan, sevgi” vb. konuları işlerler. Osmanlı döneminde yazılı ve sözlü gelenek arasındaki ayrılık bir türlü giderilememiştir. Saray edebiyatı ve halk edebiyatı öteden beri aynı safta yer almaz. Erhat, “Homerosoğulları” adlı yazısında Sabahattin Eyüboğlu ve Yaşar Kemal başta olmak üzere birçok kişinin destan geleneğini Anadolu’da sürdürdüğünü dile getirir. Yaşar Kemal ile yaptığı röportajda Homeros’un ne ifade ettiğini sorar. Kemal’in verdiği cevap politiktir. Erhat ve Balıkcı’nın Homeros hakkında verdiği bilgileri okuduğunu ve Türkiye’de Anadolu’da yaşayan epik gelenekten Homeros’a gidilebileceğini dile getirir. Kemal, “Homeros’u bugünkü çağa bağlayabiliriz” diyerek geleneksel bir hafızaya değinir. Nitekim ben bir Halk edebiyatı araştırmacısıyım diyerek işin içinden sıyrılır. (Erhat, 1978: 250-266). Erhat’ın ulaşmak istediği cevap ise Homeros’un Anadolu’da olması ve Anadolu’da ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda Kemal net bir bilgi vermez, geleneksel bağ kurulabileceğine değinir. Erhat’a göre hümanizm, bir insanda bütün insanlığı görmektir. Anadolu’da Yunus Emre’nin şiirinde bu sevgi vardır. Emre’nin dini insanlıktır, aradığı Allah değil dosttur. Erhat metinlerden yola çıkarak Homeros ile Yunus Emre’nin insanlık sevgisini benzer bulur (1996: 224-239). Yazarın sanat anlayışındaki halkçı kısım Eyüboğlu’na dayanırken, sanatın kaynağı olarak görülen Anadolu düşüncesi Balıkcı’ya dayanır. Erhat’ın *Troya Masalları* adlı eseri, Mavi Anadolu Hümanizmi düşüncesi kurgusal bir perspektifle çocuk dünyasına hitap etmesi için tasarlanır. Bir nevi bu düşüncenin edebiyatta işlenme girişimidir. Erhat eserinde daha önce savunduğu antik kültürel mirası aynı şekilde anlatır. Anadolu topraklarında yaşayan uygarlıklar, Troya Savaşı, Boğazlar ve üzerine antik zamanda anlatılan efsaneler, Homeros ve *İlyada*’nın önemi, Paris ve Helen, Güzellik Yarışması, Troya’da yapılan kazılar vb. salt bilgiler verilir. Erhat, bir öykü yazarı

olarak düşünülürken hem metni örme hem de dil ve üslup açısından çocuk dünyasına hitap etmediği gözlemlenir (Erhat, 1981: 5-82).

Günyol, düşünce yazılarında, 1955'e kadar eleştirmen olarak devam eder. *Dile Gelseler* adlı eseri çeşitli dergilerde çıkan eleştiri yazılarından oluşur. Tespitleri 20 yıldır aynı ve değişime uğramamıştır. *Yeni Türkiye Ardında* adlı eserinde ise denemeleri toplanmıştır. Bu eserde uygar, hümanist, geleceğin aydınlığını düşünen bir tavırla konuları tartışmacı bir üslupla işler (K. Dursun 1995: 99). Sanat hayatında başlangıçtan sona kadar hümanizmi benimser. "Günyol eleştirmeciliğinin kaynaklarını hümanizmde aramak doğru olacaktır. Zira hümanizm, Günyol'ca kimi zaman edebî eleştirinin yerini alacak derecede öncelikli bir konumda tutulmuştur" (Ergül, 2014: 11-12). Günyol, sanattaki eleştiri ve deneme yazılarında hümanizm çerçevesinde değerlendirmeler yapmasının yanı sıra "öznel ve nesnel" bir sanat anlayışını benimser. Oktay'a göre, deneme ve eleştirilerinde kendi görüşüne karşıt olan yazarlara özne bir tutumla yaklaşır. Örneğin sosyalizmin muhalifi olan Peyami Safa'nın romancılığını, benimsediği dünya görüşten dolayı görmezden gelir. Peyami Safa'yı "gerici anlayışın sözcüsü" olarak niteler (1993: 747). Bu anlamda eleştiri ve denemelerinde kimi zaman özne bir tutum sergilediği ve kendi dünya görüşündekileri, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Sait Faik gibi yazarları daha ön plana çıkarır. 1969'da *Yeni Edebiyat* dergisinde Fikret Otyam'ın Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile yaptığı röportajdan yola çıkarak Karaosmanoğlu'nun "edebiyat bilgisizliğini" eleştirir. Kemal Tahir'e Kemal Hayri, Dağlarca'ya Çağlarca dediğini, edebiyat dünyasına ilgisiz olduğunu iddia eder. Karaosmanoğlu konuşmasında, Nazım Hikmet'in Rusya'dan dönüşünde ona "büyük bir şairsin, ideolojinin içine hapsedmişsin kendini" der. Günyol, ikisinin aldığı yola bakarak hangisinin doğru yolda olduğunu ve ne kadar yol kat ettiğini okuyucunun da gördüğü dile getirir (Günyol, 1974: 250-256). Yazarın burada da Karaosmanoğlu'na karşı Nazım'ı savunduğu açıktır. Bu anlamda metinlerinde kendi ideoloji ve dünya görüşüne yakın yazarları onaylarken karşıt görüşlere karşı olumsuz eleştirilerde bulunur.

Günyol'un edebi yazılarındaki diğer bir yönü ise hümanizm kavramı etrafında şekillenen Eyboğlu'nun "halkçılık" anlayışından etkilenerek toplumcu bir tavır

sergilediği açıktır. Ergül'e göre Batıdaki hümanizmin dayandığı temel noktalardan biri bireyleşmek olmasına rağmen, Günyol'un bireyleşme sözcüğüyle arası iyi değildir. "Bu tutum Kemalizm'in birey-görev anlayışına bağlı kalarak hümanizmin en önemli özelliğini yok sayar". Yazara göre, Günyol, Sabahattin Ali'nin "bireycilikten kaçınarak" iyi bir edebiyat yaptığını ve "endividüalizmden kaçındığını" dile getirir. Eski edebiyatı eleştirme noktasında Eyüboğlu ve hümanistler buluşur. Eleştirenlerin başında Mehmet Rauf, Peyami Safa ve Abdülhak Şinasi Hisar gelir (Ergül, 2014: 13-15). Günyol'un toplumcu bakışı yeni Türk Hümanizmi bağlamından ortaya çıkan halkçılıktan beslenir. Bu anlamda insana yönelen yazar, hümanizmin tarihsel serüvenindeki insan sevgisi ve hoşgörüsünün "Türk ahlak edebiyatında" olduğunu savunur:

Bizde hümanist görüşün ta Yunus'lara, Mevlana'lara, Pir Sultan'lara uzanan bir geçmişi var. Tanrı sevgisini insanda somutlaştıran Mevlâna; din, ırk, soy sop ayrımı yapmadan herkese gönlünü kucağını açan Yunus Emre, Humanizmanın pirlere bence. Hele Bektaşilik; Dünyamız Tanrısal değildir diyen Lucretius'un bir çeşit çömezi sayılabilecek olan Bektaşilik, dogma'lar karşısındaki babacan, eleştirel tutumuyla Humanizmanın ta kendisi sayılabilir... (Günyol, 1982: 13-14).

Mehmet Seyda'ya göre de Günyol'un bugün sıkı sıkıya bağlı olduğu sanat anlayışında ön plana çıkan toplumcu yönü çocukluğunda okuduğu eserlerden kaynaklanır (Günyol, 1997: 115-135). Günyol şüphesiz birçok toplumcu, sosyalist ve komünist yazar okumuştur, fakat bu okumaları Türk Hümanizmi çerçevesinde şekillenir. Eyüboğlu'nun halkçılık anlayışıyla yöneldiği Anadolu ozanlarına o da aynı perspektifle yaklaşır. Ona göre, Pir Sultan ruhunu Nazım Hikmet şiirlerinde yaşatır. Günyol, "Biz, 1930-1940, hatta 1945-1950, 1960-1961 dönemlerini yaşamış olanlar, Nazım'ın şiirlerini, daktiloyla çoğaltmış, gizlenmek zorunda kalınan kopyalarından, o günlerin iktidarına polisine molisine, savcısına mavecısına, zehir hafiyelerine inat, sevip sevdirep, beğenip beğendirip, benimseyip okur, okuturduk..." (1985: 72-73) derken halkçılık ve sosyalist görüşleri destekler niteliktedir. Oktay'a göre Günyol'un sanat anlayışında sanatçının sesi, ezilmişlerin sesi olmalıdır. Bu anlamda sanatçının bağlanma sorunu gündeme gelir. Sanat ve sanatçının toplumsal-siyasal işlevine öncelik verir. Görevci-yararcı bu görüşüne rağmen sanatçıyı siyasal

bir görüşün propagandacısı olarak görmez. Ona göre sanatçı gelecek için okuyucuya (insana) aydınlık olmalıdır (1993: 743).

MAH'ın üyeleri sanat konusuna eğilirken sanatçının önemine ve etkinliğine de vurgu yaparlar. Eyüboğlu'na göre, 20. yüzyılda mühim olan sanatı ve sanatçıyı hayata katmaktır. Yeni insan sanatın işe yaramasını ister, “her insan eseri gibi sanat da kendisine, işe yaramaktan daha asil bir gaye bulamaz. Sanatkâr sanatı için yaşasın, fakat sanat benim için yaşayacaktır” (1997: 37). Yazarın sanatçıyı hayata katma düşüncesi halkçılık perspektifiyle gelişir, ona göre filozof, şair ve sanatçının en iyisi halkı hor görmeyip ders almasını bilir. Yeni sanatçının görevi halkı saymak ve halktan ders almaktır. Yunus Emre'nin 13. yüzyılda yaptığını, 20. yüzyılın şartlarında yapmak ileriliktir. Voltaire'in “halkı yönetmek, eğitmekten daha iyidir” düşüncesi üzerine böyle düşünen yazarların hiçbir zaman halka mal olmayacağını anlatır:

Bu zalim... Bu kendini beğenmiş düşünce, Voltaire'in edebiyatta çığır açamaması bu düşüncelerinden dolayıdır. Eğer Shakespeare'in ve Moliere gibi halktan yana olabilseydi, Rousseau'nun İsveç'ten gelip Fransa'yı doğadan ve halktan yana çevirmesine gerek kalmazdı. Eyüboğlu'na göre sanatı aydın ve seçkinler yapmalı, ama aynı zamanda sanat halka dayanmalıdır. Dil gibi sanatta halktan ayrı düşünülemez. Sanat halkı, halk sanatı çağırır ve besler... (Eyüboğlu, 2018: 19-33).

Eyüboğlu'na göre “Rönesans'la beraber tabiat dünyevileşmeye başlanıp taklit” edilir. Avrupa kültürü ile tanışıldığından beri sanatta tabiat önem kazanır. Tabiat sanatta yeni bir ufuk açar. Rönesans'tan günümüze kadar Avrupa sanat okulları insanı doğadan az konu edinir. Batı düşüncesi, sanatı (doğa) ve insan kavramlarını Tanrı'dan öncelediği zaman kilise ve saraya karşı halkçı bir tutum sergiler. Halkın doğal dili ile konuşulur. Batı sanatının kurucuları olan Rabelais, Bocaccio, Moliere gibi sanatçıların başarıları, tabiat ve dünya gerçeklerini halkın diliyle anlatmasındandır (1997: 439-455). Eyüboğlu bu anlamda Avrupa uygarlığının sanat anlayışını Türkiye'de hayata geçirmeye çalışır. Fransız düşünce hayatı ve edebiyatının dünyaya hayatına yönelmesi, kelimelerin realist olmaya başlaması Rönesans'la başlamıştır. Rönesans'ı başlatan insanlar, dini inkâr etmezler, ama

dünya hayatını ve dini birbirinden ayırırlar. Fransız realizminin ilk iki kaynağı olan Montaigne ile François Rabelais'in dindar insanlar olduğuna değinir. Rönesans'ta Avrupalılar kendilerini manastır dışında bulup din dışında bir hayat olduğunun farkına varırlar. Allah'ın müdahalesi olmadan düşünmek, öğrenmek, yaşamak mümkündür. Bu düşünce biçimi oluştuktan sonra sanat, bilim ve düşünce dünyası dinin dışında şekillenir. Eyüboğlu'na göre,

On altıncı asır Fransız edebiyatının karakterini tayin eden Rönesans ve hümanizm hareketlerinin ilk manası fikir hayatının dinden ayrılmasıdır... Hümanizm, fikirleri antik âleme götürüyor; fakat bu âlemin dinini ihya etmiyordu. Hıristiyan ruhlar Yunan ve Latin medeniyetine, bu medeniyetin ilahlarına inanmadan giriyorlardı. Bu suretle Fransız düşüncesi dinden tecrid edilmiş bir felsefe ile besleniyordu (1997:119-121).

Yazar, hümanizmle beraber halka yönelen öncülerin din ve sanatı ayrı tuttuğuna işaret eder, burada önemsenen insan doğası ve gerçeğidir. Eyüboğlu, Türk edebiyatında realist nesrin keşfedilmesi gerektiğini, Türk edebiyatının Türk realitesinin aynası olmasını savunur. Eyüboğlu bu yaklaşımlarla Türk sanatında yenilik anlamında bütün sanat dallarına eğilir. Eyüboğlu sanatları temsili olan ve temsili olmayan olarak iki ayırır. Bunların birincisi, şiir, resim, heykel, tiyatro gibi bir duygu ve düşünceyi anlatanlardır. İkincisi ise müzik, mimari, dans ve süsleme sanatları olarak kendi iç uyumluluklarıyla yetinenelerdir (1997: 131; 149).

Balıkçı ise benimsediği perspektifle ilk sanat insanların Anadolu'da ortaya çıktığına işaret eder. Homeros'u Anadolu'da ortaya çıkan ilk ozan olarak şöyle anlatır,

Sözü edilen karanlık, yüzyıllarca sürdükten sonra, Anadolu'nun İzmir kentinde Homeros adlı bir ozan doğmuş. O ozanın adı Homeros değilse bile, ortada bir İlyada ile Odisseia vardır. Onları yazan da her kimse Homeros'tur. İlyada ve Odisseia, sonradan Grekçe ve Hellence diye adlandırılan bir dilde yazılmıştır. Homeros, kendinin Grek ya da Hellen olduğunu söylemez; Anadolulu Troya'lılardan ve onları istila etmeye gelen Akhalardan (Akalardan), Mirmidonlardan, Argoslulardan ve Danaelerden söz eder. Bunlar ulusların değil, kentlerin adlarıdır. Barbar sözünü de bir kez kullanır 'barbarafon'; yani anlaşılmayan bir yabancı

dilden ‘Vırvır edenler’ diye... Çünkü ‘vita’ harfi ‘b’ değil, ‘V’ okunur. Hititlerin Anadolu’ya girişlerinden, Homeros’un doğuşuna dek Yakınoğu, halkların ve dillerin karıştığı bir yer olmaya devam eder (Balıkçı, 2012: 289).

Anadolu’da İ.Ö. 9. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar sekiz ozan, Homeros-İzmir, Alkman-Sardis, Terpander-Lesbos (Midilli), Alkæus-Lesbos, Arkilogos-Paros, Sappho-Lesbos, Mimnermos-Kolophon, Thaletas-Girit orataya çıkarken Helenistan’da sadece Solon vardır. Solondan 300 yıl önce Homeros Anadolu’da yapıtlar vermiştir (Balıkçı, 1992: 47). Bu anlamda ilk sanatçılar eski Anadolu uygarlıklarında ortaya çıkmıştır.

Günyol, deneme ve eleştiri yazılarında sanatçı ve rolü üzerinde eğilir. *Dile Gelseler* adlı kitabında “Sanatçının Toplumdaki Yeri ve Rolü” başlıklı yazısında Hüseyin Rahmi’nin sanat anlayışından yola çıkar. Sanatın bir amacı olması gerektiği ve bu amacında insanın ilerleme ve aydınlanmasına hizmet etmesi gerektiğini düşünür. Sanat toplum ve insanlık sorunlarını ele almalıdır. “Sabahattin Ali’nin Sanatı” başlıklı yazısında Ali’nin propagandacı bir sanatı olduğunu, ancak bu sanatın insanı iyi, aydınlığa ve gelişime yönelttiğini dile getirir. Yazınındaki kişilerinin saf ve doğal olduğunu düzenli topluma karıştığında bozulduğunu dile getirir. Sanatçıya göre toplum insanı bozar, iyi bir toplum için iyi insan inşa edilmelidir. Yazar, sanat üzerin yaptığı konuşmada düşüncenin ilk kurucuları olarak Yunanlıları görür (1989: 25-30). Günyol’un bu düşünceleri MAH’ın düşüncesiyle uyuşmaz. Nitekim bu grup her şeyin ilk formunun Anadolu’da ortaya çıktığını, Yunan’ın Anadolu’dan beslendiğini savunmuştur.

1955’te Günyol, “Bölmeli Kafalar” adlı yazıyı kaleme alır, bu yazıda bir aydının nasıl olması gerektiği konusunda bilgiler verir. 1956’da bu yazıya ilk karşılık olarak Ataç “Aka Ak, Karaya Kara” adlı yazıyla, daha sonra Yaşar Nabi Nayır, Ataç’ı destekleyerek “Özel Amaçlı Yorumlar” adlı yazıyı kaleme alır. Ataç, Günyol’u sert bir şekilde eleştirerek dilindeki aksaklıkları, kelime yanlışlarını ve düşüncesindeki “yobaz” fikirleri eleştirir. Ataç, Günyol’un kendi perspektifinde çizdiği aydın olma fikri üzerine yobazlık der. Günyol bu eleştirileri objektif bulmayarak art niyetli bulur (Günyol, 1966: 55-72). 1955’ten sonra bu yazarlar arasında düşünce farklıları hem edebi hem de ideolojik olarak şekillendiği için karşı

cephelerde dururlar. *Yeni Türkiye Ardında* adlı eserinin son açıklama kısmında Günyol'un "Bölmeli Kafalar" yazısını Sabahattin Eyüboğlu, "hoayatça" bulur ve Günyol'u bu konuda uyarır. MAH yazarları halk ve aydın arasındaki boşluğun giderilip halk sanatını önemsenmesi gerektiğini yazılarında savunur.

Günyol, Yalçın Küçük'ün "Aydın Üzerine Tezler" adlı çalışmasını aydın çözümlemesi açısından eleştirir. Kendisinden önceki çalışmalardan yararlanmadığını, sadece eleştirip olumlu bir açıklama yapmadığını dile getirir. Bunun yanı sıra Türk Dil Kurumu'nun halkçı anlayışa uymadığını ve halka uzak olan bir dil kullanmasını eleştirir, Günyol için de "okumadan yazar olmuş" bir kişi demektir. Günyol bütün eksiklerine rağmen Küçük'ün bu çalışmasını Tanzimat dönemi için yararlı bulup ileriki dönemler için ilham olabileceğini umar (1988: 46-48). Günyol, sanatçıları konu eden yazılarında, edebiyattaki aydınlatıcı yönler üzerinde durduğu gibi politik anlamdaki duruşları ve menfaatleri doğrultusundaki değişimlerini de konu eder. Günyol edebiyat ve siyasette ölmeden önce ölenler olduğunu Yahya Kemal'in "para için" değiştiğini, Nazım Hikmet, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Veli, Sait Faik ve Orhan Kemal'in kendi ülkeleri için "çoğalarak" yaşadığını dile getirir. Atatürk'ün ise "Kemal Tahir'lere inat çoğalarak öldüğünü", İnönü ise son dönemlerde kendi ülkesüne sırt çevirip Köy Enstitüleri'nin yıkımına seyirci kalarak "azalarak" öldüğünü dile getirir (1985: 61-63). Bu konuda da Günyol, öznel yargılarla kendi düşüncesine yakın olan sanatçıları yüceltir. Nazım Hikmet'in geleneksel şiiri modern bir tarzda sentezlemesi ve sosyalist olması yönünden benimser ve bütün yazılarında yüceltir. Bu anlamda yazarın MAH'ın aydın ve halk konusuna tarfgir bir tutumu söz konusudur.

Erhat, Roma kültürünün kaynağında Troya olduğunu, şair Vergilius'un Homeros'u örnek alarak Batı'da Homeros kadar değer gördüğünü vurgular. Ona göre bugün Türkiye topraklarında olan gelenek benimsenmelidir. Batı hümanizminin özünde gelenekten yararlanma vardır. Bu anlamda sanat insanların heykelini dikmekte Atatürk önemli bir adım atar, bu doğrultuda sanatçı ve sanat eseri önemsenmelidir. Sanatın tarihine bakıldığında destan Homeros'la Anadolu'da başlar. Şiirin gelişimi ise İlkçağda Midilli adasında ortaya çıkar. Lesbos adasında İsa'dan önce 7-6. yüzyıllarda iki büyük şair yetişir. Alkaios ve Sappho şiirde açtıkları çıgırla

Batı sanatını etkiler. Yunan mucizesinin bu başarısı insan aklı ve özgürlüğüne önem vermesi ve geleneksel kalıpların dışına çıkmasıyla elde edilir. Hümanizmin özünde gelenekten yararlanmanın yattığını dile getirir: “Kültür bir yenilenmedir. Humanizma da geçmişte kendi çağımızın insanlık görüşlerine ve problemlerine en yakın olan görüşleri benimseyip, onları büyük örnek ve kılavuz olarak alıp, onların kurdukları klasik kalıpların içinde yeniyi yaşatmak, yeniyi söylemektir...” (Erhat, 1973: 125-159). Yazar göre Avrupa hümanizmi var olan bir kültür geleneğinden beslenmiştir, bugünün sanatçısı geçmiş gelenekten yararlanarak yeni bir sanat yaratmalıdır.

Erhat ve arkadaşları yaptıkları Bodrum gezisinde Menderes nehrinin kıyısında olan antik kentleri ziyaret ederler. Milet ve Priene şehirlerinin kalıntılarını incelerler. Erhat’a göre Milet ilk ticaret merkezi ve filozoflar şehridir. Priene yedi bilginlerden olan Bias’ın şehridir. İyonya harabelerinden olan bu şehrin tiyatro ve tapınakları hala yerinde durur. Miletli mimar Hippodamos’un çizdiği şehir planı bugünkü kadar moderndir. Erhat, Milet’in sanatını “en ufak sokak köşelerine kadar yaymış bir kültür ocağı” olarak niteler. Ona göre bu şehir İlkçağ felsefesinin beşiğidir. Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes doğayı, varlığı anlamaya çalışan ilk filozoflardır (1969: 80-85). Bunun yanında “Bodrum’un ünlü evlatları” olarak Heredotos, Turgut Reis ve Neyzen Tevfik’i sayar. Yazar bu bağlamda Balıkçı’nın izlediği Anadolu’da ortaya çıkan ilk sanat ve sanatçı perspektifini benimserken diğer taraftan da Eyüboğlu’nun halk ve aydın kavramına eğilir.

MAH grubu, halkçı bir tavırla aydın ve halk arasındaki yarığın kapatılması için çabalar, ancak bu konuda Eyüboğlu dışında ne derece başarı sağladıkları muammadır. Erhat, halk ve aydın üzerine yazdığı yazılarda halkçı bir tavır sergiler. Fakat kentsoylu olan bu yazarın kimi zaman halka olan bakışını değiştirmedeği gözlemlenir. Dil Tarih ve Coğrafya’da doçent olan Erhat, bir gün fakülte çıkışında “köylü” olarak betimlediği Yaşar Kemal ile tanışır. Bu tanışma Kemal’in Abidin Dino’nun aracılığıyla Erhat’a ulaştırılan *Ağtlar* kitabı üzerinedir. Erhat’ın köylüye alçaktan bakmamayı önerdiği bu metinde bilinç dışı aktarımlar söz konusudur. Bir köylü olarak nitelediği Yaşar Kemal’e olan bakışı metne şöyle yansır:

Görüntüsü toprak rengi boz, kılığı bir başka, öğrencilere benzemiyordu, bacaklarındaki geniş bir pantolon muydu, yoksa bir şalvar mı? Başka

kılıhta, başka bir yerden gelme bir insandı bu; daha yüzüne bakmadan yolumu saptırmaya çalıştığını anımsıyorum, bilinçsizce, doğal olarak... Sesi şu bildiğimiz gür patlayan sesiydi Yaşar Kemal'in, yalnız biraz daha çekingen ve kısık o zaman. Fakültenin kaldırılma çıkan yolunun sonuna gelmiştik. Ne olacaktı şimdi? Tokalaştıktan sonra caddede yürüyecek miydim bu köylü çocuğuyla? Anadolu'nun toprak kokan köylüsüyle alışverişim bu gençle başlıyor gibime geldi... (Erhat, 1978: 249-249).

Erhat, bu metinde kentsoylu birisinin bir köylüyle olan ilk tanışmasını anlatır. Ne yazık ki MAH'in eleştirdiği köylüye olan olumsuz bakış, grup üyesi olan Erhat'ın zihninde netleşmemiştir. Bilinçdışı bir aktarımla köylüye olan küçümseyici bir bakış sergiler. Bu anlamda bir sanatçı olarak halk ve aydın arasındaki boşluğun giderilmesini savunsa da tam anlamıyla bu kavramı içselleştirmemiştir.

MAH yazarlarının üzerinde durduğu diğer bir sanat ise müziktir. Eyüboğlu, müziği eski-yeni sorunu kapsamında değerlendirir. Eski ve yeninin iç içe yaşaması gerektiği, fakat gelişmesi gerekenin yeni olduğunu vurgular. "Hele bizimki gibi yeniden kurulan eski bir uygarlıkta. Hangi alanda, hangi ölçüler karşısında doğru dürüst hizaya gelmişiz? Kaçımız bilim, sanat, tarih, memleket kavramları üzerinde çağdaşça anlamışız?" (1997: 236) diyen Eyüboğlu, sanat dalları üzerine fikirlerini denemelerinde beyan eder. Yazara göre, yeni kurulan Türkiye'de başlıca sorunlardan biri de Doğu-Batı ikiliği arasında kalan müziktir. Atatürk kısa bir süre Doğu müziğini radyodan kaldırır. Bu sorun hakkında birçok yazar farklı görüşler ortaya koyar. Eyüboğlu ve Günyol, *Türk Edebiyatının Kısıcılığında* adlı eserde müzik konusunu ele alarak bu konu üzerine yazarların düşüncelerini sıralarlar. Bunlar arasında ılımlı ve bilimsel şekilde değerlendirdikleri görüş onlarında benimsediği görüştür. Bu anlamda Türk müziği değerlendirmelerinde eski "müziğin belli bir yaşayış düzeni ile göçtüğünü, bundan sonra istesek de yeni değerler veremeyeceğini, ancak en iyi parçalarının eski değer olarak seçilip dinletilmesini doğru olacağını, müzik eğitimi olarak da ilkokullardan başlayarak Batı müziğinin millete benimsetilmesinin şart olduğunu..." (Eyüboğlu ve Günyol, 1995: 85-86) dile getirirler.

Balıkçı'ya göre sanat alanındaki ilk formlar; edebiyat, oymacılık, resim, müzik ve dans gibi gelişmeler Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Balıkçı'nın üzerinden

diğer bir sanat ise müzik, dans ve oyunlardır. Anadolu'daki türkü ve danslar; zeybek, laz, Doğu-Anadolu ve Erzurum danslarının dionisyak yönlerini inceler. Köken olarak da Yunan dans ve müzikleri ile bağlantı kurar. Balıkçı'ya göre, "zeybek" için farklı tanımlamalar yapılırsa da Herodot'un eserinde Bakkhos'a adanmış kurumlardır ve Ege bölgesinde yer almışlardır (2017: 20-57). Balıkçı, müziğe dair yaptığı yorumda,

İsa'dan önce VI. yüzyılda yaşamış olan bilge Antistenes, 'Bir halkın müziği değişince, o ülkenin yasaları da değişir' demiş. Montesquieu, 'Bir ülkenin türkülerini yakanlar, yasalarını hazırlayanlardan daha önemlidir' demişti. Atatürk bu hususları bildiği için vaktiyle alaturka müziği yasak ettirmişti. Fakat birçok ses ve saz sanatçısı ekmeğinden olacağı için, sonradan bu yasağı kaldırdı. Alaturka denilen ve Türklerle hiçbir ilişkisi olmayan bu müziğin aslı Bizans müziğidir. O müziğe İran'dan, Arabistan'dan eklemeler yapılmıştır. Sözlerinin çoğu divan edebiyatının Türkçesidir. Fakat sözler tamamıyla günümüz Türkçesi bile olsa, bu müzik Türk müziği olamaz; yani Türk gönlünden olamaz. Söz edebiyata aittir. Tamamıyla kendi dili vardır. Söz, müziğin verdiği anlamı veremez (Balıkçı, 1982: 171).

Balıkçı'ya göre asıl Türk müziği halk müziğidir. Sanatçı ise "dünyayı kurtaran" insandır. Yazar, Batılı bir müzisyenin görüşünden yola çıkarak "Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi: Bu koca müzik dâhisinin yapıtında, ondan yüz yıl kadar önce ta Viyana'lara kadar gürleyen mehterin davullarının, çingılan zil çingiraklarının ve sembollerinin etkisi apaçıktır. Bu görüşü, batılı bir müzikçi ileri sürüyor," (1982:188) diyerek Beethoven'ın mehterden etkilendiğini savunarak Türk müziğini yüceltir.

Erhat, müzik konusunda eski uygarlıklara kadar dayanır. Yazara göre Lidya kralı Midas'ın öyküsünde, Frigya'da tanrı Apollon ve Pan müzik konusunda yarışır. Apollon lir ve telli sazla, Pan ve Marsyas sesli sazlarla yarışır. Ana Tanrıça Kybele'nin tapım ülkesi olan Frigya müzik ve çalgılarıyla antik dünyada çığır açar. Bodrum'da bulunan Mausoleion anıt-kabri, Karya hükümdarı Mausolos'un eşi Artemisya tarafından ölen eşi için dikilir. Dünyanın yedi harikası arasında sayılan bu eser, bu tür anıt-kabirlerin ilk prototipini oluşturur (1984: 78-79; 43). Sanat eserleri ve müziğe dair çalgıların Anadolu'daki ilk uygarlıklarca ortaya çıktığını vurgular.

Bu dört yazar sanat bağlamında MAH çerçevesinde çalışma yürütse de aralarında etkin olan kişi Eyüboğlu'dur. Yazar, bütün sanat dallarına eğilerek “yenilikçi” bir tutum sergiler. Eyüboğlu'nun önemseydiği sanat dallarından biri de resimdir. Yazara göre, yeni-eski tartışması en çok resim alanında belirgin, bütün sanatlarda bir yenilik olmasına rağmen eskiden bir kopukluk olmamıştır. Bunun aksine yeni resim eski geleneğinden tamamıyla kopmuştur. Eyüboğlu bu kopuşu şöyle anlatır, “yeni resmîn ideali temsili olmayan sanatlar arasına girmek, musiki ve mimari gibi güzelliği kendi içinde bulmak, heykel ve edebiyatla tamamen alakasını kesmektir. Bu ideal pek tabii olarak yeni kıymet ölçüleri yaratmıştır. Resmîn tabiata benzeyen yahut mana ifade eden tarafı ikinci plana inmiştir. Hatta gaye benzememek ve mana ifade etmemek olmuştur. Yeni anlayışa göre bir tabloya yapılacak en büyük hakaret onu fotoğrafa veya edebiyata yakın görmektir (1997: 468-469). 1939 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nda çıkarılan *Güzel Sanatlar Dergisi*'nde Hasan Ali Yücel “Sanatımız” adlı yazısında resim sanatında klasik sanattan da yararlanılacağını dile getirir. Türk sanatının Rönesans'ı için Hasan Ali Yücel eşliğinde kültür politikası yürütülür (Ayvazoğlu, 2018: 22). Bu anlamda Eyüboğlu resmîn klasik sanattan beslenmesi ve doğayı konu edinmesini çoğu makalesinde dile getirir.

Sabahattin Eyüboğlu ve Mazhar İpşişoğlu'nun *Avrupa Resmînde Gerçek Duygusu* adlı çalışması kırk bir yıl sonra yayınlanır. Eserde “gerçek-doğa-estetik” kavramlarının Avrupa sanat geleneğindeki yeri ve önemi üzerinde durulur. Her iki yazarda Avrupa sanat geleneğinin “gerçek” kavramıyla genelde Doğu, özelde ise Anadolu'nun sanat formları ile karşılaştırırlar. İpşişoğlu, kitabın basımından önce vefat eden Eyüboğlu ile amaçlarının Batı sanatını Türk okuruna tanıtmak olduğunu dile getirir. Batı sanatı ve kültürü tarihi geçmişte oluşan gerçekçi bir davranışın ürünüdür. Türk okuru bu sanat ve kültürü öğrenmelidir. Resim sanatı kökten yenileşmiş ve Batı'yı örnek almıştır. Rönesans anlatılırken ressamalara geniş yer verilir, bunun sebebi ise ressamların insan ve doğa gerçeğini göz önüne sermelerinden dolayıdır. Avrupa gerçekliği benimserken Doğu soyut gerçeklerden hareket eder. Bir süre sonra Avrupa Doğu'da olan empresyonizme yönelir. Ancak bu yeni sanat akımı gerçeklikten uzaklaşmaz, yeni bir anlayışla insan ve doğa gerçeğine yönelir. Paris'teki bu yeni eğilim, eski Türk nakışlarını andırsa da Matisse'e gelenekleri aşarak yeni bir renk bulur. Bu anlayış eski Türk sanat geleneğinin

değerini belirler. Eski-yeni sentezi ortaya çıkar. Bunlara rağmen Türk sanat anlayışının okulu Avrupa'dır. Ulusal değerlere bu okuldaki bilinçle varılabilir (Eyüboğlu ve İpşiroğlu, 2013: 1-16).

Eyüboğlu'na göre, Avrupa beş yüz yıldır aradığı sanatı, sinemayı bulur, sinema bütün sanatları içinde barındırır (1997: 626). Türk sanatı bu konuda da yeniliğe gitmelidir. Türkiye'de tiyatronun var olması için ise öncelikle tiyatro yazarları eğitilmelidir. Avrupalılar kendi konularını tiyatroya sokana kadar Yunan ustalarına uzun süre çırpıklık etmişlerdir. Türk yazarlar da Shakespeare ve Moliere çırpıklık etmeli, kendi memleketinin konularına tiyatroya sokabilmek için. Avrupa'nın uyanış ve kuruluşunda, tiyatroyu milli değerler içine çekmesinin kolay olmasının nedeni tiyatro kültürünün Avrupa'da önceden var olmasından kaynaklanır. Avrupalı tiyatro anlayışının yerleşmesi için Eyüboğlu, 1940-1975 yılları arasında yirmi beş tiyatro çevrisi yapar (Eyüboğlu, 1997: 556-618). Yazarın denemelerinde birçok sanat dallı konu edilmişse de en belirgin ve öne çıkanlar yukarıda ele aldığımız sanatlardır. *Mavi ve Kara* adlı denemesinde Eyüboğlu, maviyle sanatı, karayla parayı adlandırır. Ona göre, sanatın gücü maddi olan her şeyi yenmelidir. Sanatçı bu anlamda kendi sanatını para için feda etmemelidir. Yazar, MAH'ın kurucu üyelerinden biri olarak hümanizm ve Kemalist ilkeler ışığında halkçı, Fransız realizmden gelen doğa ve gerçekçi anlayışı uyarlayarak yeni bir sanat anlayışıyla yeni Türkiye'de yeni bir kimlik ve ulus inşasına destek verir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türk edebiyatında 1940'lı yıllarda şekillenip 1970'lere kadar etkisini sürdüren bir edebi grup olan MAH ele alınmıştır. Bu grubun bir aydın topluluğundan oluşmasının nedeni, Batı ve yeni kurulan Türkiye'nin ilişkisi ve etkileşiminden kaynaklanır. Aydın (entelektüel) kavramı, 19. yüzyıldan başlarında toplumda bir statüsü ve işlevi olan insanlar için kullanılır. Batı'da öncelikle ortaya çıkan bu kavram çerçevesinde kilise otoritesi dışındaki aydınlarca bilgi laikleşir. Fransız Devrimi ile Sanayi Devrimi bu laik bilginin ürünleridir. Türkiye'de ise modern anlamda aydınlar 19. yüzyılda ortaya çıkar. Türkiye oluşumunun

öncesindeki Osmanlı devleti kurumları, Batı'daki Orta Çağ dönemindeki kurumlar gibidir. Bu kurumlardaki paralel durum, bilgi ve ideolojinin otoriter bir güç olan sınıfın tekelinde olmasıdır. Bu türdeki yapılarda sanatçı ve yazarlar belli bir patronaj altında var olur. Batı'nın Rönesans ve hümanizm girişimi skolastik kilise gücüne karşı koyan bir atılımla gerçekleşir. Bu anlamda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı devletini değerlendirmek yerinde olacaktır. Bilginin laikleşmesine bakıldığında, Osmanlı devletindeki bilginin Cumhuriyet'in erken döneminde laikleştiği görülür. Yeni kurulan Türkiye, Rönesans ve hümanimzi örnek alarak kilise yerine saraya ve Osmanlı'ya karşı bir mücadele gerçekleştirir. Türkiye'de aydınların ortaya çıkması Batı perspektiflidir. Osmanlı'da saraya bağlı olan aydın kesim, erken Cumhuriyet döneminde de CHP'nin tek parti sistemi içerisinde tam anlamıyla bağımsızlaşmasa da Batılı bir burjuva sınıf oluşturma gayesindedir.

Yeni kurulan Türkiye'deki aydın sınıfını, Gramsci'nin geleneksel aydın tipi ile açıklamak mümkündür. Politik mücadelede aydın rolünü önemseyen bu düşünceye göre, iktidarın düşüncelerini aydınlatan burjuva aydınları, kentte ve taşrada bu düşünceleri topluluklara empoze eder. Bu bağlamda MAH aydınların bu kategoride değerlendirmek yerinde olacaktır. Nitekim Cumhuriyet'in erken döneminde Atatürk öncülüğünde bir burjuva sınıf oluşturmak istenir. Bunun en açık örneği ise 1936'da Atatürk'ün desteğiyle Erich Auerbach'ın Cumhuriyetin modernleşme programında İstanbul Üniversitesi Filoloji ve Edebiyat Tarihi bölümünde görevlendirilmesidir. Auerbach, üniversitedeki faaliyetleriyle Türkiye'de yeni-hümanist burjuvanın oluşumu için çabalar. Bu bağlamda oluşan MAH grubu, bir burjuva sınıf oluşturmak konusunda tarihsel ve düşünsel bir arka plandan beslenir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde ortaya konmak istenen düşünce MAH grubunun tarihsel ve düşünsel arka planını aydınlatmaktır. Tarihsel olarak beslendiği ilk kavramlardan biri Türkçülük akımıdır. Bu akım, Osmanlı devletinde 1839'da Türkçülüğün ilk izleri taşıyan Yeni Osmanlı hareketi, 1908'de Jön Türkler, 1908-1918'de İttihat ve Terakki, 1908-1920'de Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet dönemine kadar bir evrim geçirir. Cumhuriyet döneminde Türkçülük yeni kurulan devletin resmî ulusu olarak kabul edilip milli kimlik mücadelesi verilir. Bu düşünce çerçevesinde Atatürk, bağımsız bir Türk devleti kurmanın olanak ve yollarını

araştırır. Batı'dan alınan ulus-devlet modelleriyle Osmanlı'dan kalan son toprak olan Anadolu üzerine odaklanır. Bu dönemde CHP'nin oluşturduğu ilkeler Batı kökenli bir ulus-devlet zemini için belirlenmiştir. Anadolu'da uygulanan bu ilkelerden öne çıkan halkçılıktır.

19. yüzyılda Batı'da Orta Çağ düzeninin geride bırakılmasıyla ortaya çıkan Rönesans ve hümanizm, Fransız İhtilali ve Rus İhtilali'yle halkçılık kavramı ortaya çıkar. Atatürk öncülüğünde kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet inşası için Batı'dan halkçılık kavramını alır. Fakat bu kavrama Türkçülük ideolojisi dâhilinde anlamlar yüklenip Anadolu insanı temelli bir yaklaşım oluşturulur. Bu düşünceyle Anadolu'da halkçılık etrafında milli bir kimlik inşası için “halka doğru” kavramıyla Anadolu odağa alınır. Bu doğrultuda 1932'den sonra başta edebiyat olmak üzere bütün sosyal bilimlerde “Anadoluculuk” düşüncesi ortaya çıkar.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan Anadoluculuk akımı, Misak-ı Milli'nin çizdiği coğrafyanın sınırları içinde kalarak farklı bir milliyetçilik anlayışı gösterir. Bu anlamda milli olana kendi dünya görüşü çerçevesinde eğilen farklı Anadolucu yaklaşımlar ortaya çıkar. Bergen (2015)'in yaptığı Anadoluculuk sınıflandırması, “Köycü Anadoluculuk (Remzi Oğuz Arık), Mistik Sosyalist Nizamcı Anadoluculuk (Nurettin Topçu), Ulusalçı-Kemalist Anadoluculuk (Yakup Kadri), Sosyalist Kerim Devletçi Anadoluculuk (Kemal Tahir), Meslekçi Anadoluculuk (Memduh Şevket Esendal), Türk-Milletçi Anadoluculuk (İsmet Özel), Mavi Anadoluculuk-Hümanist Anadoluculuk, Milliyetçi Anadoluculuk (Yahya Kemal-Mehmet Kaplan)” gibi adlar altında sınıflandırılmıştır. Anadoluculuk düşüncesi, Nüzhet Sabit'in *Vazife (1908-1912)* dergisi, Reşat Kayı ile Hilmi Ziya Ülken'in 12 sayı el yazması olarak çıkardığı *Anadolu (1918-1919, 12)* dergisinde savunulur. 1924'te ise *Anadolu* dergisi etrafında Mehmet Halil Bayrı, Hilmi Ziya Ülken, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Mükremin Halil Yınanç tarafından Anadoluculuk akımı savunulur. 1939'dan sonra ise *Hareket* dergisi etrafında Nurettin Topçu ile devam eder. Anadolucular, Turancılığın millet ve tarih anlayışına karşı; kültürel, siyasi ve dini yaklaşımlarla Anadolu'ya yönelmeye başlar. Anadoluculuk düşüncesinde İslami ve kültürel çerçevede öne çıkanlar, Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu; mili anlamda yönelenler ise Yahya Kemal öncülüğündeki *Dergâh* dergisi, Beş Hececiler, Genç Kalemler, Yakup Kadri etkin olduğu *Kadro* dergisidir. Bu

anlamda Anadolu'ya yönelen sağ ve sol perspektifli Anadoluocular söz konusudur. MAH grubu ise milli bir düşünce yapısıyla ulus-devleti savunduğu gibi Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in kültürel Anadolu düşünçesinin etkilerini barındırsa da milli bir perspektiftedir. 1940-1950'lerde asıl etkinliğini sürdüren MAH grubunun kurucu üyelerinden Halikarnas Balıkcısı, Anadolu temelli kültürel bir milliyetçilik tasarlar. Bu anlamda Ege ve Akdeniz uygarlıkları düşünçesi önem kazanır, Nev-Yunanilik'ten esinlenen Balıkcı, Akdeniz havzası düşünçesini yeni bir versiyonla temsil eder.

Türk edebiyatında Yunan mitolojisiyle başlayan Akdenizlilik düşünçesi, 1912'de Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Yahya Kemal Beyatlı'nın oluşturduğu Nev-Yunanilik hareketiyle Avrupa'nın aydınlandığı temel kaynaklar olan Yunan-Latin metinlerine dayanır. Türk edebiyatında gündeme gelen "Akdenizlilik" düşünçesi 1940'ta MAH grubu tarafından hümanizm ve milliyetçilik düşünçesine eklemlenir. Şimdiye kadar aktarılan tarihsel arka planda MAH grubunun Türkçülük, Halkçılık, Anadolu Edebiyat ve Akdenizlilik ve Nev-Yunanilik gibi oluşumlardan beslendiği açıktır. Bu grup bir yandan tarihsel kaynaklardan yararlanırken düşünsel anlamda da belli oluşumlardan etkilenir. Bunlardan ilki Türk Tarih Tezi'dir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada bağımsız bir ulus-devlet olarak var olması için tarihsel bir geçmişi ve milli bir kültürü olması gerekir. Ulus-devletin benimsediği milliyetçi tavır Türk kimliğinde kendisini bulurken tarihsel anlamda da yeni bir geçmiş serüveni aranır. Atatürk öncülüğünde toplanan aydınlar geçmiş tarih ile var olanı birleştirme çabası içerisine girer. TTT bu düşünçenin ürünüdür. 1929'da başlayan tarih çalışmalarıyla Türk Tarih Kurumu 1931'de ilk tarih kongresi oluşturur. Yeni kurulan Türkiye için bir Rönesans ideali ile tarihçiler, ortak fikir etrafında birleşerek TTT'yi ortaya atar. Bu Türk usulü yeni tip bir Rönesans'ın girişimleridir.

Rönesans çerçevesinde Fransız İhtilali ve hümanizm oluşur. Bu gelişmeler çerçevesinde insanın odağa alınmasıyla beraber ulus düşünçesi önem kazanır. Bu düşüncelerin erken dönem nüveleri Osmanlı'daki Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, II. Meşrutiyet aydınlarında görülür. I. ve II. Meşrutiyet'te Osmanlı'da karşılık bulmayan ulusçuluk fikri Osmanlı'nın son dönemlerinde Türkçülük akımıyla önem kazanır.

Kurtuluş Savaşı ve I. Dünya Savaşı'yla Atatürk öncülüğünde yeni bir Türk devleti kurma düşüncesi hayata geçirilir. Kemalist devrimler Türk Rönesans'ın gerçekleşmesi için hümanizm düşüncesi çerçevesinde hareket eder. Çağdaş düşünceyle geleneksel olan yapılara karşı çıkılır. Bu anlamda kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni bir Türk Hümanizmi ideali öngörülür.

Her şeyin özünü insana indirgeyen hümanizm anlayışı, Avrupa'da Rönesans'la birlikte ortaya çıkar. 19. yüzyılda bağımsız bir devlet olma yolunda olan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendi aydınlanması öngörüsü ile Avrupa'daki aydınlanmayı örnek alır. Atatürk öncülüğünde kurulan devletin oluşum sürecinde yapılan devrimler Batılı bir renkle ulus-devlet inşasına hizmet eder. İncelenen kültürel faaliyetler Türk Rönesans'ını doğurur. Bu düşünce yapısıyla edebi anlamda Atatürk ilkeleri paralelinde geliştirilen tezler yeni bir Türk Hümanizmi arayışını amaçlar. İncelenen Batı Rönesans'ı ile hümanizmi doğrultusunda geliştirilen tezlerde klasikler ile Yunan kaynakları önemsendir. Yakup Kadri ile Yahya Kemal'in Yunan-Latin kaynaklarına yönelmesi, Yakup Kadri ile Burhan Belge'nin *Kadro* dergisinde hümanizmi konu etmesi, *İnsan* dergisinde Hilmi Ziya Ülken ile *Hareket* dergisinde Nurettin Topçu'nun Anadolu temelli kültürel bakışlarının amacı yeni bir hümanizmle açıklanabilir. Son olarak bu düşüncelerden beslenen MAH grubu, Yunan-Latin kaynakları ile Anadolu uygarlıklarına dair kültürel bakışı ile yeni bir Türk Hümanizmini amaçlar. Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî politikası olan hümanizm anlayışı, Avrupa ülkelerinde gerçekleşen hümanizm aşamalarına yeni bir aşama olarak eklenme ihtimali üzerine kuruludur.

Bu doğrultuda Cumhuriyet döneminin resmî politikası eşliğinde bir dizi kültürel faaliyet gerçekleştirilir. Atatürk devrimleri adı altında gerçekleşen bu girişimlerin temel amacı kendi Rönesansı ve hümanizmini gerçekleştirmiş bir ulus-devlet ideali perspektifiyle gerçekleşir. 1928'te Harf İnkılabı, 1931'de Türk Tarih Kurumu, 1932'de Türk Dil Kurumu, 1932'da Halkevlerinin Kurulması, 1940'ta Köy Enstitülerinin ve Tercüme Bürosu'nun kurulması gibi faaliyetlerin gerçekleştirilme amacı Batılılaşmayla milli değerleri sentezleyerek mili bir ulus-devlet çerçevesinde "Türk Rönesansı" ve "Türk Hümanizmi" gerçekleştirmektir. Bu kurumlarda, özellikle Halkevleri, Köy Enstitüleri ile Tercüme Bürosu'ndaki kültürel faaliyetler yürüten, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Nurullah Ataç vb. kişilerin yanı sıra

1940'ta ortaya çıkan MAH grubu da bu faaliyetler içinde yer alıp bu amaca hizmet etmiştir. Bu anlamda bu çalışmanın ikinci bölümünde MAH ortaya çıkışı, temsilcileri, etkileri ve ona yöneltilen eleştiriler üzerinde durulmuştur.

MAH oluşumuna bakıldığında bu grubun Türk edebiyatında ekol, grup, hareket veya akım sıfatların hangisiyle nitelendiğine değinmek gerekir. Yaptığımız incelemelerde MAH'ı konu edinen araştırmacılar arasında bu grubu niteleyecek ortak bir düşünce yoktur. Araştırmacılar, bu grubu, “akım”, “grup” ve “hareket” olarak nitelendirir. Bu çalışmada MAH üzerine yapılan bütün çalışmalar ve MAH yazarlarını detaylı bir şekilde okunduktan sonra Öztürk Emiroğlu'nun Türk edebiyatındaki ekol, akım, hareket ve grup üzerine fikirlerine dayanarak MAH kendisi ile sınırlı kalmış, az kişiden oluşan bir oluşum olarak grup kategorisinde değerlendirilebileceği kanısına varılmıştır. MAH'ın mavisisi ise Sabahattin Eyüboğlu'nun “Mavi ve Kara” adlı yazısı doğrultusunda incelendiğinde maviyle sanat, karayla parayı kastettiği anlaşılır. Bu anlamda bu grubun mavisisi sanatla yüküldür. Bu grubun mavisisi sanat ve yurtseverlik anlamında kullanılarak 1950'den sonra yurdunu sevip sevenler için de kullanılmıştır.

1940-1950 yılları arasında etkin olan MAH'ın ortaya çıkış serüvenine bakıldığında ideolojik bir damardan beslendiği erken Cumhuriyet döneminde ulus-devlet inşasında Kemalizm'le ortak bir paydada bulunduğu yapılan faaliyetler üzerinden saptanabilir. Yeni inşa edilen devlet, elinde bulunan son toprak olan Anadolu üzerinden tarih, kültür, dil vb. çalışmalarla köken ve kimlik arayışındadır. MAH edebi bir kulvarda bulunsa da bu amaca hizmet etmektedir. Bu grubun oluşum amacı resmî devletle paralel bir şekilde Batı'ya karşı ben de varım savı etrafında yerli bir ulus-devlet yaratma gayesiyle yüküldür. Bu anlamda MAH yeni kurulan Türkiye'nin kimlik buhranına alternatif bir yoldur. Bir burjuva sınıf olarak nitelenebilen MAH grubu, cumhuriyetin kurulmasında sorumluluk sahibidir. Bu anlamda doğu tipi bir milliyetçilikle Türkçülük odağa alınarak kültürel ve ulusçu bir düşünce savunulur. Bu grubun temelinde yatan bütün tarihiyle Anadolu olma fikri ideolojiktir. 1918'de Paris Konferansı'nda Avrupalıların Anadolu topraklarındaki tarihi haklarından dolayı başlattıkları arkeolojik çalışmalar karşı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti gerçekleştirdiği bir dizi faaliyetlerle bu tezlerle karşı çıkar. Bu faaliyetlerin ürünlerinden biri de MAH grubudur, bu grubun savunduğu kültürel

mirasla Avrupa tezlerine karşı çıkılır. Bu anlamda MAH da Anadoluçuluk düşüncesinin kültürel eğilimli bir koludur.

MAH grubunun hümanizm akımına dayanması devletin resmî politikaları çerçevesinde gelişir. Erken Cumhuriyet döneminde hümanizm resmî bir politika olarak benimsenip bu çerçevede dil ve tarih çalışmaları yapılır. Temel amaç yeni kurulan ulus-devlete batılı bir perspektif kazandırmak olduğu için hümanizm çerçevesinde yeni bir Türk Hümanizmi amaçlanır. 1930'larda *Yücel* dergisinde konu edilen hümanizm resmî ideoloji çerçevesinde ele alınır. 1935'de bu dergide hümanizmi "batılı bir kafayla" tahlil eden kişi Orhan Bruian'dır. *Yücel*'in kapatılmasından sonra 1952'de *Ufuklar* dergisi hümanizmi savunan Bruian'ın yanında yer alan kişi ise Vedat Günyol'dur. Bruian'ın erken ölümüyle Günyol ve Sabahattin Eyüboğlu savundukları hümanizm davasında *Yeni Ufuklar* dergisinde birleşir.

MAH grubu adı altında birleşen Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat, *Yeni Ufuklar* dergisinde Anadoluçuluk eksenli bir hümanizm düşüncesini savunur. Asıl etkinliği 1940-1950 arasında olan 1970'ten sonra az da olsa süren MAH'ın savunduğu düşünce, eski uygarlıklara dayanarak Anadolu kültürü bir kimlik oluşturmak, bu bağlamda eski Yunan-Latin metinlerine yönelir. Bu doğrultuda klasiklerin çevrisine önem verilir. Bu grubun temel amacı Batı Hümanizmine denk gelecek bir Türk Hümanizmi yaratmaktır. Bu doğrultuda ortak bir tarih bilinci tasarlayan MAH, eğitim çerçevesinde ortak bir bilinçle her şeyin kökünü Anadolu'ya dayandırır. Ulus-devlet projesi çerçevesinde geliştirilen bu düşünce milli duyarlılığını Kemalizm'den aldığı gibi kurumsal anlamda da bir ortaklık içerisindedir. Özellikle eğitim ve kültür politikalarında ortak bir çalışma söz konusudur. Bu grup arka planda birçok kaynaktan beslenip milliyetçi bir Anadolu eğilim olmasına rağmen söylem olarak ılımlı ve kültürel bir kimlik savunduğunu iddia eder.

MAH grubu Köy Enstitüleri, Tercüme Bürosu, Mavi Yolculuklar gibi faaliyetlerle kendi savundukları kültürel Anadolu kimlik için çabalamıştır. Bu çalışmada MAH üzerine yapılan akademik çalışmalar ile yazarların eserleri incelendikten sonra bu grubun asıl üyeleri, Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat'tır. Bu temsilciler dışında MAH düşüncesi

çerçevesinde birçok sanatçı yer olsa da düşünceyi sürdürme bağlamında uzun ömürlü olmamalarından dolayı asıl üye olarak ele alınmamıştır. Bu grubun düşünce bağlamındaki sonraki temsilcileri ise 1960'tan 1980'lere kadar bu düşünceyi eserlerinde savunan kişilerdir. Bunlar; Melih Cevdet Anday, Bedri Rahmi Eyüboğlu ile İsmet Zeki Eyüboğlu'dur. MAH'ın yayın organını belirlemek açısından *Yücel* ile *Yeni Ufuklar* dergileri taranarak bu grubun asıl yayın organının *Yeni Ufuklar* (1953-1976) olduğu saptanmıştır. Yine 1950'de resmî kurucusu Adalet Cimcoz olsa bile arka planda Sabahattin Eyüboğlu ile Orhan Veli yer aldığı Maya Sanat Galerisi (1950-1955) MAH'ın o dönemde edebi bir sanat okulu olarak faaliyet gösterir.

MAH grubunun yansımalarına baktığımızda, 1940-1950 yılları arasında etkin olmakla beraber az da olsa 1980'lerden sonraya kadar etkilerini sürdürür. DP'nin 1946'da iktidara gelmesiyle resmî söylemle olan ilişkisi zayıflar. Bu ilişki zayıflamasına rağmen grup üyeleri, sol düşünceli eğitim ve kültür politikalarını etkiler. DP'nin iktidarı elde etmesinden sonra sürekli iktidarı eline alan sağ muhafazakâr partiler, MAH grubunu baskılar. Yapılan darbelerden sonraki dönemlerde sesi çıkan bu grubun etkisinin artıp azalması siyasi iklimden etkilenir. Bu çalışmada bu grubun edebiyattaki yansımaları bakımından yapılan literatür taramasında az da olsa 2019'a kadar bu düşünce perspektifiyle eserler yazılmıştır. Bu grubunun etkilerinin yanı sıra yapılan eleştiriler de mevcuttur.

MAH savunduğu ilkeler çerçevesinde eleştirilir, bu anlamda bu grubun edebiyat tarihlerine alınmamasının bir nedeni de düşünülen eksiklerinin giderilememesindedir. *Gergadan* dergisinin (1987) yaptığı "Cumhuriyet İçin Hümanizma" soruşturmasındaki yazılarda ve giriş kısmında değinilen bütün makalelerden yola çıkarak, MAH'ın ortaya çıkışından sonra yazılan edebiyat tarihlerinde yer almamasının bazı nedenleri vardır. Bu gruba yönelik yapılan eleştirilerin başında; Türk kökenini eski Anadolu uygarlıklarına dayandırmak, zamansal uzam bağlamında tarihsel bir süreklilik kuramamak, Osmanlı tarihini dışta bırakmak, edebi bir grup olarak sadece Kemalist ideolojiye dayanmak, edebi anlamda yetersiz görülme vb. konulardır. Araştırmacılar, MAH'ı eleştirirken iyi taraflarını da savunur. Süreklilik anlamında kültürel tezleri desteklense de teori ve yöntemde yanlış bulunurlar. Bu anlamda birçok araştırmanın konusu olan bu grup hep aynı konular üzerinden eleştirilir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde MAH grubunun asıl üyeleri olan Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat'ın bütün eserleri üzerinden MAH perspektifi sanat, uygarlık, köken-kimlik, tarih ve Anadolu kültürüne dair karşılaştırılmıştır. Bu gruptaki üyelerin ortak savunduğu düşünce ulus-devlet için kültürel bir kimlik inşası çerçevesinde yeni bir Türk Hümanizmi yaratmaktır. Bu yazarlar ortak bir düşünce etrafında birleşse de kendilerine özgün Anadolu yaklaşımları söz konusudur. Grubun öncülerinden Halikarnas Balıkcı, Nev-Yunanilik'ten esinlenerek Akdeniz ve Ege temelli bir uygarlık anlayışı benimseyerek mitoloji üzerine yaptığı incelemelerle Yunan mucizesine karşı çıkar. Bunun yanı sıra uygarlık ve kültür adına ne varsa Anadolu topraklarında ortaya çıktığını savunarak ilk hümanizmin Anadolu'da ortaya çıktığına işaret eder. Grubun diğer önemli isimlerinden Sabahattin Eyüboğlu ise hümanizm çerçevesinde Kemalist ideolojiyi benimseyerek halkçılık ilkesi doğrultusunda hareket eder. CHP'nin halkçılık ilkesi Türk milliyetçiliği çerçevesinde revize edilen bir ilke olarak Anadolu halkı üzerinden ele alınır. Eyüboğlu, halkçılık çerçevesinde Anadolu'daki folklor öğelerini Batılı bir yorumla değerlendirerek milli olanı çağdaş bir perspektifle yeniden okur. MAH tezi çerçevesinde kültürel milliyetçi bir tavır sergiler. Azra Erhat, Balıkcı ve Eyüboğlu'dan eşit derecede yararlanarak Anadolu'ya hem halkçı hem de Akdenizlilik ve mitoloji çerçevesinde yaklaşır. Diğer bir üye olan Vedat Günyol ise Orhan Bruian'ın hümanizm anlayışına sadık kalarak değişiklikler gösteren hümanizm düşüncesinin takipçisi olur. Bu çerçevede de Türk Hümanizminin gerçekleşmesini ister. Etkilendiği diğer bir nokta ise Eyüboğlu'nun halkçılık kavramıdır. Kemalist ideolojiye bağlı olan bu dört yazar kendi perspektifleriyle Anadolu'ya yaklaşır. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde yukarıda değindiğimiz özgün fikirler çerçevesinde MAH oluşturan sacayakları doğrultusunda bu yazarlar bir karşılaştırmaya tabii tutulmuştur. Genel olarak yapılan karşılaştırmada farklı düşüncelere rastlansa da bu grup içerisindeki fikirlerin birbirlerine eklenerek aynı amaca hizmet etmek için ortak bir paydada buluştuğu gözlemlenir.

KAYNAKLAR

Ahmad, F. (1994). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Y. Alagon (Çev.). (Birinci Baskı). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akagündüz, Ü. (2010). “Yeni Ufuklar Dergisinde Batılılaşma ve Aydın Tartışması (1952-1976)”. *Folklor/Edebiyat*, 16(64), 65-87.

Akagündüz, Ü. ve Akagündüz Y. (2011). “Çok Yönlü Fikir Adamının Geçmişe Bakışı: Sabahattin Eyüboğlu ve Tarih”. *Folklor/Edebiyat*, 17 (68), 187-236.

Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Birinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akçuraoğlu, Y. (1993). “Birinci Türk Tarih Kongresi”. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1(1), 23-30.

Aksoy, Y. (1966). *Ege Sevgisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akurgal, E. (1998). *Türkiye'nin Kültür Sorunları*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akün, Ö. F. (2006). Edebiyat Tarihi Bir Millet Tarihidir. Cem, S. (Editör). *Dersimiz Edebiyat*. (Birinci Baskı). İstanbul: Nesil Yayınevi.

Akünel, D. (1985). İlk Türk Dergisi: Mecmua-i Fünun. Murat Belge (Editör) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları.

Akyıldız, K. (2007). Mavi Anadoluçuluk. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Editör). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3. Modernleşme ve Batıcılık*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akyıldız, K. ve Karacasu, B. (1999). “Türk Hümanizmi ve Edebi Kanonun Oluşumu”. *Toplum ve Bilim*, (81), s. 26-42.

Akyol, T. (2016). *1919-1920 Mondros, Sevr ve Kuva-yı Milliye*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tıpkı Basım.

Algül, A. (2015). *Melih Cevdet Anday'ın Düşünce Yazılarında Sanat, Yazın ve Dil*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günyol, V. (1997) *Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız*. (Birinci Baskı). İstanbul: İde Yayınları.

- Anday, M. C. (1959). "Softalık Üzerine". *Yeni Ufuklar*, 8 (88-89), 130-132.
- Anday, M. C. (1963). "Gerici Batı İlerici Osmanlı". *Yeni Ufuklar*, 12 (136), 19-21.
- Anday, M. C. (1963). "Mavi yolculuk". *Yeni Ufuklar*, 11 (130), 6-7.
- Anday, M. C. (1973). "Bir Düşünür". *Yeni Ufuklar*, 22 (234), 89.
- Anday, M. C. (1974). *Yeni Tanrılar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). *Açık Pencere Toplu Yazılar I*. (Birinci Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2012). *Gökyüzü Haritası Toplu Yazılar 3*. (Birinci Baskı). İstanbul: Everest Yayınlar.
- Apaydın, M. (2019). "Melih Cevdet Anday'ın Troya Önünde Atlar Şiirindeki Mitolojik Unsurlar Hakkında Bazı Değerlendirmeler". *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 155-177.
- Arar, İ. (1963). *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Baha Matbaası.
- Argunşah, M. (2014). 1938-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Siyaset-Dil İlişkileri. H. Argunşah (Editör). *Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Enginün Armağanı*. (Birinci Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Arkan, Z. (2014). "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 6 (23), s. 261-280.
- Asaf, B. (1932). "Faşizim ve Türk Milli Hareketi". *Kadro Dergisi*, (8), 36-39.
- Ataç, Nurullah. (1953). "Orhan Bruian". *Ufuklar*, 2 (15), 88.
- Atasoy, F. (1996). "Anadoluculuğun Gelişmesinde Hilmi Ziya Ülken'in Rolü ve Etkisi". *Türk Yurdu Dergisi*, (101), s.1-7.
- Atatürk, M. K. (1961). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938)*. 1.Cilt. (İkinci Baskı). Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 183.
- Atatürk, M.K. (1982). *Atatürkçülük*. (Birinci Baskı). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Atatürk. (1961). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.

- Atatürk. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (Beşinci Baskı). Ankara: Divan Yayıncılık.
- Atay, F.R. (1933). "Kuvayı Milliye". *Kadro Dergisi*, (16), s. 11-14.
- Avcı, C. (2005). "Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 12-32.
- Ayhan, E. (1987). "Prens Sabahattin' Eyüboğlu". *Gergedan*, (9), 50.
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Azra, E. (1970). "Gerçekleşmeyecek Düşler". *Yeni Ufuklar*, 19 (220), 5-10.
- Balıkçısı, H. (1958). "İlyada Çevrиси Üzerine". *Yeni Ufuklar*, 7 (78), 170-171.
- Balıkçısı, H. (1961). "Anadolu ve Akıl Yolu". *Yeni Ufuklar*, 10 (111), 1-7.
- Balıkçısı, H. (1973). *Gençlik Denizlerinde*. (Birinci Baskı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Balıkçısı, H. (1982). *Altıncı Kıta Akdeniz*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1986). *Sonsuzluk Sensiz Büyür*. (İkinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1989). *Uluç Reis*. (Beşinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1992). *Anadolu'nun Sesi*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1994). *Turgut Reis*. (Altıncı Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1995). *Arşipel*. (İkinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1995). *Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek*. (Altıncı Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1996). *Bulamaç*. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1997). *Aganta Burina Burinata*. (Sekizinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1997). *Deniz Gurbetçileri*. (Beşinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Balıkçısı, H. (1999). *Ötelerin Çocukları*. (Yedinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2007). *Parmak Damgası*. (Altıncı Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2012). *Hey Koca Yurt*. (Yedinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2013). *Çiçeklerin Düğünü*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2013). *Dalgıçlar*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2015). *Anadolu Tanrıları*. (On Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2016). *Merhaba Anadolu*. (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2017). *Düşün Yazıları*. (Altıncı Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2017). *Mavi Sürgün*. (Yirmi Altıncı Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balıkçısı, H. (2018). *Anadolu Efsaneleri*. (Yirminci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Baran, M. (1963). "Mavi yolculuk". *Yeni Ufuklar*, 12 (136), 46-48.

Başaran, M. (1975). "Bedri Rahmi İçin Bozlak". *Yeni Ufuklar*, 23(266), 15-21.

Başaran, M. (1995). Vedat Günyol ya da İnsan Sıcaklığı. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi.

Batur, E. (1987). "Cumhuriyet Hürmanisti İçin Profilden Vesikalık Fotoğraf". *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7), 101-102.

Batur, E. (1995). Dil Kaygısı Düşünce Kaygısı. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi, 160-167.

Baydar, M. (1965). "Sanatçılarla Konuşmalar Sabahattin Eyüboğlu ile". *Varlık*, (649), 8-9.

Baykurt, F. (1973). "Sabahattin Yaşarken". *Yeni Ufuklar*, 20(234), 28-46.

Baykurt, F.(1975). "Bedros Bir Ağaç". *Yeni Ufuklar*, 23(266), 6-14.

Baykurt, F.(1995). Yeni Türkiye Ardında. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi.

Bektaş, C. (2015). *Azra Erhat'ın Mektupları 2*. (Birinci Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Belge, M. (1983). Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, M. (1987). "Mavi Anadolu Hümanizmi". *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7), 86-88.

Belge, M. (2006). "Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkçısı". *Birikim* (210), 32-45.

Bergen, L. (2015). *Kalın Anadoluculuk*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Bora, T. (1993). "Yeni Türk Milliyetçiliğinin İki Yüzü". *Birikim*, (49), s. 10-23.

Bozok H. (1998). Mazinin Kültür Mirasçısıyız. H. Feyyat (Editör). *Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Scala Yayıncılık.

Braudel F. Coarelli. Aymard. (1990). *Akdeniz Mekân ve Tarih*. (Çev. N. Erkurt). (Birinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Bruia, O. (1955). "Benim Dünyam". *Yeni Ufuklar*, 3(20), 1-3.

Bruia, O. (1974). "Millî Eğitim Bakanlığı Klasikler Üzerine". *Yeni Ufuklar*, 21(247), 1-7.

Bruian, O. (1952). "Medeniyet Ardındaki Ahlak". *Ufuklar*, 1(7), 194-197.

Bruian, O. (1953). "Bizde Yolculuk". *Ufuklar*, 1(3), 75.

Burian, O. (1953). "Köylüyü Aydınlatma". *Yeni Ufuklar*, 2(18), 163.

Buyrukçu, M. (1995). Yaşarken ve Yaşarken. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi.

Cemal, A. (2013). *Lanetlenmiş Ağustos Böcekleri*. (İkinci Baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Çeşitli, İ. (2001). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çeşitli, İ. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı. İ. Çeşitli, N. Çetin, A. Doğan, A. Gür, Ş. Demir, C. Karataş (Hazırlayanlar). **İkinci Meşrutiyet Döneminde Ortaya Çıkan Fikrî, Siyasi Hareketler ve Türk Edebiyatına Yansımaları**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı. İ. Çeşitli, N. Çetin, A. Doğan, A. Gür, Ş. Demir, C. Karataş (Hazırlayanlar). **İkinci Meşrutiyet Döneminin Siyasi ve Sosyal Görünümüne Genel Bir Bakış**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, N. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı. İ. Çeşitli, N. Çetin, A. Doğan,

A. Gür, Ş. Demir, C. Karataş (Hazırlayanlar). **II. Meşrutiyet Döneminde Batıcılık Düşüncesi ve Türk Edebiyatına Yansıması**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Çıkar, M. (1997). **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Davies, T. (2010). **Hümanizm**. (Çev. E. Bozkırlı). (Birinci Baskı). Ankara: Elips Kitap.

Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. (Altıncı Baskı). Ankara: Adres Yayınları.

Demir, Ş. (1997). **Türk Edebiyatında Nev-Yunanilik Akımının Kaynakları (1912-1950)**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demir, Ş. (2007). II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı. İ. Çeşitli, N. Çetin, A. Doğan, A. Gür, Ş. Demir, C. Karataş (Hazırlayanlar). **Türk Edebiyatında Nev-Yunanilik Eğilimi**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Demiralp, O. (1999). "Modern Çağda İnsanın Toplumsal Kimlik Üçgeni". **Cogito** (21), 234- 243.

Deren, S. (2007). Kültürel Batılılaşma. T. Bora ve M. Gültekingil. (Editörler). **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3. Modernleşme ve Batıcılık**. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Devellioğlu, F. (2013). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**. (Otuzuncu Baskı). İstanbul: Akaydın Kitabevi.

Develliođlu, F. ve Kılıčkını, N. (Haz). (1975). *En Yeni Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul. Rafet Zaimler Yayınevi.

Doğan, E. (1997). *Edebiyatımızda Dergiler*. (Birinci Baskı). Ankara: Bağlam Yayınları.

Doğan, B. (2012). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Şiirlerinde Halk Bilimi”. *Turkish Studies* 7(1), 873-887.

Dursun, K. T. (1995). Bir Deneme Ustası. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. Birinci Baskı. İstanbul: Cemyayınevi, 99-100.

Duru, O. (1956). “Bir Töre Yaratmak”. *Yeni Ufuklar*, 4(45), 327-329.

Duru, O. (1987). *Anamur’dan Bodrum’a Coğrafyadan Tarihe Mavi Gezi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ada Yayınları.

Elçin, Ş. (1976). “Türkiye’de Halk Edebiyatı”. *Türk Dünyası El Kitabı*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Emiroğlu, Ö. (2014). *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Enginün İ. (2006). *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ergül, S.T. (2014). “Dil, Siyaset ve Edebi Eleştiri Bağlamında Mavi Anadolu Hareketi”. *Tarih Okulu Dergisi*, (XIX), 1-22.

Erhat, A. (1972). *Mitoloji Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erhat, A. (1960). “Kadınlardan Başlamalı”. *Yeni Ufuklar*, 9 (100), 253-257.

Erhat, A. (1956). “Anadolu’yu Dile Getirmek”. *Yeni Ufuklar*, 5 (39), 732-736.

Erhat, A. (1962). “Atatürk’ü Bilmiyoruz”. *Yeni Ufuklar*, 11 (126), 12-17.

Erhat, A. (1962). “Niçin Mavi Yolculuk”. *Yeni Ufuklar*, 11 (125), 18-22.

Erhat, A. (1962). “Planlama Dergisi”. *Yeni Ufuklar*, 11 (123), 24-26.

Erhat, A. (1969). *Mavi Anadolu*. (İkinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Erhat, A. (1973). “Sabahattin Eyüboğlu”. *Yeni Ufuklar*, 20 (234), 22-26.

Erhat, A. (1973). *Mavi Yolculuk*. (İkinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Erhat, A. (1974). “Tiyatro ile Dil”. *Yeni Ufuklar*, 21 (248), 15-21.

Erhat, A. (1976). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı* (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Erhat, A. (1978). *Sevgi Yönetimi* (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Erhat, A. (1981). *Troya Masalları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Erhat, A. (1984). *Karya'dan Pamfilya'ya Mavi Yolculuk*. (İkinci Baskı). İzmir: Sergi Yayınevi.

Erhat, A. (1996). *İşte İnsan* (Üçüncü Baskı). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Erhat, A. Özkırımlı, A., Bezirci, A. (1993). *Pir Sultan Abdal*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Ernata, M. (1953). "Orhan Bruian'ımız". *Ufuklar*, 2 (15), 75.

Erol, T. (1984). *Günümüz Türk Resmînin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu Yetiştirme Koşulları, Sanatçı Kişiliği*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Eronat, C. Y. (1997). *Hasan Ali Yücel'e Dair Hatıralar ve Düşünceler, Tanpınar'dan Hasan Ali Yücel'e Mektuplar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erzen, R. M. (2007). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiiri Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eyüboğlu, B. R. (1953). *Canım Anadolu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Eyüboğlu, B. R. (1995). *Resim Yaparken*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Eyüboğlu, B. R. (2002). *Gece Yarısı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eyüboğlu, B. R. (2005). *İnsan Kokusu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (1995). Vedat Günyol Dedikleri. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. Birinci Baskı. İstanbul: Cemyayınevi.

Eyüboğlu, İ. Z. (1965). "Mavi Özlem". *Yeni Ufuklar*, 14 (158), 38-41.

Eyüboğlu, İ. Z. (1967). “Anadolu Türkçesi V”. *Yeni Ufuklar*, 16 (182), 39-41.

Eyüboğlu, İ. Z. (1973). “Işık Gülüşlü Adam”. *Yeni Ufuklar*, 20 (234), 74-77.

Eyüboğlu, İ. Z. (1974). “Aydın Sorumluluğu”. *Yeni Ufuklar*, 21 (248), 35-38.

Eyüboğlu, İ. Z. (1976). “Türklüeler”. *Yeni Ufuklar*, 24 (274), 1-2.

Eyüboğlu, İ. Z. (1977). *Gülen Anadolu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Pencere Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (1989). Türkçe Kökler Sözlüğü. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi 1*. (Birinci Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu Mitolojisi Anadolu Üçlemesi 2*. (Birinci Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (2000). *Anadolu Gerçeği*. (Birinci Baskı). İstanbul: Pencere Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (2004). *Anadolu Büyüleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (2007). *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.

Eyüboğlu, M. H. (Hazırlayan). (1985). *Kardeş Mektupları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Eyüboğlu, S. (1960). “Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri Üzerine”. *Yeni Ufuklar*, 8 (99), 201-210.

Eyüboğlu, S. (1961). “Sanat Üzerine Aykırı Düşünceler”. *Yeni Ufuklar*, 9 (105-106), 412-415.

Eyüboğlu, S. (1936). “Yabancı Dil ve Kültür”. *Ülkü*, 7 (41), 358-361.

Eyüboğlu, S. (1938). “Yeni Türk Sanatkârı yahut Frenkten Türke Dönüş”. *İnsan*, (15), 31-38.

Eyüboğlu, S. (1940). “Montaigne'den Parçalar”. *Tercüme*, 1 (2), 21-26.

Eyüboğlu, S. (1955). “Orhan Veli Birdenbire”. *Yeni Ufuklar*, 4 (43), 241-243.

Eyüboğlu, S. (1956). “Bizim Anadolu”. *Yeni Ufuklar*, 5 (39), 742-746.

- Eyüboğlu, S. (1956). "Bizim Anadolu". *Yeni Ufuklar*, 5 (55), 742-746.
- Eyüboğlu, S. (1958). "Mavi ve Kara". *Yeni Ufuklar*, 6 (71), 353-355.
- Eyüboğlu, S. (1961). "İmece". *İmece*, 1 (1), 5-6.
- Eyüboğlu, S. (1962). "İlyada ve Anadolu". *Yeni Ufuklar*, 11 (126), 1-7.
- Eyüboğlu, S. (1962). "İş ve Eğitim". *Yeni Ufuklar*, 10 (117), 1-5.
- Eyüboğlu, S. (1966). *Yunus Emre'ye Selam*. (Birinci Baskı). Ankara: Çan Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1975). "Bedri'ye Mektuplar". *Yeni Ufuklar*, 23 (266), 22-24.
- Eyüboğlu, S. (1997). *Sanat Üzerine Denemeler ve Eleştiriler*. A. Erhat (Hazırlayan). (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi
- Eyüboğlu, S. (1999). *Köy Enstitüleri Üzerine*. (Birinci Baskı). Ankara: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Eyüboğlu, S. (2018). *Mavi ve Kara*. (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eyüboğlu, S. ve Günyol, V. (1995). *Çağdaş Türk Edebiyatının Kıyıcığında 1956-1960*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eyüboğlu, S. ve İpşiroğlu, M. (2013). *Avrupa Resmînde Gerçek Duygusu*. (Birinci Baskı). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Eyüboğlu, S. ve İpşiroğlu, M. Ş. (--), *Fatih Albümüne Bir Bakış*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Maarif Basımevi.
- Eyüboğlu, S. ve Kemal, Y. (1994). *Gök Yüzü Mavi Kaldı*. (Yedinci Baskı). İstanbul: Görsel Yayınlar.
- Fethi, N. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2*. Roman. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Galip, R. (1982). "Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler". *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, 147-148.
- Georgeon, F. (2008). Türk Milliyetçiliği Üzerine Düşünceler: Suyu Arayan Adam'ı Yeniden Okurken. T. Bora ve M. Gültekingil. (Editörler). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4. Milliyetçilik*. (Üçüncü Baskı). İstanbul. İletişim Yayınları.

Geray, C. (2013). Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün Başlattığı Aydınlanma Hareketleri ve Kazanımları. İ. Kayacıoğlu. (Editör). **Neden Geri Kaldık? Bitmeyen Kavga: Çağdaşlaşma**. (İkinci Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Göçgün, Ö. (2014). Atatürk Çizgisinde: Ziya Gökalp'ın İmparatorluk Sistemine Karşı Milli Devlet Görüşü. H. Argunşah (Editör). **Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Enginün Armağanı**. (Birinci Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.

Gülendam, R. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı. Â. Gür ve E. Engin. (Editörler). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Günyol, V. (1954). "Orhan Bruian'ı Anmak". **Yeni Ufuklar**, 2 (24), 377-378.

Günyol, V. (1957). "Yurtseverlik Belgesi". **Yeni Ufuklar**, 6 (66), 166-167.

Günyol, V. (1970). "Değinmeler". **Yeni Ufuklar**, 19 (220), 24-32.

Günyol, V. (1972). "Okurlara Sesleniş". **Yeni Ufuklar**, 20 (229), 1-3.

Günyol, V. (1973). "Yüreğimdeki Eyüboğlu". **Yeni Ufuklar**, 20 (234), 47-51.

Günyol, V. (1974). "Solun Sola Ettiğin". **Yeni Ufuklar**, 21 (248), 22-24.

Günyol, V. (1974). **Devlet İnsan Mı?** (Birinci Baskı). İstanbul: Hilâl Matbaacılık.

Günyol, V. (1977). **Çalakalem** (Birinci Baskı). İstanbul: Çan Yayınları.

Günyol, V. (1982) **Daldan Dala** (Birinci Baskı). İstanbul: Adam Yayıncılık.

Günyol, V. (1983). **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2**. (Birinci Baskı).Türkiye'de Çeviri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Günyol, V. (1983). Türkiye'de Çeviri. B. Murat (Editör). **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1**. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Günyol, V. (1984). **Dile Gelseler**. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Günyol, V. (1985). **Bu Cennet Bu Cehennem**. (Birinci Baskı). İstanbul: Çan Yayınları.

Günyol, V. (1986). **Gülyüzlü Ciddilik**. (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Günyol, V. (1987). "Vedat Günyol". **Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi** (7), 39- 44.

- Günyol, V. (1988). *Gölgeden Işığa*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Günyol, V. (1988). *Yeni Türkiye Ardında*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Günyol, V. (1989). *Giderayak Yaşarken 1*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Günyol, V. (1990). *Bilinç Yolunda*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ada Yayınları.
- Günyol, V. (1990). *Uzak Yakın Anılar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Belge Yayınları.
- Günyol, V. (1992). *Güne Doğarken*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Günyol, V. (1994). *Yaza Yaza Yaşarken*. (İkinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Günyol, V. (1994). *Yine de Yaşarken*. (İkinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Günyol, V. (1995) *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Günyol, V. (1997) *Kendimce Denemeler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Günyol, V. (1997) *Yaşa Yaşa Gör Temaşa*. (Birinci Baskı). İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.
- Günyol, V. (1999). *Günlerin İçinden*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Günyol, V. (2000) *Orman Işırsa*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Günyol, Vedat. (1983). Türkiye’de Çeviri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2*, (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürsel, N. (1983). Hikâye. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürsel, N. (1983). Uygarlık ve Çeviri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2*. İstanbul: İletişim Yayınları, 319-323.

Gürsel, N. (1997) *Başkaldıran Edebiyat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güven, F. C. (1973). “Gür Bir Pınar Kurudu”. *Yeni Ufuklar*, 20 (234), 6-7.

Güvenç, B. (1995). Kimlik Sorunumuz. S. Şen (Hazırlayan). *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. Birinci Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Hacıbrahimoğlu, I. Ç. (2012). *Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar Cilt 5* (Ö-R). Ankara: Remzi kitabevi.

Hanioğlu, Ş. (1985). *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük: (1889-1902)*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Hanioğlu, M. Ş. (2012). İstanbul Tekkeleri ve Tarikat Silsilelerine Dair Çalışmaları Olan Müellif. TDV İslam Ansiklopedisi 41 Cilt.

Hızlan, D. (1995). Vedat Günyol’dan Günlük Tadında Denemeler. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. Birinci Baskı. İstanbul: Cemyayınevi.

Işın, E. (1987).” Cumhuriyet ve Hümanizm”. *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7), 89-92.

İğdemir, U. (1973). Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İleri, S. (1987). “Yetişme Yıllarım Kafka’nın Böceği”. *Gergedan Yeryüzü Kültür Dergisi* (7), 93-96.

İleri, S. (1995). Hümanizm Üzerine. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi, 148-150.

İlgazi, A. (2002). “Atatürk’ün Halkçılık Anlayışının Türkiye’nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (8), 1-20.

İnal, G. (1995). Vedat Günyol’la. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi.

İnan, A. (1939). “Atatürk ve Türk Tarih Tezi”. *Belleten*, 3(10), 242-246.

İnönü, İ. (1933). İsmet Paşanın Nutku. *Ülkü Halkevleri Mecmuası* 2 (2), 99-103.

Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Kaplan, M. (1997). *Nesillerin Ruhü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, R. (1998). *Klasikler Tartışması Başlangıç Dönemi*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Karabaş, M. (2006). “Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği”, *Doğu Batı Dergisi*, (38), 57-77.

Karaca, N. (2015). Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu ve Oyun Yazarlığı. Â. Gür ve E. Engin. (Editörler). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karacasu, B. (2009). Mavi Kemalizm Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk. Ahmet Insel (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2. Kemalizm*. Altıncı Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karal, E. Z. (1977). *Tanzimat’tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz*. Ankara: Felsefe Kurumu Seminerleri.

Karaman, H. (2006). *Nurettin Topçu’da Ahlak Felsefesi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y.K. (1932a). “Ankara, Moskova, Roma”. *Kadro Dergisi*, (12), 32-35.

Karaosmanoğlu, Y.K. (1932b). “Milli Tasarruf ve Halk Edebiyatı”. *Kadro Dergisi*, (2), 26-28.

Karaosmanoğlu, Y.K. (1933). “Kültür ve Medeniyet”. *Kadro Dergisi*, (15), 25-27.

Karaosmanoğlu, Y.K. (1934). “İnkılap Edebiyatı”. *Kadro Dergisi*, (25), 21-23.

Karaömeroğlu, M. Asım. (2009). Tek Parti Döneminde Halkçılık. Ahmet Insel (Editör). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2. Kemalizm*. (Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Karataş, T. (2014). *Ansiklopedik Edebiyat Terimler Sözlüğü*. (İkinci Baskı). İstanbul: Sütun Yayınları.

- Kefeli E. (2000). *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kefeli, E. (2009). *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*. (İkinci Baskı). İstanbul. Akademik Kitaplar.
- Kemal, Y. (1973). “Cömertlik Üstüne”. *Yeni Ufuklar*, 20(234), 60-63.
- Kerman, Z. (1998). Edebi Akımlar Karşısında Yahya Kemal. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kerman, Z. (1998). Halid Ziya Uşaklıgil ve Türk Dili. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kerman, Z. (1998). Mehmet Kaplan ve Anadolu. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kerman, Z. (1998). Mehmet Kaplan’a Göre Öğretmen ve Okul. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kerman, Z. (1998). Ömer Seyfettin ve Batı Edebiyatı. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Keyder, Ç. (1995). Kimlik Bunalımı, Aydınlar ve Devlet. S. Şen (Hazırlayan). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. (Birinci Baskı). İstanbul. Bağlam Yayıncılık.
- Kili, S. (1998). *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*. (Altıncı Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak, O. (2009). 1920’lerden 1970’lere Kültürel Politikalar. T. Bora ve M. Gültekinçil. (Editörler). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2. Kemalizm*. (Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Edebiyatı II*. (İkinci Baskı). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Komisyon. (2006). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cihan Yayınları.
- Korkmaz, F. (2012). *İkinci Yeni Limanı Pazar Postası*. (İkinci Baskı). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Koşar, E. (2018). “Mavi Anadoluçuluk ve Sabahattin Eyüboğlu’na Eleştirel Bakışlar”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (17), 79-86.

Kurdakul, Ş. (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Kurdakul, Ş. (1998). Devrimler ve Yeni Yapılanmalar. H. Atabaş, D. Dirlikyapan ve A. Şimşek (Hazırlayanlar). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*. (Birinci Baskı). Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yayınları.

Mardin, Ş. (2018). *Türk Modernleşmesi*. (Yirmi Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mavi Dergisi (1953). “Orhan Bruian’ın Kişiliği”. *Ufuklar*, 2 (15), 117.

Necatigil, B. (1999). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. (On Sekizinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Okay, O. (2005). *Batılulaşma Devri Türk Edebiyatı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Okay, O. (2006). Kendimi Yahya Kemal’in Torunu Gibi Hissettim. Cem S. (Editör). *Dersimiz Edebiyat*. (Birinci Baskı). İstanbul: Nesil Yayınevi.

Okay, C. (2001). *Mavi Sürgüne Doğru*. (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Okay, M. (1957). “Orhan Bruian’dan Anı”. *Yeni Ufuklar*, 5 (44), 922-923.

Oran, B. (1988). *Atatürk Milliyetçiliği*. (Birinci Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.

Önal, İ.H. (1983). *Halikarnas Balıkcısı*. (Birinci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özkaya, Y. (1991). “Altı İlke”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (8), 666-671.

Öztürk, T. (Editör). (2012). *Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*. İstanbul: Eflatun Matbaası.

Parla, T. (1993). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korptfratişm*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Parlatır, İ. (2014). *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Abdülhak Hamit Tarhan*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Peker, R. (1933). “Halkevleri Açılma Nutku”. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1 (1), 6-8.

- Peker, R. (1933). "Ülkü Niçin Çıkıyor". *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 1 (1), 1-2.
- Polat, N. H. (2012). *Yenileşme Devri Türk Edebiyatından Çizgiler*. (Birinci Baskı). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Polat, N.H. (2012). *Tanzimat Sonrası Türk Kültür Hayatından Yansımalar*. (Birinci Baskı). Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Rıfat, O. (1973). "Sabahattin Eyüboğlu İçin". *Yeni Ufuklar*, 20 (234), 69-73.
- Rıza, A. (1998). Hümanizm. H. Feyyat (Editör). *Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Rıza, A. (1998). Namık Kemal Hakkında. H. Feyyat (Editör). *Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Rifat, S. (1999). "Mavi ve Kara-Sabahattin Eyüboğlu/ Buralı Bir Aydın İçin Portre Denemesi". *Cogito* (21), 219- 226.
- Sağlık, Ş. (2014). Yeni Türk Edebiyatında "Turan" Metinleri ve "Yeni Turan" Örneğinde Türk Ütopyası. H. Argunşah (Editör). *Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Enginün Armağanı*. (Birinci Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Sarıçiçek, M. (2013). Yahya Kemal'in Şiirlerinde Yolculuk/Aşama Arketipi: Rindlerin Hayatı- Akşamı- Ölümü. A. Sınar Uğurlu (Editör). *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri Zeynep Kerman Armağanı*. (Birinci Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Sazyek, H. (1996). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Seyda, M. (1970). *Edebiyat Dostları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitap Yayınları.
- Sezen, Y. (2005). *Hümanizm ve Türkiye*. (Birinci Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sinanoğlu, S. (1998). *Türk Hümanizmi I*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Sinanoğlu, S. (1999). *Türk Hümanizmi II*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Söğüt, M. (2000). *Adalet Cimcoz Bir Yaşamöyküsü Denemesi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Süreya, C. (1995). Vedat Günyol İçin Çağrışımlar. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyaymevi.
- Süreyya, Ş. (1932). “İnkılap Bitti Mi?”. *Kadro Dergisi*, (3), 29-40.
- Şahin, İ. Depe, D. ve Ankey, N. (Editörler). (2018). *Bir Güneş Avcısı Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Şerifoğlu, Ö.F. (2001). *Son Bir Fen Halikarnas Balıkcısı'nın Sarmal Yaşamı*. (Birinci Baskı). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Tachau, F. (1999). “Türkler Arasında Ulusal Kimlik Arayışı”. *Cogito* (21), 244- 253.
- Tanpınar, A. H. (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. A. Uçman (Haz). (Yirminci Baskı). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tanpınar, A.H. (1982). *Yahya Kemal*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşer, S. (1953). “Orhan Bruian’ı Kaybettikten Sonra”. *Ufuklar*, 2 (15), 105-106.
- Taştan, Z. (2004). “İskender Fahrettin’in Türk Tarih Tezi’nin Etkisiyle Yazdığı Romanlarında Kurban Takdimi”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (6), 81-94.
- Timuçin, A. (1995). Türk Filozofu Vedat Günyol. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyaymevi.
- Tin, H. (2004). *Akdenizlilik Batı ve Biz*. (Birinci Baskı). İstanbul: Senfoni Yayınları.
- Topçu, N. (1978). *Yarınki Türkiye*. (Onuncu Baskı). İstanbul: Dergâh yayımları.
- Topçu, N. (2006). *İsyân Ahlakı*, (İkinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toprak, Zafer. (1995). Aydın, Ulus Devlet ve Popülizm. Sabahattin Şen (Haz). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*. (Birinci Baskı). İstanbul. Bağlam Yayınları.
- Tozlu, S. (2014). “Anadolu Türk Tarihi ve Anadoluculuk”. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 397-410).
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Tör, N. (1932). “Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları”. *Kadro Dergisi*, (1), 42-43.

Tuncel, B. (1961). “Hasan Ali Yücel ve Tercüme”. *Tercüme*, XV (75-76), 8-9.

Tunçay, M. (1995). Sevgi ve Bilgi. O. Öztürk (Editör). *Dünden Bugüne*. (Birinci Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi..

Tunçay, M. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*. (Yedinci Baskı). Ankara. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turan, Ş. (1998). 1940-1960 Yıllarında Kültürel Görünüm. H. Atabaş, D. Dirlikyapan ve A. Şimşek (Hazırlayanlar). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*. (Birinci Baskı). Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük (Genişletilmiş Baskı)*. Ankara: TDK.

Türk, H. (2018). *Bir Mavi Yolcu Sabahattin Eyüboğlu*. (İkinci Baskı). Trabzon: Serander Yayınları.

Uğurcan, S. (2012). Edebiyat Tarih İlişkisi. *Edebiyatımız I*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uğurlu, S. B. (2010). “Eklektik Bir Tanzimat Aydını: Ali Suavî Efendi (1838-1878)”. *History Studies International Journal of History* 2 (2), 204-217.

Urgan, M. (2019). *Bir Dinazorun Anıları*. (Doksan İkinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uzun, M. (2008). Uygarlıklar Diyalogu ve Özgürlükler. M. Kızılkaya (Editör). *Ölüm Meleğiyle Randevu*. (İkinci Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.

Ülken, H. Z. (1939). “Tanzimat ve Hümanizma”. *İnsan*, (9), 6-8.

Ülken, H. Z. (1979). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülken, H. Z. (2011). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ünüver, K. (2008). Ziya Gökalp. T. Bora ve M. Gültekingil. (Editörler). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4. Milliyetçilik*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstel, F ve Yücesoy, S. (Editörler). (1993). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Velidedeoğlu, H. V. (1973). “Hangi Ölüm O’nunkinden Daha Acı”. *Yeni Ufuklar*, 20 (234), 9-21.

Vialon, M. (2010). Sunuş: Erich Auerbach’ın İstanbul’daki Hümanizmi. M. Vialon (Editör). **Yabanın Tuzlu Ekmeği**. Çev. Sezgi Durgun. (Birinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Yağcı, Ö. (1995). Vedat Günyol’dan Günlük Tadında Denemeler. O. Öztürk (Editör). **Dünden Bugüne**. (Birinci Baskı). İstanbul: Cemyayınevi.

Yalçın, A. (2012). **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**. (Yedinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Yalçın, E. (Editör). (2013). **Rönesans Avrupası Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yavuz, H. (1968). “Türk Hümanizmi”. *Yeni Ufuklar*, 16 (191), 11-15.

Yavuz, H. (1977). **Felsefe ve Ulusal Kültür**. (Birinci Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

YAZICI, N. (1998). **Halikarnas Balıkcısı’nın Eserlerinde Tabiat**. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yeni Ufuklar. (1956). “Önsöz”. *Yeni Ufuklar*, 5 (39), 721.

Yeşilkaya, N.G. (2009). Halkevleri. T. Bora ve M. Gültekingil. (Editörler). **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2. Kemalizm**. (Altıncı Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.

Yetkin, S. K. (1962). “Açık Oturum: Atatürk Devrimi ve Türk Hümanizması Açık Oturum – II”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, XI (125), 274-278.

Yıldırım, E. (2012). **Modern Cumhuriyetin Kimlik Arayışları: Kayıp Kimliğin Peşinde Mavi Anadoluculuk Hareketi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, H. A. (2002). “Türk Hümanistlerinin Köken Arayışı Mavi Anadolu Hareketi”. *Türkiye ve Dünyada Yarın*, 1-7.

Yörükoğlu, A. (1953). “Orhan Ağabey”. *Ufuklar*, 2 (15), 87.

Zekıyan, B. (1982). **Humanizm**. (Birinci Baskı). İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1956). “Orhan Ağabeyi Anarken”. *Yeni Ufuklar*, 5 (33), 481-483.

Yücel, H. A. (1939). *Edebi Şef*. (Birinci Baskı). İstanbul: Maarif Basımevi.

Yücel, H. A. (2008). *Edebiyat Tarihimizden*. (İkinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yücel, H. A. (1940). Önsöz. *Tercüme*, (1), s. 1

Yücel, H.A. (1961). “Klasiklere Birinci Önsöz”. *Tercüme*, XV (75-76), 12.

Yümni, S. (1997). *Hümanizm ve Atatürk Devrimleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ayıışığı Kitapları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : AKTAŞ, Hacire
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 14.05.1988/ Mardin
Telefon :
E-mail : hacire.aktas00@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yeni Türk Edebiyatı	2020
Lisans (1.)	Türk Dili ve Edebiyatı	2017

Üniversite

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Aktaş, H. (2018, 2-3 Nisan). *Makedonya 1900'de Toplumsal Trajedi*. Uluslararası Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Çok kültürlülük ve Göç Sempozyumu, İstanbul.

Aktaş, H. (2018, 18-20 Ekim). *İhsan Oktay Anar'ın Suskunlar Romanında Müzik*. Uluslararası Kültür, Sanat ve Toplum Sempozyumu, Van.

Aktaş, H. (2019). "Tezer Özlü'de İktidar Mekânları: Foucault'cu Bir Bakış" *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 87-108.

Aktaş, H. (2019). "Tezer Özlü'nün Çocukluğun Soğuk Geceleri Romanında Kafkaesk Etkiler". *Hafıza*, 1 (1), 13-26.

Aktaş, H. (2017). Yaşar Kemal’de Van İmgesi. Z. Taştan, Z. Duman ve G. Yılmaz (Editörler). *Edebiyat Fakültesi Öğrenci Panelleri*. Birinci Baskı. İstanbul: Hiperyayın, 321-335.

Aktaş, H. (2019, 9-10 Mayıs). **Tezer Özlü’nün Çocukluğun Soğuk Geceleri Romanında Kafkaesk Etkiler**. II. Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi, Ankara.

Uğurlu, S. B.- Aktaş, H. (2019, 26-28 Eylül). *Halikarnas Balıkcısı’nın Turgut Reis Adlı Romanında Mavi Anadolu Hümanizmi*. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu, Van. (Yayımlanmamış sözlü bildiri).

Uğurlu, S. B. - Aktaş, H. (2020). “SYL-2019-7874 Türk Edebiyatında Mavi Anadolu Hümanizmi ” adlı yüksek lisans projesi. (Tamamlandı)

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

30/04/2020

Tez Başlığı / Konusu:

“Türk Edebiyatında Mavi Anadolu Hümanizmi”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 295 sayfalık kısmına ilişkin, 30/04/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7 (yüzde yedi) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

30/04/2020
Hacire AKTAŞ

Adı Soyadı : Hacire AKTAŞ
Öğrenci No : 179201041
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı)
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans ■ Doktora □

DANIŞMAN
Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU
...../20.....

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
...../20.....
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

